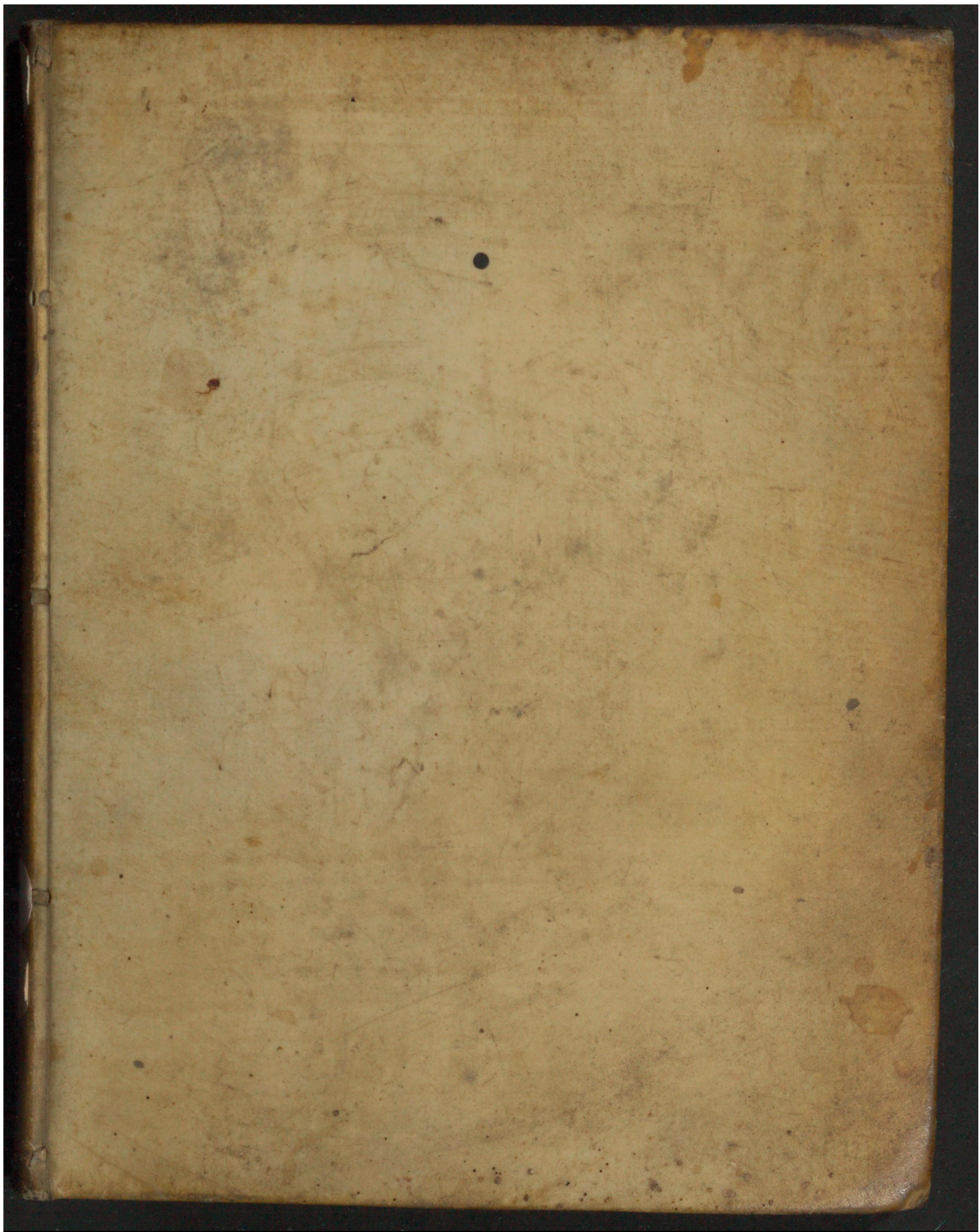
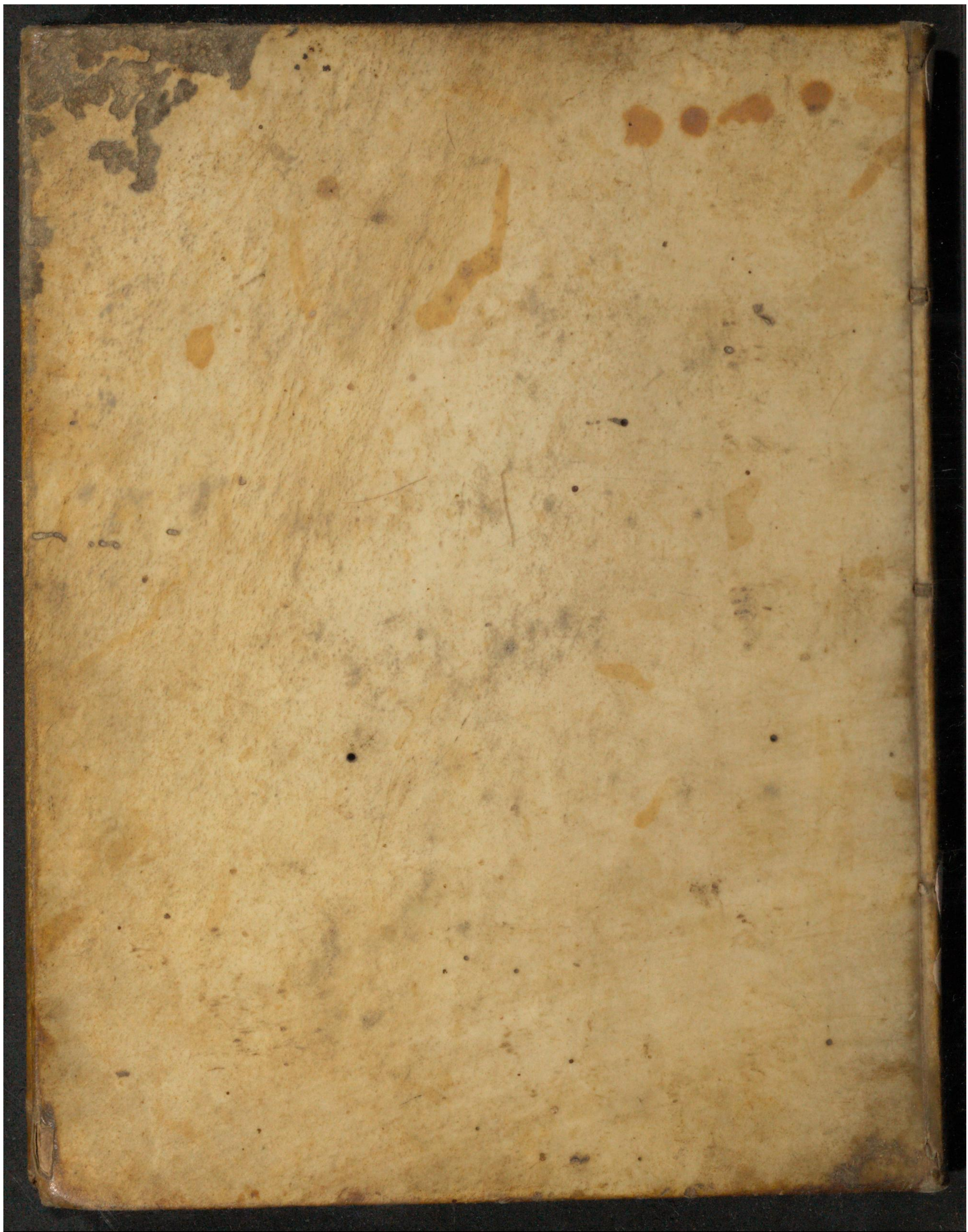

2113
F
32

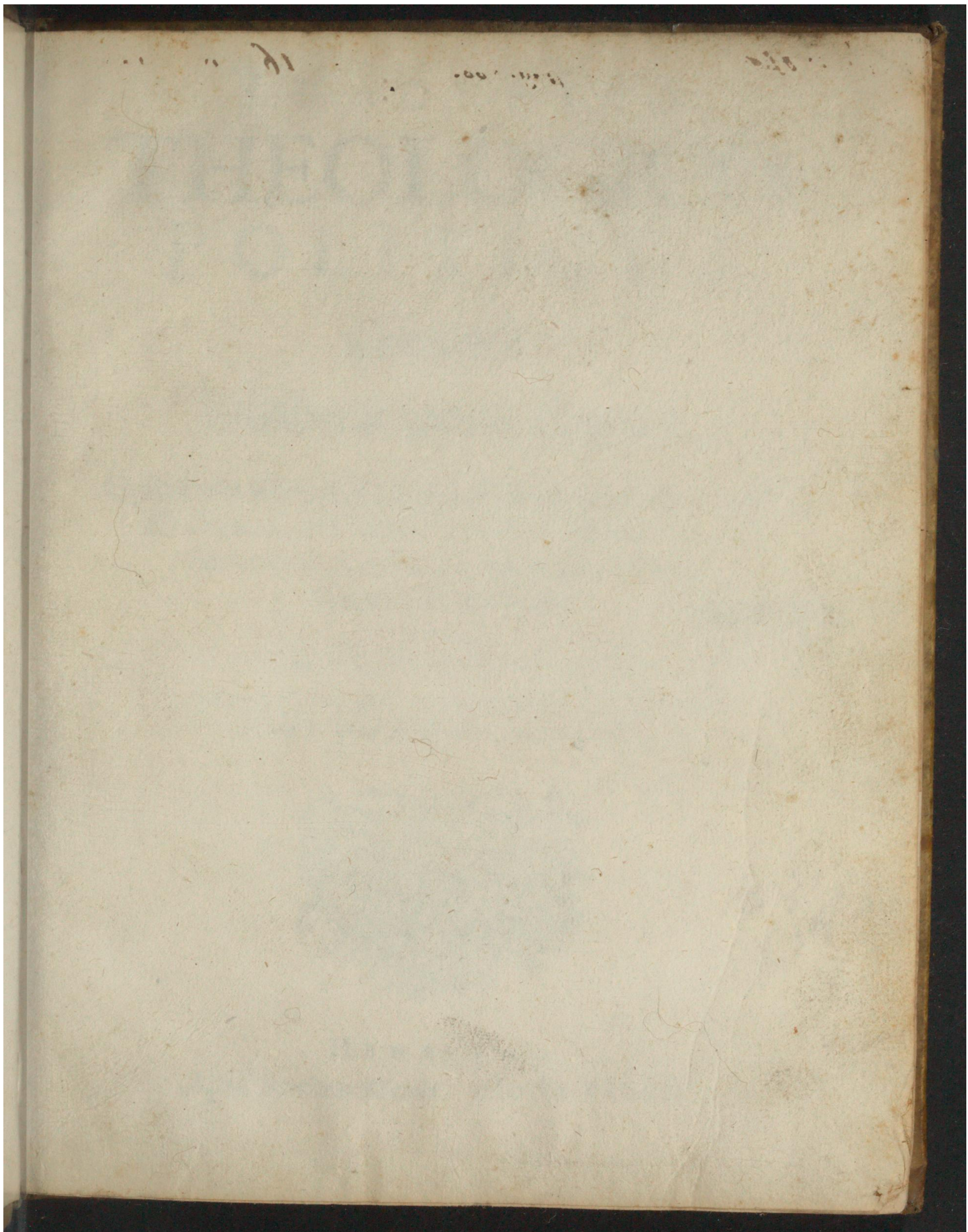

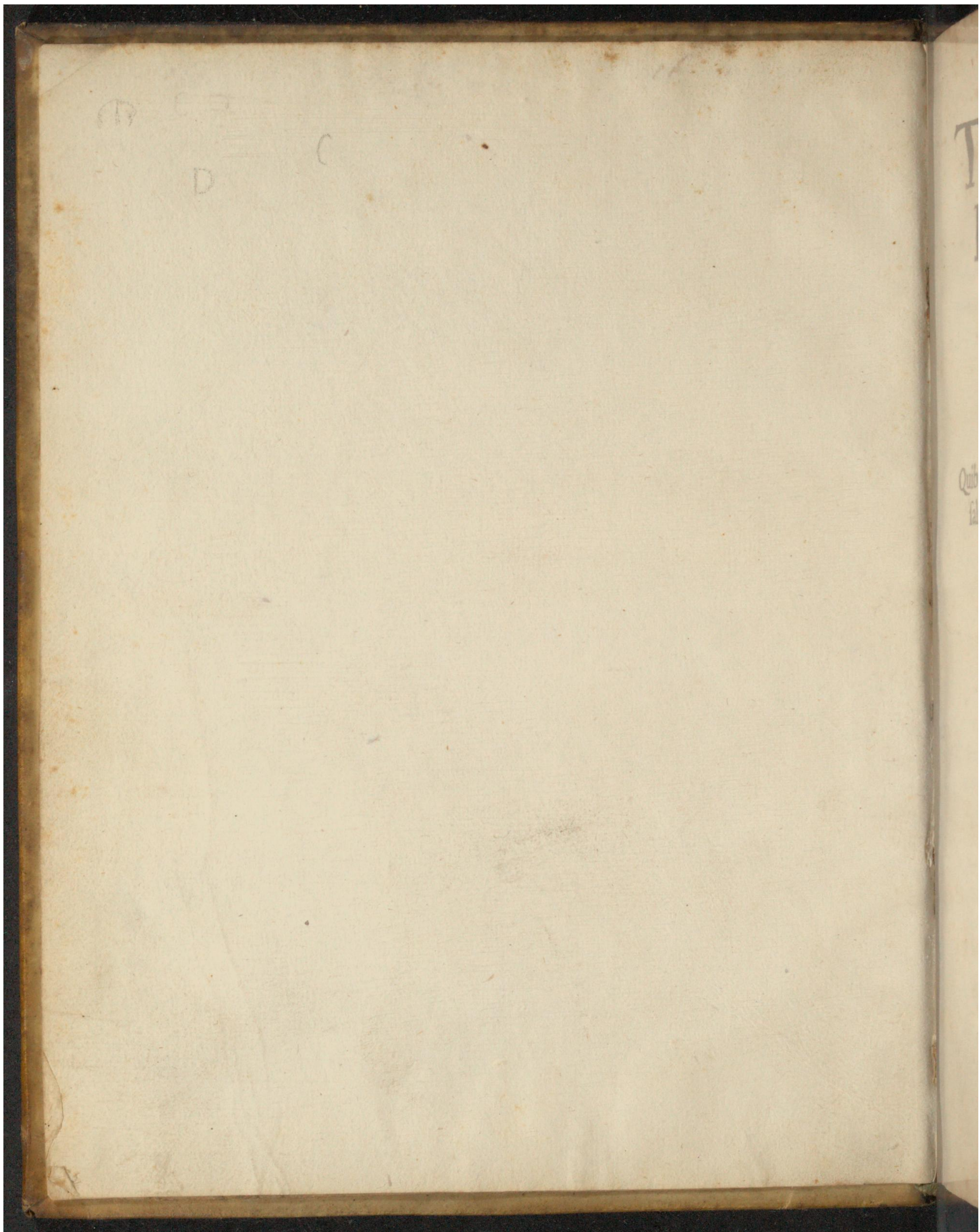

Spinosæ voy. le 2. t. de l'histoire des Religions du monde pag. 200. — 16 — odrv.

TRACTATUS
THEOLOGICO-POLITICUS

Continens

Diſſertationes aliquot,

Quibus oſtenditur Libertatem Philoſophandi non tantum ſalva Pietate, & Reipublicæ Pace poſſe concedi: ſed eandem niſi cum Pace Reipublicæ, ipſaque Pietate tolli non poſſe.

Johann: Epiſt: I. Cap: IV. verſ: XIII.

Per hoc cognoſcimus quod in Deo manemus, & Deus manet in nobis, quod de Spiritu ſuo dedit nobis.

HAMBURGI,
Apud *Henricum Künraht.* CIϽ IϽ CLXXII.

PRÆFATIO.

SI *homines res omnes suas certo consilio regere possent: vel si fortuna ipsis prospera semper foret, nulla superstitione tenerentur; Sed quoniam eo sæpe angustiarum rediguntur, ut consilium nullum adferre queant; & plerumque ob incerta fortunæ bona, quæ sine modo cupiunt, inter spem metumque misere fluctuant; ideo animum ut plurimum ad quidvis credendum pronissimum habent; qui dum in dubio est facili momento huc, atque illuc pellitur, & multo facilius dum spe, & metu agitatus hæret, præfidens alias, jactabundus, ac tumidus. Atque hæc neminem ignorare existimo, quamvis plerosque se ipsos ignorare credam; nemo enim inter homines ita vixit, qui non viderit, plerosque in rebus prosperis, etsi imperitissimi sint, sapientiâ ita abundare, ut sibi injuriam fieri credant, si quis iis consilium dare velit; in adversis autem, quo se vertant nescire, & consilium ab unoquoque supplices petere, nec ullum tam ineptum tamque absurdum, aut vanum audire, quod non sequantur: Deinde levissimis etiam de causis jam meliora sperare, rursus deteriora timere; si quid enim, dum in metu versantur, contingere vident, quod eos præteriti alicujus boni, vel mali memores reddit, id exitum aut fælicem, aut infælicem obnunciare putant, quod propterea, quamvis centies fallat, faustum vel infaustum omen vocant. Si quid porro insolitum magna cum admiratione vident, id prodigium esse credunt, quod Deorum aut summi Numinis iram indicat, quodque adeo hostiis, & votis non piare, nefas habent homines superstitioni obnoxii, & religioni adversi; eumque ad modum infinita fingunt, & quasi tota natura cum ipsis insaniret, eandem miris modis interpretantur. Cum igitur hęc ita sese habeant, tum pręcipue videmus, eos omni superstitionis generi addictissimos esse, qui incerta sine modo cupiunt, omnesque tum maxime, cum scilicet in periculis versantur, & sibi auxilio eße nequeunt, votis, & lachrimis muliebribus divina auxilia implorare, & rationem (quia ad vana, quæ cupiunt, certam viam ostendere nequit) cęcam appellare, humanamque sapientiam vanam; & contrà imaginationis deliria, somnia, & pueriles ineptias divina responsa credere, imo Deum sapientes aversari, & sua decreta non menti, sed pecudum fibris inscripsiße, vel eadem stultos, vesanos, et aves divino afflatu, et instinctu prędicere. Tantum timor homines insanire facit. Causa itaque*

 à quâ

à quâ superstitio oritur, conservatur, & fovetur metus est; Cujus rei si quis, præter jam dicta, singularia exempla scire desiderat, Alexandrum videat, qui tum demum vates à superstitione animi adhibere cœpit, cum primum fortunam timere didicit in Pylis Sysidis; (*vide Curtii lib.* 5. §. 4.) *post Darium autem victum ariolos, & vates consulere desiit, donec iterum temporis iniquitate territus, quia Bactriani defecerant, & Scytæ certamen lacessebant, dum ipse propter vulnus segnis jaceret,* rursus (*ut ipse Curtius lib.* 7. §. 7. *ait*) ad superstitionem humanarum mentium ludibria revolutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum Sacrificiis jubet. *Et ad hunc modum perplurima adferri possent exempla, quæ quam clarissime id ipsum ostendunt, homines scilicet nonnisi durante metu superstitione conflictari; eaque omnia, quæ unquam vana religione coluerunt, nihil pręter phantasmata, animique tristis, & timidi fuisse deliria: & denique vates in maximis imperii angustiis maxime in plebe regnavisse, maximeque formidolosos suis Regibus fuisse; sed, quandoquidem hæc apud omnes satis vulgata esse existimo, iisdem supersedeo.*

Ex hâc itaque superstitionis causa clare sequitur, omnes homines naturâ superstitioni esse obnoxios, (*quicquid dicant alii, qui putant, hoc inde oriri, quod omnes mortales confusam quandam numinis ideam habent.*) *Sequitur deinde eandem variam admodum, & inconstantem debere esse, ut omnia mentis ludibria, & furoris impetus, & denique ipsam non nisi spe, odio, ira, & dolo defendi; nimirum, quia non ex ratione, sed ex solo affectu, eoque efficacissimo oritur. Quam itaque facile sit, ut homines quovis superstitionis genere capiantur, tam dificile contra est efficere, ut in uno, eodemque perstent; imo quia vulgus semper æque miserum manet, ideo nusquam diu acquiescit, sed id tantum eidem maxime placet, quod novum est, quodque nondum fefellit, quę quidem inconstantia multorum tumultuum, & bellorum atrocium causa fuit; nam* (*ut ex modo dictis patet, & Curtius etiam lib.* 4. *cap.* 10. *optime notavit*) nihil efficacius multitudinem regit, quam superstitio; *unde fit, ut facile specie religionis inducatur, nunc Reges suos tanquam Deos adorare, & rursus eosdem execrari, & tanquam communem generis humani pestem detestari. Hoc ergo malum ut vitaretur, ingens studium adhibitum est, ad religionem veram, aut*

vanam cultu, & apparatu ita adornandum, ut omni momento gravior haberetur, summâque observantiâ ab omnibus semper coleretur, quod quidem Turcis fælicissime cessit, qui etiam disputare nefas habent, & judicium uniuscuiusque tot præjudiciis occupant, ut nullum in mente locum sanę rationi, ne ad dubitandum quidem, relinquant.

Verum enimvero si regiminis Monarchici summum sit arcanum, ejusque omnino intersit, homines deceptos habere, & metum, quo retineri debent, specioso Religionis nomine adumbrare, ut pro servitio, tanquam pro salute pugnent, & ne turpe, sed maximum, decus esse putent, in unius hominis jactationem sanguinèm animamque impendere; nihil contra in libera republica excogitari, nec infælicius tentari potest; quandoquidem communi libertati omnino repugnat, liberum uniuscuiusque judicium præjudiciis occupare, vel aliquo modo coërcere; & quod ad seditiones attinet, quæ specie religionis concitantur; eæ profecto inde tantum oriuntur, quod leges de rebus speculativis conduntur, & quod opiniones tanquam scelera pro crimine habentur, & damnantur; quarum defensores & assecl æ non publicæ saluti, sed odio ac sævitiæ adversariorum tantum immolantur. Quod si ex jure imperii, non nisi facta arguerentur; & dicta impune essent, *nullâ juris specie similes seditiones ornari poßent, nec controversiæ in seditiones verterentur. Cum itaque nobis hæc rara fęlicitas contigerit, ut in Republica vivamus, ubi unicuique judicandi libertas integra, & Deum ex suo ingenio colere conceditur, & ubi nihil libertate charius, nec dulcius habetur, me rem non ingratam, neque inutilem facturum credidi, si ostenderem hanc libertatem non tantum salva pietate, & Reipublicæ pace concedi, sed insuper eandem, non nisi cum ipsa Pace Reipublicæ, ac pietate tolli posse: Atque hoc pręcipuum est, quod in hoc tractatu demonstrare constitui; ad quod apprime necesse fuit, præcipua circa religionem præjudicia, hoc est, antiquę servitutis vestigia indicare, tum etiam præjudicia circa summarum potestatum jus, quod multi procacissimâ quadam licentiâ magna ex parte arripere, & specie religionis multitudinis animum, Gentilium superstitioni adhuc obnoxium, ab iisdem avertere student, quo omnia iterum in servitium ruant. Hęc autem quo ordine ostenduntur, paucis jam dicam; sed prius causas, quę me adscribendum impulerunt, docebo.*

Miratus sæpe fui, quod homines, qui se Christianam religionem profiteri jactant, hoc est, amorem, gaudium, pacem, continentiam, & erga omnes fidem, plus quam iniquo animo certarent, & acerbissimum in invicem odium quotidie exercerent, ita ut facilius ex his, quam illis fides uniuscujusque noscatur; jam dudum enim res eo pervenit, ut neminem fere, quisnam sit, num scilicet Christianus, Turca, Judæus, vel Ethnicus, noscere possis, nisi ex corporis externo habitu, & cultu, vel quod hanc, aut illam Ecclesiam frequentat, vel denique, quod huic, aut illi opinioni addictus est, & in verba alicujus magistri jurare solet. Cæterum vita eadem omnibus est. Hujus igitur mali causam quærens non dubitavi, quin inde ortum fuerit, quod Ecclesiæ ministeria dignitates, & ejus officia beneficia æstimare, & pastores summo honore habere, vulgo religioni fuit; simul ac enim hic abusus in Ecclesia incepit, statim pessimo cuique ingens libido sacra officia administrandi incessit, & amor divinæ religionis propagandæ in sordidam avaritiam, & ambitionem, atque ita ipsum templum in Theatrum degeneravit, ubi non Ecclesiastici Doctores, sed oratores audiebantur, quorum nemo desiderio tenebatur populum docendi, sed eundem in admirationem sui rapiendi, & dissentientes publice carpendi, & ea tantum docendi, quę nova ac insolita, quęque vulgus maxime admiraretur; unde profecto magnę contentiones, invidia, & odium, quod nulla vetustate sedari potuit, oriri debuerunt. Non ergo mirum, quod antiquę Religionis nihil manserit præter ejus externum cultum (quo vulgus Deum magis adulari, quam adorare videtur) et quod fides jam nihil aliud sit, quam credulitas et præjudicia: at quæ præjudicia? quæ homines ex rationalibus brutos reddunt, utpote quæ omnino impediunt, quominus unusquisque libero suo judicio utatur, et verum a falso dignoscat, et quæ veluti ad lumen intellectus penitus extinguendum, datâ operâ excogitata videntur. Pietas, proh Deus immortalis, et Religio in absurdis arcanis consistit, et qui rationem prorsus contemnunt, et intellectum tanquam natura corruptum rejiciciunt, et aversantur, isti profecto, quod iniquissimum est, divinum lumen habere creduntur. Sane si vel luminis divini scintillam tantum haberent, non tam superbe insanirent, sed prudentius Deum colere discerent, et ut jam odio, amore contra inter reliquos excellerent; nec tam hostili animo eos, qui cum ipsis non sentiunt, persequerentur, sed eorundem potius, (siquidem ipsorum saluti, et non suæ fortunæ timent) misererentur. Præterea si

lumen

lumen aliquod Divinum haberent, id ſaltem ex doctrina conſtaret; fateor, eos nunquam ſatis mirari potuiſſe Scripturæ profundiſſima myſteria, attamen, præter Ariſtotelicorum vel Platonicorum ſpeculationes, nihil docuiſſe video; atque his, ne Gentiles ſectari viderentur, Scripturam accommodaverunt. Non ſatis his fuit, cum Græcis inſanire, ſed Prophetas, cum iiſdem deliraviſſe voluerunt: quod ſane clare oſtendit eos Scripturæ divinitatem nec per ſomnium videre; et quo impenſius hæc myſteria admirantur, eo magis oſtendunt, ſe Scripturæ non tam credere, quam aſſentari; quod hinc etiam patet, quod plerique tanquam fundamentum ſupponunt, (ad eandem ſcilicet intelligendum, ejuſque verum ſenſum eruendum) ipſam ubique veracem, et divinam eſſe; id nempe ipſum, quod ex ejuſdem intellectione, et ſevero examine demum deberet conſtare: et quod ex ipſa, quæ humanis figmentis minime indiget, longe melius edoceremur, in primo limine pro regula ipſius interpretationis ſtatuunt.

Cum hæc ergo animo perpenderem, ſcilicet lumen naturale non tantum contemni, ſed a multis tanquam impietatis fontem damnari; humana deinde commenta pro divinis documentis habere; credulitatem fidem æſtimari; et controverſias philoſophorum in Eccleſia, et in Curiâ ſummis animorum motibus agitari, ac inde ſæviſſima odia, atque diſſidia, quibus homines facile in ſeditiones vertuntur, plurimaque alia, quę hic narrare nimis longum foret, oriri animadverterem: Sedulo ſtatui, Scripturam de novo integro et libero animo examinare, et nihil de eadem affirmare, nihilque tanquam ejus doctrinam admittere, quod ab eadem clariſſime non edocerer. Hâc igitur cautione Methodum Sacra volumina interpretandi concinnavi, et hâc inſtructus quęrere ante omnia incepi, quid eſſet Prophetia? & qua ratione Deus ſeſe Prophetis revelaverit? et cur hi Deo accepti fuerint? num ſcilicet propterea quod de Deo et natura ſublimes habuerint cogitationes? an vero propter ſolam pietatem? Poſtquam hęc novi, facile determinare potui, Prophetarum authoritatem in iis tantum pondus habere, quę uſum vitę, et veram virtutem ſpectant, cæterum eorum opiniones nos parum tangere. His cognitis quæſivi deinde, quid id fuerit propter quod Hebræi Dei electi vocati fuerint? Cum autem vidiſſem hoc nihil aliud fuiße, quam quod Deus ipsis certam mundi plagam elegerit, ubi ſecure, et commode vivere poſſent; hinc didici Leges Moſi a Deo revelatas, nihil aliud fuiſſe, quam jura ſingularis Hebræorum imperii, ac proinde eaſdem pręter hos neminem recipere

debuisse; imo nec hos etiam, nisi stante ipsorum imperio, iisdem teneri. Porro, ut scirem num ex Scriptura concludi poßet, humanum intellectum naturâ corruptum esse, inquirere volui, num Religio catholica, sive lex divina per Prophetas & Apostolos universo humano generi revelata alia fuerit, quam illa, quam etiam lumen naturale docet? & deinde num miracula contra naturæ ordinem contigerint, et num Dei existentiam, et providentiam certius, et clarius doceant, quam res, quas clare et distincte per primas suas causas intelligimus? Sed cum in iis quæ Scriptura expresse docet, nihil reperissem, quod cum intellectu non conveniret, nec quod eidem repugnaret, et præterea viderem Prophetas nihil docuisse, nisi res admodum simplices, quæ ab unoquoque facile percipi poterant, atque has eo stylo adornaviße, iisque rationibus confirmavisse, quibus maxime multitudinis animus ad devotionem erga Deum moveri posset; omnino mihi persuasi, Scripturam rationem absolute liberam relinquere, et nihil cum Philosophia commune habere, sed tam hanc, quam illam proprio suo talo niti. Ut hęc autem apodictice demonstrarem, remque totam determinarem, ostendo, qua via Scriptura sit interpretanda, et quod tota ejus rerumque spiritualium cognitio ab ipsa sola, et non ab iis, quę lumine naturali cognoscimus, peti debeat. Hinc transeo ad ea præjudicia ostendenda, quę inde orta sunt, quod vulgus, (superstitioni addictum, et quod temporis reliquias, supra ipsam æternitatem amat) libros potius Scripturæ, quam ipsum Dei Verbum adoret. Post hęc ostendo Verbum Dei revelatum non esse certum quendam numerum librorum, sed conceptum simplicem mentis divinę prophetis revelatę; scilicet Deo integro animo obedire, justitiam, et charitatem colendo. Atque hoc ostendo, in Scriptura doceri secundum captum, et opiniones eorum, quibus Prophetæ, et Apostoli, hoc Verbum Dei prędicare solebant; quod ideo fecerunt, ut id homines sine ulla repugnantia, atque integro animo amplecterentur. Fundamentalibus deinde fidei ostensis, concludo denique objectum cognitionis revelatæ nihil esse pręter obedientiam, atque adeo a naturali cognitione tam objecto, quam fundamentis, et mediis prorsus distinctam eße, et nihil cum hac commune habere, sed tam hanc, quam illam suum regnum absque ulla alterius repugnantia obtinere, et neutram alterutri ancillari debere. Porro quia hominum ingenium varium admodum est, et alius his, alius illis opinionibus melius acquiescit, et quod hunc ad religionem, illum ad risum movet, inde cum supra dictis

conclu-

concludo, unicuique ſui judicii libertatem, & poteſtatem fundamenta fidei ex ſuo ingenio interpretandi relinquendam & fidem uniuscujusque ex ſolis operibus judicandam, num pia, an impia ſit? ſic ergo omnes integro, & libero animo Deo obedire poterunt, & ſola juſtitia, & charitas apud omnes in pretio erit. Poſtquam his libertatem, quam lex divina revelata unicuique concedit, oſtendi, ad alteram quæſtionis partem pergo; nempe hanc eandem libertatem ſalvâ reipublicæ pace, & ſummarum poteſtatum jure poße, & etiam concedi debere, nec poſſe adimi, abſque magno pacis periculo, magnoque totius Reipublicæ detrimento: ad hæc autem demonſtrandum à jure naturali uniuscujuſque incipio; quod ſcilicet eo uſque ſe extendit, quo uniuscujuſque cupiditas & potentia ſe extendit, & quod nemo jure naturæ ex alterius ingenio vivere tenetur, ſed ſuæ unuſquiſque libertatis vindex eſt. Præterea oſtendo hoc jure neminem revera cedere, niſi qui poteſtatem ſe defendendi in alium transfert, atque eum neceſſario hoc jus naturale abſolute retinere, in quem unusquiſque jus ſuum ex proprio ſuo ingenio vivendi, ſimul cum poteſtate ſeſe defendendi tranſtulit; atque hinc oſtendo, eos, qui ſummum imperium tenent, jus ad omnia, quæ poſſunt, habere, ſoloſque vindices juris, et libertatis eſſe, reliquos autem ex ſolo eorum decreto omnia agere debere. Verum quoniam nemo poteſtate ſuâ ſe defendendi ita privare poteſt, ut homo eſſe deſinat, hinc concludo, neminem jure ſuo naturali abſolute privari poſſe, ſed ſubditos quædam quaſi naturæ jure retinere, quę iis adimi non poßunt ſine magno imperii periculo, quæque adeo ipſis vel tacite conceduntur, vel ipſi expreſſe cum iis, qui imperium tenent, ſtipulantur. His conſideratis ad Rempublicam Hebręorum tranſeo, quam, ut oſtendam quâ ratione, & quorum decreto Religio vim juris habere incepit, & obiter etiam alia, quæ ſcitu digna videbantur, ſatis prolixe deſcribo. Poſt hæc oſtendo, eos qui ſummum imperium tenent, non tantum juris civilis, ſed etiam ſacri vindices, & interpretes eſſe, eoſque ſolos jus habere diſcernendi, quid juſtum, quid injuſtum, quid pium, & quid impium ſit: & tandem concludo, eoſdem hoc jus optime retinere, & imperium tuto conſervare poſſe, ſi modo unicuique & ſentire, quæ velit, & quæ ſentiat dicere concedatur.

Hæc ſunt Philoſophe lector, quæ tibi hic examinanda do, quęque non ingrata fore confido ob præſtantiam, & utilitatem argumenti, tam totius operis, quam uniuscuiuſque capitis, de quibus plura adderem, ſed

 nolo

nolo ut hæc præfatio in volumen crescat, præsertim quia præcipua philosophis satis superque nota esse credo; reliquis autem hunc tractatum commendare non studeo, nam nihil est quod sperem, eundem iis placere aliquã ratione posse; novi enim, quam pertinaciter ea præjudicia in mente inhærent, quæ pietatis specie amplexus est animus; novi deinde, æque impossibile esse vulgo superstitionem adimere, ac metum: novi denique constantiam vulgi contumaciam esse; nec ratione regi, sed impetu rapi ad laudandum vel vituperandum. Vulgus ergo & omnes, qui cum vulgo iisdem affectibus conflictantur, ad hæc legenda non invito, quin potius vellem, ut hunc librum prorsus negligant, quam eundem perverse, ut omnia solent, interpretando, molesti sint, & dum sibi nihil prosunt, aliis obsint, qui liberius philosopharentur, nisi hoc unum obstaret, quod putant rationem debere Theologiæ ancillari; nam his hoc opus perquam utile fore confido.

Cæterum quoniam multis nec otium, nec animus forsan erit, omnia perlegere, cogor hic etiam ut in fine hujus tractatus monere, me nihil scribere, quod non libentissime examini, & judicio summarum Potestatum Patriæ meæ subjiciam, nam si quid horum, quæ dico, judicabunt patriis legibus repugnare, vel communi saluti obesse, id ego indictum volo. Scio me hominem esse, & errare potuiße, ne autem errarem sedulo curavi, & apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriæ, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

INDEX CAPITUM.

TRACTA-

TRACTATUS THEOLOGICO-POLITICI

CAPUT I.

De Prophetia.

PRophetia ſive Revelatio eſt rei alicujus certa cognitio à Deo hominibus revelata. Propheta autem is eſt, qui Dei revelata iis interpretatur, qui rerum a Deo revelatarum certam cognitionem habere nequeunt, quique adeo mera fide res revelatas amplecti tantum poſſunt. Propheta enim apud Hebręos vocatur נביא *nabi*, id eſt orator, & interpres, at in Scriptura ſemper uſurpatur pro Dei interprete, ut ex cap. 7. ℣. 1. Exodi colligitur. Ubi Deus Moſi dicit, *ecce te conſtituo Deum Pharaonis, et Aharon tuus frater erit tuus Propheta.* Quaſi diceret, quoniam Aharon ea, quæ tu loqueris, Pharaoni interpretando, perſonam agit prophetæ, eris tu igitur quaſi Deus Pharaonis, ſive qui vicem Dei agit.

De Prophetis in ſequente capite, hic de Prophetia agemus, ex cujus jam tradita definitione ſequitur cognitionem naturalem, Prophetiam vocari poſſe. Nam ea, quæ lumine naturali cognoſcimus, a ſola Dei cognitione, ejuſque æternis decretis dependent. Verum, quia hæc cognitio naturalis omnibus hominibus communis eſt, dependet enim a fundamentis omnibus hominibus communibus, ideo a vulgo, ad rara ſemper, & a ſua natura aliena anhelante, & dona naturalia ſpernente, non tanti ęſtimatur, & propterea, ubi de cognitione prophetica loquitur, hanc excluſam vult, attamen nihilominus æquali jure, ac alia, quæcunque illa ſit, divina vocari poteſt, quandoquidem Dei natura, quatenus de ea participamus, Deique decreta eam nobis quaſi dictant, nec ab illa, quam omnes divinam vocant, differt, niſi quod ea ultra limites hujus ſe extendit, & quod humanæ Naturæ leges, in ſe conſideratæ, non poſſunt ejus eſſe cauſa, at reſpectu certitudinis, quam naturalis co-

gnitio involvit; & fontis, è quo derivatur (nempe Deo) nullo modo cognitioni propheticæ cedit. Niſi fortè aliquis intelligere, vel potius ſomniare velit, Prophetas corpus quidem humanum, mentem vero non humanam habuiſſe, adeoque eorum ſenſationes, & conſcientiam alterius prorſus naturæ, quam noſtræ ſunt, fuiſſe.

At, quamvis ſcientia naturalis divina ſit, ejus tamen propagatores non poſſunt vocari Prophetæ. Nam quæ illi docent, reliqui homines æquali certitudine, & dignitate, ac ipſi, percipere poſſunt, atque amplecti, idque non ex fide ſola.

Cum itaque mens noſtra ex hoc ſolo, quod Dei Naturam objective in ſe continet, & de eadem participat, potentiam habeat ad formandam quaſdam notiones rerum naturam explicantes, & vitæ uſum docentes; merito mentis naturam, quatenus talis concipitur, primam divinæ revelationis cauſam ſtatuere poſſumus; ea enim omnia, quæ clare, & diſtincte intelligimus, Dei idea (ut modo indicavimus) & natura nobis dictat, non quidem verbis, ſed modo longe excellentiore, & qui cum natura mentis optime convenit, ut unuſquiſque, qui certitudinem intellectus guſtavit, apud ſe, ſine dubio expertus eſt. Verum quoniam meum inſtitutum præcipue eſt, de iis tantum loqui, quæ ſolam Scripturam ſpectant; ſufficit de Lumine naturali hæc pauca dixiſſe. Quare ad alias cauſas, & media, quibus Deus ea hominibus revelat, quæ limites naturalis cognitionis excedunt, & etiam quæ non excedunt (nihil enim impedit, quominus Deus ea ipſa, quæ nos lumine naturæ cognoſcimus, aliis modis hominibus communicet.) pergo, ut de iis prolixius agam.

Verum enim vero quicquid de iis dici poteſt ex Scriptura ſola peti debet. Nam quid de rebus, limites noſtri intellectus excedentibus dicere poſſumus, præter id, quod ex ipſis Prophetis ore, vel ſcripto nobis traditur? Et quia hodie nullos, quod ſciam habemus Prophetas, nihil nobis relinquitur, niſi ſacra volumina nobis a Prophetis relicta evolvere. Hac quidem cautione, ut nihil de ſimilibus rebus ſtatuamus, aut ipſis Prophetis aliquid tribuamus, quod ipſi non clare dictaverunt. Sed hic apprime notandum quod Judæi nunquam cauſarum mediarum, ſive particularium faciunt mentionem, nec eas curant, ſed religionis ac pietatis, ſive (ut vulgo dici ſolet)

ſolet) devotionis cauſa ad Deum ſemper recurrunt; ſi enim ex. gr. pecuniam mercatura lucrati ſunt, eam a Deo ſibi oblatam ajunt, ſi aliquid, ut fit, cupiunt, dicunt, Deum eorum cor diſpoſuiſſe, & ſi quid etiam cogitant, Deum id eis dixiſſe ajunt. Quare non omne id, quod ſcriptura ait Deum alicui dixiſſe, pro Prophetia, & cognitione ſupra naturali habendum, ſed tantum id, quod ſcriptura expreſſe dicit, vel quod ex circumſtantiis narrationis ſequitur, Prophetiam, ſive revelationem fuiſſe.

Si igitur ſacra volumina percurramus, videbimus, quod omnia, quæ Deus Prophetis revelavit, iis revelata fuerunt, vel verbis, vel figuris, vel utroque hoc modo, verbis ſcil., & figuris. Verba vero, & etiam figuræ vel veræ fuerunt, & extra imaginationem Prophetæ audientis, ſeu videntis, vel imaginariæ, quia nimirum Prophetæ imaginatio, etiam vigilando, ita diſponebatur, ut ſibi clare videretur verba audire, aut aliquid videre.

Voce enim vera revelavit Deus Moſi Leges, quas Hebræis præſcribi volebat, ut conſtat ex Exodo cap. 25. ℣. 22. ubi ait ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים *& paratus ero tibi ibi, & loquar tecum ex illa parte tegminis, quæ eſt inter duos Cherubines.* Quod quidem oſtendit, Deum uſum fuiſſe voce aliqua vera, quandoquidem Moſes, ubicunque volebat, Deum ibi ad loquendum ſibi paratum inveniebat. Et hæc ſola, qua ſcilicet lex prolata fuit, vera fuit vox, ut mox oſtendam.

Vocem, quâ Deus Samuëlem vocavit, veram ſuſpicarer fuiſſe, quia 1 Shamuëlis cap. 3. ℣. ultimo dicitur. ויוסף יהוה להראה בשלה בי נגלה יהוה של שמואל בשלו בדבר יהוה *& rurſus apparuit Deus Shamuëli in Shilo, quia manifeſtatus fuit Deus Shamuëli in Shilo verbo Dei;* quaſi diceret, apparitio Dei Shamuëli nihil aliud fuit, quam quod Deus ſe verbo ipſi manifeſtavit, vel nihil aliud fuit, quam quod Shamuël Deum audiverit loquentem. Attamen, quia cogimur diſtinguere inter Prophetiam Moſis, & reliquarum Prophetarum; neceſſario dicendum hanc vocem a Shamuële auditam, imaginariam fuiſſe; quod inde etiam colligi poteſt, quod ipſa vocem Heli, quam Shamuël maxime audire ſolebat, adeoque promptius etiam imaginari poterat, referebat: ter enim à Deo vocatus, ſuſpicatus

eſt ſe ab Heli vocari. Vox, quam Abimelech audivit, imaginaria fuit; Nam dicitur Gen. cap. 20. verſ. 6. *Et dixit ipſi Deus in ſomnis* &c. Quare hic non vigilando, ſed tantum in ſomnis (tempore ſcilicet, quo imaginatio maxime naturaliter apta eſt, ad res, que non ſunt, imaginandum) Dei voluntatem imaginari potuit.

Verba Decalogi ex opinione quorundam Judęorum non fuerunt à Deo prolata, ſed putant, quod Iſraëlitæ ſtrepitum tantum audiverunt, nulla quidem verba proferentem atque eo durante Leges decalogi pura mente perceperunt. Quod ego etiam aliquando ſuſpicatus ſum, quia videbam verba Decalogi Exodi variare ab iis Decalogi Deut.; ex quo videtur ſequi (quandoquidem Deus ſemel tantum locutus eſt,) Decalogum non ipſa Dei verba, ſed tantum ſententias docere velle. Attamen niſi Scripturę vim inferre velimus omnino concedendum eſt, Iſraëlitas veram vocem audiviſſe. Nam Scriptura Deut. cap. 5. verſ. 4. expreſſe dicit פנים בפנים דבר יהוה עמכם וגו *De facie ad faciem locutus eſt Deus vobiſcum* &c. hoc eſt, ut duo homines ſuos conceptus invicem, mediantibus ſuis duobus corporibus, communicare ſolent. Quapropter magis cum Scriptura convenire videtur, quod Deus aliquam vocem vere creavit, qua ipſe decalogum revelavit. Cauſa autem cur verba, & rationes unius à verbis & rationibus alterius variant, de ea vide cap. 8. Verum enimvero nec hoc modo omnis tollitur difficultas. Nam non parum à ratione alienum videtur, ſtatuere, quod res creata, à Deo eodem modo, ac reliquæ, dependens, eſſentiam, aut exiſtentiam Dei re, aut verbis, exprimere, aut explicare per ſuam perſonam poſſet. Nempe dicendo in prima perſona ego ſum Jehova Deus tuus &c.; Et quamvis, ubi aliquis ore dicit, *ego intellexi*, nemo putet, os ſed tantum mentem hominis id dicentis intellexiſſe, quia tamen os ad naturam hominis id dicentis refertur, & etiam is, cui id dicitur, naturam intellectus perceperat, mentem hominis loquentis per comparationem ſui facile intelligit. At qui Dei nihil præter nomen antea noverant, & ipſum alloqui cupiebant, ut de ejus Exiſtentia certi fierent; non video quomodo eorum petitioni ſatisfactum fuit per creaturam (quæ ad Deum non magis, quam reliqua creata, refertur, & ad Dei naturam non pertinet) quæ diceret, ego ſum

Deus.

Deus. Quæso quid si Deus labia Mosis, sed quid Mosis? imo alicujus bestiæ contorsisset ad eadem pronuntiandum, & dicendum, ego sum Deus, an inde Dei existentiam intelligerent? Deinde Scriptura omnino indicare videtur Deum ipsum locutum fuisse, (quem ad finem è cœlo supra montem Sinaï descenderit,) & Judæos non tantum eum loquentem audivisse, sed Magnates eum etiam vidisse (vide Exodi cap. 24.) nec Lex, Mosi revelata, cui nihil addere, nihil adimere licebat, & quæ tanquam jus Patriæ instituta fuit, unquam præcepit, ut credamus, Deum esse incorporeum, nec etiam eum nullam habere imaginem, sive figuram, sed tantum Deum esse, eique credere, eumque solum adorare, à cujus cultu ne discederent, præcepit, ne ei aliquam imaginem affingerent, nec ullam facerent; Nam, quandoquidem Dei imaginem non viderant, nullam facere potuerant, quæ Deum, sed quæ necessario rem aliam creatam, quam viderant, referret, adeoque ubi Deum per illam imaginem adorarent, non de Deo, sed de re, quam illa imago referret, cogitarent, & sic tandem honorem Dei, ejusque cultum illi rei tribuerent. Quinimo Scriptura clare indicat Deum habere figuram, & Mosi, ubi Deum loquentem audiebat, eam aspexisse, nec tamen videre contigisse, nisi Dei posteriora. Quare non dubito, quin hic aliquod lateat mysterium, de quo infra fusius loquemur. Hic ostendere pergam loca scripturæ, quæ media indicant, quibus Deus sua decreta hominibus revelavit.

Quod Revelatio per solas imagines contigit, patet ex primo Paralip. cap. 21. ubi Deus Davidi iram suam ostendit per Angelum, gladium manu prehendentem. Sic etiam Balamo. Et quamvis Maimonides, & alii hanc historiam & itidem omnes, quæ Angeli alicujus apparitionem narrant, ut illa Manoæ, Abrahami, ubi filium immolare putabat, &c. in somnis contigisse volunt; non vero, quod aliquis oculis apertis Angelum videre potuerit: illi sane garriunt; nam nihil aliud curaverunt, quam nugas Aristotelicas, & sua propria figmenta ex Scriptura extorquere; quo mihi quidem nihil magis ridiculum videtur.

Imaginibus vero non realibus, sed à sola imaginatione Prophetæ dependentibus revelavit Deus Josepho Dominium sibi futurum.

Per imagines, & verba revelavit Deus Josuæ, se pro iis pugnaturum, nimirum ostendens ei Angelum cum gladio, quasi ducem exercitus, quod etiam verbis ei revelaverat, & Josua ab Angelo audiverat. Esaię etiam (ut cap. 6. narratur) repręsentatum fuit per figuras Dei providentiam populum deserere, nempe imaginando Deum ter Sanctum in throno altissimo, & Israëlitas illuvie peccatorum inquinatos, & sterquiliniis quasi immersos, adeoque à Deo maxime distantes. Quibus præsentem populi miserrimum statum intellexit, ejusdem vero futuræ calamitates, verbis, tanquam à Deo prolatis, ei revelatæ fuerunt. Et ad hujus exemplar multa possem adferre exempla ex sacris literis, nisi putarem ea omnibus esse satis nota.

Sed hæc omnia clarius confirmantur ex textu Numer. Cap. 12. ℣. 6, 7. sic sonante; אם יהיה נביאכם יהוה במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה וכו פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמונת יהוה יביט *Si aliquis vestri Propheta Dei erit, in visione ei revelabor* (id est per figuras, & hieroglyphica; nam de Prophetia Mosis ait esse visionem sine hieroglyphicis.) *in somnis loquor ipsi*, (id est non verbis realibus, & vera voce.) *Verum Mosi non sic* (revelor) *ore ad os loquor ipsi, & visione, sed non ænigmatis, & imaginem Dei aspicit*, hoc est me aspiciens, ut socius, non vero perterritus mecum loquitur; ut habetur in Exodo cap. 33. ℣. 17. Quare non dubitandum est, reliquos Prophetas, vocem veram non audivisse, quod magis adhuc confirmatur ex Deut. cap. 34. ℣. 10. ubi dicitur ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים אל פנים *et non constitit*, (proprie surrexit,) *unquam Israëli propheta sicut Moses, quem Deus noverit de facie ad faciem*; quod quidem intelligendum est per solam vocem; nam nec Moses ipse Dei faciem nunquam viderat; (Exodi cap. 33.)

Præter hæc media, nulla alia, quibus Deus se hominibus communicaverit, in Sacris Litteris reperio, adeoque ut supra ostendimus, nulla alia fingenda, neque admittenda. Et quamvis clare intelligamus, Deum posse immediate se hominibus communicare; nam nullis mediis corporeis adhibitis, menti nostræ suam essentiam communicat; attamen ut homo aliquis sola mente aliqua

perci-

perciperet, quæ in primis noſtræ cognitionis ſundamentis non continentur, nec ab iis deduci poſſunt, ejus mens præſtantior neceſſario, atque humanâ longe excellentior eſſe deberet. Quare non credo ullum alium ad tantam perfectionem ſupra alios perveniſſe, præter Chriſtum, cui Dei placita, quæ homines ad ſalutem ducunt, ſine verbis, aut viſionibus, ſed immediate revelata ſunt: adeo ut Deus per mentem Chriſti ſeſe Apoſtolis manifeſtaverit, ut olim Moſi mediante voce aërea. Et ideo vox Chriſti, ſicuti illa, quam Moſes audiebat, Vox Dei vocari poteſt. Et hoc ſenſu etiam dicere poſſumus, Sapientiam Dei, hoc eſt, Sapientiam, quæ ſupra humanam eſt, naturam humanam in Chriſto aſſumpſiſſe. Et Chriſtum viam ſalutis fuiſſe.

Verum monere hic neceſſe eſt, me de iis, quæ quædam Eccleſię de Chriſto ſtatuunt, prorſus non loqui, neque ea negare; nam libenter fateor me ea non capere. Quæ modo affirmavi, ex ipſa Scriptura conjicio. Nam nullibi legi, Deum Chriſto apparuiſſe, aut locutum fuiſſe, ſed Deum per Chriſtum Apoſtolis revelatum fuiſſe, eumque viam ſalutis eſſe, & denique veterem legem per Angelum, non vero à Deo immediate traditam fuiſſe &c. Quare, ſi Moſes cum Deo de facie ad faciem, ut vir cum ſocio ſolet (hoc eſt mediantibus duobus corporibus) loquebatur; Chriſtus quidem de mente ad mentem cum Deo communicavit.

Aſſerimus itaque Præter Chriſtum, neminem niſi imaginationis ope, videlicet ope verborum, aut imaginum, Dei revelata accepiſſe, atq; adeo ad prophetizandum, non eſſe opus perfectiore mente, ſed vividiore imaginatione, ut clarius in ſequenti capite oſtendam. Hic jam quærendum eſt quidnam Sacræ Literæ intelligant per Spiritum Dei Prophetis infuſum, vel quod Prophetæ ex Dei Spiritu loquebantur; ad quod inveſtigandum, quærendum prius quid ſignificat vox Hebręa רוח *ruagh*, quam vulgus Spiritum interpretatur.

Vox רוח *ruagh*, genuino ſenſu ſignificat ventum, ut notum, ſed ad plura alia ſignificandum ſæpiſſime uſurpatur, quæ tamen hinc derivantur. Sumitur enim 1. ad ſignificandum halitum, ut Pſal. 135. ℣. 17. אף אין יש רוח בפיהם *etiam non eſt Spiritus in ore ſuo.* 2. animum, ſive reſpirationem, ut Shamuëlis 1. cap. 30. ℣. 12.

ותשב

ותשב רוחו אליו *et rediit ei Spiritus*, id eſt, reſpiravit. Hinc ſumitur 3. pro animoſitate, & viribus, ut Joſuę cap. 2. ℣. 11. ולא קמה עוד רוח באיש *nec conſtitit poſtea Spiritus in ullo viro*. Item Ezechiel. cap. 2. ℣. 2. ותבא בי רוח ותעמידני על רגלי *et venit in me Spiritus* (ſeu vis) *qui me fecit inſtare pedibus meis*. Hinc ſumitur 4. pro virtute, & aptitudine, ut Job. cap. 32. ℣. 8. אכן רוח היא באנוש *certe ipſa Spiritus eſt in homine*, hoc eſt, ſcientia non præciſe apud ſenes eſt quærenda, nam illam à ſingulari hominis virtute, & capacitate pendere jam reperio. Sic Numeri cap. 27. ℣. 18. איש אשר רוח בו *vir, in quo eſt Spiritus*. Sumitur deinde 5. pro animi ſententia, ut Num. cap. 14. ℣. 24. עקב היתה רוח אחרת עמו *quoniam ipſi alius fuit Spiritus*, hoc eſt, alia animi ſententia, ſive alia mens. Item Prov. cap. 1. ℣. 23. אביעה לכם רוחי *eloquar vobis Spiritum* (hoc eſt mentem) *meum*. Et hoc ſenſu uſurpatur ad ſignificandam voluntatem, ſive decretum, appetitum, & impetum animi; ut Ezechiel. cap. 1. ℣. 12. אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו *quo erat Spiritus* (ſeu voluntas) *eundi ibant*. Item Eſaiæ cap. 30. ℣. 1. ולנסך מסכה ולא רוחי *et ad fundendam fuſionem et non ex meo Spiritu*. Et cap. 29. verſ. 10. כי נסך עליהם יהוה רוח תרדמה *quia fudit ſuper ipſos Deus Spiritum* (hoc eſt appetitum) *dormiendi*. Et Judic. cap. 8. verſ. 3. אז רפתה רוחם מעליו *tunc mitigatus eſt eorum Spiritus*, ſive impetus. Item Prov. cap. 16. verſ. 33. ומושל ברוחו מלוכד עיר *qui dominatur Spiritui* (ſive appetitui) *ſuo*, *quam quit capit civitatem*. Idem cap. 25. verſ. 27. איש אין מעצור לרוחו *vir, qui non cohibet Spiritum ſuum*. Et Eſaiæ cap. 33. verſ. 11. רוחכם אשתאכלכם *Spiritus veſter eſt ignis, qui vos conſumit*. Porro hæc vox רוח *ruagh*, quatenus animum ſignificat, inſervit ad exprimendum omnes animi paſſiones, & etiam dotes ut רוח גבוהה *Spiritus altus*, ad ſignificandum ſuperbiam, רוח שפלה *Spiritus demiſſus*, ad humilitatem, רוח רעה *Spiritus malus*, ad odium & melancholiam, רוח טובה *Spiritus bonus*, ad benignitatem, רוח קנאה *Spiritus Zelotypiæ* רוח זנונים *Spiritus* (ſive appetitus) *fornicationum*, רוח חכמה : עצה : גבורה *Spiritus ſapientiæ : conſilii : fortitudinis* : id eſt, (nam Hebraice frequentius ſubſtantivis, quam adjectivis utimur) animus ſapiens, prudens, fortis, vel virtus ſapientiæ, conſilii, fortitudinis, רוח חן *Spiritus benevolentiæ* &c. 6. ſignificat ipſam mentem ſive animam,

animam, ut Eccles. 3. vers. 19. ורוח אחד לכל *Spiritus* (sive *anima*) *eadem est omnibus* והרוח תשוב אל האלהים *& Spiritus ad Deum revertitur.* 7. Denique significat mundi plagas (propter ventos, qui inde flant) & etiam latera cujuscunque rei, quæ illas mundi plagas respiciunt. Vide Ezechiëlem cap. 37. vers. 9, & cap. 42. vers. 16, 17, 18, 19, &c.

Jam notandum, quod res aliqua ad Deum refertur, & Dei dicitur esse. 1. Quia ad Dei naturam pertinet, & quasi pars est Dei, ut cum dicitur כח יהוה *potentia Dei.* עיני יהוה *oculi Dei.* 2. Quia in Dei potestate est, & ex Dei nutu agit, sic in Sacris cœli vocantur שמי יהוה *cœli Dei*, quia Dei quadriga, & domicilium sunt: Assyria flagellum Dei vocatur, & Nabucadonosor servus Dei, &c. 3. Quia Deo dicata est, ut היכל יהוה *templum Dei:* נזיר אלהים *Dei Nazarenus.* לחם יהוה *panis Dei* &c. 4. Quia per Prophetas tradita est, at non Lumine naturali revelata; ideo Lex Mosis, Lex Dei vocatur. 5. Ad rem in superlativo gradu exprimendum, ut הררי אל *montes Dei*, hoc est, montes altissimi: תרדמת יהוה *somnus Dei*, id est, profundissimus, & hoc sensu Amos cap. 4. vers. 11. explicandus est, ubi Deus ipse sic loquitur הפכתי אתכם כמהפכת אלהים את סדים ואת עמורה *subverti vos, sicuti subversio Dei* (subvertit) *Sodomam & Gomorram*, id est, sicuti memorabilis illa subversio: Nam, cum Deus ipse loquatur, aliter proprie explicari non potest. Scientia etiam naturalis Salomonis, Dei scientia vocatur, id est, divina, sive supra communem. In Psalmis etiam vocantur ארזי אל *cedri Dei*, ad exprimendam earum insolitam magnitudinem. Et 1 Shamuëlis cap. 11. vers. 7. ad significandum metum admodum magnum, dicitur ויפל פחד יהוה על העם *& cecidit metus Dei supra populum.* Et hoc sensu omnia, quæ captum Judæorum superabant, & quorum causas naturales tum temporis ignorabant, ad Deum referri solebant. Ideo tempestas גערת יהוה *increpatio Dei*, tonitrua autem, & fulmina, Dei sagittæ vocabantur; putabant enim, Deum ventos in cavernis, quas Dei æraria vocabant, inclusos habere, in qua opinione ab Ethnicis in hoc differebant, quod non Æolum, sed Deum eorum rectorem credebant. Hac etiam de causa miracula opera Dei vocantur, hoc est, opera stupenda. Nam sane omnia naturalia

Dei opera ſunt, & per ſolam divinam potentiam ſunt, & agunt. Hoc ergo ſenſu Pſaltes vocat Ægypti miracula Dei potentias, quia Hebræis nihil ſimile expectantibus viam ad ſalutem in extremis periculis aperuerunt, atque ideo ipſi eadem maxime admirabantur.

Cum igitur opera naturæ inſolita, opera Dei vocentur, & arbores inſolitæ magnitudinis arbores Dei, minime mirandum, quod in Geneſi homines fortiſſimi, & magnæ ſtaturæ, quamvis impii raptores, & ſcortatores, filii Dei vocantur. Quare id abſolute omne, quo aliquis reliquos excellebat, ad Deum referre ſolebant antiqui, non tantum Judæi, ſed etiam ethnici; Pharao enim ubi ſomnii interpretationem audivit, dixit, Joſepho mentem Deorum ineſſe, & Nabucadonoſor etiam Daniëli dixit, eum mentem Deorum Sanctorum habere. Quin etiam apud Latinos nihil frequentius; nam quæ affabre facta ſunt, dicunt ea divina manu fuiſſe fabricata, quod ſi quis Hebraice transferre vellet, deberet dicere, *Manu Dei fabricata*, ut Hebraizantibus notum.

His itaque Loca Scripturæ, in quibus de Dei Spiritu ſit mentio, facile intelligi, & explicari poſſunt; Nempe רוח אלהים *Spiritus Dei*, & רוח יהוה *Spiritus Jehovæ* quibuſdam in locis nihil aliud ſignificat, quam ventum vehementiſſimum, ſicciſſimum, & fatalem, ut in Eſaiæ cap. 40. ℣. 7. רוח יהוה נושבה בו *ventus Jehovæ flavit in eum*, hoc eſt, ventus ſicciſſimus, & fatalis. Et Geneſeos cap. 1. verſ. 2. & *ventus Dei*, (ſive ventus fortiſſimus) *movebatur ſuper aquam*. Deinde ſignificat animum magnum; Gideonis enim, & Samſonis animum vocantur in Sacris Literis רוח יהוה *Spiritus Dei*, hoc eſt, animus audaciſſimus, & ad quævis paratus. Sic etiam quæcunque virtus, ſive vis ſupra communem vocatur רוח יהוה *Spiritus*, ſeu *virtus Dei*, ut in Exod. cap. 31. verſ. 3. ואמלא אותו רוח אלהים *et adimplebo ipſum* (nempe Betzaleëlem) *Spiritu Dei*, hoc eſt, (ut ipſa Scriptura explicat) ingenio, & arte ſupra communem hominum ſortem. Sic Eſaiæ cap. 11. verſ. 2. ונחה עליו רוח יהוה *et quieſcet ſupra ipſum Spiritus Dei*, hoc eſt, ut ipſe Propheta, more in Sacris Literis uſitatiſſimo, particulatim poſtea id explicando declarat, virtus ſapientiæ, conſilii, fortitudinis &c., ſic etiam melancholia Saulis vocatur דוח אלחום רעה *Dei Spiritus malus*, id eſt, melancholia profun-

profundiſſima; ſervi enim Saulis, qui ejus melancholiam Dei melancholiam vocabant, ei fuerunt authores, ut aliquem ad ſe muſicum vocaret, qui fidibus canendo ipſum recrearet, quod oſtendit eos per *Dei melancholiam*, naturalem melancholiam intellexiſſe. Significatur deinde per רוח יהוה *Dei Spiritum*, ipſa hominis mens, ſicuti in Job. cap. 27. verſ. 3. ורוח אלה באפי *& Spiritus Dei in naſo meo*, alludens ad id, quod habetur in Geneſi, nempe, quod Deus flavit animam vitæ in naſo hominis. Sic Ezechiël, mortuis prophetizans, ait cap. 37. verſ. 14. ונתתי רוחי בכם וחייתם *& dabo meum Spiritum vobis, & vivetis*; id eſt, vitam vobis reſtituam. Et hoc ſenſu dicitur Jobi cap. 34. verſ. 14. אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף *ſi velit* (nempe Deus) *Spiritum ſuum*, (hoc eſt, mentem, quam nobis dedit) *& animam ſuam ſibi recolliget.* Sic etiam intelligendus eſt Geneſ. cap. 6. verſ. 3. לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר *non ratiocinabitur* (aut non decernet) *Spiritus meus in homine unquam, quoniam caro eſt*, hoc eſt, homo poſthac ex decretis carnis & non mentis, quam ipſi, ut de bono diſcerneret, dedi, aget. Sic etiam Pſalmi 51. ℣. 12. 13. לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי : אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני *cor purum crea mihi Deus, et Spiritum* (id eſt appetitum) *decentem* (ſive moderatum) *in me renova, non me rejice è tuo conſpectu, nec mentem tuæ ſanctitatis ex me cape.* Quia peccata ex ſola carne oriri credebantur, mens autem non niſi bonum ſuadere, ideo contra carnis appetitum Dei auxilium invocat, mentem autem, quam Deus Sanctus ipſi dedit, a Deo conſervari tantum precatur. Jam, quoniam Scriptura Deum inſtar hominis depingere, Deoque mentem, animum, animique affectus, ut & etiam corpus, & halitum tribuere, propter vulgi imbecillitatem, ſolet; ideo רוח יהוה *Spiritus Dei* in Sacris ſæpe uſurpatur pro mente, ſcilicet animo, affectu, vi, & halitu oris Dei. Sic Eſaias cap. 40. verſ. 13. ait, מי תכן את רוח יהוה *quis diſpoſuit Dei Spiritum?* (ſive mentem) hoc eſt, quis Dei mentem præter Deum ipſum ad aliquid volendum determinavit? & cap. 63. verſ. 10. והמה מרו ועצבו את רוח קד שו *& ipſi amaritudine, et triſtitia affecerunt Spiritum ſuæ ſanctitatis*, & hinc fit ut pro Lege Moſis uſurpari ſoleat, quia Dei quaſi mentem expli-

 cat,

cat, ut ipſe Eſaias in eodem cap. verſ. 11. איה השם בקרבו את רוח קדשו *Ubi* (ille) *eſt, qui poſuit in medio ejus Spiritum ſuæ ſanctitatis*, nempe, Legem Moſis, ut clare ex toto contextu orationis colligitur; & Nehemias cap. 9. verſ. 20. ורוחך הטובה נתת להשכילם *& Spiritum, ſive mentem tuam bonam eis dediſti, ut eos intelligentes faceres*, de tempore enim Legis loquitur, & etiam ad id Deut. cap. 4. verſ. 6. alludit, ubi Moſes ait, *quoniam ipſa* (nempe Lex) *eſt veſtra ſcientia, & prudentia*, &c. Sic etiam in Pſalmo 143. verſ. 11. רוחך טובה תנחני בארץ משור *mens tua bona me ducet in terram planam*, hoc eſt, mens tua nobis revelata me in rectam viam ducet. Significat etiam, uti diximus Spiritus Dei, Dei halitum, qui etiam improprie, ſicuti mens, animus, & corpus Deo in Scriptura tribuitur, ut Pſal. 33. verſ. 6. Deinde Dei potentiam, vim, ſive virtutem, ut Job. cap. 33. verſ. 4. רוח אל עשתני *Spiritus Dei me fecit*, hoc eſt, virtus, ſive potentia Dei, vel ſi mavis, Dei decretum; nam Pſaltes poëtice loquendo, etiam ait, juſſu Dei cœli facti ſunt, & Spiritu, ſive flatu oris ſui (hoc eſt, decreto ſuo, uno quaſi flatu pronuntiato) omnis eorum exercitus. Item Pſalmo 139. verſ. 7. אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח *quo ibo* (ut ſim) *extra Spiritum tuum, aut quo fugiam*, (ut ſim) *extra tuum conſpectum*, hoc eſt (ut ex iis, quibus Pſaltes ipſe hoc pergit amplificare, patet) quo ire poſſum, ut ſim extra tuam potentiam, & præſentiam? Denique רוח יהוה *Spiritus Dei* uſurpatur in Sacris ad animi Dei affectus exprimendum, nempe Dei benignitatem, & miſericordiam, ut in Michæ cap. 2. verſ. 7. הקצר רוח יהוה *num anguſtatus eſt Spiritus Dei?* (hoc eſt, Dei miſericordia) *ſunt ne hæc* (ſcæva ſcilicet) *ejus opera?* Item Zachar. cap. 4. ℣. 6. לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי *non exercitu, nec vi, ſed ſolo meo Spiritu*, id eſt, ſola mea miſericordia. Et hoc ſenſu puto etiam intelligendum eſſe verſ. 12. capitis 7. ejuſdem Prophetæ nempe ולבם שמו שמיר משמוע את התורה ואת הדברים אשר שלח יהוה ברוחו ביד הנביאים הראשונים *& cor ſuum conſtituerunt cautum, ne obedirent Legi, & mandatis, quæ Deus miſit ex ſuo Spiritu* (hoc eſt, ex ſua miſericordia) *per primos Prophetas*. Hoc etiam ſenſu ait Hagæus cap. 2. verſ. 5. ורוחי עמדת בתוככם אל תיראו *& Spiritus meus* (ſive mea gratia) *permanet inter vos, nolite timere*. Quod

autem

autem Esaias cap. 48. vers. 16. ait ועתה יהוה אלהים שלחני ורוחו *at nunc Dominus Deus me misit, ejusque Spiritus*, potest quidem intelligi per Dei animum, & misericordiam, vel etiam per ejus mentem in Lege revelatam; nam ait *a principio* (hoc est, cum primum ad vos veni, ut vobis Dei iram, ejusque sententiam contra vos prolatam prædicarem) *non occulte locutus sum*, *ex tempore*, *quo ipsa* (prolata) *fuit*, *ego adfui*, (ut ipse cap. 7. testatus est) at nunc lætus nuncius sum, & Dei misericordia missus, ut vestram restaurationem canam: Potest etiam, uti dixi, per Dei mentem in Lege revelatam intelligi, hoc est, quod ille jam etiam ex mandato Legis, nempe Levit. cap. 19. vers. 17. ad eos monendum venit. Quare eos iisdem conditionibus, & eodem modo, quo Moses solebat, monet. Et tandem, ut etiam Moses fecit, eorum restaurationem prædicendo desinit. Attamen prima explicatio mihi magis consona videtur.

Ex his omnibus, ut tandem ad id, quod intendimus, revertamur, hæ Scripturæ phrases perspicuæ fiunt, nempe *Prophetæ Spiritus Dei fuit*, *Deus Spiritum suum hominibus infudit*, *homines Spiritu Dei*, & *Spiritu Sancto repleti sunt.* &c. Nihil enim aliud significant, quam quod Prophetæ virtutem singularem & supra communem habebant, quodque pietatem eximia animi constantia colebant. Deinde quod Dei mentem, sive sententiam percipiebant; ostendimus enim, Spiritum Hebraice significare tam mentem, quam mentis sententiam & hac de causa, ipsam Legem quia Dei mentem explicabat, Spiritum sive mentem Dei vocari; quare æquali jure imaginatio Prophetarum quatenus per eam Dei decreta revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat, Prophetæque mentem Dei habuisse dici poterant. Et quamvis menti etiam nostræ, mens Dei, ejusque æternæ sententiæ inscriptæ sint, & consequenter mentem etiam Dei (ut cum Scriptura loquar) percipiamus; tamen quia cognitio naturalis omnibus communis est, non tanti ab hominibus, ut jam diximus, æstimatur, & præcipue ab Hebræis, qui se supra omnes esse jactabant, imo qui omnes, & consequenter scientiam omnibus communem, contemnere solebant. Denique Prophetæ Dei Spiritum habere dicebantur, quia homines causas Propheticæ cognitionis ignorabant, eandemque admirabantur & propterea, ut reliqua

portenta, ipſam ad Deum referre, Deique cognitionem vocare ſolebant.

Poſſumus jam igitur ſine ſcrupulo affirmare, Prophetas, non niſi ope imaginationis, Dei revelata percepiſſe, hoc eſt, mediantibus verbis, vel imaginibus, iiſque veris, aut imaginariis. Nam, cum nulla alia media in Scriptura præter hæc reperiamus, nulla etiam alia, ut jam oſtendimus, nobis fingere licet. Quibus autem naturæ legibus id factum fuerit, fateor me ignorare. Potuiſſem quidem, ut alii, dicere, per Dei potentiam factum fuiſſe; attamen garrire viderer. Nam idem eſſet, ac ſi termino aliquo transcendentali formam alicujus rei ſingularis velim explicare. Omnia enim per Dei potentiam facta ſunt: Imo quia Naturæ potentia nulla eſt niſi ipſa Dei potentia, certum eſt nos eatenus Dei potentiam non intelligere, quatenus cauſas naturales ignoramus; adeoque ſtulte ad eandem Dei potentiam recurritur, quando rei alicujus cauſam naturalem, hoc eſt, ipſam Dei potentiam ignoramus. Verum nec nobis jam opus eſt, Propheticę cognitionis cauſam ſcire: Nam ut jam monui, hic tantum Scripturæ documenta inveſtigare conamur, ut ex iis, tanquam ex datis naturæ, noſtra concludamus; documentorum autem cauſas nihil curamus.

Cum itaque Prophetæ imaginationis ope Dei revelata perceperint, non dubium eſt, eos multa extra intellectus limites percipere potuiſſe; nam ex verbis, & imaginibus longe plures ideæ componi poſſunt, quam ex ſolis iis principiis, & notionibus quibus tota noſtra naturalis cognitio ſuperſtruitur.

Patet deinde, cur Prophetæ omnia fere parabolice, & ænigmatice perceperint, & docuerint, & omnia ſpiritualia corporaliter expreſſerint: hæc enim omnia cum natura imaginationis magis conveniunt. Nec jam mirabimur, cur Scriptura, vel Prophetæ adeo improprie, & obſcure de Dei Spiritu, ſive mente loquantur, ut Numeri cap. 11. verſ. 17. & Primi Regum cap. 22. verſ. 2. &c. Deinde quod Michæas Deum ſedentem, Daniël autem ut ſenem veſtibus albis indutum, Ezechiël vero veluti ignem, & qui Chriſto aderant, Spiritum Sanctum, ut columbam deſcententem, Apoſtoli vero ut linguas igneas, & Paulus denique, cum prius converteretur, lucem

cem magnam viderit. Hæc enim omnia cum vulgaribus de Deo & Spiritibus imaginationibus, plane conveniunt. Denique quoniam imaginatio vaga eſt, & inconſtans, ideo Prophetia Prophetis non diu hærebat, nec etiam frequens, ſed admodum rara erat, in pauciſſimis ſcilicet hominibus, & in iis etiam admodum raro. Cum hoc ita ſit, cogimur jam inquirere, unde Prophetis oriri potuit certitudo eorum, quæ tantum per imaginationem, & non ex certis mentis principiis percipiebant. Verum quicquid & circa hoc dici poteſt, ex Scriptura peti debet, quandoquidem hujus rei (ut jam diximus) veram ſcientiam non habemus, ſive eam per primas ſuas cauſas explicare non poſſumus. Quid autem Scriptura de certitudine Prophetarum doceat, in ſequente capite oſtendam, ubi de Prophetis agere conſtitui.

CAPUT II.

De Prophetis.

EX ſuperiori capite, ut jam indicavimus, ſequitur Prophetas non fuiſſe perfectiore mente præditos, ſed quidem potentiâ vividius imaginandi, quod Scripturæ narrationes abunde etiam docent. De Salomone enim conſtat, eum quidem ſapientiâ, ſed non dono Prophetico cæteros excelluiſſe Prudentiſſimi etiam illi Heman, Darda, Kalchol, Prophetæ non fuerunt, & contra homines ruſtici, & extra omnem diſciplinam; imo mulierculæ etiam, ut Hagar ancilla Abrahami, dono Prophetico fuerunt præditæ. Quod etiam cum experientia, & ratione convenit: Nam qui maxime imaginatione pollent, minus apti ſunt ad res pure intelligendum, & contra, qui intellectu magis pollent, eumque maxime colunt, potentiam imaginandi magis temperatam, magiſque ſub poteſtatem habent, & quaſi freno tenent, nè cum intellectu confundatur. Qui igitur ſapientiam & rerum naturalium, & ſpiritualium cognitionem ex Prophetarum libris inveſtigare ſtudent, totâ errant viâ: quod, quoniam tempus, Philoſophia, & denique res ipſa poſtulat, hic fuſe oſtendere decrevi, parum curans, quid ſuperſtitio ogganniat, quæ nullos magis odit, quam qui

veram ſcientiam, veramque vitam colunt. Et, proh dolor! res eo jam pervenit, ut, qui aperte fatentur, ſe Dei ideam non habere, & Deum non niſi per res creatas (quarum cauſas ignorant) cognoſcere, non erubeſcant Philoſophos Atheiſmi accuſare.

Ut autem rem ordine deducam, oſtendam, Prophetias variaviſſe, non tantum pro ratione imaginationis, & temperamenti corporis cujuſque Prophetæ, ſed etiam pro ratione opinionum, quibus fuerant imbuti, atque adeo Prophetiam numquam Prophetas doctiores reddidiſſe; ut ſtatim fuſius explicabo. ſed prius de certitudine Prophetarum hic agendum, tum quia hujus capitis argumentum ſpectat, tum etiam quia ad id, quod demonſtrare intendimus, aliquantum inſervit.

Cum ſimplex imaginatio non involvat ex ſua natura certitudinem, ſicuti omnis clara & diſtincta idea, ſed imaginationi, ut de rebus, quas imaginamur, certi poſſimus eſſe, aliquid neceſſario accedere debeat, nempe ratiocinium, hinc ſequitur Prophetiam per ſe non poſſe involvere certitudinem, quia, ut jam oſtendimus, à ſola imaginatione pendebat; & ideo Prophetæ non certi erant de Dei revelatione, per ipſam revelationem ſed per aliquod ſignum, ut patet ex Abrahamo (vide Geneſ. cap. 15. verſ.8.) qui audita Dei promiſſione ſignum rogavit, ille quidem Deo credebat, nec ſignum petiit, non ut Deo fidem haberet, ſed ut ſciret id à Deo ei promitti. Idem etiam clarius ex Gideone conſtat, ſic enim Deo ait ועשית לי אות שאתה מדבר עמי *& fac mihi ſignum* (ut ſciam) *quod tu mecum loqueris.* Vide Judicum cap. 6. verſ. 17. Moſi etiam dicit Deus וזה לך האות כי אנכי אלחתיך *& hoc* (ſit) *tibi ſignum, quod ego te miſi.* Ezechias, qui dudum noverat Eſaiam eſſe Prophetam, ſignum Prophetiæ ejus valetudinem prædicentis rogavit. Quod quidem oſtendit Prophetas ſemper ſignum aliquod habuiſſe, quo certi fiebant de rebus, quas Prophetice imaginabantur, & ideo Moſes monet (vide Deut. cap. 18. verſ. ult.) ut ſignum ex Propheta petant, nempe eventum alicujus rei futuræ. Prophetia igitur hac in re naturali cedit cognitioni, quæ nullo indiget ſigno, ſed ex ſua natura certitudinem involvit. Etenim hæc certitudo Prophetica mathematica quidem non erat, ſed tantum moralis: Quod etiam ex

ex ipſa Scriptura conſtat; nam Deut. cap. 14 monet Moſes, quod ſi quis Propheta novos Deos docere velit, is, quamvis ſuam confirmet doctrinam ſignis, & miraculis, mortis tamen damnetur; nam, ut ipſe Moſes pergit, Deus ſigna etiam, & miracula facit ad tentandum populum, atque hoc Chriſtus etiam Diſcipulos ſuos monuit, ut conſtat Matth. cap. 24. verſ. 24. Quinimo Ezechiël cap. 14. verſ. 8. clare docet, Deum homines aliquando falſis revelationibus decipere: nam ait והנביא כי יפותה ודבר דבר אני יהוה פתיתי את הנביא ההוא *et quando Propheta* (falſus ſcil.) *inducitur, et verbum locutus fuerit, ego Deus induxi illum Prophetam*, quod etiam Michæas (vide Regum Lib. 1. cap. 22. verſ. 21.) de Prophetis Achabi teſtatur.

Et quamvis hoc oſtendere videatur Prophetiam & revelationem rem eſſe plane dubiam, habebat tamen, uti diximus, multum certitudinis: Nam Deus pios, & electos nunquam decipit, ſed juxta illud antiquum proverbium (vide Shamuëlis 1. c. 24. verſ. 13.) & ut ex hiſtoria Abigaëlis, ejuſque oratione conſtat, Deus utitur piis, tanquam ſuæ pietatis inſtrumentis, & impiis tanquam ſuæ iræ executoribus, & mediis: quod etiam clariſſime conſtat ex illo caſu Michææ, quem modo citavimus; nam, quanquam Deus decreverat Achabum decipere per Prophetas, falſis tamen tantum Prophetis uſus fuit, pio autem rem, ut erat, revelavit, & vera prædicere non prohibuit. Attamen, uti dixi, certitudo Prophetæ moralis tantum erat, quia nemo ſe juſtificare coram Deo poteſt, nec jactare, quod ſit Dei pietatis inſtrumentum, ut ipſa Scriptura docet, & re ipſâ indicat; nam Dei ira Davidem ſeduxit ad numerandum populum, cujus tamen pietatem Scriptura abunde teſtatur: Tota igitur certitudo prophetica his tribus fundabatur. 1. Quod res revelatas vividiſſime, ut nos vigilando ab objectis affecti ſolemus, imaginabantur. 2. Signo. 3. Denique, & præcipuo, quod animum ad ſolum æquum, & bonum inclinatum habebant. Et quamvis Scriptura non ſemper Signi mentionem faciat, credendum tamen eſt, Prophetas ſemper Signum habuiſſe; nam Scriptura non ſemper ſolet omnes conditiones, & circumſtantias enarrare (ut multi jam notaverunt) ſed res potius ut notas ſupponere. Præterea concedere

dere possumus, Prophetas, qui nihil novi, nisi quod in Lege Mosis continetur, prophetabant, non indiguisse signo, quia ex Lege confirmabantur. E. gr. Prophetia Jeremiæ de vastatione Hierosolymæ confirmabatur Prophetiis reliquorum prophetarum, & minis Legis, ideoque signo non indigebat, sed Chananias, qui contra omnes Prophetas citam civitatis restaurationem Prophetabat, signo necessario indigebat, alias de sua Prophetia dubitare deberet, donec eventus rei ab ipso prædictæ suam Prophetiam confirmaret. Vide Jerem. cap. 28. vers 8.

Cum itaque certitudo, quæ ex signis in Prophetis oriebatur, non mathematica (hoc est, quæ ex necessitate perceptionis rei perceptæ, aut visæ sequitur) sed tantum moralis erat, & signa non nisi ad Prophetæ persuadendum dabantur; hinc sequitur, Signa pro opinionibus, & capacitate Prophetæ data fuisse: ita ut signum, quod unum Prophetam certum redderet de sua Prophetiâ, alium, qui aliis esset imbutus opinionibus, minime convincere posset; & ideo signa in unoquoque Propheta variabant. Sic etiam ipsa revelatio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Propheta pro dispositione temperamenti corporis, imaginationis, & pro ratione opinionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim temperamenti variabat hoc modo, nempe; si Propheta erat hilaris, ei revelabantur victoriæ, pax, & quæ porro homines ad lætitiam movent. Tales enim similia sæpius imaginari solent. si contra tristis erat, bella, supplicia, & omnia mala ei revelabantur; & sic prout Propheta erat misericors, blandus, iracundus, severus &c. eatenus magis aptus erat ad *has*, quam ad *illas* revelationes. Pro dispositione imaginationis autem sic etiam variabat, nempe; si Propheta erat elegans, stylo etiam eleganti Dei mentem percipiebat, sin autem confusus, confuse; & sic porro circa revelationes, quæ per imagines repræsentabantur, nempe; si Propheta erat rusticus, boves, & vaccæ &c. si vero miles, duces, exercitus; si denique aulicus, solium regium, & similia ipsi repræsentabantur. Denique variabat Prophetia pro diversitate opinionum Prophetarum: nempe Magis, (vide Matthæi cap. 2.) qui nugis astrologiæ credebant, revelata fuit Christi nativitas, per imaginationem stellæ in oriente ortæ.

Augur-

Auguribus Nabucadonossoris (vide Ezechiëlis cap. 21. ℣ſ. 26.) in extis revelata fuit vastatio Hierosolymæ, quam etiam idem Rex ex oraculis intellexit, & ex directione sagittarum, quas sursum in aërem projecit. Prophetis deinde, qui credebant homines ex libera electione, & propria potentia agere, Deus ut indifferens revelabatur, & ut futurarum humanarum actionum inscius. Quæ omnia ex ipsa Scriptura singulatim jam demonstrabimus.

Primum igitur constat ex illo casu Elisæ, (vide Regum Lib. 2. cap. 3. ℣. 15.) qui, ut Jehoramo prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem percipere potuit, nisi postquam musica organi delectatus fuit, tum demum Jehoramo cum sociis læta prædixit, quod antea contingere nequiit, quia Regi iratus erat; & qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad mala, non vero bona de iisdem imaginandum. Quod autem alii dicere volunt, Deum iratis, & tristibus non revelari, ii quidem somniant; nam Deus Mosi in Pharhaonem irato revelavit miseram illam primogenitorum stragem, (vide Exodi cap. 11. ℣ſ. 8.) idque nullo adhibito organo. Kaino etiam furenti Deus revelatus est. Ezechiëli præ irâ impatienti miseriæ, & contumacia Judæorum revelata fuit. (vide Ezechiëlis cap. 3. ℣ſ. 14.) & Jeremias mœstissimus, & magno vitæ tædio captus calamitates Judæorum prophetavit: adeo ut Josias eum consulere noluerit, sed fœminam ei contemporaneam, utpote quæ ex ingenio muliebri magis apta erat, ut ei Dei misericordia revelaretur. (vide Lib. 2. Paralip. cap. 35.) Michæas etiam nunquam Achabo aliquid boni, quod tamen alii veri Prophetæ fecerunt, (ut patet ex primo Regum cap. 20.) sed tota ejus vita mala prophetavit (vide 1 Reg. cap. 22. ℣ſ. 7. & clarius in 2 Paralip. cap. 18. ℣ſ. 7.) Prophetæ itaque pro vario corporis temperamento magis ad *has*, quam ad *illas* revelationes erant apti. Stylus deinde prophetiæ pro eloquentia cujusque Prophetæ variabat; Prophetiæ enim Ezechiëlis, & Amosis non sunt, ut illæ Esaiæ, Nachumi eliganti, sed rudiore stylo scriptæ. Et si quis, qui linguam Hebraicam callet, hæc curiosius inspicere velit, conferat diversorum Prophetarum quædam ad invicem capita, quæ ejusdem sunt argumenti, & magnam reperiet in stylo discrepantiam. Conferat scil. cap. 1. aulici Esaiæ ex ℣ſ. 11. usque ad 20 cum

cap 5. rustici Amosis ex vs. 21. usque ad 24. Conferat deinde ordinem & rationes Prophetiæ Jeremiæ, quam cap. 49. Edomææ scripsit, cum ordine, & rationibus Hobadiæ. Conferat porro etiam Esaiæ cap. 40. vers. 19, 20. & cap. 44. ex vers. 8. cum cap. 8. vers. 6. & cap. 13. vers. 2. Hoseæ. Et sic de cæteris: quæ si omnia recte perpendantur, facile, ostendent, Deum nullum habere stylum peculiarem dicendi, sed tantum pro eruditione, & capacitate Prophetæ eatenus esse elegantem, compendiosum, severum, rudem, prolixum, & obscurum.

Representationes propheticæ, & hieroglyphica, quamvis idem significarent, variabant tamen; nam Esaiæ aliter Dei gloria templum relinquens repræsentata fuit, quam Ezechiëli: Rabini autem volunt utramque repræsentationem eandem prorsus fuisse, at Ezechiëlem, ut rusticum eam supra modum miratum fuisse, & ideo ipsam omnibus circumstantiis enarravisse. Attamen, nisi ejus rei certam habuerunt traditionem, quod minime credo, rem plane fingunt: Nam Esaias Seraphines senis alis, Ezechiel vero bestias quaternis alis vidit. Esaias vidit Deum vestitum & in solio regio sedentem, Ezechiel autem instar ignis; uterque sine dubio Deum vidit, prout ipsum imaginari solebat. Variabant præterea repræsentationes non modo tantum, sed etiam perspicuitate; nam repræsentationes Zachariæ obscuriores erant, quam ut ab ipso absque explicatione possent intelligi, ut ex ipsarum narratione constat; Danielis autem etiam explicatæ nec ab ipso Propheta potuerunt intelligi. Quod quidem non contigit propter rei revelandæ difficultatem (de rebus enim humanis tantum agebatur, quæ quidem limites humanæ capacitatis non excedunt, nisi quia futuræ sunt) sed tantum quia Danielis imaginatio non æque valebat ad Prophetandum vigilando, ac in somnis, quod quidem inde apparet, quod statim in initio revelationis ita perterritus fuit, ut fere de suis viribus desperaret. Quare propter imaginationis, & virium imbecillitatem res ipsi admodum obscuræ repræsentatæ fuerunt, neque eas etiam explicatas intelligere potuit. Et hic notandum verba a Daniële audita (ut supra ostendimus) imaginaria tantum fuisse, quare non mirum est, illum tum temporis perturbatum omnia

omnia illa verba adeo confuse, & obscure imaginatum fuisse, ut nihil ex iis postea intelligere potuerit. Qui autem dicunt, Deum noluisse Danieli rem clare revelare, videntur non legisse verba Angeli, qui expresse dixit (vide cap. 10. vs. 14.) *se venisse, ut Danielem intelligere faceret, quid suo populo in posteritate dierum contingeret.* Quare res illæ obscuræ manserunt; quia nullus tum temporis reperiebatur, qui tantum imaginationis virtute polleret, ut ipsi clarius revelari possent. Denique Prophetæ, quibus revelatum fuit, Deum Eliam abrepturum, persuadere volebant Elisæ, eum alibi locorum delatum, ubi adhuc inveniri ab ipsis posset; quod sane clare ostendit, eos Dei revelationem non recte intellexisse. Hæc fusius ostendere non est opus; nam nihil ex Scriptura clarius constat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratia ad Prophetizandum donavit, quam alium. At quod Prophetiæ sive repræsentationes pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variarent, & quod Prophetæ varias, imo contrarias habuerint opiniones, & varia præjudicia (loquor circa res mere speculativas, nam circa ea, quæ probitatem, & bonos mores spectant, longe aliter sentiendum) curiosius, & prolixius ostendam; nam hanc rem majoris momenti esse puto; inde enim tandem concludam, Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidisse, sed eos in suis præconceptis opinionibus reliquisse, ac propterea nos iis circa res mere speculativas minime teneri credere.

Mirâ quadam præcipitantiâ omnes sibi persuaserunt, Prophetas omnia, quæ humanus intellectus assequi potest, scivisse: Et quamvis loca quædam Scripturæ nobis quam clarissime dictent, Prophetas quædam ignoravisse, dicere potius volunt, se Scripturam iis in locis non intelligere, quam concedere Prophetas rem aliquam ignoravisse, aut verba Scripturæ ita torquere conantur, ut id, quod plane non vult, dicat. Sane si horum utrumvis licet, actum est cum tota Scriptura; frustra enim conabimur aliquid ex Scriptura ostendere, si ea, quæ maxime clara sunt, inter obscura, & impenetrabilia ponere licet, aut ad libitum interpretari. E. G. nihil in Scriptura clarius, quam quod Josua, & forte etiam autor, qui ejus historiam scripsit, putaverunt, solem circum terram mo-

veri, terram autem quiescere, & quod sol per aliquod tempus immotus stetit. Attamen multi, quia nolunt concedere in cœlis aliquam posse dari mutationem, illum locum ita explicant, ut nihil simile dicere videatur; alii autem qui rectius philosophari didicerunt, quoniam intelligunt terram moveri, solem contra quiescere, sive circum terram non moveri, summis viribus idem ex Scriptura, quamvis aperte reclamante, extorquere conantur: quos sane miror. An, quæso, tenemur credere, quod miles Josua Astronomiam callebat? & quod miraculum ei revelari non potuit, aut quod lux solis non potuit diuturnior solito supra horizontem esse, nisi Josua ejus causam intelligeret? mihi sane utrumque ridiculum videtur; malo igitur aperte dicere Josuam diuturnioris illius lucis causam veram ignoravisse, eumque, omnemque turbam, quæ aderat simul putavisse solem motu diurno circa terram moveri, & illo die aliquamdiu stetisse, idque causam diuturnioris illius lucis credidisse, nec ad id attendisse, quod ex nimia glacie, quæ tum temporis in regione aëris erat (vide Josuæ cap. 10. vers. 11.) refractio solito major oriri potuerit, vel aliud quid simile, quod jam non inquirimus. Sic etiam Esaiæ signum umbræ retrogradæ ad ipsius captum revelatum fuit, nempe per retrogradationem solis: nam etiam putabat solem moveri, & terram quiescere. Et de parheliis forte nunquam nec per somnium cogitavit. Quod nobis sine ullo scrupulo statuere licet; nam signum revera contingere poterat, & regi ab Esaiâ prædici, quamvis Propheta veram ejus causam ignoraret. De fabrica Salomonis, siquidem illa à Deo revelata fuit, idem etiam dicendum: nempe quod omnes ejus mensuræ pro captu, & opinionibus Salomonis ei revelatæ fuerunt: quia enim non tenemur credere Salomonem Mathematicum fuisse, licet nobis affirmare, eum rationem inter peripheriam, & circuli diametrum ignoravisse, & cum vulgo operariorum putavisse, eam esse, ut 3 ad 1. Quod si licet dicere nos textum illum Lib. 1. Reg. cap. 7. vers. 23. non intelligere, nescio hercule, quid ex Scriptura intelligere possumus; cum ibi fabrica simpliciter narretur, & mere historice; imo si licet fingere scripturam aliter sensisse, sed propter aliquam rationem nobis incognitam, ita

ſcribere voluiſſe, tum nihil aliud ſit; quam totius Scripturæ omnimoda everſio: nam unuſquiſque æquali jure de omnibus Scripturæ locis idem dicere poterit; atque adeo quicquid abſurdum, & malum humana malitia excogitare poteſt, id, ſalva Scripturæ autoritate, & defendere & patrare licebit. At id, quod nos ſtatuimus nihil impietatis continet; nam Salomon, Eſaias, Joſua &c. quamvis Prophetæ, homines tamen fuerunt, & nihil humani ab ipſis alienum exiſtimandum. Ad captum Noachi etiam revelatum ei fuit Deum humanum genus delere, quia putabat mundum extra Palæſtinam non inhabitari. Nec tantum hujuſmodi res, ſed etiam alias majoris momenti Prophetæ ſalva pietate ignorare potuerunt, & revera ignoraverunt; nihil enim ſingulare de divinis attributis docuerunt, ſed admodum vulgares de Deo habuerunt opiniones: ad quas etiam eorum revelationes accommodatæ ſunt, ut jam multis Scripturæ teſtimoniis oſtendam: ita ut facile videas, eos non tam ob ingenii ſublimitatem, & præſtantiam quam ob pietatem, & animi conſtantiam laudari, & tantopere commendari.

Adamus, primus cui Deus revelatus fuit, ignoravit, Deum eſſe omnipræſentem, & omniſcium, ſe enim à Deo abſcondidit, & ſuum peccatum coram Deo, quaſi hominem coram haberet, conatus eſt excuſare: quare Deus etiam ei ad ipſius captum revelatus fuit, nempe ut qui non ubique eſt, & ut inſcius loci, & peccati Adami: audivit enim, aut viſus eſt audire Deum per hortum ambulantem, eumque vocantem, & quærentem ubi eſſet; deinde ex occaſione ejus verecundiæ ipſum rogantem, num de arbore prohibita comederit. Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex. Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipſius captum, nempe ut rerum humanarum inſcius, nec ipſi, ut ſui peccati pæniteret, opus erat ſublimiorem Dei cognitionem habere. Labano Deus ſeſe revelavit, tanquam Deus Abrahami, quia credebat, unamquamque nationem ſuum habere Deum peculiarem. Vide Gen. cap. 31. verſ. 29. Abrahamus etiam ignoravit Deum eſſe ubique, reſque omnes præcognoſcere: ubi enim ſententiam in Sodomitas audivit, oravit, ut

Deus

Deus eam non exequeretur, antequam ſciret, num omnes illo ſupplicio eſſent digni; ait enim (vide Gen. cap. 18. verſ. 24) אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר *forte reperiuntur quinquaginta juſti in illa civitate:* nec Deus ipſi aliter revelatus fuit; ſic enim in Abrahami imaginatione loquitur. ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלם ואם לא אדעה *nunc deſcendam ut videam, num juxta ſummam querelam, quæ ad me venit, fecerunt, ſin autem minus* (rem) *ſciam*. Divinum etiam de Abrahamo teſtimonium (de quo vide Gen. cap. 18. verſ. 19.) nihil continet præter ſolam obedientiam, & quod domeſticos ſuos ad æquum, & bonum moneret, non autem quod ſublimes de Deo habuerit cogitationes. Moſes non ſatis etiam percepit, Deum eſſe omniſcium, humanaſque actiones omnes ex ſolo decreto dirigi: Nam, quanquam Deus ipſi dixerat (vide Exod. cap. 3. verſ. 18.) Iſraëlitas ei obtemperaturos, rem tamen in dubium revocat, regeritque (vide Exod. cap. 4. verſ. 1.) והן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי *quid ſi mihi non credant, nec mihi obtemperent.* Et ideo Deus etiam ipſi ut indifferens, & ut inſcius futurarum humanarum actionum revelatus fuit. Dedit enim ei duo ſigna, dixitque; (Exod. 4. verſ. 8.) *ſi contigerit, ut primo ſigno non credant, credent tamen ultimo, quod ſi etiam nec ultimo credent, cape* (*tum*) *aliquantulum aquæ fluvii &c.* Et ſane ſiquis ſine præjudicio Moſis ſententias perpendere velit, clare inveniet, ejus de Deo opinionem fuiſſe, quod ſit ens, quod ſemper extitit, exiſtit, & ſemper exiſtet; & hac de cauſa ipſum vocat יהוה *Jehova* nomine, quod Hebraice hæc tria tempora exiſtendi exprimit: de ejus autem natura nihil aliud docuit, quam quod ſit miſericors, benignus, &c. & ſumme zelotypus, ut ex plurimis locis Pentateuchi conſtat. Deinde credidit, & docuit, hoc ens ab omnibus aliis entibus ita differre, ut nulla imagine alicujus rei viſæ poſſet exprimi, nec etiam videri, non tam propter rei repugnantiam, quam propter humanam imbecillitatem: & præterea ratione potentiæ, ſingulare, vel unicum eſſe: conceſſit quidem dari entia, quæ (ſine dubio ex ordine & mandato Dei) vicem Dei gerebant, hoc eſt, entia quibus Deus autoritatem, jus, & potentiam dedit ad dirigendas nationes, & iis providendum & curandum; at hoc ens, quod colere

lere

lere tenebantur, ſummum & ſupremum Deum, ſive (ut Hebræorum phraſi utar) Deum Deorum eſſe docuit, & ideo in cantico Exodi (cap. 15. verſ. 11.) dixit מי כמוכה באלום יהוה *quis inter Deos tui ſimilis, Jehova?* & Jetro (cap. 18. verſ. 11.) עתה ידעתי כי גדיל יהוה מכל האלהים *nunc novi, quod Jehova major eſt omnibus Diis*, hoc eſt, tandem cogor Moſi concedere, quod Jehova major eſt omnibus Diis, & potentia ſingulari: an vero Moſes hæc entia, quæ vicem Dei gerebant, a Deo creata eſſe crediderit, dubitari poteſt: quandoquidem de eorum creatione, & principio nihil, quod ſcimus, dixerit: docuit præterea, hoc ens mundum hunc viſibilem ex Chao (vide cap. 1 Gen. verſ. 2.) in ordinem redegiſſe, ſeminaque naturæ indidiſſe, adeoque in omnia ſummum jus & ſummam potentiam habere, & (vide Deut. cap. 10. verſ. 14, 15.) pro hoc ſummo ſuo jure, & potentiâ ſibi ſoli Hebræam nationem elegiſſe, certamque mundi plagam, (vide Deut. cap. 4. verſ. 19. & cap. 32. verſ. 8, 9.) reliquas autem nationes, & regiones curis reliquorum Deorum a ſe ſubſtitutorum reliquiſſe; & ideo Deus Iſraëlis, & Deus (vide Libri 2 Paralip. cap. 32. verſ. 19.) Hieroſolymæ, reliqui autem Dii reliquarum nationum Dii vocabantur. Et hac etiam de cauſa credebant Judæi regionem illam, quam Deus ſibi elegerat cultum Dei ſingularem, & ab aliarum regionum cultu prorſus diverſam requirere, imo nec poſſe pati cultum aliorum Deorum, aliiſque regionibus proprium: nam gentes illæ, quas rex Aſſyriæ in Judæorum terras duxit, credebantur a leonibus dilaniari, quia cultum Deorum illius terræ ignorabant, (vide Lib. 2 Regum cap. 17. verſ. 25, 26. &c.) Et Jacobus, ex Aben Hezræ opinione, dixit propterea filiis, ubi patriam petere voluit, ut ſe novo cultui præpararent, & Deos alienos, hoc eſt, cultum Deorum illius terræ, in quâ tum erant, deponerent. (vide Gen. cap. 35. verſ. 2,3.) David etiam, ut Saulo diceret, ſe propter ejus perſecutionem coactum eſſe, extra patriam vivere, dixit, ſe ab hæreditate Dei expelli, & ad alios Deos colendos mitti, (vide Sham. Lib. 1. cap. 26. verſ. 19.) Denique credidit hoc ens, ſive Deum, ſuum domicilium in cœlis habere (vide Deut. cap.33. verſ.27.) quæ opinio inter ethnicos frequentiſſima fuit. Si jam ad Moſis revelationes attendamus, eas hiſce

opinionibus accommodatas fuisse reperiemus; nam quia credebat Dei naturam illas, quas diximus, pati conditiones, nempe, misericordiam, benignitatem &c. ideo Deus, ad hanc ejus opinionem, & sub hisce attributis ipsi revelatus fuit. (vide Exodi cap. 34. vers. 6, 7. ubi narratur qua ratione Deus Mosi apparuit; & decalogi. vers.4,5.) Deinde capite 33. vers. 18. narratur, Mosen a Deo petiisse, ut sibi liceret, eum videre; sed quoniam Moses, ut jam dictum est, nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, & Deus (ut jam ostendi) non revelatur Prophetis, nisi pro dispositione eorum imaginationis, ideo Deus nulla ipsi imagine apparuit: atque hoc contigisse inquam, quia Mosis imaginationi repugnabat, nam alii Prophetæ, Deum se vidisse testantur; Nempe Esaias, Ezechiël, Daniel, &c. & hac de causa Deus Mosi respondit, לא תוכל לראות את פני *non poteris meam faciem videre*, & quia Moses credebat, Deum esse visibilem, hoc est, ex parte divinæ naturæ nullam id implicare contradictionem, alias enim nihil simile petiisset; ideo addit כי לא יראני האדם וחי *quoniam nemo me videbit, & vivet*; reddit igitur rationem opinioni Mosis consentaneam; non enim dicit, id ex parte divinæ naturæ implicare contradictionem, ut res revera se habet, sed id contingere non posse, propter humanam imbecillitatem. Porro ut Deus Mosi revelaret, Israëlitas, quia vitulam adoraverant, reliquis gentibus similes factos esse, ait cap. 33. vers. 2, 3. se missurum angelum, hoc est ens, quod vice supremi entis Israëlitarum curam haberet, se autem nolle inter ipsos esse; hoc enim modo nihil Mosi relinquebatur, ex quo ipsi constaret Israëlitas Deo reliquis nationibus, quas Deus etiam curæ aliorum entium, sive angelorum tradiderat dilectiores esse, ut constat ex vers. 16. ejusdem capitis. Denique, quia Deus in cœlis habitare credebatur, ideo Deus, tanquam è cœlo supra montem descendens, revelabatur, & Moses etiam montem, ut Deum alloqueretur, ascendebat, quod minime opus ei esset, si æque facile Deum ubique imaginari posset. Israëlitæ de Deo nihil fere norunt, tametsi ipsi revelatus est, quod quidem plusquam satis ostenderunt cum ejus honorem, & cultum paucis post diebus vitulo tradiderunt, credideruntque illum esse eos Deos, qui eos ex Ægypto eduxerant. Nec sane credendum est, quod homines superstitioni-

ſtitionibus Ægyptiorum aſſueti, rudes, & miſerrima ſervitute confecti, aliquid ſani de Deo intellexerint, aut quod Moſes eos aliquid docuerit, quam modum vivendi, non quidem tanquam Philoſophus, ut tandem ex animi libertate, ſed tanquam Legis lator, ut ex imperio Legis coacti eſſent bene vivere. Quare ratio bene vivendi, ſive vera vita, Deique cultus, & amor iis magis ſervitus, quam vera libertas, Deique gratia, & donum fuit; Deum enim amare, ejuſque legem ſervare juſſit, ut Deo præterita bona (ex Ægyptica ſcilicet ſervitute libertatem &c.) accepta ferrent, & porro minis eos perterrefacit, ſi illorum præceptorum fuiſſent tranſgreſſores, & contra, ſi ea obſervaverint, multa promittit bona. Eos itaque eodem modo docuit, ac parentes pueros, omni ratione carentes, ſolent. Quare certum eſt, eos virtutis excellentiam, veramque beatitudinem ignoraviſſe. Jonas conſpectum Dei fugere putavit, quod videtur oſtendere, eum etiam crediſiſſe, Deum curam cæterarum regionum, extrà Judæam, aliis potentiis, a ſe tamen ſubſtitutis, tradidiſſe. Nec ullus in vetere teſtamento habetur, qui magis ſecundum rationem de Deo locutus eſt, quam Salomon, qui lumine naturali omnes ſui ſeculi ſuperavit; & ideo etiam ſe ſupra Legem (nam ea iis tantum tradita eſt, qui ratione, & naturalis intellectus documentis carent) exiſtimavit, legeſque omnes, quæ regem ſpectant, & quæ tribus potiſſimum conſtabant (vide Deut. cap. 17. ℣ſ. 16, 17) parvi pependit, imo eas plane violavit (in quo tamen erravit, nec quod Philoſopho dignum egit, nempe, quod voluptatibus indulſerit) omnia fortunæ bona mortalibus vana eſſe docuit (vide Eccl.) & nihil homines intellectu præſtantius habere, nec majori ſupplicio, quam ſtultitiâ, puniri, (vide Proverb. cap. 16. verſ. 23.) ſed ad Prophetas revertamur, quorum diſcrepantes opiniones etiam notare ſuſcepimus. Ezechiëlis ſententias adeo ſententiis Moſis repugnantes invenerunt Rabini, qui nobis illos (qui jam tantum extant) libros prophetarum reliquerunt, (ut tractatu Sabbati cap. 1. fol. 13. pag. 2. narratur) ut fere deliberaverint, ejus librum inter canonicos non admittere, atque eundem plane abſcondidiſſent, niſi quidam Chananias in ſe ſuſcepiſſet ipſum explicare, quod tandem magno cum labore, & ſtudio (ut ibi narratur) ajunt ipſum feciſſe, qua ratione

 tione

tione autem, non ſatis conſtat, nempe, an quod commentarium, qui forte periit, ſcripſerit, vel quod ipſa Ezechiëlis verba, & orationes (ut fuit audacia) mutaverit, & ex ſuo ingenio ornaverit; quidquid ſit, cap. ſaltem 18 non videtur convenire cum verſu 7. cap. 34 Exodi, nec cum ℣. 18. cap. 32 Jerem. &c. Shamuël credebat Deum, ubi aliquid decreverat, numquam decreti pœnitere (vide lib. 1 Shamuëlis cap. 15. verſ. 29) nam Saulo, ſui peccati pœnitenti, & Deum adorare, veniamque ab ipſo petere volenti, dixit, Deum ſuum contra eum decretum non mutaturum: Jeremiæ autem contra revelatum fuit (vide cap. 18. verſ. 8. 10) nempe Deum, ſive aliquid damni, ſive aliquid boni alicui nationi decreverit, ſui decreti pœnitere, modo homines etiam a tempore ſententiæ, vel in melius, vel in pejus mutentur. At Joël Deum damni pœnitere tantum docuit (vide ejus cap. 2. verſ. 13.) Denique ex capite 4 Gen. verſ. 7. clariſſime conſtat, hominem poſſe peccati tentationes domare, & bene agere; id enim Kaino dicitur, qui tamen ut ex ipſa Scripturâ, & Joſepho conſtat, eas nunquam domavit; idem etiam ex modo allato cap. Jeremiæ evidentiſſime colligitur; nam ait Deum ſui decreti in damnum, aut bonum hominum prolati, pœnitere, prout homines mores, & modum vivendi mutare volunt: at Paulus contra nihil apertius docet, quam quod homines nullum imperium, niſi ex Dei ſingulari vocatione, & gratia in carnis tentationes habent. Vide Epiſt. ad Romanos cap. 9. ex verſ. 10. &c. & quod cap. 3. verſ. 5. & cap. 6. verſ. 19. ubi Deo juſtitiam tribuit, ſe corrigit, quod humano more ſic loquatur, & propter carnis imbecillitatem.

Ex his itaque ſatis, ſuperque conſtat, id, quod oſtendere proponebamus, nempe Deum revelationes captui, & opinionibus prophetarum accommodaviſſe, Prophetaſque res, quæ ſolam ſpeculationem, & quæ non charitatem, & uſum vitæ ſpectant, ignorare potuiſſe, & revera ignoraviſſe, contrariaſque habuiſſe opiniones. Quare longe abeſt, ut ab iis cognitio rerum naturalium, & ſpiritualium ſit petenda. Concludimus itaque nos Prophetis nihil aliud teneri credere præter id, quod finis & ſubſtantia eſt revelationis, in reliquis, prout unicuique libet, liberum eſt credere, exempli gratia, revelatio Kaini, nos tantum docet, Deum Kainum monuiſſe ad veram

ram vitam; id enim tantum intentum, & ſubſtantia revelationis eſt, non vero libertatem voluntatis, aut res Philoſophicas docere; quare, tametſi in verbis illius monitionis, & rationibus libertas voluntatis clariſſime continetur, nobis tamen licitum eſt, contrarium ſentire, quandoquidem verba illa, & rationes ad captum tantum Kaini accommodatæ ſunt. Sic etiam Michææ revelatio tantum docere vult, quod Deus Michææ verum exitum pugnæ Achabi contra Aram revelavit, quare hoc etiam tantum tenemur credere; quicquid igitur præter hoc in illa revelatione continetur, nempe de Dei Spiritu vero, & falſo, & de exercitu cœli, ab utroque Dei latere ſtante, & reliquæ illius revelationis circumſtantiæ, nos minime tangunt: adeoque de iis unuſquiſque, prout ſuæ rationi magis conſentaneum videbitur, credat. De rationibus, quibus Deus Jobo oſtendit ſuam in omnia potentiam, ſi quidem verum eſt quod Jobo revelatæ fuerunt, & quod author hiſtoriam narrare, non autem (ut quidam credunt) ſuos conceptus ornare ſtuduerit; idem etiam dicendum, nempe eas ad captum Jobi, & ad ipſum tantum convincendum allatas fuiſſe, non vero quod ſint rationes univerſales ad omnes convincendum. Nec aliter de Chriſti rationibus, quibus Phariſæos contumaciæ, & ignorantiæ convincit diſcipuloſq; ad veram vitam hortatur, ſtatuendum; quod nempe ſuas rationes opinionibus & principiis unius cujuſque accommodavit: Ex gr. cum Phariſæis dixit, vide Matth. cap. 11. verſ. 26, *& ſi Satanas Satanam ejicit, adverſus ſe ipſum diviſus eſt; quomodo igitur ſtaret regnum ejus;* nihil niſi Phariſæos ex ſuis principiis convincere voluit, non autem docere, dari Dæmones, aut aliquod Dæmonum regnum: ſic etiam cum diſcipulis dixit Matth. 18. verſ. 10; *videte ne contemnatis unum ex parvis iſtis, dico enim vobis Angelos eorum in cœlis &c.* Nihil aliud docere vult, quam ne ſint ſuperbi, & ne aliquem contemnant, non vero reliqua, quæ in ipſius rationibus, quas tantum adfert ad rem diſcipulis melius perſuadendum, continentur. Idem denique de rationibus, & ſignis Apoſtolorum abſolute dicendum, nec de his opus eſt fuſius loqui: nam ſi mihi enumeranda eſſent omnia Scripturæ Loca, quæ tantum ad hominem, ſive ad captum alicujus ſcripta ſunt, & quæ non ſine magno Philoſophiæ præjudicio, tanquam

divina doctrina defenduntur, a brevitate, cui studeo, longe discederem: sufficiat igitur, quædam pauca, & universalia attigisse, reliqua curiosus lector apud se perpendat. Verum enimvero quamvis hæc tantum, quæ de Prophetis, & Prophetia egimus, ad scopum, ad quem intendo, præcipue pertineant, nempe ad separandam Philosophiam a Theologia, attamen, quia hanc quæstionem universaliter attigi, lubet adhuc inquirere, num donum Propheticum Hebræis tantum peculiare fuerit, an vero omnibus nationibus commune; tum etiam quid de vocatione Hebræorum statuendum, de quibus vide caput sequens.

CAPUT III.

De Hebræorum vocatione. Et an Donum Propheticum Hebræis peculiare fuerit.

VEra fœlicitas, & Beatitudo uniuscujusque in sola boni fruitione consistit, non vero in ea gloria, quod solus scilicet, & reliquis exclusis, bono fruatur; qui enim se propterea beatiorem estimat, quod ipsi soli, cæteris non item bene sit, aut quod reliquis sit beatior, & magis fortunatus, is veram fœlicitatem, & beatitudinem ignorat, & lætitia, quam inde concipit, nisi puerilis sit, ex nulla alia re oritur, quam ex invidia, & malo animo. Ex. gr. vera hominis fœlicitas, & beatitudo in sola sapientiâ, & veri cognitione consistit, at minime in eo, quod sapientior reliquis sit, vel quod reliqui vera cognitione careant; hoc enim ejus sapientiam, hoc est, veram ejus fœlicitatem nihil prorsus auget. Qui itaque propter hoc gaudet, is malo alterius gaudet, adeoque invidus est, & malus, nec veram novit sapientiam, neque veræ vitæ tranquillitatem. Cum igitur Scriptura, ut Hebræos ad obedientiam legis hortetur, dicit Deum eos præ cæteris nationibus sibi elegisse (vide Deut. cap. 10. vers. 15.) ipsis propinquum esse, aliis non item, (Deut. cap. 4. vers. 4. 7.) iis tantum leges justas præscripsisse, ejusdem cap. vers. 8, ipsis denique tantum, cæteris posthabitis, innotuisse, vide ejusdem cap. vers. 32. &c. ad eorum captum tantum loquitur, qui, ut in superiore capite ostendi-

ostendimus, & Moses etiam testatur (vide Deut. cap. 9. vers. 6, 7.) veram beatitudinem non noverant; nam sane ipsi non minus beati fuissent, si Deus omnes æque ad salutem vocavisset: nec ipsis Deus minus foret propitius, quamvis reliquis æque prope adesset, nec leges minus justæ, nec ipsi minus sapientes, etsi omnibus præscriptæ fuissent, nec miracula Dei potentiam minus ostendissent, si etiam propter alias nationes facta fuissent; nec denique Hebræi minus tenerentur Deum colere, si Deus hæc omnia dona omnibus æqualiter largitus fuisset. Quod autem Deus Salomoni dicit, (vide Reg. Lib. 1. c. 3. ℣. 12.) neminem post eum æque sapientem, ac ipsum, futurum, modus tantum loquendi videtur esse ad significandam eximiam sapientiam: quicquid sit, minime credendum est, quod Deus Salomoni, ad majorem ejus felicitatem, promiserit, se nemini postea tantam sapientiam largiturum fore; hoc enim Salomonis intellectum nihil augeret, nec prudens Rex etsi Deus se eadem sapientiâ omnes donaturum dixisset, minores pro tanto munere Deo ageret gratias.

Verum enimvero, etsi dicamus Mosen in locis Pentateuchi modò citatis ad Hebræorum captum locutum fuisse, nolumus tamen negare, quod Deus ipsis solis leges illas Pentateuchi præscripserit, neque, quod tantum iis locutus fuerit, nec denique quod Hebræi tot miranda viderint, qualia nulli alii nationi contigerunt; sed id tantum volumus, Mosen tali modo, iisque præcipue rationibus Hebræos monere voluisse, ut eos ex ipsorum puerili captu ad Dei cultum magis devinciret; deinde ostendere voluimus Hebræos non scientiâ, neque pietate sed plane alia re cæteras nationes excelluisse; sive (ut cum Scripturâ ad eorum captum loquar) Hebręos non ad veram vitam, & sublimes speculationes, quanquam sæpe monitos, sed ad aliam plane rem electos a Deo præ reliquis fuisse, quænam autem ea fuerit, ordine hic ostendam.

Verum antequam incipiam, explicare paucis volo, quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum & internum, & quid per Dei electionem, quidque denique per fortunam in sequentibus intelligam. Per Dei directionem intelligo fixum illum & immutabilem naturæ ordinem sive rerum naturalium concatenationem;

nem: diximus enim ſupra & in alio loco jam oſtendimus, leges naturæ univerſales, ſecundum quas omnia fiunt & determinantur, nihil eſſe niſi Dei æterna decreta, quæ ſemper æternam veritatem & neceſſitatem involvunt. Sive igitur dicamus omnia ſecundum leges naturæ fieri, ſive ex Dei decreto & directione ordinari, idem dicimus. Deinde quia rerum omnium naturalium potentia, nihil eſt niſi ipſa Dei potentia, per quam ſolam omnia fiunt & determinantur; hinc ſequitur, quicquid homo, qui etiam pars eſt naturæ, ſibi in auxilium, ad ſuum eſſe conſervandum parat, vel quicquid natura ipſo nihil operante, ipſi offert, id omne ſibi à ſola divina potentia oblatum eſſe, vel quatenus per humanam naturam agit, vel per res extra humanam naturam. Quicquid itaque natura humana ex ſola ſua potentia præſtare poteſt ad ſuum eſſe conſervandum id Dei auxilium internum, & quicquid præterea ex potentia cauſarum externarum in ipſius utile cedit, id Dei auxilium externum merito vocare poſſumus. Atque ex his etiam facile colligitur, quid per Dei electionem ſit intelligendum: Nam cum nemo aliquid agat, niſi ex prædeterminato naturæ ordine, hoc eſt, ex Dei æterna directione & decreto, hinc ſequitur, neminem ſibi aliquam vivendi rationem eligere, neque aliquid efficere, niſi ex ſingulari Dei vocatione, qui hunc ad hoc opus, vel ad hanc vivendi rationem præ aliis elegit. Denique per fortunam nihil aliud intelligo, quam Dei directionem, quatenus per cauſas externas & inopinatas res humanas dirigit. His prælibatis ad noſtrum intentum revertamur, ut videamus quid id fuerit, propter quod Hebræa natio dicta fuerit à Deo præ reliquis electa. Ad quod oſtendendum, ſic procedo.

Omnia, quæ honeſte cupimus, ad hæc tria potiſſimum referuntur, nempe res per primas ſuas cauſas intelligere. Paſſiones domare, ſive virtutis habitum acquirere. Et denique ſecure, & ſano corpore vivere. Media, quæ ad primum & ſecundum directe inſerviunt, & quæ tanquam cauſæ proximæ, & efficientes conſiderari poſſunt, in ipſa humana natura continentur; ita ut eorum acquiſitio a ſola noſtra potentiâ, ſive a ſolis humanæ naturæ legibus præcipue pendeat: & hac de cauſa omnino ſtatuendum eſt, hæc dona nulli nationi peculiaria

peculiaria ſed toti humano generi communia ſemper fuiſſe; niſi ſomniare velimus, naturam olim diverſa hominum genera procreaviſſe. At media, quæ ad ſecure vivendum, & corpus conſervandum inſerviunt, in rebus externis præcipue ſita ſunt; atque ideo dona fortunæ vocantur, quia nimirum maxime a directione cauſarum externarum, quam ignoramus, pendent: ita ut hac in re ſtultus fere æque felix & infelix, ac prudens ſit. Attamen ad ſecure vivendum, & injurias aliorum hominum, & etiam brutorum, evitandum, humana directio, & vigilantia multum juvare poteſt. Ad quod nullum certius medium ratio, & experientia docuit, quam ſocietatem certis legibus formare, certamque mundi plagam occupare & omnium vires ad unum quaſi corpus, nempe ſocietatis, redigere: Verum enimvero ad ſocietatem formandam, & conſervandam ingenium, & vigilantia non mediocris requiritur; & idcirco illa ſocietas ſecurior erit, & magis conſtans, minuſque fortunæ obnoxia, quæ maxime ab hominibus prudentibus & vigilantibus fundatur, & dirigitur; & contra, quæ ex hominibus rudis ingenii conſtat, maximâ ex parte a fortuna pendet, & minus eſt conſtans. Quod ſi tamen diu permanſerit, id alterius directioni, non ſuæ debetur; imo ſi magna pericula exſuperaverit, & res ipſi proſpere ſucceſſerint, non poterit ipſa Dei directionem, (nempe quatenus Deus per cauſas latentes externas, at non quatenus per humanam naturam, & mentem agit) non admirari, & adorare: quandoquidem ipſi nihil niſi admodum inexpectatum, & præter opinionem contigit; quod revera etiam pro miraculo haberi poteſt.

Per hoc igitur tantum nationes ab invicem diſtinguuntur, nempe ratione ſocietatis, & legum, ſub quibus vivunt, & diriguntur; adeoque Hebræa natio, non ratione intellectus, neque animi tranquillitatis a Deo præ cæteris electa fuit, ſed ratione ſocietatis, & fortunæ, quâ imperium adepta eſt, quâque id ipſum tot annos retinuit. Quod etiam ex ipſa Scripturâ quam clariſſime conſtat: ſi quis enim ipſam vel leviter percurrit, clare videt Hebræos in hoc ſolo cæteras nationes excelluiſſe, quod res ſuas, quæ ad vitæ ſecuritatem pertinent, feliciter geſſerint, magnaque pericula exſuperaverint, idque maxime ſolo Dei externo auxilio, in reliquis autem

tem cæteris æquales fuiſſe, & Deum omnibus æque propitium. Nam ratione intellectus conſtat, (ut in ſuperiori capite oſtendimus) eos de Deo & natura vulgares admodum cogitationes habuiſſe; quare ratione intellectus non fuerunt a Deo præ cæteris electi; at nec etiam ratione virtutis, & veræ vitæ; hac enim in re etiam reliquis Gentibus æquales fuerunt, & non niſi pauciſſimi electi; eorum igitur electio, & vocatio in ſola imperii temporanea fælicitate, & commodis conſtitit; nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum ſucceſſoribus aliud præter hoc promiſerit; imo in Lege pro obedientia nihil aliud promittitur, quam imperii continua fœlicitas, & reliqua hujus vitæ commoda, & contra pro contumacia, pactique ruptione, imperii ruina, maximaque incommoda. Nec mirum; nam finis univerſæ ſocietatis, & imperii eſt (ut ex modo dictis patet, & in ſequentibus fuſius oſtendemus) ſecure & commode vivere; imperium autem non niſi Legibus, quibus unuſquiſque teneatur, ſubſiſtere poteſt: quod ſi omnia unius ſocietatis membra legibus valedicere velint, eo ipſo ſocietatem diſſolvent, & imperium deſtruent. Hebræorum igitur ſocietati nihil aliud, pro conſtanti legum obſervatione, promitti potuit, quam vitæ ſecuritas, ejuſque commoda, & contra pro contumacia nullum certius ſuplicium prædici, quam imperii ruina, & mala, quæ inde communiter ſequuntur, & præterea alia, quæ ex eorum ſingularis imperii ruina ipſis peculiariter ſuborirentur, ſed de his non eſt opus impræſentiarum prolixius agere. Hoc tantum addo, Leges etiam veteris teſtamenti Judæis tantum revelatas, & præſcriptas fuiſſe; nam, cum Deus ipſos ad ſingularem ſocietatem, & imperium conſtituendum tantum elegerit, neceſſario ſingulares etiam leges habere debebant: an vero aliis etiam nationibus Deus leges peculiares præſcripſerit, & earum Legiſlatoribus, ſeſe prophetice revelaverit, nempe ſub iis attributis, quibus Deum imaginari ſolebant, mihi non ſatis conſtat; hoc ſaltem ex ipſa Scriptura patet, alias etiam nationes ex Dei directione externa imperium, legeſque ſingulares habuiſſe: ad quod oſtendendum, duo tantum Scripturæ loca adferam. Cap. 14. Gen. verſ. 18, 19, 20. narratur, quod Malkitſedek rex fuit Hieroſolymæ, & Dei altiſſimi pontifex;

tifex; & quod Abrahamo, ut jus erat Pontificis (vide Numeri cap. 6. verſ. 23.) benedixit, & denique quod Abrahamus Dei dilectus decimam partem totius prædæ huic Dei pontifici dedit. Quæ omnia ſatis oſtendunt, Deum, antequam Gentem Iſraëliticam condiderit, reges, & pontifices, in Hieroſolyma conſtituiſſe, iiſque ritus, & leges præſcripſiſſe: an vero prophetice, id, uti diximus, non ſatis conſtat, hoc mihi ſaltem perſuadeo, Abrahamum, dum ibi vixit, religioſe ſecundum illas leges vixiſſe; nam Abrahamus nullos ritus particulariter a Deo accepit, & nihilominus dicitur Gen. cap. 26. verſ. 5. Abrahamum obſervaviſſe cultum, præcepta, inſtituta, & Leges Dei, quod ſine dubio intelligendum eſt de cultu, præceptis, inſtitutis, & legibus regis Malkitſedeki. Malachias cap. 1. verſ. 10, 11. Judæos his verbis increpat. מי גם בכם ויסגורד לתים ולא תאירו מזבחי חנם אין לי חפץ בכם וגו : כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגנום ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגנים אמר יהוה צבאות *quiſnam eſt inter vos, qui claudat oſtia* (ſcil. templi) *ne meæ aræ fruſtra ignis imponatur in vobis non delector &c. Nam ex ortu ſolis uſque in ejus occaſum meum nomen magnum eſt inter gentes, & ubique ſuffitus mihi adfertur, & munus purum, meum enim nomen magnum eſt inter gentes, ait Deus exercituum:* Quibus ſane verbis, quandoquidem nullum aliud tempus quam præſens, niſi iis vim inferri velimus, pati poſſunt, ſatis ſuperque teſtatur, Judæos illo tempore Deo non magis dilectos fuiſſe quam alias Nationes; imo Deum aliis Nationibus miraculis magis innotuiſſe, quam tum temporis Judæis, qui tum ſine miraculis imperium iterum ex parte adepti fuerant: deinde Nationes ritus, & cæremonias, quibus Deo acceptæ erant, habuiſſe. Sed hæc miſſa facio, nam ad meum intentum ſufficit oſtendiſſe electionem Judæorum nihil aliud ſpectaviſſe, quam temporaneam corporis fœlicitatem, & libertatem, ſive imperium, & modum, & media, quibus ipſum adepti ſunt, & conſequenter etiam Leges, quatenus ad illud ſingulare imperium ſtabiliendum neceſſariæ erant, & denique modum, quo ipſæ revelatæ fuerunt; in cæteris autem, & in quibus vera hominis fœlicitas conſiſtit, eos reliquis æquales fuiſſe. Cum itaque in Scriptura (vide Deut. cap. 4. verſ. 7) dicitur, nullam Nationem Deos ſibi æque

propinquos, ac Judæos Deum habere; id tantum ratione imperii, & de illo ſolo tempore, quo iis tot miracula contigerunt, intelligendum &c. ratione enim intellectus, & virtutis, hoc eſt, ratione beatitudinis Deus, uti jam diximus, & ipſa ratione oſtendimus, omnibus æque propitius eſt, quod quidem ex ipſa Scriptura ſatis etiam conſtat, ait enim Pſaltes Pſal. 145. verſ. 18. קרוב יהוה לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת *propinquus eſt Deus omnibus, qui eum vocant, omnibus, qui eum vere vocant.* Item in eodem Pſal. ℣ſ. 9. טיב יהוה לכל ורחמיו על כל מעשיו *Benignus eſt Deus omnibus, & ejus miſericordia* (eſt) *erga omnia, quæ fecit.* In Pſal. 33. ℣ſ. 15. clare dicitur Deum omnibus eundem intellectum dediſſe, his ſcilicet verbis היוצר יחד לבם *qui format eodem modo eorum cor.* Cor enim ab Hebræis ſedes animæ, & intellectus credebatur, quod omnibus ſatis eſſe notum exiſtimo. Deinde ex cap. 28. ℣ſ. 28 Jobi conſtat, Deum toti humano generi hanc Legem præſcripſiſſe; Deum revereri, & a malis operibus abſtinere, ſive bene agere, & ideo Jobus, quamvis gentilis, Deo omnium acceptiſſimus fuit, quoniam omnes pietate, & religione ſuperavit. Denique ex cap. 4 verſ. 2 Jonæ clariſſime conſtat, Deum non ſolum Judæis, ſed omnibus propitium, miſericordem, longanimem, & amplum benignitate, ac pænitentem mali eſſe; ait enim Jonas, *ideo antea ſtatui fugere Tharſum, quia noveram* (nempe ex verbis Moſis, quæ habentur cap. 34. verſ. 6 Exodi) *te Deum propitium, miſericordem &c. eſſe;* adeoque gentilibus Ninivitis condonaturum. Concludimus ergo (quandoquidem Deus omnibus æque propitius eſt, & Hebræi, non niſi ratione ſocietatis, & imperii a Deo electi fuerint.) unumquemque Judæum extra ſocietatem, & imperium ſolum conſideratum nullum Dei donum ſupra alios habere, nec ullum diſcrimen inter ipſum, & gentilem eſſe. Cum itaque verum ſit quod Deus omnibus æque benignus, miſericors &c. ſit, & Prophetæ officium non tam fuerit leges patriæ peculiares, quam veram virtutem docere, hominesque de ea monere; non dubium eſt, quin omnes nationes Prophetas habuerint, & quod donum propheticum Judæis peculiare non fuerit. Quod revera etiam tam profanæ, quam ſacræ hiſtoriæ teſtantur; & quamvis ex ſacris hiſtoriis Veteris Teſtamenti non conſtet alias Nationes

tiones tot Prophetas, ac Hebræos, habuisse, imo nullum prophetam gentilem a Deo nationibus expresse missum, id nihil refert, nam Hebræi res suas tantum, non autem aliarum gentium scribere curaverunt. Sufficit itaque, quod in vetere testamento reperiamus, homines gentiles, & incircumcisos, ut Noach, Chanoch, Abimelech, Bilham, &c. prophetavisse; deinde Hebræos Prophetas non tantum suæ, sed etiam multis aliis nationibus a Deo missos fuisse. Ezechiël enim omnibus gentibus tum notis vaticinatus est. Imo Hobadias nullis quod scimus, nisi Idumæis: & Jonas Ninivitis præcipue vates fuit. Esaias non tantum Judæorum calamitates lamentatur, & prædicit, eorumque restaurationem canit, sed etiam aliarum gentium; ait enim cap. 16. vers. 9. על כן אבכה בבכי יעזר *ideo fletu deplorabo Zahzerem.* & cap. 19 prius Ægyptiorum calamitates, & postea eorum restaurationem prædicit; (vide ejusdem cap. vers. 19, 20, 21. 25.) Nempe quod Deus iis Salvatorem mittet, qui eos liberabit, & quod Deus iis innotescet, & quod denique Ægyptii Deum sacrificiis, & muneribus colent, & tandem vocat hanc nationem *Benedictum Ægyptium Dei populum:* quæ omnia profecto valde digna sunt, ut notentur. Jeremias denique non Hebrææ gentis tantum, sed absolute gentium Propheta vocatur. (vide ejus. cap. 1. vers. 5.) hic etiam nationum calamitates prædicendo deflet, & eorum restaurationem prædicit; ait enim cap. 48. vers. 31. de Moabitis על כן על מואב איליל ולמואב כלה אזעק *idcirco propter Moabum ejulabo, & propter totum Moabum clamo &c.* & vers. 36. על כן לבי למואב כחללים יהמה *idcirco cor meum propter Moabum, sicut tympana, obstrepit*; & tandem eorum restaurationem prædicit; ut & etiam restaurationem Ægyptiorum, Hamonitarum, & Helamitarum. Quare non dubium est cæteras gentes suos etiam Prophetas ut Judæos habuisse, qui iis & Judæis prophetaverunt. Quamvis tamen Scriptura non nisi de uno Bilhamo, cui res futuræ Judæorum & aliarum nationum revelatæ fuerint, mentionem faciat, non tamen credendum est, Bilhamum sola illa occasione prophetavisse, ex ipsa enim historia clarissime constat eum dudum antea prophetiâ, & aliis divinis dotibus claruisse. Nam, cum Balak eum ad se accersere jubet, ait (Num. cap. 22. vers. 6.) כי ידעתי את אשר

 תברך

תברך יבורך ואשר תאור יואר *quoniam ſcio enim, cui benedicis, benedictum, & cui maledicis, maledictum eſſe.* Quare is illam eandem virtutem, quam Deus Abrahamo (vide Geneſ. cap. 12. verſ. 3.) largitus eſt, habebat. Balamus deinde, ut aſſuetus prophetiis, legatis reſpondet, ut ipſum manerent, donec ei Dei voluntas revelaretur. Cum prophetabat, hoc eſt, cum veram Dei mentem interpretabatur, hæc de ſe dicere ſolebat נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון מחזה שדי וחזה נופל נגלוי עינים *dictum ejus, qui audit dicta Dei, & qui novit ſcientiam* (vel mentem, & præſcientiam) *excelſi, viſionem omnipotentis videt, excidens, ſed retectus oculis.* Denique poſtquam Hebræis ex mandato Dei benedixit, (nimirum ut ſolebat) aliis gentibus prophetare, reſque earum futuras prædicere incipit. Quæ omnia ſatis ſuperque indicant eum ſemper Prophetam fuiſſe, aut ſæpius prophetaviſſe, & (quod adhuc hic notandum) id, quod præcipue Prophetas de prophetiæ veritate certos reddebat, habuiſſe, nempe animum ad ſolum æquum, & bonum inclinatum, non enim cui ipſe volebat, benedicebat, nec, cui volebat maledicebat, ut Balak putabat, ſed tantum iis, quibus Deus benedici, aut maledici volebat; ideo Balako reſpondit, *quamvis Balakus mihi daret tantum argenti, & auri, quantum ejus domum adimplere poſſet, non potero tranſgredi edictum Dei, ad faciendum ex meo arbitrio bonum aut malum; quod Deus loquetur, loquar;* quod autem Deus ei, dum erat in itinere, iratus fuerit, id etiam Moſi, dum in Ægyptum ex Dei mandato proficiſcebatur, contigit (vide Exodi cap.4. ℣ſ.24.) & quod argentum ad prophetandum accipiebat, idem Shamuël faciebat (vide Shamuël. lib. 1. cap. 9. verſ. 2, 8.) & ſi in aliqua re peccavit, (de eo vide 2 Epiſt. Petr. cap.2. ℣. 15, 16. & Judæ ℣. 11.) *nemo adeo æquus, qui bene ſemper agat, & nunquam peccet.* (vide Eccl. cap. 7. verſ. 20.) Et ſane ejus orationes multum ſemper apud Deum valere debuerunt, & ejus vis ad maledicendum certe magna admodum fuit, quandoquidem toties in Scriptura reperiatur, ad Dei magnam miſericordiam erga Iſraëlitas teſtandum, quod Deus noluerit Bilhamum audire, & quod maledictionem in benedictionem converterit (vide Deut. cap. 23. ℣ſ.6. Joſ. 24. ℣ſ.10. Neh.13. ℣ſ.2.) quare ſine dubio Deo acceptiſſimus erat; nam impiorum orationes, & ma-

& maledicta Deum minime movent. Cum itaque hic verus Propheta fuerit, & tamen ab Josua (cap. 13. vers. 22.) vocetur קוסם *divinus*, sive *augur*, certum est, hoc nomen etiam in bonam partem sumi, & quos gentiles solebant vocare augures, & divinos, veros fuisse Prophetas, & eos, quos Scriptura sæpe accusat, & condemnat, Pseudo-divinos fuisse, qui gentes sicut Pseudo-prophetæ Judæos, decipiebant, quod etiam ex aliis Scripturæ locis satis clare constat; quare concludimus, donum Propheticum Judæis peculiare non fuisse, sed omnibus nationibus commune. Pharisæi tamen contra, acriter contendunt, hoc donum divinum suæ tantum nationi peculiare fuisse, reliquas autem nationes ex virtute nescio quâ diabolicâ (quid tandem non finget superstitio) res futuras prędixisse, præcipuum, quod ex vetere testamento adferunt, ad hanc opinionem ejus authoritate confirmandum, est illud Exod. cap. 33. vs. 16. ubi Moses Deo ait. ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה *quânam enim re cognoscetur, me, & populum tuum invenisse gratiam in oculis tuis? certe quando cum nobis ibis, & separabimur ego, & populus tuus ab omni populo, qui est in superficie terræ;* hinc inquam inferre volunt, Mosen a Deo petiisse, ut Judæis esset præsens, iisque prophetice sese revelaret, deinde ut hanc gratiam nulli alii nationi concederet. Ridiculum sane, quod Moses præsentiam Dei gentibus invideret, aut quod tale quid a Deo ausus esset petere. Sed res est, postquam Moses novit ingenium, & animum suæ nationis contumacem, clare vidit, eos non sine maximis miraculis, & singulari Dei auxilio externo, res inceptas perficere posse; imo eos necessario sine tali auxilio perituros; adeoque ut constaret, Deum eos conservatos velle, hoc Dei singulare auxilium externum petit. Sic enim cap. 34. vers. 9. ait, *si inveni gratiam in oculis tuis Domine, eat, precor, Dominus inter nos, quoniam hic populus contumax est* &c. Ratio itaque, cur Dei singulare auxilium externum petit, est quia populus erat contumax, & quod adhuc clarius ostendit, Mosen nihil præter hoc singulare Dei auxilium externum petivisse, est ipsa Dei responsio; respondit enim statim (vers. 10. ejusd. cap.) *ecce ego pango fœdus, coram toto populo tuo me facturum mirabilia,*

quæ

quæ non fuerunt facta in tota terra, nec in omnibus gentibus &c. Quare Moſes hic de ſola Hebræorum electione, ut eam explicui, agit, nec aliud a Deo petiit. Attamen in Epiſtola Pauli ad Rom. alium textum reperio, qui me magis movet, nempe cap. 3. ℣ſ. 12. ubi Paulus aliud, quam nos hic, docere videtur; ait enim, *quæ eſt igitur præſtantia Judæi? aut quæ utilitas circumciſionis, multa per omnem modum; primarium enim eſt, quod ei concredita ſunt eloquia Dei.* Sed ſi ad Pauli doctrinam, quam præcipue docere vult attendimus, nihil inveniemus, quod noſtræ huic doctrinæ repugnet, ſed contra eadem, quæ nos hic, docere: ait enim verſ. 29. ejuſdem capitis, Deum, & Judæorum, & gentium Deum eſſe, & cap. 2. verſ. 25, 26. *Si circumciſum reſiliat, a lege, circumciſionem factam fore præputium, & contra, ſi præputium obſervet mandatum legis, ejus præputium reputari circumciſionem.* Deinde verſ. 9. cap. 4. ait omnes æque Judæos ſcilicet, & gentes ſub peccato fuiſſe; peccatum autem ſine mandato, & lege non dari. Quare hinc evidentiſſime conſtat, legem omnibus abſolute (quod ſupra etiam ex Job. cap. 28. ℣ſ. 28. oſtendimus) revelatam fuiſſe, ſub quâ omnes vixerunt, nempe legem, quæ ſolam veram virtutem ſpectat, non autem illam, quæ pro ratione, & conſtitutione ſingularis cujuſdam imperii ſtabilitur, & ad ingenium unius nationis accommodatur. Denique concludit Paulus, quoniam Deus omnium nationum Deus eſt, hoc eſt, omnibus æque propitius, & omnes æque ſub lege, & peccato fuerant, ideo Deus omnibus nationibus Chriſtum ſuum miſit, qui omnes æque a ſervitute legis liberaret, ne amplius ex mandato Legis, ſed ex conſtanti animi decreto, bene agerent. Paulus itaque id, quod volumus adamuſſim docet. Cum ergo ait, *Judæis tantum Dei eloquia credita fuiſſe*, vel intelligendum eſt, quod iis tantum Leges ſcripto, reliquis autem gentibus ſola tantum revelatione, & conceptu, concreditæ fuerunt, vel, dicendum, (quandoquidem id, quod ſoli Judæi objicere poterant, propulſare ſtudet) Paulum ex captu & ſecundum opiniones Judæorum, tum temporis receptas, reſpondere; nam ad ea, quæ partim viderat, partim audiverat, edocendum, cum Græcis erat Græcus, & cum Judæis Judæus. Supereſt jam tantum ut quorundam rationibus reſpondeamus,

mus, quibus ſibi perſuadere volunt, Hebræorum electionem non temporaneam, & ratione ſolius imperii, ſed æternam fuiſſe: nam, ajunt, videmus Judæos poſt imperii amiſſionem, tot annos ubique ſparſos, ſeparatoſque ab omnibus nationibus, ſuperſtites eſſe, quod nulli alii Nationi contigit, deinde quod Sacræ Literæ multis in locis docere videntur, Deum Judęos in æternum ſibi elegiſſe, adeoque, tametſi imperium perdiderunt, nihilominus tamen Dei electos manere. Loca quæ hanc æternam electionem quam clariſſime docere putant, ſunt præcipue, I. verſ. 36. cap. 32 Jeremiæ, ubi Propheta ſemen Iſraëlis in æternum gentem Dei manſuram teſtatur, comparando nimirum eos cum fixo cœlorum & naturę ordine. II. Ezechiëlis cap. 20. verſ. 32 &c. ubi videtur velle, quod, quamvis Judæi data opera Dei cultui valedicere velint, Deus tamen eos ex omnibus regionibus, in quibus diſperſi erant, recolliget, ducetque ad deſertum populorum, ſicuti eorum parentes ad Ægypti deſerta duxit, & tandem inde, poſtquam eos a rebellibus & deficientibus ſelegerit, ad montem ejus ſanctitatis, ubi tota Iſraëlis familia ipſum colet. Alia præter hæc adferri ſolent, præcipue a Phariſæis, ſed omnibus me ſatisfacturum puto, ubi hiſce duobis reſpondero: quod levi negotio faciam, poſtquam ex ipſa Scriptura oſtendero, Deum Hebræos in æternum non elegiſſe, ſed tantum eadem conditione, quâ ante Canahanitas elegerit, qui etiam, ut ſupra oſtendimus, pontifices habuerunt, qui Deum religioſe colebant, & quos tamen Deus propter eorum luxum, & ſocordiam, & malum cultum rejecit. Moſes enim in Levitico cap. 18. verſ. 27, 28. monet Iſraëlitas, ne inceſtis polluantur, veluti Canahanitæ, ne ipſos terra evomat, ſicuti evomuit illas gentes, quæ illa loca inhabitabant. Et Deut. cap. 8. verſ. 19, 20. ipſis expreſſiſſimis verbis totalem ruinam minatur. Sic enim ait. העדותי בכם היום כי אבד תאבדון כגוים אשר יהוה מאביד מפניכם כן תאבדון *teſtor vobis hodie; quod abſolute peribitis, ſicuti gentes, quas Deus ex veſtra præſentia perire facit, ſic peribitis.* Et ad hunc modum alia in Lege reperiuntur, quæ expreſſe indicant, Deum non abſolute, neque in æternum Hebræam nationem elegiſſe. Si itaque Prophetæ iis novum, & æternum fœdus Dei cognitionis, amoris, & gratiæ prædixerunt, id piis tantum promitti

facile convincitur; nam in eodem Ezechiëlis capite, quod modo citavimus expreſſe dicitur, quod Deus ab iis ſeparabit rebelles, & deficientes: & Tſephoniæ cap. 3. verſ. 12,13, quod Deus ſuperbos auferet è medio, & pauperes ſuperſtites faciet, & quia hæc electio veram virtutem ſpectat, non putandum eſt, quod piis Judæorum tantum, cæteris excluſis, promiſſa fuerit, ſed plane credendum gentiles veros Prophetas, quos omnes nationes habuiſſe; oſtendimus, eandem etiam fidelibus ſuarum Nationum promiſiſſe, eoſque eâdem ſolatos fuiſſe. Quare hoc æternum fœdus Dei cognitionis, & amoris univerſale eſt, ut etiam ex Tſephoniæ c.3. verſ. 10,11. evidentiſſime conſtat, adeoque hac in re nulla eſt admittenda differentia inter Judæos, & gentes, neque igitur etiam alia electio iis peculiaris præter illam, quam jam oſtendimus. Et quod Prophetæ, dum de hac electione, quæ ſolam veram virtutem ſpectat, multa de ſacrificiis, & aliis ceremoniis, Templi, & Urbis reædificatione miſceant, pro more, & natura prophetiæ res ſpirituales ſub talibus figuris explicare voluerunt, ut Judæis, quorum erant Prophetæ, imperii, & Templi reſtaurationem, tempore Ciri expectandam, ſimul indicarent. Quare hodie Judæi nihil prorſus habent, quod ſibi ſupra omnes Nationes tribuere poſſint. Quod autem tot annos diſperſi abſque imperio perſtiterint, id minime mirum, poſtquam ſe ab omnibus nationibus ita ſeparaverunt, ut omnium odium in ſe converterint, idque non tantum ritibus externis, ritibus cæterarum nationum contrariis, ſed etiam ſigno circumciſionis, quod religioſiſſime ſervant. Quod autem Nationum odium eos admodum conſervet, id jam experientia docuit. Cum Rex Hiſpaniæ olim Judæos coëgit Regni Religionem admittere, vel in exilium ire, perplurimi Judæi pontificiorum Religionem admiſerunt; ſed quia iis, qui religionem admiſerunt, omnia Hiſpanorum naturalium privilegia conceſſa ſunt, iique omnibus honoribus digni exiſtimati ſunt, ſtatim ita ſe Hiſpanis immiſcuerunt, ut pauco poſt tempore nullæ eorum reliquiæ manſerint, neque ulla memoria. At plane contra iis contigit, quos Rex Luſitanorum religionem ſui imperii admittere coëgit, qui ſemper, quamvis ad religionem converſi, ab omnibus ſeparati vixerunt, nimirum quia eos omnibus honoribus

indignos

indignos declaravit. Signum circumcisionis etiam hac in re tantum posse existimo, ut mihi persuadeam, hoc unum hanc Nationem in æternum conservaturum, imo nisi fundamenta suæ religionis eorum animos effœminarent, absolute crederem, eos aliquando, data occasione, ut sunt res humanæ mutabiles, suum imperium iterum erecturos, Deumque eos de novo electurum. Cujus etiam rei exemplum præclarum habemus in Chinensibus, qui etiam comma aliquod in capite religiosissime servant, quo se ab omnibus aliis separant, & ita separati tot annorum millia se conservaverunt, ut antiquitate reliquas omnes nationes longe superent; nec semper imperium obtinuerunt, attamen illud amissum recuperaverunt, & sine dubio iterum recuperabunt, ubi Tartororum animi præ luxu divitiarum, & socordia languescere incipient. Denique si quis vellet defendere, Judæos hac, vel alia de causa a Deo in æternum electos fuisse, non ipsi repugnabo, modo statuat, hanc electionem, vel temporaneam, vel æternam, quatenus ea tantum Judæis peculiaris est, non respicere, nisi imperium, & corporis commoditates, (quandoquidem hoc solum unam Nationem ab alia distinguere potest) at ratione intellectus, & veræ virtutis nullam nationem ab alia distingui, adeoque his in rebus nec a Deo unam præ alia eligi.

CAPUT IV.

De Lege Divina.

LEgis nomen absolute sumptum significat id, secundum quod unumquodque individuum, vel omnia vel aliquot ejusdem speciei una, eademque certa ac determinata ratione agunt; ea vero vel a necessitate naturæ, vel ab hominum placito dependet: Lex, quæ a necessitate naturæ dependet, illa est, quæ ex ipsa rei natura sive definitione necessario sequitur; ab hominum placito autem, & quæ magis proprie jus appellatur, est ea, quam homines ad tutius, & commodius vivendum, vel ob alias causas, sibi & aliis præscribunt. Ex. gr. quod omnia corpora, ubi in alia minora impingunt, tantum de suo motu amittunt, quantum aliis communicant, lex est universalis omnium corporum, quæ

ex necessitate naturæ sequitur. Sic etiam, quod homo, cum unius rei recordetur, statim recordetur alterius similis, vel quam simul cum ipsa perceperat; lex est, quæ ex naturâ humanâ necessario sequitur. At quod homines de suo jure, quod ex natura habent, cedant, vel cedere cogantur, & certæ rationi vivendi sese adstringant, ex humano placito pendet. Et quamvis absolute concedam omnia ex legibus universalibus naturæ determinari, ad existendum, & operandum, certa, ac determinata ratione, dico tamen has leges ex placito hominum pendere. I. Quia homo, quatenus pars est naturæ, eatenus partem potentiæ naturæ constituit; quæ igitur ex necessitate naturæ humanæ sequuntur, hoc est, ex natura ipsa, quatenus eam per naturam humanam determinatam concipimus, ea, etiamsi necessario, sequuntur tamen ab humanâ potentiâ, quare sanctionem istarum legum ex hominum placito pendere optime dici potest, quia præcipue a potentia humanæ mentis ita pendet, ut nihilominus humana mens, quatenus res sub ratione veri, & falsi percipit, sine hisce legibus clarissime concipi possit, at non sine lege necessaria, ut modo ipsam definivimus. II. Has leges ex placito hominum pendere etiam dixi, quia res per proximas suas causas definire, & explicare debemus, & illa universalis consideratio de fato, & concatenatione causarum, minime nobis inservire potest ad nostras cogitationes circa res particulares, formandas, atque ordinandas. Adde, quod nos ipsam rerum coordinationem, & concatenationem, hoc est, quomodo res revera ordinatæ, & concatenatæ, sunt, plane ignoremus, adeoque ad usum vitæ melius, imo necesse est, res ut possibiles considerare. Hæc de lege absolute considerata.

Verum enimvero quoniam nomen legis per translationem ad res naturales applicatum videtur, & communiter per legem nihil aliud intelligitur, quam mandatum, quod homines, & perficere, & negligere possunt, utpote, quia potentiam humanam sub certis limitibus, ultra quos se extendit, constringit, nec aliquid supra vires imperat; ideo Lex particularius definienda videtur, nempe, quod sit ratio vivendi, quam homo sibi, vel aliis ob aliquem finem præscribit. Attamen, quoniam verus finis legum paucis tantum patere

solet,

solet, & perplurimum homines ad eum percipiendum fere inepti sunt, & nihil minus quam ex ratione vivunt, ideo legislatores, ut omnes æque constringerent, alium finem, longe diversum ab eo, qui ex legum natura necessario sequitur, sapienter statuerunt, nempe legum propugnatoribus promittendo id, quod vulgus maxime amat, & contra iis, qui eas violarent, minitando id, quod maxime timet; sicque conati sunt vulgum, tanquam equum fræno, quoad ejus fieri potest, cohibere; unde factum est, ut pro lege maxime haberetur, ratio vivendi, quæ hominibus ex aliorum imperio præscribitur: & consequenter ut ii, qui legibus obtemperant, sub lege vivere dicantur, & servire videantur, & revera qui unicuique suum tribuit, quia patibulum timet, is ex alterius imperio & malo coactus agit, nec justus vocari potest; at is, qui unicuique suum tribuit, ex eo quod veram legum rationem, & earum necessitatem novit, is animo constanti agit, & ex proprio, non vero alieno decreto; adeoque justus merito vocatur: quod etiam Paulum docere voluisse puto, cum dixit, eos, qui sub lege vivebant, per legem justificari non potuisse; justitia enim, ut communiter definitur, est constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; & ideo Salomon cap. 21. vers. 12. Prov. ait, Justum lætari, cum fit Judicium, iniquos autem pavere. Cum itaque Lex nihil aliud sit, quam ratio vivendi quam homines, ob aliquem finem sibi, vel aliis præscribunt, ideo Lex distinguenda videtur in humanam, & divinam; per humanam intelligo rationem vivendi, quæ ad tutandam vitam, & rempublicam tantum inservit; per divinam autem, quæ solum summum bonum, hoc est, Dei veram cognitionem, & amorem spectat. Ratio, cur hanc legem voco divinam, est, propter summi boni naturam, quam hic paucis, & quam clare potero, jam ostendam.

Cum melior pars nostri sit intellectus, certum est, si nostrum utile revera quærere velimus, nos supra omnia debere conari, ut eum quantum fieri potest, perficiamus, in ejus enim perfectione summum nostrum bonum consistere debet. Porro quoniam omnis nostra cognitio, & certitudo, quæ revera omne dubium tollit, a sola Dei cognitione dependet; tum quia sine Deo nihil esse, neque concipi potest, tum etiam, quia de omnibus dubitare possumus,

mus, quam diu Dei nullam claram, & distinctam habemus ideam; hinc sequitur, summum nostrum bonum, & perfectionem a sola Dei cognitione pendere &c. Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit; certum est, omnia, quæ in natura sunt, Dei conceptum, pro ratione suæ essentiæ suæque perfectionis involvere, atque exprimere, ac proinde nos, quo magis res naturales cognoscimus, eo majorem, & perfectiorem Dei cognitionem acquirere; vel (quoniam cognitio effectus per causam nihil aliud est, quam causæ proprietatem aliquam cognoscere) quo magis res naturales cognoscimus, eo Dei essentiam (quæ omnium rerum causa est) perfectius cognoscere; atque adeo tota nostra cognitio, hoc est, summum nostrum bonum, non tantum a Dei cognitione dependet, sed in eadem omnino consistit: quod etiam ex hoc sequitur, quod homo pro natura, & perfectione rei, quam præ reliquis amat, eo etiam perfectior est, & contra: adeoque ille necessario perfectissimus est & de summa beatitudine maxime participat, qui Dei, entis nimirum perfectissimi, intellectualem cognitionem supra omnia amat, eâdemque maxime delectatur. Huc itaque nostrum summum bonum, nostraque beatitudo redit, in cognitionem, scilicet & amorem Dei. Media igitur, quæ hic finis omnium humanarum actionum, nempe ipse Deus, quatenus ejus idea in nobis est, exigit, jussa Dei vocari possunt, quia quasi ab ipso Deo, quatenus in nostra mente existit, nobis præscribuntur, atque adeo ratio vivendi, quæ hunc finem spectat, lex Divina optime vocatur. Quænam autem hæc media sint, & quænam ratio vivendi, quam hic finis exigit, & quomodo hunc optimæ reipublicæ fundamenta sequantur, & ratio vivendi inter homines, ad universalem Ethicam pertinet. Hic non nisi de lege divina in genere pergam agere.

Cum itaque amor Dei summa hominis fœlicitas sit, & beatitudo, & finis ultimus, & scopus omnium humanarum actionum; sequitur eum tantum legem divinam sequi, qui Deum amare curat, non ex timore supplicii, neque præ amore alterius rei, ut deliciarum, famæ &c. sed ex eo solo, quod Deum novit, sive quod novit, Dei cognitionem, & amorem, summum esse bonum. Legis igitur Divinæ summa, ejusque summum præceptum est, Deum ut summum

mum

mum bonum amare, nempe ut jam diximus, non ex metu alicujus supplicii, & pœnæ, nec præ amore alterius rei, quâ delectari cupimus: hoc enim idea Dei dictat, Deum summum esse nostrum bonum, sive Dei cognitionem, & amorem, finem esse ultimum, ad quem omnes actiones nostræ sunt dirigendæ. Homo tamen carnalis hæc intelligere nequit, & ipsi vana videntur, quia nimis jejunam Dei habet cognitionem, & etiam quia in hoc summo bono nihil repperit, quod palpet, comedat, aut denique quod carnem, quâ maxime delectatur, afficiat, utpote, quod in sola speculatione, & pura mente consistit. At ii, qui norunt se nihil intellectu, & sana mente præstantius habere, hæc, sine dubio, solidissima judicabunt. Explicuimus itaque in quo potissimum lex divina consistit, & quænam sint leges humanæ, nempe omnes illæ, quæ alium scopum collimant; nisi ex revelatione sancitæ fuerint; nam hac etiam consideratione res ad Deum referuntur, (ut supra ostendimus) & hoc sensu lex Mosis, quamvis non universalis, sed maxime ad ingenium & singularem conservationem unius populi accommodata fuerit, vocari tamen potest Lex Dei, sive Lex divina; quandoquidem credimus, eam lumine prophetico sancitam fuisse. Si jam ad Naturam legis divinæ naturalis, ut eam modo explicuimus, attendamus, videbimus. I. eam esse universalem, sive omnibus hominibus communem; eam enim ex universali humanâ naturâ deduximus. II. eam non exigere fidem historiarum, quæcumque demum eæ fuerint, nam quandoquidem hæc Lex divina naturalis ex sola consideratione humanæ naturæ intelligatur, certum est, nos eam æque concipere posse in Adamo, ac alio quocunque homine, æque in homine qui inter homines vivit, ac in homine, qui solitariam vitam agit. Nec fides historiarum, quantumvis certa, Dei cognitionem, & consequenter nec etiam Dei amorem nobis dare potest; amor enim Dei ab ejus cognitione oritur; ejus autem cognitio ex communibus notionibus per se certis, & notis hauriri debet, quare longe abest, ut fides historiarum requisitum sit necessarium, ut ad summum nostrum bonum perveniamus. Attamen, quamvis fides historiarum Dei cognitionem & amorem nobis dare nequeat, earum tamen lectionem, ratione vitæ civilis, perutilem esse, non

nega-

negamus; quo enim hominum mores, & conditiones, quæ ex nulla re melius, quam ex eorum actionibus nosci possunt, observaverimus, & melius noverimus, eo inter ipsos cautius vivere, nostrasque actiones, & vitam eorum ingenio, quantum ratio fert, melius accommodare poterimus. Videmus III. hanc legem divinam naturalem non exigere cæremonias, hoc est, actiones, quæ in se indifferentes sunt, & solo instituto bonæ vocantur, vel, quæ aliquod bonum ad salutem necessarium repræsentant, vel, si mavis actiones, quarum ratio captum humanum superat; nihil enim lumen naturale exigit, quod ipsum lumen non attingit, sed id tantum, quod nobis clarissime indicare potest, bonum, sive medium ad nostram beatitudinem esse: Quæ autem ex solo mandato, & instituto bona sunt, vel ex eo, quod alicujus boni sint repræsentamina, ea nostrum intellectum perficere nequeunt, nec aliud, nisi meræ umbræ sunt, nec inter actiones, quæ quasi proles, aut fructus intellectus, & sanæ mentis sunt, numerari possunt. Quod hic non opus est, prolixius ostendere. IV. Denique videmus summum legis Divinæ præmium esse, ipsam legem, nempe Deum cognoscere, eumque ex vera libertate, & animo integro & constante amare, pœnam autem, horum privationem, & carnis servitutem, sive animum inconstantem, & fluctuantem. His sic notatis inquirendum jam est, num lumine naturali concipere possumus, Deum veluti legislatorem, aut principem leges hominibus præscribentem. II. quid Sacra Scriptura de lumine, & lege hac naturali doceat. III. quem ad finem cæremoniæ olim institutæ fuerunt. IV. denique quid referat sacras historias scire, & eis credere? de primis duobus in hoc capite; de duobus autem ultimis in sequente agam. Quid circa primum statuendum sit facile deducitur ex natura voluntatis Dei, quæ a Dei intellectu non nisi respectu nostræ rationis distinguitur, hoc est, Dei voluntas, & Dei intellectus in se revera unum & idem sunt; nec distinguuntur, nisi respectu nostrarum cogitationum, quas de Dei intellectu formamus, exempli gratia, cum ad hoc tantum attendimus, quod natura Trianguli in natura Divina ab æterno continetur tanquam æterna veritas, tum dicimus Deum trianguli ideam habere, sive naturam trianguli intelligere; sed cum postea

poſtea ad hoc attendimus, quod natura trianguli ſic in natura divina continetur, ex ſola neceſſitate divinæ naturæ, & non ex neceſſitate eſſentiæ & naturæ trianguli, imo, quod neceſſitas eſſentiæ, & proprietatum trianguli, quatenus etiam ut æternæ veritates concipiuntur, à ſola neceſſitate divinæ naturæ & intellectus pendeat, & non ex natura trianguli, tum id ipſum, quod Dei intellectum vocavimus, Dei voluntatem ſive decretum appellamus. Quare reſpectu Dei unum & idem affirmamus, cum dicimus, Deum ab æterno decreviſſe, & voluiſſe tres angulos trianguli æquales eſſe duobus rectis, vel Deum hoc ipſum intellexiſſe. Unde ſequitur, Dei affirmationes & negationes æternam ſemper neceſſitatem ſive veritatem involvere. Si itaque, exempli gratia, Deus Adamo dixit, ſe nolle, ut de arbore cognitionis boni & mali comederet, contradictionem implicaret, Adamum de illa arbore poſſe comedere, adeoque impoſſibile foret, ut Adamus de ea comederet; nam divinum illud decretum æternam neceſſitatem & veritatem debuiſſet involvere. Verum quoniam Scriptura tamen narrat, Deum id Adamo præcepiſſe, & nihilominus Adamum de eadem comediſſe, neceſſario dicendum eſt, Deum Adamo malum tantum revelaviſſe, quod eum neceſſario ſequeretur, ſi de illa arbore comederet, at non neceſſitatem conſecutionis illius mali: Unde factum eſt, ut Adamus illam revelationem non ut æternam & neceſſariam veritatem perceperit, ſed ut legem, hoc eſt, ut inſtitutum, quod lucrum aut damnum ſequitur, non ex neceſſitate & natura actionis patratæ, ſed ex ſolo libitu & abſoluto imperio alicujus Principis. Quare illa revelatio reſpectu ſolius Adami, & propter ſolum defectum ejus cognitionis lex fuit, Deuſque quaſi legiſlator aut Princeps. Et hac etiam de cauſa, nempe ob defectum cognitionis, Decalogus, reſpectu Hebræorum tantum, lex fuit; nam quoniam Dei exiſtentiam & æternam veritatem non noverant, ideo id, quod ipſis in decalogo revelatum fuit, nempe Deum exiſtere, Deumque ſolum adorandum eſſe, tanquam legem, percipere debuerunt: quod ſi Deus nullis mediis corporeis adhibitis ſed immediate iis loquutus fuiſſet, hoc ipſum non tanquam legem, ſed tanquam æternam veritatem percepiſſent. Atque hoc, quod de Iſraëlitis & Adamo dicimus, de omnibus etiam Prophetis, qui no-

mine Dei leges ſcripſerunt, dicendum, videlicet, quod Dei decreta non adæquate, ut æternas veritates perceperunt. Ex. gr. de ipſo Moſe etiam dicendum eſt, eum ex revelatione vel ex fundamentis ei revelatis percepiſſe modum, quo populus Iſraëliticus in certa mundi plaga optime uniri poſſet, & integram ſocietatem formare ſive imperium erigere; deinde etiam modum, quo ille populus optime poſſet cogi ad obediendum, ſed non percepiſſe, nec ipſi revelatum fuiſſe, modum illum optimum eſſe, neque etiam, quod ex populi communi obedientiâ in tali mundi plaga neceſſario ſequeretur ſcopus, ad quem collimabant. Quapropter hæc omnia non ut æternas veritates, ſed ut præcepta & inſtituta percepit, & tanquam Dei leges præſcripſit; & hinc factum eſt, ut Deum rectorem, legislatorem, regem, miſericordem, juſtum &c. imaginaretur; cum tamen hæc omnia ſolius humanæ naturæ ſint attributa, & à natura divina prorſus removenda: atque hoc inquam de ſolis Prophetis dicendum, qui nomine Dei leges ſcripſerunt, non autem de Chriſto; de Chriſto enim, quamvis is etiam videatur leges Dei nomine ſcripſiſſe, ſentiendum tamen eſt, eum res vere & adæquate percepiſſe: nam Chriſtus non tam Propheta, quam os Dei fuit. Deus enim per mentem Chriſti, (ut in cap. 1. oſtendimus) ſicuti ante per Angelos, nempe per vocem creatam, viſiones &c. quædam humano generi revelavit. Quapropter æque à ratione alienum eſſet, ſtatuere Deum ſuas revelationes opinionibus Chriſti accommodaviſſe, ac, quod Deus antea ſuas revelationes opinionibus angelorum, hoc eſt vocis creatæ, & viſionum accommodaverit, ut res revelandas Prophetis communicaret, quo quidem nihil abſurdius ſtatui poſſet; præſertim cum non ad ſolos Judæos, ſed totum humanum genus docendum miſſus fuerit, adeoque non ſatis erat, ut mentem opinionibus Judæorum tantum accommodatam haberet, ſed opinionibus & documentis humano generi univerſalibus, hoc eſt, notionibus communibus, & veris. Et ſane ex hoc, quod Deus Chriſto, ſive ejus menti ſeſe immediate revelaverit & non ut Prophetis, per verba, & imagines, nihil aliud intelligere poſſumus, quam quod Chriſtus res revelatas vere percepit, ſive intellexit; tum enim res intelligitur, cum ipſa purâ mente extra verba & imagi-

nes percipitur. Christus itaque res revelatas vere & adæquate percepit, si igitur eas tanquam leges unquam præscripsit, id propter populi ignorantiam & pertinaciam fecit; quare hac in re vicem Dei gessit, quod sese ingenio populi accommodavit, & ideo, quamvis aliquantulum clarius, quam cæteri Prophetæ locutus sit, obscure tamen, & sæpius per parabolas res revelatas docuit, præsertim quando iis loquebatur, quibus nondum datum erat, intelligere regnum cœlorum (vide Matth. cap. 13. vers. 10. &c.) & sine dubio eos, quibus datum erat mysteria cœlorum noscere, res ut æternas veritates docuit, non vero ut leges præscripsit, & hac ratione eos à servitute legis liberavit, & nihilominus legem hoc magis confirmavit & stabilivit, eorumque cordibus penitus inscripsit. Quod etiam Paulus quibusdam in locis indicare videtur: nempe Epistol. ad Rom. cap. 7. vers. 6. & cap. 3. vers. 28. Attamen nec ille etiam aperte loqui vult, sed, ut ipse ait cap. 3. vers. 5. & cap. 6. vers. 19. ejusd. Epist. humano more loquitur, quod expresse dicit, cum Deum justum vocat, & sine dubio etiam propter carnis imbecillitatem Deo misericordiam, gratiam, iram, &c. affingit, & ingenio plebis, sive (ut ipse etiam ait cap. 3. vers. 1, 2. Epist. 1. ad Corinth.) hominum carnalium sua verba accommodat: nam cap 9. vers. 18. epist. ad Rom. absolute docet, Dei iram, ejusque misericordiam non ab humanis operibus, sed à sola Dei vocatione, hoc est, voluntate pendere; deinde quod ex operibus legis nemo fiat justus, sed ex sola fide (vide ep. ad Rom. cap. 3. vers. 28.) per quam sane nihil aliud intelligit, quam plenum animi consensum, & denique, quod nemo fiat beatus, nisi mentem Christi in se habeat, (vide Epist. ad Rom. cap. 8 vers. 9.) quâ scilicet leges Dei, ut æternas veritates percipiat. Concludimus itaque, Deum non nisi ex captu vulgi, & ex solo defectu cogitationis tanquam legislatorem aut principem describi, & justum, misericordem, &c. vocari, Deumque revera ex solius suæ naturæ, & perfectionis necessitate agere, & omnia dirigere, & ejus denique decreta, & volitiones æternas esse veritates, semperque necessitatem involvere: idque est, quod primo in loco explicare, & ostendere constitueram. Ad secundum igitur transeamus, & Sacram Paginam percurramus, & quid ipsa de

lumine naturali & lege hac divina docet, videamus. Primum, quod nobis occurrit, eſt ipſa primi hominis hiſtoria, ubi narratur, Deum Adamo præcepiſſe, ne comederet de fructu arboris cognitionis boni & mali, quod ſignificare videtur, Deum Adamo præcepiſſe bonum agere, & quærere ſub ratione boni, & non quatenus contrarium eſt malo, hoc eſt, ut bonum ex amore boni quæreret, non autem ex timore mali: qui enim, ut jam oſtendimus, bonum agit ex vera boni cognitione & amore, libere & conſtanti animo agit, qui autem ex timore mali, is malo coactus, & ſerviliter agit, & ſub imperio alterius vivit, atque adeo hoc unicum, quod Deus Adamo præcipit, totam legem divinam naturalem comprehendit, & cum dictamine luminis naturalis abſolute convenit, nec difficile eſſet, totam iſtam primi hominis hiſtoriam, ſive parabolam ex hoc fundamento explicare, ſed malo id miſſum facere; cum quia non poſſum abſolute eſſe certus, num mea explicatio cum ſcriptoris mente conveniat; tum quia plerique non concedunt, hanc hiſtoriam eſſe parabolam, ſed plane ſtatuunt, eam ſimplicem narrationem eſſe. Præſtabilius erit igitur, alia Scripturæ loca in medium adferre, illa præſertim, quæ ab eo dictata ſunt, qui ex vi luminis naturalis, quo omnes ſui ævi ſapientes ſuperavit, loquitur, & cujus ſententias æque ſancte, ac Prophetarum amplexus eſt populus; Salomonem puto, cujus non tam Prophetia & pietas, quam prudentia & ſapientia in ſacris commendatur. Is in ſuis Proverbiis vocat humanum intellectum veræ vitæ fontem, & infortunium in ſola ſtultitia conſtituit. Sic enim ait cap. 16. verſ. 23. מקור חיים שכל בעליו ומוסר אוילים אולת *fons vitæ* (eſt) *intellectus ſui domini* *, *& ſupplicium ſtultorum eſt ſtultitia*: ubi notandum, quod per vitam abſolute Hebraice vera vita intelligatur, ut patet ex Deut. cap. 30. verſ. 19. fructum igitur intellectus in ſolâ verâ vitâ conſtituit, & ſupplicium in ſola ejus privatione, quod quidem abſolute convenit cum eo, quod IV loco notavimus circa legem divinam naturalem: quod autem hic fons vitæ, ſive, quod ſolus intellectus, ut etiam oſtendimus, leges ſapientibus præſcribit, aperte ab eodem hoc ſapiente docetur; ait enim

* *Hebraiſmus. qui rem aliquam habet vel in ſua natura continet, ejus rei Dominus vocatur: Sic avis Dominus alarum Hebraice vocatur, quia alas habet. Dominus intellectus, intelligens, quia intellectum habet.*

enim cap. 13. verſ. 14. תורת חכם מקור חיים *Lex prudentis* (eſt) *fons vitæ*, id eſt, ut ex modo allato textu patet, intellectus. Porro cap. 3. verſ. 13. expreſſiſſimis verbis docet, intellectum hominem beatum & fœlicem reddere, veramque animi tranquillitatem dare. Sic enim ait אשרי אדם מצא חכמה ובן אדם יפיק תבונה וגו ארך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום *beatus homo, qui invenit ſcientiam, & filius hominis, qui intelligentiam eruit.* Ratio eſt, (ut verſ. 16, 17. pergit) quia *directe dat dierum longitudinem* *, *indirecte divitias & honorem: ejus viæ*, (quas nimirum ſcientia indicat) *amœnæ ſunt, & omnes ejus ſemitæ pax.* Soli igitur ſapientes ex ſententia etiam Salomonis animo pacato & conſtante vivunt, non ut impii, quorum animus contrariis affectibus fluctuat, adeoque (ut Eſaias etiam ait cap. 57. verſ. 20.) pacem, neque quietem habent. Denique in his Salomonis Proverbiis maxime nobis notanda ſunt, quæ habentur in ſecundo cap. utpote quæ noſtram ſententiam quam clariſſime confirmant; ſic enim verſ. 3. ejuſd cap. incipit כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך וגו׳ אז תבין יראת יהוה ודעת אלהים תמצא כי יהוה יתן חכמה מפיו דעת ותבונה *nam ſi prudentiam inclamabis, & intelligentiæ dederis vocem tuam, &c. tunc timorem Dei intelliges, & Dei ſcientiam* (vel potius amorem; nam hæc Duo verbum ירע *Iadah* ſignificat) *invenies; nam* (NB) *Deus dat ſapientiam: ex ore ſuo* (manat) *ſcientia & prudentia.* Quibus ſane verbis clariſſime indicat, I. quod ſola ſapientia, ſive intellectus nos doceat, Deum ſapienter timere, hoc eſt, vera religione colere. Deinde docet, ſapientiam, & ſcientiam ex Dei ore fluere, Deumque illam dare, quod quidem nos etiam ſupra oſtendimus, nempe, quod noſter intellectus noſtraque ſcientia à ſola Dei idea ſive cognitione pendeat, oriatur, & perficiatur. Pergit deinde verſ. 9. expreſſiſſimis verbis docere, hanc ſcientiam veram Ethicam, & Politicam continere, & ex ea deduci. אז תבין צדק ומשפט ומשרים כל מעגל טוב *tunc intelliges Iuſtitiam, & Iudicium, & rectitudines, (&) omnem bonam ſemitam*: nec his contentus pergit, כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם מזמה תשמור עליך תבונה תנצרכה *quando intrabit ſcientia*

* *Hebraiſmus, nihil aliud ſignificans quam vitam.*

*ſcientia in cor tuum, & ſapientia tibi erit ſuavis; tum tua * providentia tibi vigilabit, & prudentia te cuſtodiet.* Quæ omnia cum ſcientia naturali plane conveniunt; hæc enim Ethicam docet, & veram virtutem, poſtquam rerum cognitionem acquiſivimus, & ſcientiæ præſtantiam guſtavimus. Quare fœlicitas, & tranquillitas ejus, qui naturalem intellectum colit, ex mente Salomonis etiam, non ab imperio fortunæ, (hoc eſt Dei auxilio externo) ſed à ſua interna virtute (ſive Dei auxilio interno) maxime pendet, nempe, quia vigilando, agendo, & bene conſulendo ſe maxime conſervat. Denique nequaquam hic prætereundus eſt locus Pauli, qui habetur cap. 1. verſ. 20. Epiſt. ad Rom. ubi (ut Tremellius vertit ex Syriaco textu) ſic ait; *occulta enim Dei, à fundamentis mundi, in creaturis ſuis per intellectum conſpiciuntur, & virtus & divinitas ejus, quæ eſt in æternum, adeo ut ſint ſine effugio.* Quibus ſatis clare indicat, unumquemque lumine naturali clare intelligere Dei virtutem, & æternam divinitatem, ex qua ſcire & deducere poſſunt, quid iis quærendum quidve fugiendum ſit, adeoque concludit, omnes ſine effugio eſſe, nec ignorantiâ excuſari poſſe, quod profecto poſſent, ſi de lumine ſupranaturali loqueretur, & de carnali Chriſti paſſione, & reſurrectione &c. Et ideo paulo infra verſ. 24. ſic pergit: *Propter hoc tradidit eos Deus in concupiſcentias immundas cordis eorum &c.* uſque ad finem capitis, quibus vitia ignorantiæ deſcribit, eaque tanquam ignorantiæ ſupplicia enarrat, quod plane convenit cum Proverbio illo Salomonis cap. 16. verſ. 22. quod jam citavimus, nempe, ומוסר אוילים אולת *& ſupplicium ſtultorum eſt ſtultitia*, quare non mirum, quod dicat Paulus maleficos eſſe inexcuſabiles: Nam prout unusquiſque ſeminat, ita metet, ex malis mala neceſſario ſequuntur, niſi ſapienter corrigantur, & ex bonis bona, ſi animi conſtantia, comitetur. Scriptura itaque lumen, & legem divinam naturalem abſolute commendat; atque his, quæ in hoc capite agere propoſueram, abſolvi.

* מזמה mezima *proprie cogitationem, deliberationem, & vigilantiam ſignificat.*

CAPUT V.

De Ratione, cur cæremoniæ institutæ fuerint, & de fide historiarum, nempe, qua ratione, & quibus ea necessaria sit.

IN superiore capite ostendimus, legem divinam, quæ homines vere beatos reddit & veram vitam docet, omnibus esse hominibus universalem; imo eam ex humana natura ita deduximus, ut ipsa humanæ menti innata, & quasi inscripta existimanda sit. Cum autem cæremoniæ, eæ saltem, quæ habentur in Vetere Testamento Hebræis tantum institutæ, & eorum imperio ita accommodatæ fuerint, ut maxima ex parte ab universa societate, non autem ab unoquoque exerceri potuerint, certum est, eas ad legem divinam non pertinere, adeoque nec etiam ad beatitudinem & virtutem aliquid facere; sed eas solam Hebræorum electionem, hoc est, (per ea, quæ in tertio cap. ostendimus) solam corporis temporaneam fœlicitatem & imperii tranquillitatem respicere, proptereaque, nonnisi stante eorum imperio, ullius usus esse potuisse. Si eæ igitur in Vetere Testamento ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuit, quia ex revelatione vel ex fundamentis revelatis institutæ fuerunt. Verum quia ratio tametsi solidissima apud communes Theologos non multum valet, lubet hic hæc, quæ modo ostendimus Scripturæ etiam autoritate confirmare; & deinde ad majorem perspicuitatem ostendere, qua ratione, & quomodo cæremoniæ ad imperium Judæorum stabiliendum & conservandum inserviebant. Esaias nihil clarius docet, quam quod lex divina absolute sumpta significet illam legem universalem; quæ in verâ vivendi ratione consistit, non autem cæremonias, Capite enim 1. vs. 10. Propheta gentem suam vocat ad Legem divinam ex se audiendam, ex qua prius omnia sacrificiorum genera secludit, & omnia festa, & tandem legem ipsam docet (vide. vers. 16, 17) atque his paucis comprehendit, nempe in purificatione animi, & virtutis sive bonarum actionum usu seu habitu, & denique inopi auxilium ferendo. Nec minus luculentum testimonium est illud Psalmi 40. vers. 7. 9. hic enim Psaltes Deum alloquitur זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי

לי עולה וחטאה לא שאלת לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי *ſacrificium & munus non voluiſti, * aures mihi perfodiſti, holocauſtum, & peccati oblationem non petiiſti; tuam voluntatem exequi, mi Deus, volui; nam lex tua eſt in meis viſceribus.* Vocat igitur illam tantum legem Dei, quæ viſceribus, vel menti inſcripta eſt, & ab ea cæremonias ſecludit; nam eæ ex ſolo inſtituto, & non ex natura ſunt bonæ, adeoque neque mentibus inſcriptæ. Præter hæc alia adhuc in Scriptura reperiuntur, quæ idem teſtantur, ſed hæc duo attuliſſe ſufficit. Quod autem ceremoniæ nihil ad beatitudinem juvent, ſed quod tantum imperii temporaneam fœlicitatem reſpiciant, etiam ex ipſa Scriptura conſtat, quæ pro ceremoniis nihil niſi corporis commoda, & delicias promittit, & pro ſola lege divina univerſali beatitudinem. In quinque enim libris, qui Moſis vulgo dicuntur, nihil aliud, ut ſupra diximus, promittitur, quam hæc temporanea fœlicitas, nempe honores, ſive fama, victoriæ, divitiæ, deliciæ, & valetudo. Et quamvis quinque illi libri, præter ceremonias, multa moralia contineant, hæc tamen in iis non continentur, tanquam documenta moralia omnibus hominibus univerſalia, ſed tanquam mandata ad captum, & ingenium ſolius Hebrææ nationis maxime accommodata, & quæ adeo etiam ſolius imperii utilitatem ſpectant. Ex. Gr. Moſes non tanquam doctor aut Propheta Judæos docet, ne occidant neque furentur, ſed hæc tanquam legiſlator & princeps jubet; non enim documenta ratione comprobat, ſed juſſibus pœnam addit, quæ pro ingenio uniuſcujuſque nationis variare poteſt & debet, ut experientia ſatis docuit. Sic etiam juſſum, de non committendo adulterio, ſolius reipublicæ & imperii utilitatem reſpicit; nam ſi documentum morale docere voluiſſet, quod non ſolam reipublicæ utilitatem, ſed animi tranquillitatem, & veram uniuſcujuſque beatitudinem reſpiceret, tum non tantum actionem externam, ſed & ipſum animi conſenſum damnaret, ut Chriſtus fecit, qui documenta univerſalia tantum docuit (vide Matth. cap. 5. verſ. 28.) & hac de cauſa Chriſtus præmium ſpirituale, non autem ut Moſes, corporeum promittit; nam Chriſtus, uti dixi, non ad imperium conſervandum, & leges inſtituendum,

* *Eſt phraſis ad ſignificandum perceptionem.*

tuendum, ſed ad ſolam legem univerſalem docendum miſſus fuit; & hinc facile intelligimus, Chriſtum legem Moſis minime abrogaviſſe, quandoquidem Chriſtus nullas novas leges in rempublicam introducere voluerit, nec aliud magis curaverit, quam documenta moralia docere, eaque à legibus Reipublicæ diſtinguere, idque maxime propter Phariſæorum ignorantiam, qui putabant, illum beate vivere, qui jura Reipublicæ ſive legem Moſis defendebat; cum tamen ipſa, uti diximus, nullam niſi Reipublicæ rationem habuerit, nec tam ad Hebræos docendum, quam cogendum inſervierit; ſed ad noſtrum propoſitum revertamur, & alia Scripturæ loca, quæ pro ceremoniis nihil præter corporis commoda, & pro ſolâ lege divina univerſali beatitudinem promittunt, in medium proferamus. Inter Prophetas nemo clarius quam Eſaias hoc docuit, hic enim cap. 58. poſtquam hypocriſin damnavit, libertatem, & charitatem erga ſe, & proximum commendat, & pro his hæc promittit אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד יהוה יאספך׃ *tunc erumpet ſicuti aurora lux tua, & tua ſanitas protinus effloreſcet, & ibit ante te juſtitia tua, & gloria Dei te * aggregabit &c.* Poſt hæc ſabbatum etiam commendat, pro cujus in obſervando diligentia, hoc promittit אז תתענג על יהוה והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי יהוה דבר *tunc † cum Deo delectaberis, & te ‡ equitare faciam ſuper excelſa terræ, & faciam, ut comedas hæreditatem Iacobi, tui patris, ut os Iehovæ locutum eſt.* Videmus itaque, Prophetam pro libertate, & charitate mentem ſanam in corpore ſano, Deique gloriam etiam poſt mortem promittere: pro ceremoniis autem nihil niſi imperii ſecuritatem, proſperitatem, & corporis fœlicitatem. In Pſalmis 15. & 24. nulla fit ceremoniarum mentio, ſed tantum documentorum moralium, nimirum, quia in iis de ſola beatitudine agitur, eaque ſola proponitur, quamvis tamen parabolice; nam certum eſt, ibi per montem Dei, ejuſque tentoria, & horum inhabitationem, beatitudinem, & animi tranquillitatem, non vero montem Hieroſolymæ, neque Mo-

* *Hebraiſmus. quo tempus mortis ſignificatur,* aggregari ad populos ſuos, *mori ſignificat, vide Geneſ. cap.* 49. *verſ.* 29. 33. † *Significat honeſte delectari ſicuti etiam Belgice dicitur,* met Godt / en met eere. ‡ *Significat imperium, tanquam equum freno tenere.*

ſis tabernaculum intelligi; hæc enim loca à nemine inhabitabantur, nec niſi ab iis, qui ex ſola tribu Levi erant, adminiſtrabantur. Porro omnes etiam illæ Salomonis ſententiæ, quas in ſuperiore capite attuli, pro ſolo cultu intellectus & ſapientiæ, veram promittunt beatitudinem, nempe, quod ex ea tandem timor Dei intelligetur, & Dei ſcientia invenietur. Quod autem Hebræi poſt deſtructum eorum imperium non tenentur ceremonias exercere, patet ex Jeremia, qui ubi urbis vaſtationem prope inſtare vidit, & prædicit, ait *Deum eos tantum diligere, qui ſciunt & intelligunt, quod ipſe exercet miſericordiam, judicium, & juſtitiam in mundo; adeoque in poſterum non niſi eos, qui hæc norunt, laude dignos æſtimandos eſſe.* (vide cap. 9. verſ. 23.) quaſi diceret, Deum poſt urbis vaſtationem nihil ſingulare à Judæis exigere, nec aliud ab iiſdem in poſterum petere præter legem naturalem, quâ omnes mortales tenentur. Novum præterea Teſtamentum hoc ipſum plane confirmat, in eo enim, uti diximus, documenta tantum moralia docentur, & pro iis regnum cœleſte promittitur, ceremonias autem, poſtquam Euangelium aliis etiam gentibus, qui alterius Reipublicæ jure tenebantur, prædicari incepit, miſſas fecerunt Apoſtoli; quod autem Phariſæi poſt amiſſum imperium eas, aut ſaltem magnam earum partem retinuerint, id magis animo Chriſtianis adverſandi, quam Deo placendi fecerunt. Nam poſt primam urbis vaſtationem, cum Babylonem captivi ducti fuerunt, quia tum in ſectas non erant, quod ſciam, diviſi, ſtatim ceremonias neglexerunt, imo toti legi Moſis valedixerunt, patriæque jura oblivioni, ut plane ſuperflua, tradiderunt, & ſe cum cæteris nationibus immiſcere inceperunt, ut ex Hezdra, & Nehemia ſatis ſuperque conſtat; quare non dubium eſt, quin Judæi, jam poſt diſſolutum imperium, lege Moſis non magis teneantur, quam antequam eorum ſocietas, & Reſpublica inceperit; dum enim inter alias Nationes ante exitum ex Ægypto vixerunt, nullas leges peculiares habuerunt, nec ullo, niſi naturali jure, & ſine dubio, etiam jure Reipublicæ in qua vivebant, quatenus legi divinæ naturali non repugnabat, tenebantur. Quod autem Patriarchæ Deo ſacrificaverunt, id feciſſe puto, ut ſuum animum, quem à pueritia ſacrificiis aſſuetum habebant, magis ad devotionem incitarent; omnes enim homines à tempore Enos ſacri-

ſacrificiis plane conſueverant, ita ut iis ſolis maxime ad devotionem incitarentur. Patriarchæ igitur non ex jure aliquo divino imperante, vel ex univerſalibus fundamentis legis divinæ edocti, ſed ex ſola illius temporis conſuetudine, Deo ſacrificaverunt, &c. ſi ex alicujus mandato id fecerunt, mandatum illud nullum aliud fuit, quam jus Reipublicæ, in quâ vivebant, quo etiam (ut jam hic, & etiam capite tertio, cum de Malkitſedek loquuti ſumus, notavimus) tenebantur.

His puto, me meam ſententiam Scripturæ authoritate confirmaviſſe; ſupereſt jam oſtendere, quomodo & qua ratione ceremoniæ inſerviebant ad imperium Hebræorum conſervandum, & ſtabiliendum; quod quam pauciſſimus potero, ex univerſalibus fundamentis oſtendam. Societas non tantum ad ſecure ab hoſtibus vivendum, ſed etiam ad multarum rerum compendium faciendum, perutilis eſt, & maxime etiam neceſſaria; nam, niſi homines invicem operam mutuam dare velint, ipſis & ars, & tempus deficeret, ad ſe, quoad ejus fieri poteſt, ſuſtentandum, & conſervandum. Non enim omnes ad omnia æque apti ſunt, nec unuſquiſque potis eſſet, ad ea comparandum, quibus ſolus maxime indiget. Vires, & tempus, inquam, unicuique deficerent, ſi ſolus deberet arare, ſeminare, metere, molere, coquere, texere, ſuere, & alia perplurima, ad vitam ſuſtentandum efficere, ut jam taceam artes, & ſcientias, quæ etiam ad perfectionem humanæ naturæ, ejuſque beatitudinem ſunt ſumme neceſſariæ. Videmus enim eos, qui barbare ſine politiâ vivunt, vitam miſeram, & pene brutalem agere, nec tamen pauca illa, miſera & impolita, quæ habent, ſine mutua opera, qualis qualis ea ſit, ſibi comparant. Jam ſi homines à natura ita eſſent conſtituti, ut nihil niſi id, quod vera ratio indicat, cuperent, nullis ſane legibus indigeret ſocietas, ſed abſolute ſufficeret, homines vera documenta moralia docere, ut ſponte integro & liberali animo id, quod vere utile eſt, agerent. Verum longe aliter cum humana natura conſtitutum eſt; omnes quidem ſuum utile quærunt, at minime ex ſanæ rationis dictamine, ſed perplurimum ex ſola libidine, & animi affectibus abrepti (qui nullam temporis futuri, aliarumque rerum rationem habent) res appetunt, utileſque judicant. Hinc fit, ut nulla

ſocietas poſſit ſubſiſtere, abſque imperio, & vi, & conſequenter legibus, quæ hominum libidinem, atque effrænatum impetum moderentur, & cohibeant: non tamen humana natura patitur abſolute ſe cogi, & ut Seneca Tragicus ait; violenta imperia nemo continuit diu; moderata durant: quamdiu enim homines ex ſolo metu agunt, tamdiu id, quod maxime nolunt, faciunt, nec rationem utilitatis & neceſſitatis rei agendæ tenent, ſed id tantum curant, ne capitis, aut ſupplicii rei ſint ſcilicet. Imo non poſſunt malo, aut damno imperatoris, quamvis cum ſuo magno etiam malo non tamen lætari, ipſique omnia mala non cupere, & ubi poterunt adferre. Homines deinde nihil minus pati poſſunt, quam ſuis æqualibus ſervire, & ab iis regi. Denique nihil difficilius, quam libertatem hominibus ſemel conceſſam iterum adimere. Ex his ſequitur Primo, quod vel tota ſocietas, ſi fieri poteſt, collegialiter imperium tenere debet, ut ſic omnes ſibi, & nemo ſuo æquali ſervire teneatur, vel, ſi pauci, aut unus ſolus imperium teneat, is aliquid ſupra communem humanam naturam habere, vel ſaltem ſummis viribus conari debet, vulgo id perſuadere. Deinde leges in quocunque imperio ita inſtitui debent, ut homines non tam metu, quam ſpe alicujus boni, quod maxime cupiunt, retineantur, hoc enim modo unuſquiſque cupide ſuum officium faciet. Denique quoniam obedientia in eo conſiſtit, quod aliquis mandata ex ſola imperantis authoritate exequatur, hinc ſequitur eandem, in ſocietate cujus imperium penes omnes eſt, & leges ex communi conſenſu ſanciuntur, nullum locum habere, &, ſive in tali ſocietate leges augeantur, vel minuantur, populum nihilominus æque liberum manere, quia non ex authoritate alterius, ſed ex proprio ſuo conſenſu agit. At contra accidit, ubi unus ſolus imperium abſolute tenet, nam omnes ex ſola authoritate unius mandata imperii exequuntur, adeoque, niſi ita ab initio educati fuerint, ut ab ore imperantis pendeant, difficile is poterit, ubi opus erit, novas leges inſtituere, & libertatem ſemel conceſſam populo adimere.

His ſic univerſaliter conſideratis, ad Hebræorum rempublicam deſcendamus. Hi cum primum Ægypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, adeoque iis licebat, novas leges

ad

ad libitum sancire, sive nova jura constituere, & imperium, ubicunque locorum vellent, tenere &, quas terras vellent, occupare. Attamen ad nihil minus erant apti, quam ad jura sapienter constituendum, & imperium penes sese collegialiter retinendum; rudis fere ingenii omnes erant, & misera servitute confecti. Imperium igitur penes unum tantum manere debuit, qui cæteris imperaret, eosque vi cogeret, & qui denique leges præscriberet, & imposterum eas interpretaretur. Hoc autem imperium Moses facile retinere potuit, quia divina virtute supra cæteros excellebat, & se eam habere populo persuasit, multisque testimoniis ostendit; (vide Exodi cap. 14. vers. ultimo, & cap. 19. vers 9.) is itaque virtute, qua pollebat, divinâ jura constituit, & populo præscripsit: at in iis summam curam gessit, ut populus, non tam metu, quam sponte suum officium faceret; ad quod hæc duo eum maxime cogebant, populi scilicet ingenium contumax, (quod sola vi cogi non patitur,) & instans bellum; ubi, ut res prospere cedant, milites magis hortari, quam pœnis, & minis territare necesse est: sic enim unusquisque magis studet virtute, & magnanimitate animi clarere, quam supplicium tantum vitare. Hac igitur de causâ Moses virtute, & jussu divino religionem in Rempublicam introduxit, ut populus non tam ex metu, quam devotione suum officium faceret. Deinde eos beneficiis obligavit, & divinitus multa in futurum promisit, nec leges admodum severas sancivit, quod unusquisque, qui iis studuit, facile nobis concedet, præcipue si ad circumstantias, quæ ad aliquem reum damnandum requirebantur, attenderit. Denique, ut populus, qui sui juris esse non poterat, ab ore imperantis penderet, nihil hominibus scilicet servituti assuetis ad libitum agere concessit, nihil enim populus agere poterat, quin simul teneretur legis recordari, & mandata exequi, quæ à solo imperantis arbitrio pendebant, non enim ad libitum, sed secundum certum, & determinatum jussum legis licebat arare, seminare, metere, item nec aliquid comedere, induere, neque caput, & barbam radere, neque lætari, nec absolute aliquid agere licebat, nisi secundum jussa, & mandata in legibus præscripta, nec hoc tantum, sed etiam in postibus, manibus, & inter oculos signa quædam habere tenebantur, quæ eos sem-

per obedientiam monerent. Hic igitur ſcopus cæremoniarum fuit, ut homines nihil ex proprio decreto, ſed omnia ex mandato alterius agerent, & continuis actionibus, & meditationibus faterentur, ſe nihil prorſus ſui, ſed omnino alterius juris eſſe: ex quibus omnibus luce clarius conſtat, ceremonias ad beatitudinem nihil facere, & illas Veteris Teſtamenti, imo totam legem Moſis nihil aliud, quam Hebræorum imperium, & conſequenter nihil præter corporis commoda ſpectaviſſe. Quod autem ad Chriſtianorum ceremonias attinet, nempe Baptiſmum, Cœnam dominicam, feſta, orationes externas, & ſi quæ adhuc aliæ, quæ toti Chriſtianiſmo communes ſunt, ſemperque fuerunt, ſi eæ unquam à Chriſto, aut ab Apoſtolis inſtitutæ ſunt (quod adhuc mihi non ſatis conſtat) eæ nonniſi ut univerſalis Eccleſiæ ſigna externa inſtitutæ ſunt, non autem ut res, quæ ad beatitudinem aliquid faciunt, vel quæ aliquid Sanctimoniæ in ſe habeant; quare, quamvis hæ ceremoniæ non ratione imperii, ratione tamen integræ Societatis tantum inſtitutæ ſunt; adeoque ille, qui ſolus vivit, iis minime tenetur, imo, qui in imperio, ubi Chriſtiana religio interdicta eſt, vivit, is ab his ceremoniis abſtinere tenetur, & nihilominus poterit beate vivere. Hujus rei exemplum in regno Japonenſium habetur, ubi Chriſtiana religio interdicta eſt, & Belgæ, qui ibi habitant, ex mandato Societatis Indiæ Orientalis ab omni externo cultu abſtinere tenentur; nec hoc alia authoritate jam confirmare puto; & quamvis non difficile foret, hoc ipſum etiam ex fundamentis novi Teſtamenti deducere, & forte claris inſuper teſtimoniis oſtendere, hæc tamen libentius miſſa facio, quia ad alia feſtinat animus. Pergo itaque ad id, de quo ſecundo loco in hoc capite agere conſtitui; ſcilicet Quibus, & qua ratione fides hiſtoriarum in ſacris contentarum neceſſaria ſit: Ut autem hoc lumine naturali inveſtigetur, ſic procedendum videtur.

Si quis hominibus aliquid ſuadere, vel diſſuadere vult, quod per ſe notum non eſt, is, ut id iidem amplectantur, rem ſuam ex conceſſis deducere, eoſque experientia vel ratione convincere debet, nempe ex rebus, quas per ſenſus experti ſunt, in natura contingere, vel ex axiomatis intellectualibus per ſe notis: at niſi experientia talis ſit, ut clare, & diſtincte intelligatur, quamvis hominem convin-

convincat, non tamen poterit ipſa intellectum æque afficere, ejuſque nebulas diſſipare, ac cum res docenda ex ſolis axiomatis intellectualibus, hoc eſt, ex ſola virtute intellectus, ejuſque in percipiendo ordine, deducitur, præſertim ſi quæſtio de re ſpirituali, & quæ ſub ſenſus nullo modo cadit, ſit. Verum quia ad res ex ſolis notionibus intellectualibus deducendum, longa perceptionum concatenatio ſæpiſſime requiritur, & præterea etiam ſumma præcautio, ingenii perſpicacitas, & ſumma continentia, quæ omnia raro in hominibus reperiuntur; ideo homines ab experientia doceri malunt, quam omnes ſuas perceptiones ex paucis axiomatibus deducere, & invicem concatenare; unde ſequitur, quod ſi quis doctrinam aliquam integram nationem, ne dicam, univerſum humanum genus docere, & ab omnibus in omnibus intelligi vult; is rem ſuam ſolâ experientiâ confirmare tenetur, rationesque ſuas, & rerum docendarum definitiones ad captum plebis, quæ maximam humani generis partem componit, maxime accommodare, non autem eas concatenare, neque definitiones, prout ad rationes melius concatenandum inſerviunt, tradere; alias doctis tantum ſcribet, hoc eſt, à pauciſſimis tantum hominibus, ſi cum reliquis comparentur, poterit intelligi. Cum itaque tota Scriptura in uſum integræ nationis prius, & tandem univerſi humani generis revelata fuerit; neceſſario ea, quæ in ipſa continentur, ad captum plebis maxime accommodari debuerunt, & ſolâ experientiâ comprobari. Rem clarius explicemus. Quæ Scriptura docere vult, quæ ſolam ſpeculationem ſpectant, hæc potiſſimum ſunt; nempe dari Deum, ſive ens, quod omnia fecit, & ſummâ ſapientiâ dirigit, & ſuſtentat, & quod hominum ſummam habet curam, nempe eorum, qui piè & honeſtè vivant: reliquos autem multis ſuppliciis punit, & à bonis ſegregat. Atque hæc Scriptura ſola experientia comprobat, nempe iis, quas narrat hiſtoriis, nec ullas harum rerum definitiones tradit, ſed omnia verba, & rationes captui plebis accommodat. Et quamvis experientia nullam harum rerum claram cognitionem dare poſſit, nec docere, quid Deus ſit, & qua ratione res omnes ſuſtentet, & dirigat, hominumque curam habeat; poteſt tamen homines tantum docere, & illuminare, quantum ad obedien-

dientiam, & devotionem eorum animis imprimendum sufficit. Atque ex his satis clare constare puto, quibus, & qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: ex modo ostensis enim evidentissime sequitur, earum notitiam, & fidem vulgo, cujus ingenium ad res clare, & distincte percipiendum non valet, summe esse necessariam. Deinde, eum, qui eas negat, quia non credit Deum esse, neque eum rebus, & hominibus providere, impium esse: qui autem eas ignorat, & nihilominus lumine naturali novit, Deum esse, & quæ porro diximus, & deinde veram vivendi rationem habet, beatum omnino esse, imo vulgo beatiorem, quia præter veras opiniones, clarum insuper, & distinctum habet conceptum: denique sequitur, eum, qui has historias Scripturæ ignorat, nec lumine naturali aliquid novit, si non impium, sive contumacem, inhumanum tamen esse, & pene brutum, nec ullum Dei donum habere. Verum hic notandum, nos cum dicimus, notitiam historiarum vulgo summe esse necessariam, non intelligere notitiam omnium prorsus historiarum, quæ in sacris litteris continentur, sed tantum earum, quæ præcipuæ sunt, & quæ solæ, sine reliquis, doctrinam, quam modo diximus, evidentius ostendunt, hominumque animos maxime movere possunt. Nam, si omnes Scripturæ historiæ necessariæ essent ad ejus doctrinam probandam, nec conclusio elici posset, nisi ex universali consideratione omnium prorsus historiarum, quæ in ipsa continentur; tum sane ejus doctrinæ demonstratio, & conclusio non tantum plebis, sed absolute humanum captum, & vires superaret; quis enim ad tam magnum numerum historiarum simul attendere posset, & ad tot circumstantias, & partes doctrinæ, quæ ex tot tamque diversis historiis deberet elici. Ego saltem mihi non possum persuadere, quod homines illi, qui nobis Scripturam, prout eam habemus, reliquerunt, tanto ingenio abundaverint, ut talem demonstrationem investigare potuerint, & multo minus, quod doctrina Scripturæ non posset intelligi, nisi auditis litibus Isaaci, Achitophelis consiliis Absolomo datis, & bello civili Judæorum, & Israëlitarum, & aliis ad hunc modum Chronicis; aut quod primis Judæis, qui tempore Mosis vixerunt, ipsa doctrina ex historiis non æque facile demon-
strari

ſtrari potuerit, ac iis qui tempore Heſdræ vixerunt. Sed de his fuſius in ſequentibus. Vulgus itaque eas tantum hiſtorias, quæ maxime eorum animos ad obedientiam & devotionem movere poſſunt, ſcire tenetur. At ipſum vulgus non ſatis aptum eſt ad faciendum de iis judicium, utpote quod magis narrationibus & rerum ſingulari & inexpectato eventu, quam ipſa hiſtoriarum doctrinâ delectatur: atque hac de cauſa præter lectionem hiſtoriarum Paſtoribus ſive Eccleſiæ miniſtris inſuper indiget, qui ipſum pro imbecillitate ejus ingenii doceant. Attamen ne à noſtro propoſito divagemur, ſed id, quod præcipue intendebamus oſtendere, concludamus, nempe fidem hiſtoriarum, quæcunque demum eæ ſint, ad legem divinam non pertinere, nec homines per ſe beatos reddere, neque ullam utilitatem, niſi ratione doctrinæ, habere, qua ſola ratione aliæ hiſtoriæ aliis præſtantiores poſſunt eſſe. Narrationes igitur in Vetere, & novo Teſtamento contentæ, reliquis profanis, & ipſæ etiam inter ſe, unæ aliis præſtantiores ſunt, pro ratione ſalutarium opinionum, quæ ex iis ſequuntur. Quare ſi quis hiſtorias S Scripturæ legerit, eique in omnibus fidem habuerit, nec tamen ad doctrinam, quam ipſa iiſdem docere intendit, attenderit nec vitam emendaverit, perinde ipſi eſt, ac ſi Alcoranum, aut Poëtarum fabulas Scenicas, aut ſaltem communia Chronica ea attentione, qua vulgus ſolet, legiſſet; & contra, uti diximus, is, qui eas plane ignorat, & nihilominus ſalutares habet opiniones, veramque vivendi rationem, is abſolute beatus eſt, & revera Chriſti Spiritum in ſe habet. At Judæi contra plane ſentiunt; ſtatuunt enim veras opiniones, veramque vivendi rationem nihil prodeſſe ad beatitudinem, quamdiu homines eas ex ſolo lumine naturali amplectuntur & non ut documenta Moſi prophetice revelata: hoc enim Maimonides cap. 8. Regum lege 11. aperte his verbis audet affirmare; כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם וישלו חלק לעולם הבא: והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקדם נצטוו בהן אבל אם עשהן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ואינו מחכמיהם: *omnis, qui ad ſe ſuſcipit* * *ſeptem*

* NB. *Judæos putare, Deum Noæ ſeptem præcepta dediſſe, & iis ſolis omnes nationes teneri: Hebrææ autem ſoli alia perplurima præterea dediſſe, ut eam beatiorem reliquis faceret.*

præcepta, & ea diligenter exequutus fuerit, is ex piis Nationum eſt, & hæres futuri mundi; videlicet ſi ipſa ſuſceperit & exequutus fuerit, propterea, quod Deus ea in lege præceperit, & quod nobis per Moſen revelaverit, quod filiis Noæ eadem antea præcepta fuerunt, ſed ſi ea à ratione ductus exequutus fuerit, hic non eſt incola, nec ex piis, nec ex ſcientibus Nationum. Hæc ſunt verba Maimonidis, quibus R. Joſeph filius Shem Tob in ſuo libro, quem vocat Kebod Elohim, ſeu *gloriam Dei* addit, quod quamvis Ariſtoteles (quem ſummam Ethicam ſcripſiſſe putat, & ſupra omnes æſtimat) nihil eorum, quæ ad veram Ethicam ſpectant, & quæ etiam in ſua Ethica amplexus eſt, omiſiſſet, ſed omnia diligenter exequutus fuiſſet, hoc tamen ipſi ad ſalutem prodeſſe non potuit, quia ea, quæ docet, non amplexus eſt, ut documenta divina prophetice revelata, ſed ex ſolo dictamine rationis. Verum hæc omnia mera eſſe figmenta, & nullis rationibus, neque Scripturæ authoritate ſuffulta, unicuique hæc attente legenti ſatis conſtare exiſtimo, quare ad eandem rem refutandum, ipſam recenſuiſſe ſufficit; nec etiam eorum ſententiam hic refutare in animo eſt, qui nimirum ſtatuunt, lumen naturale nihil ſani de iis, quæ ad veram ſalutem ſpectant, docere poſſe, hoc enim ipſi, qui nullam ſanam rationem ſibi concedunt, nulla etiam ratione probare poſſunt; & ſi aliquid ſupra rationem ſe habere venditant, id merum eſt figmentum, & longe infra rationem, quod jam ſatis eorum communis vivendi modus indicavit. Sed de his non eſt opus apertius loqui. Hoc tantum addam, nos neminem, niſi ex operibus cognoſcere poſſe, qui itaque his fructibus abundaverit, ſcilicet charitate, gaudio, pace, longanimitate, benignitate, bonitate, fide, manſuetudine; & continentia, adverſus quos (ut Paulus in Epiſtola ad Galatas cap. 5. verſ. 22. ait) lex non eſt poſita, is, ſive ex ſola ratione, ſive ex ſola Scriptura edoctus ſit, à Deo revera edoctus eſt, & omnino beatus. His itaque omnia, quæ circa legem divinam agere conſtitueram, abſolvi.

CAPUT VI.

De Miraculis.

SIcuti ſcientiam illam, quæ captum humanum ſuperat, divinam, ſic opus, cujus cauſa vulgo ignoratur, divinum, ſive Dei opus vocare conſueverunt homines: vulgus enim tum Dei potentiam & providentiam quam clariſſime conſtare putat, cum aliquid in natura inſolitum, & contra opinionem, quam ex conſuetudine de naturâ habet, contingere videt; præſertim ſi id in ejus lucrum aut commodum ceſſerit, & ex nulla re clarius exiſtentiam Dei probari poſſe exiſtimat, quam ex eo, quod natura, ut putant, ſuum ordinem non ſervet; & propterea illos omnes Deum, aut ſaltem Dei providentiam tollere putant, qui res, & miracula per cauſas naturales explicant, aut intelligere ſtudent: Exſtimant ſcilicet, Deum tamdiu nihil agere, quamdiu natura ſolito ordine agit, & contra, potentiam naturæ & cauſas naturales tamdiu eſſe otioſas, quamdiu Deus agit; duas itaque potentias numero ab invicem diſtinctas imaginantur, ſcilicet, potentiam Dei, & potentiam rerum naturalium, à Deo tamen certo modo determinatam, vel (ut plerique magis hodierno tempore ſentiunt) creatam. Quid autem per utramque, & quid per Deum & naturam intelligant, neſciunt ſane, niſi quod Dei potentiam tanquam Regiæ cujuſdam majeſtatis imperium; naturæ autem tanquam vim & impetum imaginentur. Vulgus itaque opera naturæ inſolita vocat miracula, ſive Dei opera, & partim ex devotione, partim ex cupiditate adverſandi iis, qui ſcientias naturales colunt, rerum cauſas naturales neſcire cupit, & ea tantum audire geſtit, quæ maxime ignorat, quæque propterea maxime admiratur. Videlicet, quia nulla alia ratione, niſi cauſas naturales tollendo, reſque extra naturæ ordinem imaginando, Deum adorare, omniaque ad ejus imperium & voluntatem referre poteſt, nec Dei potentiam magis admiratur, niſi dum potentiam naturæ à Deo quaſi ſubactam imaginatur. Quod quidem originem duxiſſe videtur à primis Judæis, qui ut Ethnicos ſui temporis, qui Deos viſibiles adorabant, videlicet Solem, Lunam, Terram, Aquam, Aërem &c. convincerent, iiſque oſtenderent, Deos illos

imbecilles & inconſtantes, ſive mutabiles, & ſub imperio Dei inviſibilis eſſe, miracula ſua narrabant, quibus inſuper conabantur oſtendere, totam naturam, ex Dei, quem adorabant, imperio in eorum tantum commodum dirigi, quod quidem hominibus adeo arriſit, ut in hoc uſque tempus miracula fingere non ceſſaverint, ut ipſi Deo dilectiores reliquis, cauſaque finalis, propter quam Deus omnia creavit & continuo dirigit, crederentur. Quid ſibi vulgi ſtultitia non arrogat, quod nec de Deo, nec de natura ullum ſanum habet conceptum, quod Dei placita cum hominum placitis confundit, & quod denique naturam adeo limitatam fingit, ut hominem ejus præcipuam partem eſſe credat. His vulgi de Natura, & miraculis opiniones, & præjudicia ſatis prolixe enarravi; attamen, ut rem ordine edoceam, oſtendam I. Nihil contra naturam contingere, ſed ipſam æternum fixum, & immutabilem ordinem ſervare; & ſimul quid per miraculum intelligendum ſit. II. Nos ex miraculis, nec eſſentiam nec exiſtentiam, & conſequenter, nec providentiam Dei poſſe cognoſcere, ſed hæc omnia longe melius percipi ex fixo & immutabili naturæ ordine. III. Ex aliquot Scripturæ exemplis oſtendam, ipſam Scripturam per Dei decreta & volitiones, & conſequenter providentiam nihil aliud intelligere, quam ipſum naturæ ordinem, qui ex ejus æternis legibus neceſſario ſequitur. IV. denique de modo miracula Scripturæ interpretandi, & de iis, quæ præcipue circa miraculorum narrationes notari debeant, agam. Et hæc præcipua ſunt, quæ ad hujus capitis argumentum ſpectant, & quæ præterea ad intentum totius hujus operis non parum inſervire exiſtimo. Ad primum quod attinet, id facile oſtenditur ex iis, quæ in cap. 4. circa legem divinam demonſtravimus, nempe; omne id, quod Deus vult ſive determinat, æternam neceſſitatem & veritatem involvere; oſtendimus enim ex eo, quod Dei intellectus à Dei voluntate non diſtinguitur, idem nos affirmare, cum dicimus Deum aliquid velle, ac cum dicimus, Deum id ipſum intelligere; quare eadem neceſſitate, qua ex natura & perfectione divina ſequitur, Deum rem aliquam, ut eſt, intelligere, ex eadem ſequitur, Deum eandem, ut eſt, velle. Cum autem nihil, niſi ex ſolo divino decreto neceſſario verum ſit, hinc clariſſime ſequitur, leges naturæ univerſa-

les mera esse decreta Dei, quæ ex necessitate & perfectione naturæ divinæ sequuntur. Si quid igitur in natura contingeret, quod ejus universalibus legibus repugnaret, id decreto, & intellectui, & naturæ divinæ necessario etiam repugnaret; aut si quis statueret, Deum aliquid contra leges naturæ agere, is simul etiam cogeretur statuere, Deum contra suam naturam agere, quo nihil absurdius. Idem etiam facile ex hoc posset ostendi, quod nimirum potentia naturæ sit ipsa divina potentia & virtus; divina autem potentia sit ipsissima Dei essentia, sed hoc inpræsentiarum libentius omitto. Nihil igitur in * natura contingit, quod ipsius legibus universalibus repugnet; at nec etiam aliquid, quod cum iisdem non convenit, aut ex iisdem non sequitur: nam quicquid fit, per Dei voluntatem & æternum decretum fit, hoc est, ut jam ostendimus, quicquid fit, id secundum leges & regulas, quæ æternam necessitatem & veritatem involvunt fit; natura itaque leges & regulas, quæ æternam necessitatem & veritatem involvunt, quamvis omnes nobis notæ non sint, semper tamen observat, adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem; nec ulla sana ratio suadet, naturæ limitatam potentiam & virtutem tribuere, ejusque leges ad certa tantum, & non ad omnia aptas, statuere; nam, cum virtus, & potentia naturæ, sit ipsa Dei virtus & potentia, leges autem & regulæ naturæ, ipsa Dei decreta, omnino credendum est, potentiam naturæ infinitam esse, ejusque leges adeo latas, ut ad omnia, quæ & ab ipso divino intellectu concipiuntur, se extendant; alias enim, quid aliud statuitur, quam quod Deus naturam adeo impotentem creaverit, ejusque leges, & regulas adeo steriles statuerit, ut sæpe de novo ei subvenire cogatur, si eam conservatam vult, & ut res ex voto succedant, quod sane à ratione alienissimum esse existimo. Ex his itaque, quod in natura nihil contingit, quod ex ejus legibus non sequitur, & quod ejus leges ad omnia, quæ & ab ipso Divino intellectu concipiuntur, se extendunt, & quod denique natura fixum atque immutabilem ordinem servat; clarissime sequitur, nomen miraculi non nisi respective ad hominum opiniones posse intelligi, & nihil aliud

* N B. *Me hic per Naturam non intelligere solam materiam, ejusque affectiones, sed præter materiam, alia infinita.*

ſignificare, quam opus, cujus cauſam naturalem exemplo alterius rei ſolitæ explicare non poſſumus, vel ſaltem ipſe non poteſt, qui miraculum ſcribit aut narrat. Poſſem quidem dicere, miraculum eſſe id, cujus cauſa ex principiis rerum naturalium lumine naturali notis explicari nequit; verum, quoniam miracula ad captum vulgi facta fuerunt, quod quidem principia rerum naturalium plane ignorabat, certum eſt, antiquos id pro miraculo habuiſſe, quod explicare non poterant eo modo, quo vulgus res naturales explicare ſolet, recurrendo ſcilicet ad memoriam, ut alterius rei ſimilis, quam ſine admiratione imaginari ſolet, recordetur; tum enim vulgus rem aliquam ſe ſatis intelligere exiſtimat, cum ipſam non admiratur. Antiqui itaque, & omnes fere in hoc uſque tempus nullam præter hanc normam miraculi habuerunt; quare non dubitandum, quin in ſacris literis multa tanquam miracula narrentur, quorum cauſæ ex principiis rerum naturalium notis facile poſſunt explicari, ut jam ſupra innuimus in cap. 2. cum de eo, quod ſol ſteterit tempore Joſuæ, & quod retrogradatus fuerit tempore Achaz, loquuti ſumus; ſed de his mox prolixius agemus, nempe circa miraculorum interpretationem, de quâ in hoc capite agere promiſi. Hic jam tempus eſt, ut ad ſecundum tranſeam, nempe ut oſtendam, nos ex miraculis nec Dei eſſentiam nec exiſtentiam, nec providentiam poſſe intelligere, ſed contra hæc longe melius percipi ex fixo atque immutabili naturæ ordine; ad quod demonſtrandum ſic procedo. Cum Dei exiſtentia non ſit per ſe nota, debet neceſſario concludi ex notionibus, quarum veritas adeo firma & inconcuſſa ſit, ut nulla dari neque concipi poſſit potentia, à qua poſſint immutari: nobis ſaltem ab eo tempore, quo ex iis Dei exiſtentiam concludimus, ita apparere debent, ſi ex ipſis eam extra omnem dubitationis aleam concludere volumus: nam ſi poſſemus concipere, ipſas notiones ab aliqua potentia, quæcunque demum ea fuerit, mutari poſſe, tum de earum veritate dubitaremus, & conſequenter etiam de noſtra concluſione, nempe de Dei exiſtentia, nec de ulla re unquam poterimus eſſe certi. Deinde nihil cum natura convenire, vel ei repugnare ſcimus, niſi id, quod oſtendimus, cum iſtis principiis convenire, vel iis repugnare; quare, ſi concipere poſſemus aliquid in natura ab aliqua potentia

tentia (quæcunque demum ea fuerit) posse fieri, quod naturæ repugnet, id primis istis notionibus repugnabit, adeoque id ut absurdum rejiciendum, vel de primis notionibus (ut modo ostendimus) & consequenter de Deo, & de omnibus quomodocunque perceptis, dubitandum. Longe igitur abest, ut miracula, quatenus per id intelligitur opus, quod ordini naturæ repugnet, nobis Dei existentiam ostendant; cum contra nos de eadem dubitare facerent, quando absque iis absolute de ipsa possemus esse certi, nempe quando scimus, omnia naturæ certum atque immutabilem ordinem sequi. At ponatur, id esse miraculum, quod per causas naturales explicari non potest, quod quidem duobus modis potest intelligi, vel quod causas naturales quidem habet, quæ tamen ab humano intellectu investigari non possunt; vel quod nullam causam, præter Deum, sive Dei voluntatem agnoscit: Verum quia omnia, quæ per causas naturales fiunt, ex sola Dei potentia & voluntate etiam fiunt, necessario huc tandem perveniendum, nempe miraculum, sive id causas naturales habeat, sive minus, opus esse, quod per causam explicari non potest, hoc est opus, quod captum humanum superat; sed ex opere, & absolute ex eo, quod nostrum captum superat, nihil intelligere possumus. Nam quicquid clare & distincte intelligimus, id per se, vel per aliud, quod per se clare & distincte intelligitur, nobis debet innotescere. Quare ex miraculo, sive opere, quod nostrum captum superat, nec Dei essentiam, nec existentiam, nec absolute aliquid de Deo, & naturâ intelligere possumus, sed contra, cum omnia à Deo determinata & sancita scimus esse, & operationes naturæ ex Dei essentiâ consequi, naturæ vero leges Dei æterna decreta & volitiones esse, absolute concludendum, nos eo melius Deum, Deique voluntatem cognoscere, quo melius res naturales cognoscimus, & clarius intelligimus, quomodo à prima sua causa dependent, & quomodo secundum æternas naturæ leges operantur. Quare ratione nostri intellectus, longe meliore jure ea opera, quæ clare & distincte intelligimus, Dei opera vocanda, & ad Dei voluntatem referenda, quam ea, quæ plane ignoramus, quamvis imaginationem valde occupent, & homines in admirationem sui rapiant; quandoquidem ea sola naturæ opera, quæ

clare

clare & diſtincte intelligimus, Dei cognitionem reddunt ſublimiorem, & Dei voluntatem & decreta quam clariſſime indicant; ii igitur plane nugantur, qui, ubi rem ignorant, ad Dei voluntatem recurrunt; ridiculus ſane modus ignorantiam profitendi. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere poſſemus, nullo tamen modo Dei exiſtentia inde poſſet concludi; Nam, cum miraculum opus limitatum ſit, nec unquam, niſi certam & limitatam potentiam exprimat, certum eſt, nos ex tali effectu non poſſe concludere exiſtentiam cauſæ, cujus potentia ſit infinita, ſed ad ſummum cauſæ, cujus potentia major ſit; dico ad ſummum, poteſt enim etiam conſequi ex multis cauſis ſimul concurrentibus opus aliquod, cujus quidem vis & potentia minor ſit potentiâ omnium cauſarum ſimul, ac longe major potentiâ uniuscujuſque cauſæ. At quoniam naturæ leges (ut jam oſtendimus) ad infinita ſe extendunt, & ſub quadem ſpecie æternitatis à nobis concipiuntur, & natura ſecundum eas certo, atque immutabili ordine procedat, ipſæ nobis eatenus Dei infinitatem, æternitatem, & immutabilitatem aliquo modo indicant. Concludimus itaque, nos per miracula Deum, ejuſque exiſtentiam & providentiam cognoſcere non poſſe, ſed hæc longe melius concludi ex naturæ fixo atque immutabili ordine. Loquor in hac concluſione de miraculo, quatenus per id nihil aliud intelligitur, quam opus, quod hominum captum ſuperat, aut ſuperare creditur; nam quatenus ſupponeretur ordinem naturæ deſtruere, ſive interrumpere, aut ejus legibus repugnare, eatenus (ut modo oſtendimus) non tantum nullam Dei cognitionem dare poſſet, ſed contra illam, quam naturaliter habemus, adimeret, & nos de Deo, & omnibus dubitare faceret. Neque hic ullam agnoſco differentiam inter opus contra naturam, & opus ſupra naturam; (hoc eſt, ut quidam ajunt, opus, quod quidem naturæ non repugnat, attamen ab ipſa non poteſt produci, aut effici.) nam cum miraculum non extra naturam, ſed in ipſa natura fiat, quamvis ſupra naturam ſtatuatur, tamen neceſſe eſt, ut naturæ ordinem interrumpat, quem alias fixum atque immutabilem ex Dei decretis concipimus. Si quid igitur in natura fieret, quod ex ipſius legibus non ſequeretur, id neceſſario ordini, quem Deus in æternum

num per leges naturæ univerſales in natura ſtatuit, repugnaret, adeoque id contra naturam ejuſque leges eſſet, & conſequenter ejus fides nos de omnibus dubitare faceret, & ad Atheiſmum duceret. Et his puto, me id, quod Secundo intendebam, ſatis firmis rationibus oſtendiſſe, ex quibus de novo concludere poſſumus, miraculum ſive contra naturam, ſive ſupra naturam, merum eſſe abſurdum; & propterea per miraculum in ſacris litteris nihil aliud poſſe intelligi, quam opus naturæ, uti diximus, quod captum humanum ſuperat, aut ſuperare creditur. Jam antequam ad III. pergam, libet prius hanc noſtram ſententiam, nempe, quod ex miraculis Deum non poſſumus cognoſcere, authoritate Scripturæ confirmare; & quamvis Scriptura hoc nullibi aperte doceat, facile tamen ex ipſa poteſt concludi, inprimis ex eo, quod Moſes (Deut. cap. 13.) præcipit, ut Prophetam ſeductorem, quamvis faciat miracula, mortis tamen damnent: ſic enim ait ובא האות והמופת אשר דבר אליך : לא תשמע אל דברי הנביא ההוא וגו׳ כי מנסה יהוה אלהיכם אתכם וגו׳ והנביא ההוא יומת וגו׳ & (quamvis) *contigerit ſignum, & portentum, quod tibi prædixit &c. noli* (tamen) *aſſentire verbis ejus Prophetæ &c. quia Dominus veſter Deus vos tentat &c. Propheta* (igitur) *ille mortis damnetur &c.* Ex quibus clare ſequitur, miracula à falſis etiam Prophetis poſſe fieri, & homines niſi Dei vera cognitione & amore probe ſint muniti, æque facile ex miraculis falſos Deos, ac Verum poſſe amplecti. Nam addit כי מנסה יהוה אלהיכם אתכם וגו׳ *quoniam Iehova veſter Deus vos tentat, ut ſciat, num eum amatis integro corde veſtro, & animo veſtro.* Deinde Iſraëlitæ ex tot miraculis nullum de Deo ſanum conceptum formare potuerunt, quod ipſa experientia teſtata eſt; nam, cum ſibi perſuaderent, Moſen ab iis abiiſſe, numina viſibilia ab Aharone petierunt, & vitulus, proh pudor! eorum Dei fuit idea, quam tandem ex tot miraculis formaverunt. Aſaph quamvis tot miracula audiviſſet, de Dei providentia tamen dubitavit, & fere à vera via deflexiſſet, niſi tandem veram beatitudinem intellexiſſet, (vide Pſal. 73.) Salomon etiam, cujus tempore res Judæorum in ſummo vigore erant, ſuſpicatur omnia caſu contingere. Vide Eccl. cap. 3. verſ. 19, 20, 21. & cap. 9. verſ. 2, 3. &c. Denique omnibus fere Pro-

phetis hoc ipſum valde obſcurum fuit, nempe, quomodo ordo naturæ & hominum eventus cum conceptu, quem de providentia Dei formaverant, poſſent convenire, quod tamen Philoſophis, qui non ex miraculis, ſed ex claris conceptibus res conantur intelligere, ſemper admodum clarum fuit, iis nimirum, qui veram fœlicitatem in ſola virtute, & tranquillitate animi conſtituunt, nec ſtudent, ut natura iis, ſed contra, ut ipſi naturæ pareant; utpote qui certe ſciunt, Deum naturam dirigere, prout ejus leges univerſales, non autem prout humanæ naturæ particulares leges exigunt, adeoque Deum non ſolius humani generis, ſed totius naturæ rationem habere. Conſtat itaque etiam ex ipſa Scriptura, miracula veram Dei cognitionem non dare, nec Dei providentiam clare docere. Quod autem in Scriptura ſæpe reperitur, Deum portenta feciſſe, ut hominibus innoteſceret, ut in Exodi cap. 10. verſ. 2. Deum Ægyptios illuſiſſe, & ſigna ſui dediſſe, ut Iſraëlitæ cognoſcerent eum eſſe Deum; inde tamen non ſequitur, miracula id revera docere, ſed tantum ſequitur, Judæos tales habuiſſe opiniones, ut facile iis miraculis convinci poſſent; ſupra enim in capite ſecundo clare oſtendimus, rationes propheticas, ſive quæ ex revelatione formantur, non elici ex notionibus univerſalibus & communibus, ſed ex conceſſis, quamvis abſurdis, & opinionibus eorum, quibus res revelantur, ſive quos Spiritus Sanctus convincere vult, quod multis exemplis illuſtravimus, & etiam teſtimonio Pauli, qui cum Græcis erat Græcus, & cum Judæis Judæus. Verum quamvis illa miracula Ægyptios, & Judæos ex ſuis conceſſis convincere, non tamen veram Dei ideam, & cognitionem dare poterant, ſed tantum facere, ut concederent, dari Numen, omnibus rebus, iis notis, potentius, deinde quod Hebræos, quibus tum temporis omnia præter ſpem fœliciſſime ceſſerunt, ſupra omnes curabat, non autem quod Deus omnes æque curet; nam hoc ſola Philoſophia docere poteſt; ideo Judæi & omnes, qui nonniſi ex diſſimili rerum humanarum ſtatu & impari hominum fortuna Dei providentiam cognoverunt, ſibi perſuaſerunt, Judæos Deo dilectiores reliquis fuiſſe, quamvis tamen reliquos vera humana perfectione non ſuperaverint, ut jam Cap. III. oſtendimus. Ad Tertium igitur pergo, ut

ſcilicet ex Scriptura oſtendam, Dei decreta & mandata, & conſequenter providentiam nihil eſſe revera præter naturæ ordinem, hoc eſt, quando Scriptura dicit hoc vel illud à Deo vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipſum ſecundum leges & ordinem naturæ fuerit factum, non autem, ut vulgus opinatur, quod natura tamdiu ceſſavit agere, aut quod ejus ordo aliquamdiu interruptus fuit. At Scriptura ea, quæ ad ejus doctrinam non ſpectant, directe non docet, quia ejus non eſt (ut circa legem divinam oſtendimus) res per cauſas naturales, neque res mere ſpeculativas docere: Quare id, quod hic volumus, ex quibuſdam Scripturæ Hiſtoriis, quæ caſu prolixius & pluribus circumſtantiis narrantur, per conſequentiam eliciendum eſt; talium itaque aliquot in medium proferam. In Libro 1 Shamuëlis cap. 9. verſ. 15. 16. narratur, quod Deus Shamuëli revelavit, ſe Saulum ad eum miſſurum, nec tamen Deus eum ad Shamuëlem miſit, ut homines ſolent aliquem ad alium mittere, ſed hæc Dei miſſio nihil aliud fuit, quam ipſe naturæ ordo; quærebat nimirum Saul (ut in prædicto capite narratur) aſinas, quas perdiderat, & jam abſque iis domum redire deliberans, ex conſilio ſui famuli Shamuëlem Prophetam adivit, ut ex eo ſciret, ubi eaſdem invenire poſſet, nec ex tota narratione conſtat, Saulum aliud Dei mandatum præter hunc naturæ ordinem habuiſſe, ut Shamuëlem adiret. In Pſalm 105. vſ. 24. dicitur, quod Deus Ægyptiorum animum mutavit, ut odio haberent Iſraëlitas, quæ etiam mutatio naturalis plane fuit, ut patet ex cap. 1 Exodi, ubi ratio non levis Ægyptiorum narratur, quæ eos movit, Iſraëlitas ad ſervitutem redigere. Cap. 9. Geneſ. vſ. 13. ait Deus Noæ, ſe iridem in nube daturum, quæ etiam Dei actio nulla ſane alia eſt, niſi radiorum ſolis refractio & reflexio, quam ipſi radii in aquæ guttulis patiuntur. Pſalmo 147 vſ. 18. vocatur illa venti naturalis actio & calor, quo pruina & nix liqueſcunt, verbum Dei; & vſ. 15, dictum & Dei verbum ventus & frigus vocantur. Ventus & ignis vocantur in Pſalmo 104. vſ. 4. legati, & miniſtri Dei, & alia ad hunc modum plura in Scriptura reperiuntur, quæ clariſſime indicant, Dei decretum, juſſum, dictum, & verbum nihil aliud eſſe, quam ipſam naturæ actionem, & ordinem;

quare non dubium eſt, quin omnia, quæ in Scriptùra narrantur, naturaliter contigerint, & tamen ad Deum referuntur, quia Scripturæ, ut jam oſtendimus, non eſt, res per cauſas naturales docere, ſed tantum eas res narrare, quæ imaginationem late occupant, idque ea Methodo, & ſtylo, qui melius inſervit, ad res magis admirandum, & conſequenter ad devotionem in animis vulgi imprimendum. Si igitur quædam in ſacris literis reperiuntur, quorum cauſas reddere neſcimus, & quæ præter, imo contra ordinem naturæ videntur contigiſſe, ea moram nobis injicere non debent, ſed omnino credendum, id, quod revera contigit, naturaliter contigiſſe; quod etiam ex hoc confirmatur, quod in miraculis plures circumſtantiæ reperiebantur, quamvis tamen non ſemper narrentur, præcipue cum ſtilo Poëtico canantur; circumſtantiæ, inquam, miraculorum clare oſtendunt, ipſa cauſas naturales requirere. Nempe ut Ægyptii ſcabie infeſtarentur, opus fuit, ut Moſes favillam in aërem ſurſum ſpargeret; (vide Exodi cap. 9. vſ. 10.) locuſtæ etiam ex mandato Dei naturali, nempe ex vento orientali integro die & nocte flante, Ægyptiorum regionem petierunt, & vento occidentali fortiſſimo eandem reliquerunt (vide Exod. c. 10. vſ. 14, 19.) eodem etiam Dei juſſu mare viam Judæis aperuit, (vide Exod. c. 14. vſ. 21.) nempe Euro, qui fortiſſime integra nocte flavit. Deinde ut Eliſa puerum, qui mortuus credebatur, excitaret, aliquoties puero incumbere debuit, donec prius incaluerit, & tandem oculos aperuerit, (vide Reg. lib. 2. cap. 4. vſ. 34, 35.) ſic etiam in Euangelio Joannis cap. 9. quædam narrantur circumſtantiæ, quibus Chriſtus uſus eſt, ad ſanandum cœcum, & ſic alia multa in Scripturis reperiuntur, quæ omnia ſatis oſtendunt, miracula aliud, quam abſolutum Dei, ut ajunt, mandatum requirere. Quare credendum, quamvis circumſtantiæ miraculorum, eorumque naturales cauſæ non ſemper, neque omnes enarrentur, miracula tamen non ſine iiſdem contigiſſe. Quod eriam conſtat ex Exodi cap. 14. vſ. 27. ubi tantum narratur, quod ex ſolo nutu Moſis mare iterum intumuit, nec ulla venti mentio fit. Et tamen in Cantico (cap. 15. verſ. 10) dicitur, id contigiſſe ex eo, quod Deus vento ſuo (id eſt, vento fortiſſimo) flaverit; quare hæc circumſtantia in hiſtoria omittitur, & miraculum ea

de

de causa majus videtur. At forsan instabit aliquis, nos perplura in Scripturis reperire, quæ nullo modo per causas naturales videntur posse explicari, ut quod peccata hominum, eorumque precationes, possunt esse pluviæ terræque fertilitatis causa, aut quod fides cæcos sanare potuit, & alia ad hunc modum, quæ in Bibliis narrantur. Sed ad hæc me jam respondisse puto: ostendi enim, Scripturam res non docere per proximas suas causas; sed tantum res eo ordine, iisque phrasibus narrare, quibus maxime homines, & præcipue plebem ad devotionem movere potest, & hac de causa de Deo, & de rebus admodum improprie loquitur, quia nimirum non rationem convincere, sed hominum phantasiam & imaginationem afficere & occupare studet. Si enim Scriptura vastationem alicujus imperii, ut historici politici solent, narraret, id plebem nihil commoveret, at contra maxime, si omnia poëtice depingat & ad Deum referat, quod facere solet. Cum itaque Scriptura narrat, terram propter hominum peccata sterilem esse, aut quod cœci ex fide sanabantur, ea nos non magis movere debent, quam cum narrat, Deum propter hominum peccata irasci, contristari, pœnitere boni promissi & facti, aut quod Deus, ex eo quod signum uidet, promissi recordetur & alia perplurima, quæ vel poëtice dicta sunt, vel secundum Scriptoris opiniones, & præjudicia relata. Quare hic absolute concludimus, omnia, quæ in Scriptura vere narrantur contigisse, ea secundum leges naturæ ut omnia necessario contigisse, & si quid reperiatur, quod apodictice demonstrari potest, legibus naturæ repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plane credendum id à sacrilegis hominibus Sacris literis adjectum fuisse: quicquid enim contra naturam est, id contra rationem est, & quod contra rationem, id absurdum est, ac proinde etiam refutandum. Superest jam, tantum pauca adhuc de miraculorum interpretatione notare, vel potius recolligere (nam præcipua jam dicta sunt) & uno aut altero exemplo illustrare, quod hic Quarto facere promisi, idque propterea volo, ne quis, miraculum aliquod male interpretando, temere suspicetur, se aliquid in Scriptura reperisse, quod lumini naturæ repugnet. Raro admodum fit, ut homines rem aliquam, ut gesta est, ita simpliciter narrent, ut nihil sui Judicii narrationi immisceant; Imo, cum aliquid novi vident

aut audiunt, nisi maxime à suis præconceptis opinionibus caveant, iis plerumque ita præoccupabuntur, ut plane aliud, quam quod vident, aut contigisse audiunt, percipiant, præsertim si res acta captum narrantis, aut audientis superat & maxime si ad ejus rem referat, ut ipsa certo modo contingat. Hinc fit, ut homines in suis Chronicis & historiis magis suas opiniones, quam res ipsas actas narrent & ut unus, idemque casus, à duobus hominibus, qui diuersas habent opiniones, ita diverse narretur, ut non nisi de duobus casibus loqui videantur & denique, ut sæpe non admodum difficile sit, ex solis historiis opiniones Chronoghraphi & historici investigare. Ad hæc confirmandum multa adferre possem, tam Philosophorum, qui historiam naturæ scripserunt, quam Chronographorum exempla, nisi id superfluum existimarem, ex Sacra autem Scriptura unum tantum adferam, de reliquis Lector ipse judicet Tempore Josuæ Hebræi (ut jam supra monuimus) cum vulgo credebant, solem motu, ut vocant, diurno moveri, terram autem quiescere, & huic præconceptæ opinioni miraculum, quod iis contigit, cum contra quinque illos reges pugnarent, adaptaverunt; non enim simpliciter narraverunt, diem illum solito longiorem fuisse, sed solem & lunam stetisse, sive à suo motu cessavisse, quod ipsis etiam tum temporis non parum inservire poterat, ad Ethnicos qui solem adorabant, convincendum & ipsa experientia comprobandum, solem sub alterius numinis imperio esse, ex cujus nutu ordinem suum naturalem mutare tenetur. Quare partim ex religione, partim ex præconceptis opinionibus rem longe aliter, quam revera contingere potuit, conceperunt, atque enarraverunt. Igitur ad miracula Scripturæ interpretandum, & ex eorum narrationibus intelligendum, quomodo ipsa revera contigerint, necesse est, opiniones eorum scire, qui ipsa primi narraverunt, & qui nobis ea scripto reliquerunt, & eas ab eo, quod sensus iis repræsentare potuerunt, distinguere; alias enim eorum opiniones & judicia cum ipso miraculo, prout revera contigit, confundemus: nec ad hæc tantum, sed ne etiam confundamus res, quæ revera contigerunt, cum rebus imaginariis, & quæ non nisi repræsentationes propheticæ fuerunt, eorum opiniones scire refert. In Scriptura enim multa, ut realia narrantur, & quæ etiam realia

esse

esse credebantur, quæ tamen non nisi repræsentationes, resque imaginariæ fuerunt; ut quod Deus (summum ens) è cœlo descenderit (vide Exodi cap. 19. vers. 28. & Deut. cap. 5. vers. 28.) & quod mons Sinai propterea fumabat, quia Deus supra eundum descenderat, igne circumdatus. Quod Elias ad cœlum igneo curru, & igneis equis ascenderit; quæ sane omnia non nisi repræsentationes fuerunt, adaptatæ opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis repræsentatæ sunt, nempe ut res actuales tradiderunt. Omnes enim, qui aliquantulum supra vulgum sapiunt, sciunt, Deum non habere dextram, neque sinistram, neque moveri, neque quiescere, neque in loco, sed absolute infinitum esse, & in eo omnes contineri perfectiones. Hæc, inquam, ii sciunt, qui res ex perceptionibus puri intellectus judicant, & non prout imaginatio à sensibus externis afficitur, ut vulgus solet, quod ideo Deum corporeum, & imperium regium tenentem imaginatur, cujus solium in convexitate cœli supra stellas esse fingit, quarum à terra distantiam non admodum longam credit esse. Et his & similibus opinionibus (uti diximus) perplurimi Scripturæ casus adaptati sunt, qui proinde non debent ut reales à philosophis accipi. Refert denique ad miracula, ut realiter contigerint, intelligendum, Hebræorum phrases & tropos scire, qui enim ad ipsos non satis attenderit, multa Scripturæ affinget miracula, quæ ejus scriptores nunquam enarrare cogitaverunt, adeoque non tantum res & miracula, prout revera contigerint, sed mentem etiam authorum sacrorum codicum plane ignorabit. E. G. Zacharias cap. 14. vers. 7. de quodam bello futuro loquens, ait והיה יום אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור *& dies erit unicus, Deo tantum notus, non* (enim erit) *dies neque nox, tempore autem vespertino lux erit.* Quibus verbis magnum miraculum prædicere videtur, & tamen iis nihil aliud significare vult, quam quod bellum toto die erit anceps, ejusque eventus Deo tantum notus, & quod tempore vespertino victoriam adipiscentur; similibus enim phrasibus victorias & clades nationum prædicere & scribere solebant Prophetæ. Sicuti videmus Esaiam qui cap. 13. vastationem Babiloniæ sic depingit כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה אורו *quoniam stellæ, cæli, ejus-*

li, ejuſque ſidera non illuminabunt luce ſua, ſol in orte ſuo tenebreſcet, & luna non emittet ſplendorem ſuæ lucis: quæ ſane neminem credere exiſtimo in vaſtatione illius imperii contigiſſe; ut neque etiam ea, quæ mox addit, nempe על כן שמים ארגיז ותרעש הארץ ממקומה *propterea cœlos contremiſcere faciam, & terra è ſuo loco dimovebitur.* Sic etiam Eſaias cap. 48. verſ. ult. ut Judæis ſignificaret, eos Babilonia Hieroſolymam ſecure redituros, neque in itinere ſitim paſſuros, ait, ולא צמאו בחרבות הוליכם מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזבו מים *& non ſitiverunt, per deſerta eos duxit, aquam ex petra iis inſtillare fecit, petram rupit, & fluxerunt aquæ.* His inquam verbis nihil aliud ſignificare vult, quam quod Judæi fontes in deſertis, ut fit, invenient, quibus ſitim ſuam mitigabunt; nam cum ex conſenſu Cyri Hieroſolymam petierunt, nulla ſimilia miracula iis contigiſſe conſtat; & ad hunc modum perplurima in ſacris litteris occurrunt, quæ tantum modi loquendi inter Judæos fuerunt, nec opus eſt, omnia hic ſingulatim recenſere; ſed tantum hoc in genere notari velim, Hebræos his phraſibus non tantum conſueviſſe ornate, ſed etiam & quidem maxime, devote loqui. Hac enim de cauſa in ſacris literis invenitur, *Deo benedicere* pro *maledicere* (vide Lib. 1. Reg. cap. 21. verſ. 10. & Job. cap. 2. verſ. 9.) & eadem etiam de cauſa omnia ad Deum referebant, & ideo Scriptura nihil niſi miracula narrare videtur, idque, cum de rebus maxime naturalibus loquitur, cujus rei exempla aliquot jam ſupra retulimus, quare credendum, cum Scriptura dicit, Deum cor Pharaonis induraviſſe, nihil aliud tum ſignificari, quam quod Pharao fuit contumax. Et cum dicitur Deum feneſtras cœli aperire, nihil aliud ſignificat, quam quod multa aqua pluerit, & ſic alia. Ad hæc igitur, &, quod multa admodum breviter, ſine ullis circumſtantiis, & fere mutilate narrentur, ſi quis probe attenderit, nihil fere in Scriptura reperiet, quod poſſit demonſtrari lumini naturæ repugnare, & contra multa, quæ obſcuriſſima viſa ſunt, mediocri meditatione intelligere poterit & facile interpretari. Atque his exiſtimo, me id, quod intenderam, ſatis clare oſtendiſſe. Attamen antequam huic capiti finem dem, aliud adhuc reſtat, quod hic monere volo; nempe, me alia prorſus methodo hic circa miracula proceſſiſſe, quam circa Prophetiam.

De

De prophetia enim nihil affirmavi, niſi quod ex fundamentis in Sacris literis revelatis concludere potui, at hic præcipua ex ſolis principiis lumine naturali notis elicui, quod etiam conſulto feci; quia de prophetia, quandoquidem ipſa captum humanum ſuperat, & quæſtio mere Theologica eſt, nihil affirmare, neque etiam ſcire poteram, in quo ipſa potiſſimum conſtiterit, niſi ex fundamentis revelatis; atque adeo coactus tum fui hiſtoriam prophetiæ concinnare, & ex ea quædam dogmata formare, quæ me naturam prophetiæ, ejuſque proprietates, quoad fieri poteſt, docerent. At hic circa miracula, quia id, quod inquirimus (nempe an concedere poſſumus, aliquid in natura contingere, quod ejus legibus repugnet, aut quod ex iis non poſſet ſequi) philoſophicum plane eſt, nullo ſimili indigebam; imo conſultius duxi, hanc quæſtionem ex fundamentis lumine naturali cognitis utpote maxime notis enodare: dico, me id conſultius duxiſſe: nam eam etiam ex ſolis Scripturæ dogmatibus & fundamentis facile ſolvere potueram; quod, ut unicuique pateat, hic paucis oſtendam. Scriptura de natura in genere quibuſdam in locis affirmat, eam fixum atque immutabilem ordinem ſervare, ut in Pſal. 148. verſ. 6. & Jerem. cap. 31. verſ. 35, 36. Philoſophus præterea in ſuo Eccl. cap. 1. verſ. 10. clariſſime docet, nihil novi in natura contingere; & verſ. 11, 12. hoc idem illuſtrans, ait, quod, quamvis aliquando aliquid contingat, quod novum videtur, id tamen novum non eſt, ſed in ſeculis, quæ antea fuerunt & quorum nulla eſt memoria, contigit; nam ut ipſe ait, antiquorum nulla eſt apud hodiernos memoria, nec ulla etiam hodiernorum apud poſteros erit. Deinde cap. 3. verſ. 11. dicit, Deum omnia probe in eorum tempus ordinaviſſe, & verſ. 14. ſe noviſſe, ait, quod, quicquid Deus facit, id in æternum permanebit, nec ei aliquid addi, nec de eo aliquid ſubtrahi poſſe; quæ omnia clariſſime docent, naturam fixum atque immutabilem ordinem ſervare, Deum omnibus ſeculis nobis notis & ignotis eundem fuiſſe, legeſque naturæ adeo perfectas & fertiles eſſe, ut iis nihil addi neque detrahi poſſit, & denique miracula, non niſi propter hominum ignorantiam, ut aliquid novi, videri. Hæc igitur in Scriptura expreſſe docentur, at nullibi, quod in natura aliquid contingat, quod ipſius legibus repugnet, aut

quod ex iis nequeat ſequi, adeoque neque etiam Scripturæ affingendum. Ad hæc accedit, quod miracula cauſas & circumſtantias requirant (ut jam oſtendimus) & quod non ſequantur ex neſcio quo imperio regio, quod vulgus Deo affingit, ſed ex imperio & decreto divino, hoc eſt, (ut etiam ex ipſa Scriptura oſtendimus) ex legibus naturæ ejuſque ordine, & quod denique miracula etiam à ſeductoribus fieri poſſint, ut convincitur ex cap. 13. Deut. & cap. 24. verſ. 24. Matthæi. Ex quibus porro evidentiſſime ſequitur, miracula res naturales fuiſſe, atque adeo eadem ita explicanda, ut neque nova (ut Salomonis verbo utar) neque naturæ repugnantia videantur, ſed, ſi fieri potuit, ad res naturales maxime accedentia, quod ut facilius ab unoquoque poſſit fieri, quaſdam regulas ex ſola Scriptura petitas tradidi. Attamen, quamvis dicam, Scripturam hæc docere, non tamen intelligo, hæc ab eadem doceri tanquam documenta ad ſalutem neceſſaria, ſed tantum quod Prophetæ hæc eadem uti nos amplexi ſunt; quare de his unicuique, prout ſibi melius eſſe ſentiet, ad Dei cultum, & religionem integro animo ſuſcipiendum, liberum eſt exiſtimare. Quod etiam Joſephus ſentit; ſic enim in concluſione Libri II. antiquit. ſcribit. *Nullus vero diſcredat verbo miraculi; ſi antiquis hominibus, & malitia privatis via ſalutis liquet per mare facta, ſive voluntate Dei, ſive ſponte revelata: dum & eis, qui cum Alexandro rege Macedoniæ fuerint olim, & antiquitus à reſiſtentibus Pamphylicum* mare *diviſum ſit, & cum aliud* iter non eſſet, *tranſitum præbuit iis, volente Deo, per eum Perſarum deſtruere principatum; & hoc confitentur omnes, qui actus Alexandri ſcripſerunt, de his itaque, ſicut placuerit cuilibet, exiſtimet.* Hæc ſunt verba Joſephi, ejuſque de fide miraculorum judicium.

CA-

CAPUT VII.

De Interpretatione Scripturæ.

OMnibus in ore quidem est, Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel salutis viam docet: Verum re ipsa aliud planè judicant; Vulgus enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacræ Scripturæ vivere, & omnes fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus, nec aliud studere, quam sub prætextu religionis cæteros cogere, ut secum sentiant. Videmus, inquam, Theologos sollicitos plerumque fuisse, quomodo sua figmenta & placita ex sacris literis extorquere possent, & divina authoritate munire, nec aliud minore cum scrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas sive Spiritus Sancti mentem interpretari, & si tum eos aliquid sollicitos habet, non est quod verentur, ne Spiritui sancto aliquem errorem affingant & à via salutis aberrent, sed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum sub pedibus jaceat authoritas, & ab aliis contemnantur. Quod si homines id, quod verbis de Scriptura testantur, ex vero animo dicerent, tum aliam prorsus vivendi rationem haberent, neque tot discordiæ eorum mentes agitarent neque tot odiis certarent, nec tam cœca & temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur: Sed contra nihil tanquam Scripturæ doctrinam amplecti auderent, quod ab ipsa quam clarissime non edocerentur: & denique sacrilegi illi, qui Scripturam plurimis in locis adulterare non sunt veriti, à tanto scelere maxime cavissent, manusque sacrilegas ab iis abstinuissent. At ambitio & scelus tantum tandem potuerunt, ut religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti documentis, quam in defendendis hominum commentis sita sit; imo ut religio non charitate, sed disseminandis discordiis inter homines, & odio infensissimo, quod falso nomine zeli divini & ardentis studii adumbrant, propagando contineatur. Ad hæc mala accessit superstitio, quæ homines rationem & naturam contemnere docet, & id tantum admirari ac venerari, quod huic utrique repu-

gnat : quare non mirum eſt, quod homines, ut Scripturam magis admirentur & venerentur, eam ita explicare ſtudeant, ut his, rationi ſcilicet & naturæ quam maxime repugnare videatur; ideoque in Sacris Literis profundiſſima myſteria latere ſomniant, & in iis, hoc eſt, in abſurdis inveſtigandis, cæteris utilibus neglectis, defatigantur, & quicquid ſic delirando fingunt, id omne Spiritui Sancto tribuunt, & ſumma vi atque affectuum impetu defendere conantur. Ita enim cum hominibus comparatum eſt, ut quicquid puro intellectu concipiunt, ſolo intellectu & ratione; quicquid contra ex animi affectibus opinantur, iiſdem etiam defendant. Ut autem ab his turbis extricemur, & mentem à præjudiciis Theologicis liberemus, nec temere hominum figmenta pro divinis documentis amplectamur, nobis de vera methodo Scripturam interpretandi agendum eſt, & de eadem diſſerendum: hac enim ignorata nihil certò ſcire poſſumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult. Eam autem, ut hîc paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre à methodo interpretandi naturam, ſed cum ea prorſus convenire. Nam ſicuti methodus interpretandi naturam in hoc potiſſimum conſiſtit, in concinnanda ſcilicet hiſtoria naturæ, ex qua, utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus: ſic etiam ad Scripturam interpretandam neceſſe eſt ejus ſinceram hiſtoriam adornare, & ex ea tanquam ex certis datis & principiis mentem authorum Scripturæ legitimis conſequentiis concludere: ſic enim unusquiſque (ſi nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam & de rebus, quæ in eadem continentur, diſſerendum, admiſerit, niſi ea tantummodo, quæ ex ipſa Scriptura ejuſque hiſtoria depromuntur) ſine ullo periculo errandi ſemper procedet, & de iis, quæ noſtrum captum ſuperant, æquè ſecurè diſſerere poterit, ac de iis, quæ lumine naturali cognoſcimus. Sed ut clare conſtet, hanc viam non tantum certam, ſed etiam unicam eſſe, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire, notandum, quod Scriptura de rebus ſæpiſſime agit, quæ ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt; ejus enim maximam partem hiſtoriæ & revelationes componunt: at hiſtoriæ miracula potiſſimum continent, hoc

eſt

eſt (ut in ſuperiore Capite oſtendimus) narrationes rerum inſolitarum naturæ, opinionibus & judiciis hiſtoricorum, qui eas ſcripſerunt, accommodatas; revelationes autem opinionibus etiam Prophetarum accommodatæ ſunt, ut in ſecundo Cap. oſtendimus, & ipſæ revera captum humanum ſuperant. Quare cognitio horum omnium, hoc eſt, omnium ferè rerum, quæ in Scriptura continentur, ab ipſa Scriptura ſola peti debet: ſicuti cognitio naturæ ab ipſa natura. Quod ad documenta moralia, quæ etiam in Bibliis continentur, attinet, etſi ipſa ex notionibus communibus demonſtrari poſſunt, non poteſt tamen ex iiſdem demonſtrari, Scripturam eadem docere, ſed hoc ex ſola ipſa Scriptura conſtare poteſt. Imo ſi ſine præjudicio Scripturæ divinitatem teſtari volumus, nobis ex eadem ſola conſtare debet, ipſam vera documenta moralia docere; ex hoc enim ſolo ejus divinitas demonſtrari poteſt: nam certitudinem Prophetarum ex hoc præcipue conſtare oſtendimus, quod Prophetæ animum ad æquum & bonum inclinatum habebant. Quare hoc idem etiam nobis conſtare debet, ut fidem ipſis poſſimus habere. Ex miraculis autem Dei divinitatem non poſſe convinci, jam etiam demonſtravimus, ut jam taceam, quod etiam à Pſeudo-propheta fieri poterant. Quare Scripturæ divinitas ex hoc ſolo conſtare debet, quod ipſa veram virtutem doceat. Atqui hoc ex ſola Scriptura conſtare poteſt. Quod ſi non poſſet fieri, non ſine magno præjudicio eandem amplecteremur, & de ejus divinitate teſtaremur. Tota itaque Scripturæ cognitio ab ipſa ſola peti debet. Denique Scriptura rerum, de quibus loquitur, definitiones non tradit, ut nec etiam natura. Quare quemadmodum ex diverſis naturæ actionibus definitiones rerum naturalium concludendæ ſunt, eodem modo hæ ex diverſis narrationibus, quæ de unaquaque re in ſcriptis occurrunt, ſunt eliciendæ. Regula igitur univerſalis interpretandi Scripturam eſt, nihil Scripturæ tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipſius hiſtoria quam maxime perſpectum non habeamus. Qualis autem ejus hiſtoria debeat eſſe, & quæ potiſſimum enarrare, hîc jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam & proprietates linguæ, qua libri Scripturæ ſcripti fuerunt, & quam eorum Authores loqui ſolebant.

lebant. Sic enim omnes ſenſus, quos unaquæque oratio ex communi loquendi uſu admittere poteſt, inveſtigare poterimus. Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Teſtamenti ſcriptores Hebræi fuerunt, certum eſt, Hiſtoriam linguæ Hebraicæ præ omnibus neceſſariam eſſe, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Teſtamenti, qui hac lingua ſcripti ſunt, ſed etiam Novi; nam quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuſcujuſque libri colligere debet, eaſque ad ſumma capita redigere, ut ſic omnes, quæ de eadem re reperiuntur, in promtu habere poſſimus: deinde eas omnes, quæ ambiguæ vel obſcuræ ſunt; vel quæ invicem repugnare videntur, notare. Atque eas ſententias hîc obſcuras aut claras voco, quarum ſenſus ex contextu orationis facile vel difficulter ratione percipitur. De ſolo enim ſenſu orationum, non autem de earum veritate laboramus. Quin imo apprime cavendum eſt, quamdiu ſenſum Scripturæ quærimus, ne ratiocinio noſtro, quatenus principiis naturalis cognitionis fundatum eſt (ut jam taceam præjudicia) præoccupemur, ſed ne verum ſenſum cum rerum veritate confundamus, ille ex ſolo linguæ uſu erit inveſtigandus, vel ex ratiocinio, quod nullum aliud fundamentum agnoſcit, quam Scripturam. Quæ omnia ut clarius intelligantur, exemplo illuſtrabo: Hæ Moſis ſententiæ, quod *Deus ſit ignis* & quod *Deus ſit zelotypus*, quam clariſſimæ ſunt, quamdiu ad ſolam verborum ſignificationem attendimus, ideoque eas etiam inter claras repono, tametſi reſpectu veritatis & rationis obſcuriſſimæ ſunt; imo quamvis earum literalis ſenſus lumini naturali repugnet, niſi etiam principiis & fundamentis ex Hiſtoria Scripturæ petitis clarè opponatur, is ſenſus, nempe literalis, erit tamen retinendus; & contra, ſi hæ ſententiæ ex literali earum interpretatione principiis ex Scriptura petitis reperirentur repugnare, quanquam cum ratione maxime convenirent, aliter tamen (metaphoricè ſcilicet) eſſent interpretandæ. Ut itaque ſciamus, an Moſes crediderit, Deum eſſe ignem, an ſecus, nullo modo id concludendum eſt ex eo, quod hæc opinio cum ratione conveniat, aut quod ei repugnet; ſed tantum ex

aliis ipſius Moſis ſententiis. Videlicet quoniam Moſes plurimis in locis clarè etiam docet, Deum nullam habere ſimilitudinem cum rebus viſibilibus, quæ in cœlis, in terra, aut in aqua ſunt; hinc concludendum, hanc ſententiam, aut illas omnes metaphorice eſſe explicandas. At quia à literali ſenſu, quam minime fieri poteſt, eſt recedendum, ideo prius quærendum, num hæc unica ſententia, *Deus eſt ignis*, alium præter literalem ſenſum admittat, hoc eſt, an nomen *ignis* aliud quam naturalem ignem ſignificet. Quod ſi non reperiatur ex uſu linguæ aliud ſignificare, nullo etiam alio modo interpretanda eſſet hæc ſententia, quantumvis rationi repugnans; ſed contra reliquæ omnes, quamvis rationi conſentaneæ, huic tamen eſſent accommodandæ. Quod ſi nec hoc etiam ex uſu linguæ poſſet fieri, tum hæ ſententiæ irreconciliabiles eſſent, ac proinde de iis judicium erit ſuſpendendum. Sed quia nomen *ignis* pro ira & zelotypia etiam ſumitur (vide Jobi cap. 31. verſ. 12.) hinc facile Moſis ſententiæ reconciliantur, atque legitime concludimus, duas has ſententias, *Deus eſt ignis*, & *Deus eſt zelotypus*, unam eandemque eſſe ſententiam. Porro quoniam Moſes clarè docet, Deum eſſe zelotypum, nec ullibi docet, Deum carere paſſionibus ſive animi pathematis, hinc plane concludendum, Moſem hoc ipſum credidiſſe aut ſaltem docere voluiſſe, quantumvis hanc ſententiam rationi repugnare credamus. Nam, ut jam oſtendimus, nobis non licet ad dictamina noſtræ rationis, & ad noſtras præconceptas opiniones mentem Scripturæ torquere, ſed tota Bibliorum cognitio ab iiſdem ſolis eſt petenda.

III. Denique enarrare debet hæc hiſtoria caſus omnium librorum Prophetarum, quorum memoria apud nos eſt; videlicet vitam, mores, ac ſtudia authoris uniuſcujuſque libri, quiſnam fuerit, qua occaſione, quo tempore, cui, & denique qua lingua ſcripſerit. Deinde uniuſcujuſque libri fortunam: nempe quomodo prius acceptus fuerit, & in quorum manus inciderit, deinde quot ejus variæ lectiones fuerint, & quorum concilio inter ſacros acceptus fuerit, & denique quomodo omnes libri, quos omnes jam ſacros eſſe fatentur, in unum corpus coaluerint. Hæc omnia inquam hiſtoria Scripturæ continere debet. Nam ut ſciamus, quænam ſententiæ tanquam

leges

leges proferantur, quænam vero tanquam documenta moralia, refert ſcire vitam, mores, ac ſtudia authoris; adde quod eò facilius verba alicujus explicare poſſumus, quò ejus genium & ingenium melius noverimus. Deinde ne documenta æterna cum iis, quæ ad tempus tantum, vel paucis ſolummodo ex uſu poterant eſſe, confundamus, refert etiam ſcire qua occaſione, quo tempore & cui nationi, aut ſæculo omnia documenta ſcripta fuerint. Refert denique reliqua, quæ prætereà diximus, ſcire, ut præter libri cujuſque authoritatem, etiam ſciamus, num ab adulterinis manibus conſpurcari potuerit, an minus; num errores irrepſerint, num à viris ſatis peritis & fide dignis correcti fuerint. Quæ omnia ſcitu admodum neceſſaria ſunt, ut ne cæco impetu correpti, quicquid nobis obtruditur, ſed tantum id quod certum & indubitatum eſt, amplectamur.

Jam poſtquam hanc hiſtoriam Scripturæ habuerimus, & firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certò ſtatuere, quod ex hâc hiſtoriâ non ſequatur, aut quam clariſſime eliciatur, tum tempus erit, ut ad mentem Prophetarum & Spiritus Sancti inveſtigandam nos accingamus; Sed ad hoc etiam methodus & ordo requiritur ſimilis ei, quo ad interpretationem naturæ ex ipſius hiſtoria utimur. Sicuti enim in ſcrutandis rebus naturalibus ante omnia inveſtigare conamur res maxime univerſales & toti naturæ communes, videlicet motum & quietem, eorumque leges & regulas, quas natura ſemper obſervat, & per quas continuo agit, & ex his gradatim ad alia minus univerſalia procedimus; ſic etiam ex hiſtoria Scripturæ id primum quærendum, quod univerſaliſſimum, quodque totius Scripturæ baſis & fundamentum eſt; & quod denique in ipſa tanquam æterna & omnibus mortalibus utiliſſima doctrina ab omnibus Prophetis commendatur. Exempli gratia, quod Deus unicus & omnipotens exiſtit, qui ſolus eſt adorandus, & qui omnes curat, eoſque ſupra omnes diligit, qui ipſum adorant, & proximum tanquam ſemetipſos amant &c. Hæc & ſimilia, inquam, Scriptura ubique tam clare, tamque expreſſe docet, ut nullus unquam fuerit, qui de ejus ſenſu circa hæc ambegerit. Quid autem Deus ſit, & qua ratione res omnes videat, iiſ-

que provideat, hæc & ſimilia Scriptura ex profeſſo, & tanquam æternam doctrinam non docet: Sed contra Prophetas ipſos circa hæc non conveniſſe jam ſupra oſtendimus; adeoque de ſimilibus nihil tanquam doctrinam Spiritus Sancti ſtatuendum, tametſi lumine naturali optime determinari poſſit. Hâc igitur univerſali Scripturæ doctrinâ probe cognitâ procedendum deinde eſt ad alia minus univerſalia, & quæ tamen communem uſum vitæ ſpectant; quæque ex hac univerſali doctrina tanquam rivuli derivantur; uti ſunt omnes veræ virtutis actiones particulares externæ, quæ non niſi data occaſione exerceri poſſunt; & quicquid circa hæc obſcurum ſive ambiguum in Scriptis reperiatur, ex doctrina Scripturæ univerſali explicandum & determinandum eſt: ſi quæ autem invicem contraria reperiantur, videndum, qua occaſione, quo tempore, vel cui ſcripta fuerint. Ex. Gr. cum Chriſtus dicit, *beati lugentes*, *quoniam conſolationem accipient*. Ex hoc Textu neſcimus, quales lugentes intelligat; ſed quia poſtea docet, ut de nulla re ſimus ſolliciti, niſi de ſolo regno Dei ejuſque juſtitia, quod ut ſummum bonum commendat, (vide Matth. cap. 6. verſ. 33.) hinc ſequitur, eum per lugentes eos tantum intelligere, qui lugent regnum Dei & juſtitiam ab hominibus neglectam: hoc enim tantum lugere poſſunt ii, qui nihil niſi regnum divinum, ſive æquitatem amant & reliqua fortunæ plane contemnunt. Sic etiam, cum ait, *Sed ei, qui percutit te ſupra maxillam tuam dextram, obverte illi etiam alteram*, & quæ deinde ſequuntur. Si hæc Chriſtus tanquam Legiſlator judices juberet, legem Moſis hoc præcepto deſtruxiſſet; quod tamen contra aperte monet; (vide Matth. cap. 5. verſ. 17.) quare videndum, quiſnam hæc dixit, quibus & quo tempore. Nempe Chriſtus dixit, qui non tanquam legiſlator leges inſtituebat, ſed ut doctor documenta docebat; quia (ut ſupra oſtendimus) non tam actiones externas, quam animum corrigere voluit. Deinde hæc hominibus oppreſſis dixit, qui vivebant in republica corrupta & ubi juſtitia prorſus negligebatur & cujus ruinam prope inſtare videbat. Atqui hoc idem ipſum, quod hîc Chriſtus inſtante Urbis ruina docet, Jeremiam etiam in prima Urbis vaſtatione, ſimili nimirum tempore, docuiſſe videmus. (vide Lament. cap. 3. lit. Tet, & Jot.) quare cum hoc non, niſi tempore oppreſſionis, do-

cuerint Prophetæ, nec id ullibi tanquam lex prolatum sit, & contra Moses (qui non tempore oppressionis scripsit, sed (& hoc nota) de instituenda bona republica laboravit) quamvis etiam vindictam & odium in proximum damnaverit, tamen jusserit oculum pro oculo solvere; hinc clarissime sequitur ex ipsis solis Scripturæ fundamentis, hoc Christi & Jeremiæ documentum de toleranda injuria, & impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis ubi justitia negligitur & temporibus oppressionis, non autem in bona republica: quinimo in bona republica, ubi justitia defenditur, tenetur unusquisque, si se vult perhiberi justum, injurias coram judice exigere (vide Levit. cap. 5. vers. 1.) non propter vindictam (vide Levit. cap. 19. vers. 17, 18.) sed animo justitiam legesque Patriæ defendendi, & ut ne malis expediat esse malos. Quæ omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt. Ad hunc modum alia plura possem adferre exempla, sed hæc sufficere arbitror ad meam mentem, & utilitatem hujus methodi explicandam, quod impræsentiarum tantum curo. At hucusque eas tantum Scripturæ sententias investigare docuimus, quæ usum vitæ spectant, & quæ propterea facilius investigari queunt; nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controversia. Reliqua autem, quæ in Scriptis occurrunt, quæque solius sunt speculationis, non tam facile indagari possunt; via enim ad hæc angustior est; nam quandoquidem in rebus speculativis (ut jam ostendimus) Prophetæ inter se dissentiebant, & rerum narrationes maxime accommodatæ sunt uniuscujusque ævi præjudiciis, minime nobis licet mentem unius Prophetæ ex locis clarioribus alterius concludere, neque explicare, nisi evidentissime constet, eos unam eandemque fovisse sententiam. Quomodo igitur mens Prophetarum in similibus sit ex historia Scripturæ eruenda, paucis jam exponam. Nempe circa hæc etiam à maxime universalibus incipiendum, inquirendo scilicet ante omnia ex sententiis Scripturæ maxime claris, quid sit Prophetia sive Revelatio, & qua in re potissimum consistat. Deinde quid sit miraculum, & sic porro res maxime communes: dehinc ad opiniones uniuscujusque Prophetæ descendendum; & ex his tandem ad sensum uniuscujusque revelationis sive Prophetiæ, historiæ, & miraculi proce-

procedendum. Qua autem cautione utendum ſit, ne in his mentem Prophetarum & Hiſtoricorum cum mente Spiritus Sancti, & rei veritate confundamus, ſupra ſuis in locis multis exemplis oſtendimus; quare de his non neceſſe habeo prolixius agere; hoc tamen circa ſenſum Revelationum notandum, quod hæc methodus tantum inveſtigare docet id, quod revera Prophetæ viderint aut audiverint, non autem quid illis hieroglyphicis ſignificare aut repræſentare voluerint; hoc enim hariolari poſſumus, non autem ex Scripturæ fundamentis certo deducere. Oſtendimus itaque rationem interpretandi Scripturam, & ſimul demonſtravimus hanc unicam & certiorem eſſe viam ad ejus verum ſenſum inveſtigandum. Fateor quidem, eos de eodem certiores eſſe, ſi qui ſunt, qui certam ejus traditionem ſive veram explicationem ab ipſis Prophetis acceptam habent, ut Phariſæi autumant, vel ſi qui Pontificem habent, qui circa interpretationem Scripturæ errare non poteſt, quod Catholici Romani jactant. Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec de Pontificis authoritate poſſumus eſſe certi, nihil etiam certi ſuper his fundare poſſumus; hanc enim antiquiſſimi Chriſtianorum, illam autem antiquiſſimæ Judæorum Sectæ negaverunt; & ſi deinde ad ſeriem annorum attendamus, (ut jam alia taceam) quam Phariſæi acceperunt à ſuis Rabinis, qua hanc traditionem ad Moſen uſque proferunt, eam falſam eſſe reperiemus, quod alio in loco oſtendo. Quare talis traditio nobis admodum debet eſſe ſuſpecta; & quanquam nos in noſtra Methodo Judæorum traditionem aliquam, ut incorruptam, cogimur ſupponere, nempe ſignificationem verborum linguæ Hebraicæ, quam ab iiſdem accepimus, de illa tamen dubitamus, de hac autem minime. Nam nemini unquam ex uſu eſſe potuit, alicujus verbi ſignificationem mutare, at quidem non raro ſenſum alicujus orationis. Quin & factu difficillimum eſt; nam qui verbi alicujus ſignificationem conaretur mutare, cogeretur ſimul omnes authores, qui illa lingua ſcripſerunt, & illo verbo in recepta ſua ſignificatione uſi ſunt, ex ingenio vel mente uniuſcujuſque explicare, vel ſumma cum cautione depravare. Deinde vulgus linguam cum doctis ſervat, ſenſus autem orationum & libros docti tantum; ac proinde facile poſſumus concipere, doctos ſenſum orationis alicu-

jus libri rariſſimi, quem in ſua poteſtate habuerunt, mutare vel corrumpere potuiſſe, non autem verborum ſignificationem: adde quod ſi quis alicujus verbi ſignificationem, cui conſuevit, in aliam mutare velit, non poterit ſine difficultate id impoſterum & inter loquendum & ſcribendum obſervare. Ex his itaque & aliis rationibus facile nobis perſuademus, nemini in mentem venire potuiſſe, linguam aliquam corrumpere; at quidem ſæpe mentem alicujus Scriptoris, ejus orationes mutando, vel eaſdem perperam interpretando. Cum itaque hæc noſtra methodus (quæ in eo fundatur, ut cognitio Scripturæ ab eadem ſola petatur) unica & vera ſit, quicquid ipſa præſtare non poterit ad integram Scripturæ cognitionem acquirendam, de eo plane deſperandum. Quid autem ipſa difficultatis habeat, vel quid in ipſa deſiderandum, ut ad integram & certam ſacrorum Codicum cognitionem nos ducere poſſit, hîc jam dicendum. Magna imprimis in hac methodo oritur difficultas ex eo, quod linguæ Hebraicæ integram cognitionem exigit. At hæc unde jam petenda? antiqui linguæ Hebraicæ cultores nihil poſteritati de fundamentis & doctrina hujus linguæ reliquerunt: nos ſaltem ab iiſdem nihil prorſus habemus: non ullum Dictionarium neque Grammaticam, neque Rhetoricam: Hebræa autem natio omnia ornamenta, omneque decus perdidit (nec mirum, poſtquam tot clades & perſecutiones paſſa eſt) nec niſi pauca quædam fragmenta linguæ & paucorum librorum retinuit; omnia enim fere nomina fructuum, avium, piſcium, & permulta alia temporum injuria periere. Significatio deinde multorum nominum, & verborum quæ in Bibliis occurrunt, vel prorſus ignoratur, vel de eadem diſputatur. Cum hæc omnia, tum præcipue hujus linguæ phraſeologiam deſideramus, ejus enim phraſes & modos loquendi, Hebrææ nationi peculiares, omnes fere tempus edax ex hominum memoria abolevit. Non itaque ſemper poterimus, ut deſideramus, omnes uniuſcujuſque orationis ſenſus, quos ipſa ex linguæ uſu admittere poteſt, inveſtigare, & multæ occurrent orationes, quamvis notiſſimis vocibus expreſſæ, quarum tamen ſenſus obſcuriſſimus erit, & plane imperceptibilis. Ad hæc, quod ſcilicet linguæ Hebrææ perfectam hiſtoriam non poſſumus habere, accedit ipſa hujus linguæ conſtitutio & natura; ex qua tot oriuntur ambiguitates,

tates, ut impossibile sit, talem invenire methodum, quæ verum sensum omnium orationum Scripturæ certò doceat investigare. Nam præter ambiguitatum causas omnibus linguis communes, quædam aliæ in hac lingua dantur, ex quibus permultæ nascuntur ambiguitates: eas hîc notare, operæ pretium duco.

Prima oritur in Bibliis sæpe ambiguitas, & orationum obscuritas ex eo, quod literæ ejusdem organi unæ pro aliis sumantur: Dividunt scilicet Hebræi omnes Alphabeti literas in quinque classes, propter quinque oris instrumenta, quæ pronuntiationi inserviunt, nempe labia, lingua, dentes, palatum & guttur. Ex. Gr. א׳ח׳ע׳ה׳ Alpha, Ghet, Hgain, He gutturales vocantur, & sine ullo discrimine, nobis saltem noto, una pro alia usurpatur. Nempe אל *el*, quod significat *ad* sumitur sæpe pro על *hgal*, quod significat *super*, & viceversa. Unde fit, ut omnes orationis partes sæpe vel ambiguæ reddantur, vel tanquam voces, quæ nullam habent significationem.

Secunda deinde oritur orationum ambiguitas ex multiplici conjunctionum & adverbiorum significatione. Ex. Gr. ו *vau* promiscue inservit ad conjungendum & disjungendum, significat *&*, *sed*, *quia*, *autem*, *tum*. כי *ki* septem aut octo habet significationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *si*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combustio &c.* Et sic fere omnes particulæ.

Tertia est, & quæ multarum ambiguitatum fons est, quia verba in Indicativo carent Præsenti, Præterito Imperfecto, Plusquam perfecto, Futuro perfecto & aliis in aliis linguis usitatissimis; in Imperativo autem & Infinitivo omnibus, præter Præsens: & in Subjunctivo omnibus absolute carent. Et quamvis hæc omnia Temporum & Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguæ deductis facile imo summa cum elegantia suppleri possent, Scriptores tamen antiquissimi eas plane neglexerunt, & promiscue tempus Futurum pro Præsenti & Præterito, & contra Præteritum pro Futuro; & præterea Indicativum pro imperativo & Subjunctivo usurpaverunt, idque non sine magna amphibolia orationum. Præter has tres ambiguitatum linguæ Hebraicæ causas, duæ adhuc aliæ supersunt notandæ, quarum unaquæque longe majoris est momenti. Harum prima est, quod Hebræi literas vocales non habent. Secunda,

quod nullis ſignis orationes diſtinguere ſolebant, neque exprimere ſive intendere: & quamvis hæc duo, vocales ſcilicet & ſigna, punctis & accentibus ſuppleri ſoleant, eis tamen acquieſcere non poſſumus, quandoquidem à poſterioris ævi hominibus, quorum authoritas apud nos nihil debet valere, inventa & inſtituta ſunt: antiqui autem ſine punctis (hoc eſt ſine vocalibus & accentibus) ſcripſerunt (ut ex multis teſtimoniis conſtat) Poſteri vero, prout iis Biblia interpretari viſum eſt, hæc duo addiderunt; quare accentus & puncta, quæ jam habemus, meræ hodiernorum interpretationes ſunt, nec plus fidei neque authoritatis merentur, quam reliquæ authorum explicationes. Qui autem hoc ignorant, neſciunt quâ ratione author qui Epiſtolam ad Hebræos ſcripſit excuſandus ſit, quod Cap. 11. verſ. 21. interpretatus eſt textum Geneſeos Cap. 47. verſ. 31. longè aliter, quam in punctato Hebræo textu habetur, quaſi Apoſtolus ſenſum Scripturæ à Punctiſtis diſcere debuerit. Mihi ſane punctiſtæ potius culpandi videntur, quod ut unusquiſque videat, & ſimul quod hæc diſcrepantia à ſolo vocalium defectu orta eſt, utramque interpretationem hic ponam. Punctiſtæ, ſuis punctis ſcilicet, interpretati ſunt, *& incurvavit ſe Iſraël ſupra*, vel (mutando ע Hgain in א Aleph, in literam ſcilicet ejuſdem organi) *verſus caput lecti*: Author autem Epiſtolæ *& incurvavit ſe Iſraël ſupra caput bacilli*, legendo nimirum מטה *mate*, loco quod alii מטה *mita*, quæ differentia à ſolis vocalibus oritur. Jam quandoquidem in illa narratione de ſola ſenectute Jacobi, non autem, ut in ſequenti Capite, de ipſius morbo agitur, magis vero ſimile videtur, mentem hiſtorici fuiſſe, quod Jacobus ſupra caput bacilli (quo nimirum ſenes provectiſſimæ ætatis ad ſe ſuſtinendum indigent) non autem lecti, ſe incurvaverit, præcipue cum hoc modo non neceſſe ſit, ullam literarum ſubalternationem ſupponere. Atque hoc exemplo non tantum volui locum iſtum Epiſtolæ ad Hebræos cum textu Geneſeos reconciliare, ſed præcipue oſtendere, quam parum fidei hodiernis punctis & accentibus ſit habendum: atque adeo qui Scripturam ſine ullo præjudicio interpretari vult, de hiſce dubitare tenetur & de integro examinare.

Ex hac igitur (ut ad noſtrum propoſitum revertamur) linguæ Hebrææ

bræ constitutione & natura facile unusquisque conjicere potest, tot debere oriri ambiguitates, ut nulla possit dari methodus, qua eæ omnes determinari queant. Nam nihil est, quod speramus, ex mutua orationum collatione (quam unicam esse viam ostendimus ad verum sensum ex multis, quos unaquæque oratio ex usu linguæ admittere potest, eruendum) hoc posse absolute fieri; cum quia hæc orationum collatio, non nisi casu, orationem aliquam illustrare potest, quandoquidem nullus Propheta eo fine scripsit, ut verba alterius aut sua ipsa ex professo explicaret; tum etiam quia mentem unius Prophetæ, Apostoli &c. ex mente alterius concludere non possumus, nisi in rebus usum vitæ spectantibus, ut jam evidenter ostendimus; at non, cum de rebus speculativis loquuntur, sive cum miracula aut historias narrant. Possum hoc præterea, nempe quod multæ orationes inexplicabiles in S. Scriptis occurrunt, quibusdam exemplis ostendere, sed impræsentiarum iis lubentius supersedeo, & ad reliqua, quæ supersunt, notanda, quod scilicet hæc vera methodus Scripturam interpretandi plures adhuc difficultates habeat, vel quid in ipsa desideretur, pergam.

Oritur in hac methodo alia præterea difficultas ex eo, quod ipsa historiam casuum omnium librorum Scripturæ exigit, cujus maximam partem ignoramus; multorum enim librorum authores, vel (si mavis) Scriptores vel prorsus ignoramus, vel de iisdem dubitamus, ut in sequentibus fuse ostendam. Deinde neque etiam scimus, qua occasione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus, scripti fuerunt. Nescimus præterea, in quorum manus libri omnes inciderint, neque in quorum exemplaribus tot variæ lectiones repertæ sint, nec denique an non plures aliæ fuerint apud alios lectiones. Quid autem hæc omnia scire referat, suo in loco breviter indicavi, quædam tamen ibi consultò omisi, quæ jam hic veniunt consideranda. Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obscuris scriptum, legimus, neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore & qua occasione scripserit, frustra de ejus vero sensu, certiores fieri conabimur. His enim omnibus ignoratis, minime scire possumus, quid author intenderit, aut intendere potuerit: cum contra

tra his probè cognitis noſtras cogitationes ita determinamus, ut nullo præjudicio præoccupemur, ne ſcilicet authori, vel ei, in cujus gratiam author ſcripſit, plus minuſve juſtò tribuamus, & ne de ullis aliis rebus cogitemus, quam de iis, quas author in mente habere potuerit, vel quas tempus & occaſio exegerit. Quod quidem omnibus conſtare exiſtimo. Sæpiſſime enim contingit, ut conſimiles hiſtorias in diverſis libris legamus, de quibus longe diverſum judicium facimus, pro diverſitate ſcilicet opinionum, quas de ſcriptoribus habemus. Scio, me olim in libro quodam legiſſe, virum, cui nomen erat Orlandus furioſus, monſtrum quoddam alatum in aëre agitare ſolere, & quaſcunque volebat regiones supervolare, ingentem numerum hominum, & gigantum ſolum trucidare, & alia hujuſmodi phantaſmata, quæ ratione intellectus plane imperceptibilia ſunt. Huic autem conſimilem hiſtoriam in Ovidio de Perſeo legeram, & aliam denique in libris Judicum, & Regum de Samſone (qui ſolus & inermis millia hominum trucidavit) & de Elia, qui per aëra volitabat, & tandem igneis equis & curru cælum petiit. Hæ, inquam, conſimiles plane hiſtoriæ ſunt, attamen longe diſſimile judicium de unaquaque facimus: nempe primum non niſi nugas ſcribere voluiſſe: ſecundum autem res politicas: tertium denique ſacras: hocque nulla alia de cauſa nobis perſuademus, quam propter opiniones, quas de earum ſcriptoribus habemus Conſtat itaque, notitiam authorum, qui res obſcuras aut intellectu imperceptibiles ſcripſerunt, apprimè neceſſariam eſſe, ſi eorum ſcripta interpretari volumus; iiſdem etiam de cauſis, ut ex variis obſcurarum hiſtoriarum lectionibus veras eligere poſſemus, neceſſe eſt ſcire, in quorum exemplari variæ hæ lectiones repertæ ſint, & an non plures aliæ apud alios majoris authoritatis viros unquam fuerint inventæ.

Alia denique difficultas quoſdam libros Scripturæ ex hac methodo interpretandi in eo eſt, quod eos eadem lingua, qua primum ſcripti fueruut, non habeamus. Euangelium enim ſecundum Matthæum, & ſine dubio etiam Epiſtola ad Hebræos Hebraicè ex communi opinione ſcripta ſunt, quæ tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua ſcriptus fuerit. Aben Hezra in ſuis commen-

commentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebræam tranſlatum fuiſſe, & hanc eſſe ejus obſcuritatis cauſam De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe diſſimilis ſunt authoritatis. Atque hæ omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria difficultates ſunt, quas enarrare ſuſceperam, quaſque ego adeo magnas exiſtimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturæ ſenſum plurimis in locis vel ignorare, vel ſine certitudine hariolari. Verum enimvero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum poſſe, quominus mentem Prophetarum aſſequamur circa res imperceptibiles, & quas tantum imaginari, at non circa res quas & intellectu aſſequi, & quarum clarum poſſumus facile formare conceptum: res enim quæ ſua natura facile percipiuntur, nunquam tam obſcure dici poſſunt, quin facile intelligantur, juxta illud proverbium, intelligenti dictum ſat eſt. Euclides, qui non niſi res admodum ſimplices & maxime intelligibiles ſcripſit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem aſſequamur, & de vero ejus ſenſu certi ſimus, opus eſt integram linguæ, qua ſcripſit, cognitionem habere, ſed tantum admodum communem & fere puerilem, non vitam, ſtudia, & mores authoris ſcire, neque qua lingua, cui, neque quando ſcripſerit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus ſua natura perceptibilibus ſcripſerunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturæ circa documenta moralia ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria facile poſſe aſſequi, & de vero ejus ſenſu eſſe certos. Veræ enim pietatis documenta verbis uſitatiſſimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus ſimplicia, & intellectu facilia ſunt; & quia vera ſalus & beatitudo in vera animi acquieſcentia conſiſtit, & nos in iis tantum vere acquieſcimus, quæ clariſſime intelligimus, hinc evidentiſſime ſequitur, nos mentem Scripturæ circa res ſalutares, & ad beatitudinem neceſſarias certò poſſe aſſequi; quare non eſt, cur de reliquis ſimus adeo ſolliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione & intellectu complecti non poſſumus, plus curioſitatis quam

utilitatis habent. His exiſtimo, me veram methodum Scripturam interpretandi oſtendiſſe, meamque de eadem ſententiam ſatis explicaſſe. Præterea non dubito, quin unuſquiſque jam videat, hanc methodum nullum lumen præter ipſum naturale exigere. Hujus enim luminis natura & virtus in hoc potiſſimum conſiſtit, quod res ſcilicet obſcuras ex notis, aut tanquam notis datis, legitimis conſequentiis deducat atque concludat, nec aliud eſt quod hæc noſtra methodus exigit: & quamvis concedamus, eandem non ſufficere ad omnia, quæ in Bibliis occurrunt, certò inveſtigandum, id tamen non ex ipſius defectu oritur, ſed ex eo, quod via, quam veram & rectam eſſe docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita, adeoque ſucceſſu temporis admodum ardua & ferè invia facta ſit; ut ex ipſis difficultatibus, quas retuli, clariſſime conſtare puto. Supereſt jam diſcrepantium à nobis ſententias examinare. Quæ hîc primum examinanda venit, eorum eſt ſententia, qui ſtatuunt lumen naturale non habere vim ad Scripturam interpretandum, ſed ad hoc maxime requiri lumen ſupernaturale; quid autem hoc lumen præter naturale ſit, ipſis explicandum relinquo. Ego ſaltem nihil aliud poſſum conjicere, quam quod ipſi obſcurioribus terminis etiam voluerunt fateri, ſe de vero Scripturæ ſenſu ut plurimum dubitare: ſi enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil ſupranaturale continere, imò nihil niſi meras conjecturas eſſe reperiemus. Conferantur, ſi placet, cum explicationibus eorum, qui ingenuè fatentur, ſe nullum lumen præter naturale habere, & planè conſimiles reperientur, humanæ ſcilicet, diu cogitatæ, & cum labore inventæ: quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non ſufficere, falſum eſſe conſtat, tum ex eo, quod jam demonſtravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta eſt defectu virium luminis naturalis, ſed tantum ex hominum ſocordia (ne dicam malitia) qui hiſtoriam Scripturæ, dum eam concinnare poterant, neglexerunt: tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, nî fallor, fatentur) hoc lumen ſupranaturale donum ſit divinum fidelibus tantum conceſſum. At Prophetæ & Apoſtoli non fidelibus tantum, ſed maxime infidelibus & impiis prædicare ſolebant, quique adeo apti erant ad mentem Prophetarum & Apoſtolorum intelligendam. Alias viſi eſſent

Pro-

Prophetæ & Apoſtoli puerulis & infantibus prædicare, non viris ratione præditis: & fruſtra Moſes leges præſcripſiſſet, ſi ipſæ non niſi à fidelibus, qui nulla indigent lege, intelligi poterant. Quare qui lumen ſupranaturale quærunt ad mentem Prophetarum & Apoſtolorum intelligendam, ii ſane lumine naturali indigere videntur; longe igitur abeſt, ut tales donum divinum ſupranaturale habere exiſtimem. Maimonidæ alia planè fuit ſententia: ſenſit enim unumquemque Scripturæ locum varios, imo contrarios ſenſus admittere, nec nos de vero ullius eſſe certos, niſi ſciamus locum illum, prout illum interpretamur, nihil continere, quod cum ratione non conveniat, aut quod ei repugnet; ſi enim rationi ex ipſius literali ſenſu reperiatur repugnare, quantumvis ipſe clarus videatur, locum tamen aliter interpretanduw cenſet, atque hoc cap. 25. part. 2. libr. More Nebuchim quam clariſſime indicat, ait enim,

דע כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות העולם מחודש כי אין הכתובים המורים על חדוש העולם יותר מן הכתובים המורים על חיות השם גשם ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו ולא נמנעים לנו בענין חדוש העולם אבל היה אפשר לנו לפרשם כמו שעשינו בהרחקת הגשמות ואולי היה זה יותר קל הרבה והיינו יכולים יותר לפרש הפסוקים ההם ולהעמיד קדמות העולם כמו שפרשנו הפסוקים והרחקנו היותו יתברך גשם וגו׳

Scito quod non fugimus dicere mundum fuiſſe ab æterno propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi. Nam textus, qui docent mundum eſſe creatum, non plures ſunt iis, qui docent Deum eſſe corporeum; nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis intercluſi ſunt, nec etiam impediti, ſed ipſos explicare potuiſſemus, ſicut fecimus cum corporeitatem à Deo removimus; & fortè hoc multò facilius factu eſſet, & magis commodè potuiſſemus eos explicare & mundi æternitatem ſtatuminare, quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum eſſe corporeum: at ut hoc non facerem & ne hoc credam (mundum ſcilicet eſſe æternum) *duæ cauſæ me movent.* I. *quia clara demonſtratione conſtat Deum non eſſe corporeum, & neceſſe eſt, omnia illa loca explicare, quorum literalis ſenſus demonſtrationi repugnat, nam certum eſt ea neceſſario tum explicationem* (aliam præter literalem) *habere. At mun-*

di æternitas nulla demonstratione ostenditur; adeoque non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem, ad cujus contrariam inclinare, aliqua suadente ratione, possemus. Secunda causa, quia credere Deum esse incorporeum fundamentalibus Legis non repugnat &c. Sed mundi æternitatem credere, eô modô quô Aristoteli visum fuit, legem à suo fundamento destruit &c. Hæc sunt verba Maimonidæ, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus; si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse æternum, non dubitaret Scripturam torquere & explicare, ut tandem hoc idem ipsum docere videretur. Imo statim certus esset Scripturam, quamquam ubique aperte reclamantem, hanc tamen mundi æternitatem docere voluisse; adeoque de vero sensu Scripturæ quantumvis claro, non poterit esse certus, quamdiu de rei veritate dubitare poterit, aut quamdiu de eadem ipsi non constet. Nam quamdiu de rei veritate non constat, tamdiu nescimus, an res cum ratione conveniat, an vero eidem repugnet; & consequenter etiam tamdiu nescimus, an literalis sensus verus sit an falsus. Quæ quidem sententia si vera esset, absolute concederem nos alio præter lumen naturale indigere ad Scripturam interpretandam. Nam fere omnia, quæ in Scriptis reperiuntur, deduci nequeunt ex principiis lumine naturali notis (ut jam ostendimus) adeoque de eorum veritate ex vi luminus naturalis nihil nobis constare potest, & consequenter neque etiam de vero sensu & mente Scripturæ, sed ad hoc alio necessariò lumine indigeremus. Deinde si hæc sententia vera esset, sequeretur quod vulgus, qui ut plurimum demonstrationes ignorat, vel iis vacare nequit, de Scriptura nihil nisi ex sola authoritate & testimoniis philosophantum admittere poterit, & consequenter supponere debebit, philosophos circa Scripturæ interpretationem errare non posse, quæ sanè nova esset Ecclesiæ authoritas, novumque sacerdotum vel Pontificum genus, quod vulgus magis irrideret, quam veneraretur; & quamvis nostra methodus linguæ Hebrææ cognitionem exigat, cujus etiam studio vulgus vacare non potest, nihil tamen simile nobis objici potest; nam vulgus Judæorum & gentilium, quibus olim Prophetæ & Apostoli prædicaverunt & scripserunt linguam Prophetarum & Apostolo-

rum intelligebant, ex qua etiam mentem Prophetarum percipiebant, at non rationes rerum quas prædicabant, quas ex ſententia Maimonidæ etiam ſcire deberent, ut mentem Prophetarum capere poſſent. Ex ratione igitur noſtræ methodi non ſequitur neceſſario vulgus teſtimonio interpretum acquieſcere; oſtendo enim vulgus, quod linguam Prophetarum & Apoſtolorum callebat; at Maimonides nullum oſtendet vulgus quod rerum cauſas intelligat, ex quibus eorum mentem percipiat. Et quod ad hodiernum vulgus attinet, jam oſtendimus omnia ad ſalutem neceſſaria, quamvis eorum rationes ignorentur, facile tamen in quavis lingua poſſe percipi, propterea quod adeo communia & uſitata ſunt, & in hac perceptione, non quidem in teſtimonio interpretum, vulgus acquieſcit; & quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis ſequitur fortunam; ſed ad Maimonidæ ſententiam revertamur, atque ipſam accuratius examinemus. Primò ſupponit Prophetas in omnibus inter ſe conveniſſe, ſummosque fuiſſe Philoſophos & Theologos, ex rei enim veritate eos concluſiſſe vult: atqui hoc falſum eſſe in cap. II. oſtendimus. Deinde ſupponit ſenſum Scripturæ ex ipſa Scriptura conſtare non poſſe, rerum enim veritas ex ipſa Scriptura non conſtat (utpote quæ nihil demonſtrat, nec res de quibus loquitur per definitiones & primas ſuas cauſas docet) quare ex ſententia Maimonidæ neque ejus verus ſenſus ex ipſa conſtare poteſt, adeoque neque ab ipſa erit petendus. Atqui hoc etiam falſum eſſe ex hoc capite conſtat: oſtendimus enim & ratione & exemplis ſenſum Scripturæ ex ipſa ſola Scriptura conſtare, & ab ipſa ſola, etiam cum de rebus loquitur lumine naturali notis, petendum. Supponit denique nobis licere ſecundum noſtras præconceptas opiniones Scripturæ verba explicare, torquere, & literalem ſenſum, quamquam perſpectiſſimum ſive expreſſiſſimum negare, & in alium quemvis mutare. Quam quidem licentiam, præterquam quod ipſa ex diametro iis, quæ in hoc capite & aliis demonſtravimus, repugnat, nemo non videt nimiam & temerariam eſſe: Sed magnam hanc libertatem ipſi concedamus, quid tandem promovet? Nihil ſanè, quæ enim indemonſtrabilia ſunt, & quæ maximam Scripturæ partem componunt, hac ratione inveſtigare non

poterimus, neque ex hac norma explicare, neque interpretari: cum contra nostram methodum insequendo, plurima hujus generis explicare & de iis secure disserere possumus. Ut jam & ratione, & ipso facto ostendimus: quæ autem sua natura perceptibilia sunt, eorum sensus facile, ut jam etiam ostendimus, ex solo orationum contextu elicitur. Quare hæc methodus plane inutilis est. Adde quod omnem certitudinem, quam vulgus ex sincera lectione, & quam omnes aliam methodum insequendo, de sensu Scripturæ habere possunt, plane iis adimit. Quapropter hanc Maimonidæ sententiam ut noxiam, inutilem, & absurdam explodimus. Quod porro Pharisæorum traditionem attinet, jam supra diximus, eam sibi non constare; Pontificum autem Romanorum authoritatem luculentiori testimonio indigere; & nulla alia de causa hanc reprobo. Nam si ex ipsa Scriptura eam nobis æquè certò ostendere, ac Judæorum Pontifices olim poterant, nihil me moveret, quod inter Romanos Pontifices reperti fuerint hæretici & impii; cum olim inter Hebræorum Pontifices etiam reperti fuerint hæretici & impii, qui sinistris mediis Pontificatum adepti sunt, penes quos tamen ex Scripturæ mandato summa erat potestas legem interpretandi. Vide Exod. cap. 17. vers. 11, 12. & cap. 33. vers. 10. & Malach. cap. 2. vers. 8. At quoniam nullum tale testimonium nobis ostendunt, eorum authoritas admodum suspecta manet; & ne quis exemplo Pontificis Hebræorum deceptus putet religionem Catholicam etiam indigere Pontifice, venit notandum, quod leges Mosis, quia publica jura Patriæ erant, indigebant necessario, ut conservarentur, authoritate quadam publica; si enim unusquisque libertatem haberet jura publica ex suo arbitrio interpretandi, nulla respublica subsistere posset, sed hoc ipso statim dissolveretur, & jus publicum jus esset privatum. At Religionis longe alia est ratio. Nam quandoquidem ipsa non tam in actionibus externis, quam in animi simplicitate & veracitate consistit, nullius juris neque authoritatis publicæ est. Animi enim simplicitas & veracitas non imperio legum, neque authoritate publica hominibus infunditur, & absolute nemo vi aut legibus potest cogi ut fiat beatus, sed ad hoc requiritur pia & fraterna monitio, bona educatio & supra omnia proprium & liberum

rum judicium. Cum igitur ſummum jus liberè ſentiendi, etiam de Religione, penes unumquemque ſit, nec poſſit concipi aliquem hoc jure decedere poſſe, erit ergo etiam penes unumquemque ſummum jus ſummaque authoritas de Religione liberè judicandi, & conſequenter eandem ſibi explicandi & interpretandi, nam nulla alia de cauſa ſumma authoritas leges interpretandi, & ſummum de rebus publicis judicium penes magiſtratum eſt, quam quia publici juris ſunt: adeoque eadem de cauſa ſumma authoritas religionem explicandi, & de eadem judicandi penes unumquemque erit, ſcilicet quia uniuſcujuſque juris eſt. Longè igitur abeſt, ut ex authoritate Pontificis Hebræorum ad leges Patriæ interpretandum poſſet concludi Romani Pontificis authoritas ad interpretandam religionem; cum contrà hanc unumquemque maximè habere facilius ex illa concludatur: atque etiam hinc oſtendere poſſumus noſtram methodum Scripturam interpretandi optimam eſſe. Nam cum maxima authoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque ſit, interpretandi ergo norma nihil debet eſſe præter lumen naturale omnibus commune, non ullum ſupra naturam lumen, neque ulla externa authoritas; non etiam debet eſſe adeo difficilis, ut non niſi ab acutiſſimis Philoſophis dirigi poſſit, ſed naturali & communi hominum ingenio & capacitati accommodata, ut noſtram eſſe oſtendimus. Vidimus enim eas, quas jam habet difficultates, ortas fuiſſe ab hominum ſocordia, non autem ex natura methodi.

CAPUT VIII.

In quo oſtenditur Pentateuchon & libros Ioſuæ, Iudicum, Rut, Samuëlis & Regum non eſſe autographa. Deinde inquiritur an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum, & quinam.

IN præcedenti Capite de fundamentis & principiis cognitionis Scripturarum egimus, eaque nulla alia eſſe oſtendimus, quam harum ſinceram hiſtoriam. Hanc autem, quanquam apprime neceſſariam, Veteres tamen neglexiſſe, vel, ſi quam ſcripſerint aut tradiderint, temporum injuria periiſſe, & conſequenter magnam partem fundamentorum & principiorum hujus cognitionis

tionis intercidisse. Quod adhuc tolerandum esset, si posteri intra veros limites se continuissent, & pauca, quæ acceperant aut invenerant, bona cum fide successoribus suis tradidissent, nec nova ex proprio cerebro excussissent: quo factum est ut Scripturæ historia, non tantum imperfecta, sed etiam mendosior manserit, hoc est, ut iis integra superstrui possit, sed etiam vitiosa sint. Hæc emendare fundamenta cognitionis Scripturarum, non tantum pauciora, ut & communia Theologiæ præjudicia tollere ad meum institutum spectat. At vereor ne nimis sero hoc tentare aggrediar, res enim eò jam ferme pervenit, ut homines circa hoc non patiantur corrigi, sed id quod sub specie religionis amplexi sunt, pertinaciter defendant; nec ullus locus rationi, nisi apud paucissimos (si cum reliquis comparentur) relictus videtur, adeo late hæc præjudicia hominum mentes occupaverunt. Enitar tamen, remque experiri non desinam, quandoquidem nihil est, cur de hac re prorsus sit desperandum. Ut ea autem ordine ostendam, à præjudiciis circa veros Scriptores Sacrorum Librorum incipiam, & primò de scriptore Pentateuchi: quem fere omnes Mosen esse crediderunt, imo adeò pertinaciter defenderunt Pharisæi, ut eum hæreticum habuerint, qui aliud visus est sentire, & hac de causa Aben Hezra, liberioris ingenii Vir, & non mediocris eruditionis, & qui primus omnium, quos legi, hoc præjudicium animadverit, non ausus est mentem suam apertè explicare, sed rem obscurioribus verbis tantum indicare, quæ ego hîc clariora reddere non verebor, remque ipsam evidenter ostendere; Verba itaque Aben Hezræ, quæ habentur in suis commentariis supra Deuteronomium hæc sunt.

בעבר הירדן וגו׳ ואם תבין סוד השנים עשר גם ויכתוב משה והכנעני
אז בארץ בהר יהוה יראה גם הנה ערשו ערש ברזל תכיר האמת

Ultra Iordanem &c. modo intelligas mysterium duodecim, etiam & scripsit Moses legem & Kenahanita tunc erat in terra, in Dei monte revelabitur, tum etiam ecce lectum suum lectum ferreum, tum cognosces veritatem. His autem paucis indicat simulqe ostendit non fuisse Mosen, qui Pentateuchon scripsit, sed alium quempiam, qui longe post vixit, & denique quem Moses scripsit librum, alium fuisse. Ad hæc, inquam, ostendendum: notat I. ipsam Deuteronomii præfationem,

quæ

quæ à Mose, qui Jordanem non transivit, scribi non potuit. Notat II. quod totus liber Mosis descriptus fuerit admodum diserte in solo ambitu unius aræ (vide Deuter. Cap. 27. & Josuæ Cap. 8. vers. 37. &c.) quæ ex Rabbinorum relatione duodecim tantum lapidibus constabat; ex quo sequitur, librum Mosis longè minoris fuisse molis, quam Pentateuchon: Hoc, inquam, puto authorem hunc significare voluisse per *mysterium duodecim*; nisi forte intellexit duodecim illas maledictiones, quæ in prædicto Cap. Deut. habentur, quas fortasse credidit non fuisse in libro legis descriptas, idque propterea, quod Moses præter descriptionem legis Levitas insuper recitare illas maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges descriptas observandum adstringerent. Vel forte ultimum caput Deuteronomii de morte Mosis significare voluit, quod caput duodecim versibus constat. Sed hæc & quæ præterea alii hariolantur, non est opus curiosius hîc examinare. Notat deinde III. dici in Deuter. Cap. 31. vers. 9. ויכתוב משה את התורה *& scripsit Moses legem*; quæ quidem verba non possunt esse Mosis, sed alterius Scriptoris Mosis facta & scripta narrantis. Notat IV. locum Genes. Cap. 12. vers. 6. ubi narrando, quod Abrahamus terram Kanahanitarum lustrabat, addit Historicus, quod *Kanahanita tum temporis erat in illa terra*: quibus tempus, quo hæc scripsit, clare secludit. Adeoque post mortem Mosis, & cum Kanahanitæ jam erant expulsi, illasque regiones non amplius possidebant, hæc debuerunt scribi; quod idem Aben Hezra super hunc locum commentando etiam his significat. והכנעני אז בארץ יתכן שארץ כנען תפשה מיד אחר ואם איננו כן ישלו סוד והמשכיל ידום *& Kanahanita tum erat in illa terra: videtur quod Kanahan* (nepos Noæ) *terram Kanahanitæ ab alio possessam cepit, quod si non verum est, inest huic rei mysterium, & qui id intelligit, taceat.* Hoc est, si Kanahan regiones illas invasit, tum sensus erit, *Kanahanitam jam tum fuisse in illa terra*, excludendo scilicet tempus præteritum, quo ab alia natione inhabitabatur. At si Kanahan regiones illas primus coluit (ut ex Cap. 10. Genes. sequitur) tum Textus tempus præsens, Scriptoris scilicet secludit; adeoque non Mosis, cujus nimirum tempore etiamdum illas regiones possidebant; & hoc est mysterium, quod tacendum commendat.

V. Notat quod Genes. cap. 22. vers. 14. vocetur mons Morya mons Dei, quod quidem nomen non habuit, nisi postquam ædificationi templi dicatus fuit; at hæc montis electio nondum erat tempore Mosis facta, Moses enim nullum locum à Deo electum indicat, sed contra prædicit, Deum locum aliquem olim electurum, cui nomen Dei imponetur. VI. Denique notat, quod Cap. 3. Deuter. narrationi Og Regis Basan hæc interponantur. *Solus Og Rex Basan mansit ex reliquis* * *gigantibus, ecce quod lectus ejus erat lectus ferreus, is certe* (lectus) *qui est in Rabat filiorum Hamon novem cubitos longus &c.* Quæ parenthesis clarissime indicat horum librorum Scriptorem longe vixisse post Mosen, hic enim modus loquendi ejus tantum est, qui res antiquissimas narrat, quique rerum reliquias ad fidem faciendam indicat; & sine dubio hic lectus tempore primum Davidis, qui hanc urbem subegit, ut in libro 2 Samuel. cap. 12. vers. 30. narratur, inventus est. At non hîc tantum, sed paulo etiam infra idem hic Historicus verbis Mosis inserit *Iair filius Manassis cepit totam jurisdictionem Argobi usque ad terminum Gesuritæ, & Mahachatitæ, vocavitque illa loca suo nomine cum Bassan pagos Iairi usque in hunc diem.* Hæc, inquam, addit Historicus ad explicanda verba Mosis quæ modo retulerat, nempe *& reliquum Gilliad & totum Bassan regnum Og, dedi dimidiæ tribui Manassis, tota jurisdictio Argobi sub toto Bassan, quæ vocatur terra Gigantum.* Noverant proculdubio Hebræi tempore hujus Scriptoris, quinam essent pagi Jairi tribulis Jehudæ, at non nomine jurisdictionis Argobi, nec terræ Gigantum, ideoque coactus est explicare, quænam essent hæc loca, quæ antiquitus sic vocabantur, & simul rationem dare, cur suo tempore nomine Jairi, qui tribulis Judæ, non vero Manassis erat (vid. Paralip. cap. 2. vers. 21. & 22.) insignirentur. His Aben Hezræ sententiam explicuimus, ut & loca Pentateuchi, quæ ad eandem confirmandam adfert. Verum enimvero nec omnia, nec præcipua notavit, plura enim in hisce libris & majoris momenti notanda supersunt. Nempe I. quod horum librorum Scriptor de

Mose

* NB. *Hebr.* רפאים *rephaim significare damnatos, & videtur etiam esse nomen proprium ex Paralip. cap. 20. Et ideo puto hîc familiam aliquam significare.*

Mose non tantum in tertia persona loquatur, sed quod insuper de eo multa testetur: Videlicet *Deus cum Mose locutus est. Deus loquebatur cum Mose de facie ad faciem. Moses omnium hominum erat humillimus.* (Num. cap. 12. vs. 3.) *Moses irâ captus est in duces exercitus* (Num. cap. 31. vs. 14.) *Moses vir divinus* (Deut. cap. 33. vers. 1.) *Moses servus Dei mortuus est. Nunquam extitit Propheta in Israël sicut Moses &c.* At contra in Deuteronomio, ubi lex, quam Moses populo explicuerat, quamque scripserat, describitur, loquitur, suaque facta narrat Moses in prima persona; nempe *Deus mihi locutus est* (Deuter. cap. 2, vers. 1. 17. &c.) *Deum precatus sum &c.* Nisi quod postea historicus in fine libri, postquam verba Mosis retulit, iterum in tertia persona loquendo narrare pergit, quomodo Moses hanc legem (quam scilicet explicuerat) populo scripto tradidit, eumque novissime monuit & quomodo tandem vitam finierit. Quæ omnia, nempe modus loquendi, testimonia, & ipse totius historiæ contextus plane suadent, hos libros ab alio, non ab ipso Mose fuisse conscriptos. II. Venit etiam notandum, quod in hac historia non tantum narratur, quomodo Moses obierit, sepultus fuerit, & Hebræos triginta dies in luctum conjecerit, sed quod insuper facta comparatione ejus cum omnibus Prophetis, qui postea vixerunt, dicitur ipsum omnes excelluisse, *Non extitit unquam*, inquit, *Propheta in Israël, sicut Moses, quem Deus noverit de facie ad faciem.* Quod sane testimonium non Moses ipsus de se, nec alius, qui eum immediate secutus est, sed aliquis, qui multis post sæculis vixit, dare potuit, præsertim quia historicus de præterito tempore loquitur, nempe *nunquam extitit Propheta &c.* Et de sepultura, quod *nemo illam novit in hunc usque Diem.* III. Notandum, quod quædam loca non iis indicentur nominibus, quæ vivente Mose obtinebant, sed aliis, quibus dudum postea insignita sunt. Ut quod Abrahamus *persecutus est* hostes *usque ad Dan.* (Vid. Gen. 14. vers. 14.) Quod nomen hæc urbs non obtinuit; nisi longe post mortem Josuæ (Vid. Judic. cap. 18, vers. 29.) IV. Quod Historiæ aliquando etiam ultra tempus vitæ Mosis producantur. Nam Exod. cap. 16. vers. 34. narratur, quod filii Israëlis comederunt Man quadraginta annos, donec venerunt ad terram habitatam, donec venerunt ad finem terræ

Kanahan; nempe usque in tempus, de quo in libro Josuæ cap 5. vs. 12. In libro etiam Genes. cap. 36.vs. 31.dicitur, *Hi sunt reges, qui regnaverunt in Edom, antequam regnavit rex in filiis Israëlis:* Narrat sine dubio ibi historicus, quos reges Idumæi habuerint, antequam David eos subegit & præsides in ipsa Idumæa constituit (Vid. Samuël. 2.cap. 8. vers. 14.) Ex his itaque omnibus luce meridiana clarius apparet, Pentateuchon non à Mose, sed ab alio & qui à Mose multis post sæculis vixit, scriptum fuisse: sed si placet, attendamus insuper ad libros, quos ipse Moses scripsit, & qui in Pentateucho citantur, ex iis ipsis enim constabit, eos alios, quam Pentateuchon fuisse. Primò itaque constat ex Exod. cap. 17. vs. 14. Mosen ex Dei mandato bellum contra Hamalek scripsisse; in quo autem libro, non constat ex illo ipso capite: at Numer. cap. 21. vers. 12. citatur quidam liber, qui *bellorum Dei* vocabatur, & in hoc sine dubio bellum hoc contra Hamalek, & præterea etiam castrametationes omnes (quas etiam author Pentateuchi Numer. cap. 33. vers. 2. testatur à Mose descriptas fuisse) narrabantur. Constat præterea de alio in Exod. cap. 24. vers 4. 7. qui vocabatur ספר הברית * *liber pacti*, quem coram Israëlitis legit, quando primum cum Deo pactum iniverant: At hic liber sive hæc epistola pauca admodum continebat; videlicet leges sive Dei jussa, quæ narrantur ex vers. 22. cap. 20. Exod. usque ad cap. 24. ejusdem libri, quod nemo inficias ibit, qui sano aliquo judicio, & sine partium studio prædictum caput legerit. Narratur enim ibi, quod, simul ac Moses sententiam populi intellexit de ineundo cum Deo pacto, statim Dei eloquia & jura scripsit, & matutina luce, quibusdam cæremoniis peractis, universæ concioni pacti ineundi conditiones prælegit, quibus prælectis & sine dubio ab universa plebe perceptis, populus se pleno consensu adstrinxit. Quare tam ex temporis brevitate, quo descriptus fuit, quam ex ratione pacti ineundi sequitur, hunc librum nihil præter pauca ea, quæ modo dixi, continuisse. Constat denique, anno quadragesimo ab exitu Ægypti Mosen leges omnes, quas tulerat, explicuisse (Vid. Deuter. cap. 1. vers. 5.) populumque de novo iisdem obligavisse (vide Deuter. cap. 29. vers. 14.) & tandem librum

* N B. ספר *Sepher Hebraice significare sæpius epistolam, sive chartam.*

librum, qui has leges explicatas, novumque hoc pactum continebat, ſcripſiſſe (vide Deuter. cap. 31. verſ. 9.) & hic vocatus eſt *liber legis Dei*, quem Joſua poſtea auxit, narratione ſcilicet pacti, quo ſuo tempore populus ſe de integro obligavit, quodque cum Deo tertiò inivit (vide Joſuæ cap. 24. verſ. 25, 26.) At quoniam nullum habemus librum, qui hoc pactum Moſis, ſimul & pactum Joſuæ contineat, neceſſariò concedendum, hunc librum periiſſe, vel cum Paraphraſte Chaldæo Jonatane inſaniendum, & verba Scripturæ ad libitum torquenda: Hic enim hac difficultate motus maluit Scripturam corrumpere, quam ignoratiam ſuam fateri. Nempe hic libri Joſuæ verba (vide cap. 24. verſ. 26.) ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים *ſcripſitque Ioſua hæc verba in libro Legis Dei*, Chaldaice ſic tranſtulit וכתב יהושע ית פתגמיא האילן ואצנעינון בספר אוריתא דיהוה *& ſcripſit Ioſua hæc verba & cuſtodivit ea cum libro Legis Dei.* Quid cum illis agas, qui nihil vident, niſi quod lubet? quid, inquam, hoc aliud eſt, quam ipſam Scripturam negare, & novam ex proprio cerebro cudere? Nos igitur concludimus, hunc librum legis Dei, quem Moſes ſcripſit, non fuiſſe Pentateuchon, ſed prorſus alium, quem autor Pentateuchi ſuo operi ordine inſeruit, quod cum ex modò dictis, tum ex jam dicendis evidentiſſime ſequitur. Nempe cum in Deuteronomii loco jam citato narratur, quod Moſes legis librum ſcripſit, addit hiſtoricus, quod Moſes eum ſacerdotibus tradidit, & quod præterea eos juſſerit, ut ipſum certo tempore omni populo prælegerent: quod oſtendit, hunc librum longe minoris molis fuiſſe, quam Pentateuchon; quandoquidem in una concione ita perlegi poterat, ut ab omnibus intelligeretur: nec hîc prætereundum, quod ex omnibus libris, quos Moſes ſcripſit, hunc unum ſecundi pacti & Canticum (quod poſtea etiam ſcripſit, ut id univerſus populus ediſceret) religiosè ſervare & cuſtodire juſſerit. Nam quia primo pacto non niſi præſentes, qui aderant, obligaverat, at ſecundo omnes etiam eorum poſteros (vide Deut. cap. 29. verſ. 14, 15.) ideo hujus ſecundi pacti librum futuris ſæculis religioſe ſervandum juſſit, & præterea etiam, ut diximus Canticum, quod futura ſæcula potiſſimum reſpicit: cum itaque non conſtet, Moſen alios, præter hos

libros ſcripſiſſe, & ipſe nullum alium, præter Libellum legis cum Cantico poſteritati religioſe ſervandum mandaverit, & denique plura in Pentateucho occurrant, quæ à Moſe ſcribi non potuerunt, ſequitur, neminem cum fundamento, ſed omnino contra rationem affirmare, Moſen autorem eſſe Pentateuchi. At hîc aliquis forſan rogabit, num Moſes præter hæc non etiam ſcripſerit leges, cum ipſi primum revelarentur? hoc eſt, an ſpatio quadraginta annorum nullas legum, quas tulerat, ſcripſerit, præter paucas illas, quas in primi pacti libro contentas fuiſſe dixi? ſed ad hæc reſpondeo, quamvis concederem, rationi conſentaneum videri, quod Moſes eo ipſo tempore & loco, quo leges communicare contigit, eo etiam eaſdem ſcripſerit, nego tamen, nobis hac de cauſa licere hoc affirmare; ſupra enim oſtendimus, nobis de ſimilibus nihil eſſe ſtatuendum, niſi id quod ex ipſa Scriptura conſtat, aut quod ex ſolis ipſius fundamentis legitima conſequentia elicitur, at non ex eo, quod rationi conſentaneum videtur. Adde, quod nec ipſa ratio nos cogat hoc ſtatuere. Nam forſan ſenatus Moſis edicta populo ſcripto communicabat, quæ poſtea hiſtoricus collegit, & hiſtoriæ vitæ Moſis ordine inſeruit. Atque hæc de quinque libris Moſis: nunc tempus eſt, ut reliquos etiam examinemus. Joſuæ librum ſimilibus etiam rationibus oſtenditur non eſſe autographon: alius enim eſt, qui de Joſua teſtatur, quod ejus fama fuerit per totam tellurem (vide cap. 7. verſ. 1.) quod nihil eorum omiſerit, quæ Moſes præceperat (vide verſ. ult. cap. 8. & cap. 11. verſ. 15.) quod ſenuerit, omneſque in concionen vocaverit, & quod tandem animam egerit. Deinde etiam quædam narrantur, quæ poſt ipſius mortem contigerunt. Videlicet quod poſt ejus mortem Iſraëlitæ Deum coluerunt, quamdiu ſenes, qui ipſum noverant, vixerunt. Et cap. 16. verſ. 10. quod (Ephraim & Manaſſe) *non expulerunt Kanahanitam habitantem in Gazer, ſed* (addit) *quod Kanahanita inter Ephraim habitavit uſque in hunc diem, & fuit tributarius*. Quod idem ipſum eſt, quod libro Judicum cap. 1. narratur, & modus etiam loquendi *in hunc uſque diem* oſtendit, Scriptorem rem antiquam narrare. Huic etiam conſimilis eſt Textus cap. 15. verſ. ult. de filiis Jehudæ, & hiſtoria Kalebi, ex verſ. 13. ejuſd. cap. Et caſus ille etiam, qui cap. 22. ex verſ. 10. &c. narratur
de

de duabus tribubus & dimidia, quæ aram ultra Jordanem ædificaverunt, post mortem Josuæ contigisse videtur: quandoquidem in tota illa historia nulla Josuæ fit mentio, sed solus populus bellum gerere deliberat, legatos mittit, eorumque responsum expectat & tandem approbat. Denique ex cap. 10. vers. 14. evidenter sequitur, hunc librum multis post Josuam sæculis scriptum fuisse: Sic enim testatur, *nullus alius, sicuti ille dies, fuit nec antea neque postea, quo Deus* (ita) *obediret cuiquam &c.* Si quem igitur librum Josua unquam scripsit, fuit sane ille, qui cap. 10. vers. 13. in hac eadem scilicet historia citatur. Librum autem Judicum neminem sanæ mentis sibi persuadere credo, ab ipsis Judicibus esse scriptum: epilogus enim totius historiæ qui habetur cap. 2. clare ostendit, eum totum ab uno solo Historico scriptum fuisse. Deinde quia ejus Scriptor sæpe monet, quod illis temporibus nullus erat Rex in Israël, non dubium est, quin scriptus fuerit, postquam imperium reges obtinuerant. Circa Samuëlis libros non etiam est, cur diu moremur, quandoquidem historia longe post ejus vitam producitur. Hoc tamen tantum notari velim, hunc librum etiam multis post Samuëlem sæculis scriptum fuisse. Nam libr. 1. cap. 9. vers. 6. Historicus per Parenthesin monet, *antiquitus in Israël sic dicebat quisque quando ibat ad consulendum Deum, age eamus ad videntem, nam qui hodie propheta, antiquitus videns vocabatur.* Libri denique Regum, ut ex iisdem constat, decerpti sunt ex libris rerum Salomonis (vide Reg. 1. cap. 11. vers. 5.) Chronicorum Regum Jehudæ (vide cap. 14. vers. 19. 29 ejusdem) & Chronicorum Regum Israëlis. Concludimus itaque, omnes hos libros, quos huc usque recensuimus, esse apographa, resque in iis contentas ut antiquas enarrari. Si jam ad connexionem & argumentum horum omnium librorum attendamus, facile colligemus, eos omnes ab uno eodemque Historico scriptos fuisse, qui Judæorum antiquitates ab eorum prima origine usque ad primam Urbis vastationem scribere voluit. Hi enim libri ita invicem connectuntur, ut ex hoc solo dignoscere possimus, eos nonnisi unam unius Historici narrationem continere. Nam simulac Mosis vitam narrare desinit, ad historiam Josuæ sic transit, *& contigit postquam mortuus est Moses servus Dei, ut Deus diceret Iosuæ &c.* Et hac morte Josuæ

finita,

finita, eadem tranſitione & conjunctione hiſtoriam Judicum incipit, nempe, *Et contigit, poſtquam mortuus eſt Ioſua, ut filii Iſraëlis à Deo quærerent &c.* Et huic libro, tanquam appendicem, librum Rut ſic annectit. *Et contigit iis diebus, quibus Iudices judicabant, ut fames eſſet in illa terra.* Cui etiam eodem modo librum primum Samuëlis annectit, quo finito ſolita ſua tranſitione ad ſecundum pergit; & huic, hiſtoria Davidis nondum finita, librum primum Regum jungit, & hiſtoriam Davidis narrare pergens, tandem huic eadem conjunctione librum ſecundum annectit. Contextus deinde & ordo hiſtoriarum etiam indicat, unum tantum fuiſſe Hiſtoricum, qui certum ſibi ſcopum præfixit: incipit enim primam nationis Hebrææ originem narrare, deinde ordine dicere, qua occaſione & quibus temporibus Moſes leges tulerit, ipſiſque multa prædixerit: Deinde quomodo ſecundum Moſis prædictiones terram promiſſam (vide cap. 7. Deuter.) invaſerint, eâ vero poſſeſſâ legibus valedixerant (Deuter. cap. 31. verſ. 16.) indeque ipſos multa mala conſequuta ſunt (ejuſd. verſ. 17.) Quomodo deinde Reges eligere voluerunt (Deut. cap. 17. verſ. 14.) qui etiam prout leges curaverant, ita res ipſis proſpere vel infeliciter ceſſerant (Deut. cap. 28. verſ. 36. & verſ. ult.) donec tandem imperii ruinam, ſicuti ipſam Moſes prædixerat, narrat. Reliqua autem, quæ ad confirmandam legem nihil faciunt, vel prorſus ſilentio mandavit, vel lectorem ad alios hiſtoricos ablegat. Omnes igitur hi libri in unum conſpirant, nempe dicta & edicta Moſis docere, eaque per rerum eventus demonſtrare. Ex his igitur tribus ſimul conſideratis, nempe ſimplicitate argumenti horum omnium librorum, connexione, & quod ſint apographa multis poſt ſæculis à rebus geſtis ſcripta, concludimus, ut modo diximus, eos omnes ab uno ſolo Hiſtorico ſcriptos fuiſſe; quiſnam autem is fuerit, non ita evidenter oſtendere poſſum, ſuſpicor tamen ipſum Heſdram fuiſſe, & quædam non levia concurrunt ex quibus conjecturam facio. Nam cum Hiſtoricus (quem jam ſcimus unum tantum fuiſſe) hiſtoriam producat uſque ad Jojachini libertatem, & inſuper addat, ipſum Regis menſæ accubuiſſe tota ejus vita (hoc eſt vel Jojachini vel filii Nebucadneſoris, nam ſenſus eſt planè ambiguus) hinc ſequitur eum nullum ante Heſdram fuiſſe.

At

At Scriptura de nullo, qui tum floruit, nisi de solo Hesdra testatur (vide Hesdræ Cap. 7. vers. 10.) quod ipse suum studium applicuerit ad quærendam legem Dei,& adornandam, & quod erat Scriptor (ejusdem Cap. vers. 6.) promptus in Lege Mosis. Quare nullum præter Hesdram suspicari possum fuisse, qui hos libros scripserit. Deinde in hoc de Hesdra testimonio videmus, quod ipse non tantum studium adhibuerit ad quærendam legem Dei, sed etiam ad eandem adornandam, & in Nehemiæ Cap. 8. vers. 9. etiam dicitur, *quod legerunt librum legis Dei explicatum, & adhibuerunt intellectum & intellexerunt Scripturam.* Cum autem in Deuteronomii libro, non tantum liber legis Mosis, vel maxima ejus pars contineatur, sed insuper multa ad pleniorem explicationem inserta reperiantur, hinc conjicio librum Deuteronomii illum esse librum legis Dei ab Hesdra scriptum,adornatum & explicatum, quem tum legerunt. Quod autem in hoc libro Deuteronomii multa per parenthesim ad pleniorem explicationem inserantur, duo de hac re exempla ostendimus, cum sententiam Aben Hezræ explicaremus, cujus notæ plura alia reperiuntur, ut Ex. Gr. in Cap.2. vers. 12. *& in Sehir habitaverunt Horitæ antea,filii autem Hesau eos expulerunt & à suo conspectu deleverunt, & loco eorum habitaverunt, sicuti Israël fecit in terra suæ hæreditatis, quam Deus ipsi dedit.* Explicat scilicet vers. 3 & 4. ejusdem Cap. nempe quod montem Sehir, qui filiis Hesau hæreditate venerat, ipsi eum non inhabitatum occupaverunt, sed quod ipsum invaserunt, & Horitas, qui ipsum prius inhabitabant, inde, sicuti Israëlitæ post mortem Mosis Kenahanitas, deturbaverunt & deleverunt. Per parenthesim etiam inseruntur verbis Mosis vers. 6, 7, 8 & 9. Cap. 10. nemo enim non videt quod vers. 8. qui incipit *in illo tempore separavit Deus tribum Levi,* necessario debeat referri ad vers. 5. non autem ad mortem Aharonis, quam nulla alia de causa Hezras hîc inseruisse videtur, quam quia Moses in hac narratione vituli, quem populus adoraverat, dixerat (vide Cap. 9. vers. 20.) se Deum pro Aharone oravisse. Explicat deinde quod Deus eo tempore, de quo Moses hic loquitur tribum Levi sibi elegit, ut causam electionis & cur Levitæ in partem hæreditatis non fuerint vocati, ostenderet, & hoc facto pergit verbis Mosis filum historiæ persequi. His adde libri

præfationem & omnia loca quæ de Mose in tertia persona loquuntur: & præter hæc alia multa, quæ jam à nobis dignosci nequeunt, sine dubio, ut facilius ab hominibus sui ævi perciperentur, addidit, vel aliis verbis expressit: Si, inquam ipsum Mosis librum legis haberemus, non dubito, quin tam in verbis, quam in ordine, & rationibus præceptorum magnam discrepantiam reperiremus. Dum enim solum Decalogum hujus libri cum Decalogo Exodi (ubi ejus historia ex professo narratur) confero, eum ab hoc in his omnibus discrepare video: quartum enim præceptum non tantum alio modo imperatur, sed insuper multo prolixius extenditur: ejus autem ratio ab ea, quæ in Decalogo Exodi adfertur, toto cælo discrepat. Denique ordo, quo hic decimum præceptum explicatur, etiam alius est, quam in Exodo. Hæc igitur cum hîc, tum in aliis locis, ut jam dixi ab Hezra facta existimo, quia is legem Dei hominibus sui temporis explicuit, atque proinde hunc esse Librum Legis Dei ab ipso ornatæ & explicatæ: & hunc librum omnium, quos ipsum scripsisse dixi, primum fuisse puto; quod hinc conjicio, quia Leges Patriæ continet, quibus populus maxime indiget: & etiam quia hic liber antecedenti nulla conjunctione, ut reliqui omnes, annectitur, sed soluta oratione incipit, *Hæc sunt verba Mosis,&c.* At postquam hunc absolvit & populum leges edocuit, tum studium adhibuisse credo ad integram historiam Hebrææ nationis describendam, à mundo scilicet condito usque ad summam Urbis vastationem, cui hunc Librum Deuteronomii, suo loco inseruit; & forte ejus primos quinque libros nomine Mosis vocavit, quia in iis præcipue ejus vita continetur & nomen à potiore sumpsit: Et hac etiam de causa sextum nomine Josuæ; septimum Judicum; octavum Ruth; nonum & forte etiam decimum Samuelis; & denique undecimum & duodecimum Regum appellavit. An vero Hezras huic operi ultimam manum imposuerit, idque, ut desiderabat, perfecerit, de eo vide sequens Caput.

CAPUT IX.

De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hezras iis ultimam manum imposuerit : & deinde utrum notæ marginales, quæ in Hebræis codicibus reperiuntur, variæ fuerint lectiones.

QUantum superior disquisitio de vero horum librorum Scriptore juvet ad eorumdem perfectam intelligentiam facile colligitur ex solis ipsis locis, quæ ad nostram de hac re sententiam confirmandam attulimus, quæque absque ea unicuique deberent obscurissima videri. Verum præter Scriptorem alia animadvertenda in ipsis libris supersunt, quæ communis superstitio vulgus deprehendere non sinit. Horum præcipuum est, quod Hezras (eum pro Scriptore prædictorum librorum habebo, donec aliquis alium certiorem ostendat) narrationibus in hisce libris contentis ultimam manum non imposuit, nec aliud fecit, quam historias ex diversis scriptoribus colligere, & quandoque non nisi simpliciter describere, atque eas nondum examinatas neque ordinatas posteris reliquit. Quæ autem causæ impediverint (nisi fortè intempestiva mors) quo minus hoc opus omnibus suis numeris adimpleret, nequeo conjicere. At reipsa quamvis antiquis Hebræorum historicis destituti simus, ex paucissimis tamen eorum fragmentis, quæ habemus, evidentissime constat. Nam historia Hiskiæ ex vers. 17. Cap. 18. lib. 2. Regum, ex relatione Esaiæ prout ipsa reperta est scripta in Chronicis Regum Judæ descripta est : hanc namque totam in libro Esaiæ, qui in Chronicis Regum Judæ continebatur (vide libr. 2. Paralip. cap. 32. vers. penult.) iisdem, quibus hic, verbis narratam legimus, exceptis tantum paucissimis; ex quibus tamen nihil aliud concludi potest, quam quod hujus Esaiæ narrationis variæ lectiones repertæ fuerint, nisi quis mallet in his etiam mysteria somniare, Deinde etiam caput ultimum hujus libri in Ieremiæ cap. ultimo. 39 & 40 continetur. Præterea cap. 7. Samuël. 2. in libr. 1. Paralip. cap. 17. descriptum reperimus : at verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur, ut facillimè dignoscatur, hæc duo capita ex duobus diversis exemplari-

bus historiæ Natanis desumpta esse. Denique Genealogia Regum Idumeæ, quæ habetur Genes. cap. 36. ex ℣s. 30. iisdem etiam verbis in libr. 1. Paralip. cap. 1. deducitur, cum tamen hujus libri authorem ea, quæ narrat, ex aliis historicis sumsisse constat, non vero ex his duodecim libris, quos Hezræ tribuimus. Quare non dubium est, quin si ipsos haberemus historicos, res ipsa directè constaret: sed quia iisdem, ut dixi, destituti sumus, id nobis tantum restat, ut ipsas historias examinemus; nempe earum ordinem & connexionem, variam repetitionem, & denique in annorum computatione discrepantiam, ut de reliquis judicare possimus. Eas itaque vel saltem præcipuas perpendamus; & primò illam Judæ & Tamar, quam cap. 38. Genes. historicus sic narrare incipit. *Contigit autem in illo tempore, ut Judas à suis fratribus discederet.* Quod tempus necessario referendum est ad aliud de quo immediate loquutus est: at ad id, de quo in Gen. immediate agitur, minime referri potest. Ab eo enim, nempe à quo Josephus in Ægyptum ductus fuit, usque quo Jacobus Patriarcha cum tota familia eò etiam profectus est, non plus, quam viginti duos annos numerare possumus; nam Josephus cum à fratribus venderetur, septendecim annos natus erat, & cum à Pharaone è carceribus vocari juberetur, triginta: quibus si addantur septem anni fertilitatis & duo famis, conficient simul viginti duos annos. Atqui hoc temporis intervallo nemo concipere poterit tot res contingere potuisse. Nempe quod Juda tres liberos ex unica uxore, quam tum duxit, unum post alium procreaverit, quorum major natu, ubi per ætatem licuit, Tamar in uxorem duxit, eô vero mortuô secundus eam in matrimonium recepit, qui etiam obiit, & quod dudum postquam hæc acta sunt, ipse Judas cum ipsa nuru Tamar ignarus rem habuerit, ex qua iterum duos, uno tamen partu, liberos acceperit, quorum etiam unus intra prædictum tempus factus est parens. Cum igitur hæc omnia non possunt referri ad illud tempus de quo in Genesi, referendum necessario est ad aliud de quo immediate in alio libro agebatur; ac proinde Hezras hanc etiam historiam simpliciter descripsit, eamque nondum examinatam reliquis inseruit. At non tantum hoc caput, sed totam Josephi & Jacobi historiam ex diversis historicis de-

cerptam & descriptam esse necessario fatendum est, adeo parum sibi constare videmus. Cap. enim 47. Genes. narrat quod Jahacob cum primum Pharahonem ducente Josepho salutavit, annos 130. natus erat, à quibus si auferantur viginti duo, quos propter Josephi absentiam in mærore transegit & præterea septemdecim ætatis Josephi cum venderetur, & denique septem, quos propter Rachelem servivit, reperietur ipsum provectissimæ ætatis fuisse, octoginta scilicet & quatuor annorum cum Leam in uxorem duceret, & contra Dinam vix septem fuisse annorum, cum à Sechemo vim passa est, Simeon autem & Levi vix duodecim & undecim, cum totam illam civitatem deprædati sunt, ejusque omnes cives gladio confecerunt. Nec hic opus habeo omnia Pentateuchi recensere, si quis modo ad hoc attenderit, quod in hisce quinque libris omnia præcepta scilicet & historiæ promiscue sine ordine narrentur, neque ratio temporum habeatur, & quod una eademque historia sæpe, & aliquando diversimode repetatur, facile dignoscet hæc omnia promiscue collecta, & coacervata fuisse, ut postea facilius examinarentur, & in ordinem redigerentur. At non tantum hæc quæ in quinque libris, sed etiam reliquæ historiæ usque ad vastationem urbis, quæ in reliquis septem libris continentur, eodem modo collectæ sunt. Quis enim non videt, in cap. 2. Judicum ex vers. 6. novum historicum adferri (qui res à Josua gestas etiam scripserat) ejusque verba simpliciter describi. Nam postquam historicus noster in ult. Cap. Josuæ narravit, quod ipse mortem obierit, quodque sepultus fuerit & in primo hujus libri narrare ea promiserit quæ post ejusdem mortem contigerunt, qua ratione, si filum suæ historiæ sequi volebat, potuisset superioribus annectere, quæ hic de ipso Josua narrare incipit. Sic etiam capita 17. 18. &c. Samuëlis 1. ex alio historico desumta sunt, qui aliam causam sentiebat fuisse, cur David aulam Saulis frequentare inceperit, longe diversam ab illa, quæ in cap. 16. libri ejusdem narratur: non enim sensit quod David ex consilio servorum à Saulo vocatus ipsum adiit (ut in cap. 16. narratur) sed quod casu à patre ad fratres in castra missus Saulo ex occasione victoriæ, quam contra Philistæum Goliat habuit, tum demum innotuit, & in aula detentus fuit. Idem de cap. 26. ejusdem libri

ſuſpicor, quod nimirum hiſtoricus eandem ibi hiſtoriam, quæ Cap. 24. habetur, ſecundum opinionem alterius narrare videatur. Sed hoc miſſum facio, & ad annorum computationem examinandam pergo. Cap. 6. libri 1. Regum dicitur, quod Salomon templum ædificavit anno 480 ab Ægypti exitu, at ex hiſtoriis ipſis longe majorem numerum concludimus. Nam

	Annos
Moſes populum in deſertis gubernavit — —	40
Joſuæ qui centum & decem annos vixit non plus tribuuntur ex Joſephi & aliorum ſententia quam — —	26
Kuſan Rishgataim populum in ditione tenuit —	8
Hotniel filius Kenaz judicavit — — —	40
Heglon Rex Moabi imperium in populum tenuit —	18
Eud & Sangar eundem judicaverunt — —	80
Jachin Rex Kanahani populum iterum in ditione tenuit —	20
Quievit poſtea populus — — —	40
Fuit deinde in ditione Midiani — — —	7
Tempore Gidehonis tranſegit in libertate — —	40
Sub imperio autem Abimelechi — —	3
Tola filius Puæ judicavit. — — —	23
Iair autem — — — —	22
Populus iterum in ditione Philiſtæorum & Hamonitarum fuit	18
Iephta judicavit — — — —	6
Abſan Betlehemita — — —	7
Elon Sebulonita — — —	10
Habdan Pirhatonita — — —	8
Populus fuit iterum in ditione Philiſtęorum —	40
Samſon judicavit — — —	20
Heli autem — — — —	40
Fuit iterum populus in ditione Philiſtęorum antequam à Samuele liberaretur — — —	20
David regnavit — — —	40
Salomon antequam templum ædificavit —	4
Atque hi omnes additi numerum conficiunt annorum —	580.

Quibus

Quibus deinde addendi ſunt anni illius ſæculi quo poſt mortem Joſuæ Reſpublica Hebræorum floruit, donec à Kuſam Rishgataim ſubacta fuit, quorum numerum magnum fuiſſe credo, non enim mihi perſuadere poſſum, quod ſtatim poſt mortem Joſuæ omnes, qui ejus portenta viderant, uno momento perierunt, nec quod eorum ſucceſſores uno actu & ictu legibus valedixerunt, & ex ſumma virtute in ſummam nequitiam & ſocordiam lapſi ſunt, nec denique quod Kuſan Rishgataim eos dictum factum ſubegit. Sed cum horum ſingula ætatem fere requirant, non dubium eſt quin Scriptura cap. 2. verſ. 7. 9. 10. libri Judicum hiſtorias multorum annorum comprehenderit, quas ſilentio tranſmiſit. Sunt præterea addendi anni quibus Samuël fuit Judex, quorum etiam numerus in Scriptura non habetur. Sunt deinde addendi anni Regni Saulis, quos in ſuperiore computatione omiſi, quia ex ejus hiſtoria non ſatis conſtat, quot annos regnaverit; dicitur quidem Cap. 13. ℣ſ. 1. libr. 1. Samuëlis, eundem duos annos regnaviſſe, ſed & ille textus truncatus eſt, & ex ipſa hiſtoria majorem numerum colligimus. Quod textus truncatus ſit, nemo qui Hebræam linguam vel à primo limine ſalutavit, dubitare poteſt. Sic enim incipit בן שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על ישראל *annum natus erat Saul cum regnaret & duos annos regnavit ſupra Iſraëlem.* Quis inquam, non videt numerum annorum ætatis Saulis cum regnum adeptus eſſet, omiſſum eſſe? At quod ex ipſa hiſtoria major numerus concluditur, credo neminem etiam dubitare. Nam cap. 27. verſ. 7. ejuſdem libri habetur, quod David apud Philiſtæos, ad quos propter Saulum confugit, moratus fuit unum annum & quatuor menſes: quare ex hac computatione reliqua ſpatio octo menſium contingere debuerunt, quod neminem credere exiſtimo. Joſephus ſaltem in fine libri ſexti antiquitatum textum ſic correxit. *Regnavit itaque Saul Samuële vivente annos decem & octo, moriente autem alios duos.* Quin tota hæc hiſtoria cap. 13. nullo modo cum antecedentibus convenit. In fine cap. 7. narratur quod Philiſtęi ab Hebræis ita debellati fuerunt, ut non fuerint auſi vivente Samuële terminos Iſraëlis ingredi; at hîc, quod Hebræi (vivente Samuële) à Philiſtæis invaduntur, à quibus ad tantam miſeriam & paupertatem redacti fuerant,

ut

ut armis, quibus ſe defendere poſſent, deſtituerentur, & inſuper mediis eadem conficiendi. Sudarem ſane ſatis, ſi omnes has hiſtorias, quæ in hoc primo libro Samuelis habentur, ita conarer conciliare, ut omnes ab uno hiſtorico deſcriptæ & ordinatæ viderentur. Sed ad meum propoſitum revertor. Anni itaque regni Saulis ſuperiori computationi ſunt addendi. Denique annos anarchiæ Hebræorum etiam non numeravi, quia non conſtant ex ipſa Scriptura. Non, inquam, mihi conſtat tempus, quo illa contigerint, quæ ex cap. 17. uſque ad finem libri Judicum narrantur. Ex his itaque clariſſime ſequitur, veram annorum computationem neque ex ipſis hiſtoriis conſtare, neque ipſas hiſtorias in una eademque convenire, ſed valde diverſas ſupponere. Ac proinde fatendum has hiſtorias ex diverſis ſcriptoribus collectas eſſe, nec adhuc ordinatas neque examinatas fuiſſe. Nec minor videtur fuiſſe circa annorum computationem diſcrepantia in libris Chronicorum Regum Judæ & libris Chronicorum Regum Iſraëlis. In Chronicis enim Regum Iſraëlis habebatur, quod Jehoram filius Aghabi regnare incepit anno ſecundo regni Jehorami filii Jehoſaphat (vide Regum libr. 2. cap. 1. verſ. 17) At in Chronicis Regum Judæ, quod Jehoram filius Jehoſaphat regnare incepit anno quinto regni Jehorami filii Aghabi (vide cap. 8. verſ. 16. ejuſd. libri) Et ſi quis præterea hiſtorias libri Paralip. conferre velit cum hiſtoriis librorum Regum, plures ſimiles diſcrepantias inveniet, quas hic non opus habeo recenſere, & multo minus authorum commenta, quibus has hiſtorias conciliare conantur. Rabini namque planè delirant. Commentatores autem, quos legi, ſomniant, fingunt & linguam denique ipſam planè corrumpunt. E. G. cum in libr. 2. Paralip. dicitur annos quadraginta duos natus erat Aghazia cum regnaret: fingunt quidam hos annos initium capere à regno Homri, non autem à nativitate Aghaziæ: quod ſi poſſent oſtendere intentum authoris librorum Paralip. hoc fuiſſe, non dubitaverim affirmare, eundem loqui neſciviſſe. Et ad hunc modum plura alia fingunt, quæ ſi vera eſſent, abſolute dicerem antiquos Hebræos & linguam ſuam, & narrandi ordinem plane ignoraviſſe, nec ullam rationem neque normam Scripturas interpretandi agnoſcerem, ſed ad libitum omnia

fingere

fingere liceret. Si quis tamen putat, me hîc nimis generaliter nec ſatis cum fundamento loqui, ipſum rogo, ut hoc agat, & nobis oſtendat certum aliquem ordinem in hiſce hiſtoriis, quem hiſtorici in Chronologicis ſine peccato imitari poſſent, & dum hiſtorias interpretatur & conciliare conatur, phraſes & modos loquendi, & orationes diſponendi, & contexendi adeo ſtrictè obſervet, atque ita explicet, ut eos ſecundum ſuam explicationem in ſcribendo imitari etiam poſſimus: quod ſi præſtiterit, manus ipſi ſtatim dabo & erit mihi magnus Apollo; nam fateor, quamvis diu quæſiverim, me nihil tamen unquam ſimile invenire potuiſſe: Quin addo me nihil hîc ſcribere, quod dudum & diu meditatum non habuerim, & quanquam à pueritia opinionibus de Scriptura communibus imbutus fuerim, non tamen potui tandem hæc non admittere. Sed non eſt cur circa hæc lectorem diu detineam & ad rem deſperatam provocem, opus tamen fuit rem ipſam proponere, ut meam mentem clarius explicarem: ad reliqua igitur, quæ circa fortunam horum librorum notanda ſuſcepi, pergo. Nam venit præter ea, quæ modo oſtendimus, notandum, quod hi libri ea diligentia à Poſteris ſervati non fuerint, ut nullæ mendæ irrepſerint; plures enim dubias lectiones animadverterunt antiquiores Scribæ, & præterea aliquot loca truncata, non tamen omnia; an autem mendæ talis notæ ſint, ut lectori magnam moram injiciant, de eo jam non diſputo; credo tamen eas levioris eſſe momenti, iis ſaltem qui Scripturas liberiore judicio legunt, & hoc certò affirmare poſſum, me nullam animadvertiſſe mendam, nec lectionum varietatem circa moralia documenta, quæ ipſa obſcura aut dubia reddere poſſent. At plerique nec in reliquis aliquod vitium incidiſſe concedunt; ſed ſtatuunt Deum ſingulari quadam providentia omnia Biblia incorrupta ſervaſſe: varias autem lectiones ſigna profundiſſimorum myſteriorum eſſe dicunt, idem de aſteriſmis qui in medio paragrapho 28 habentur, contendunt, imo in ipſis apicibus literarum magna arcana contineri. Quod ſane an ex ſtultitia & anili devotione, an autem ex arrogantia & malitia, ut Dei arcana ſoli habere crederentur, hæc dixerint, neſcio, hoc ſaltem ſcio, me nihil quod arcanum redoleat, ſed tantum pueriles cogitationes apud iſtos legiſſe. Legi etiam & inſuper novi nu-

gatores aliquos Kabbaliſtas, quorum inſaniam nunquam mirari ſatis potui. Quod autem mendæ, uti diximus irrepſerint, neminem ſani judicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quem jam ex Libr. 1 Samuel. Cap. 13. verſ. 1. allegavimus) legit & etiam verſ. 2. Cap. 6. Samuel. 2. nempe *& ſurrexit & ivit David & omnis populus, qui ipſi aderat, ex Iuda, ut inde auferrent arcam Dei.* Nemo hîc etiam non videre poteſt locum, quo iverant, nempe Kirjat Jeharim, unde arcam auferrent, eſſe omiſſum: nec etiam negare poſſumus, quod ℣ſ. 37. Cap. 13. Sam. 2. perturbatus & truncatus ſit, ſcilicet. *Et Abſalom fugit ivitque ad Ptolomæum filium Hamihud Regem Geſur, & luxit filium ſuum omnibus diebus, & Abſalom fugit ivitque Geſur manſitque ibi tres annos.* Et ad hunc modum ſcio me antehac alia notaviſſe, quæ impræſentiarum non occurrunt. Quod autem notæ marginales, quæ in Hebræis Codicibus paſſim inveniuntur, dubiæ fuerint lectiones, nemo etiam dubitare poteſt, qui attendit, quod plerҫque ex magna literarum Hebraicarum ſimilitudine inter ſe ortæ ſint. Nempe ex ſimilitudine quã habet כ Kaf cum ב Bet י Jod cum ו Vau. ד Dalet cum ר Res &c. E. G. ubi lib. 2 Sam. cap. 5. ℣. penult. ſcribitur & *in eo* (tempore) *quo audies* habetur in margine בשמעך *cum audies* & cap. 21. Jud. ℣. 22. והיה כי יבואו אבותם או אחיהם לרוב *& quando earum patres vel fratres in multitudine* (h.e. ſæpe) *ad nos venerint* &c. habetur in margine לריב *ad litigandum.* Et ad hunc modum permultæ deinde etiam ortæ ſunt ex uſu literarum, quas Quieſcentes vocant, quarũ nimirum pronunciatio ſҫpiſſime nulla ſentitur, & promiſcuè una pro alia ſumitur. Ex. Gr. Levit. Cap. 25. ℣. 27. ſcribitur וקם הבית אשר בעיר אשר לא חומה *& confirmabitur domus quæ eſt in civitate cui non eſt murus,* in margine autem habetur אשר לו חומה *cui eſt murus* &c. At quamvis hæc per ſe ſatis clara ſint, libet rationibus quorundam Phariſæorum reſpondere, quibus perſuadere conantur notas marginales ad aliquod myſterium ſignificandum ab ipſis librorum ſacrorum Scriptoribus appoſitas vel indicatas fuiſſe. Harum primam, quæ quidem me parum tangit, ſumunt ex uſu legendi Scripturas: ſi inquiunt hæ notæ appoſitæ ſunt propter lectionum varietatem, quas poſteri decidere non potuerunt, cur ergo uſus invaluit, ut ſenſus marginalis ubique retineatur? cur, inquiunt, ſenſum, quem retinere vole-

bant,

bant, in margine notaverunt? debuerant contra ipſa volumina ſcribere, prout legi volebant, non autem ſenſum & lectionem, quam maxime probabant, in margine notare. Secunda vero ratio & quæ aliquam ſpeciem præ ſe ferre videtur, ex ipſa rei natura ſumitur. Nempe quod mendæ non data opera, ſed caſu in Codices irrepſerunt, & quod ita fit, varie contingit. At in quinque libris ſemper nomen נערה *puella*, uno tantum excepto loco, defectivum contra regulam Grammatices ſine litera ה he ſcribitur, in margine vero rectè ſecundum regulam Grammatices univerſalem. An hoc etiam ex eo, quod manus in deſcribendo erravit, contigerit? quo fato id fieri potuit, ut calamus ſemper, quotieſcunque hoc nomen occurrerit, feſtinaret? deinde hunc defectum facile & ſine ſcrupulo ex regulis Grammatices ſupplere & emendare potuiſſent. Igitur cum hæ lectiones caſu non contigerint, nec tam clara vitia correxerint, hinc concludunt, hæc certo conſilio à primis Scriptoribus facta fuiſſe, ut iis aliquid ſignificarent. Verum his facile reſpondere poſſumus, nam quod ex uſu, qui apud eos invaluit, argumentantur, nihil moror, neſcio quid ſuperſtitio ſuadere potuit, & forte inde factum eſt, quia utramque lectionem, æque bonam ſeu tolerabilem æſtimabant, ideoque, ne earum aliqua negligeretur, unam ſcribendam & aliam legendam voluerunt. Timebant ſcilicet in re tanta judicium determinare, ne incerti falſam pro vera eligerent, ideoque neutrum alterutri præponere voluerunt, quod abſolutè feciſſent, ſi unam ſolam ſcribere & legere juſſiſſent. Præſertim cum in ſacris voluminibus notæ marginales non ſcribantur: vel forte inde factum eſt, quia quædam, quamvis recte deſcripta, aliter tamen legi, prout ſcilicet in margine notaverant, volebant. Ideoque univerſaliter inſtituerunt, ut Biblia ſecundum notas marginales legerentur. Quæ cauſa autem Scribas moverit, quædam expreſſe legenda in margine notare, jam dicam, nam non omnes marginales notæ dubiæ ſunt lectiones, ſed etiam quæ ab uſu remota erant notaverunt. Nempe verba obſoleta, & quæ probati illius temporis mores non ſinebant in publica concione legi. Nam antiqui Scriptores malitia privati nullis aulicis ambagibus, ſed res propriis ſuis nominibus indicabant. At poſtquam malitia & luxus regnavit.

illa quæ ſine obſcænitate ab antiquis dicta ſunt, in obſcænis haberi inceperunt. Hac autem de cauſa Scripturam ipſam mutare non erat opus, attamen ut plebis imbecillitati ſubvenirent, introduxerunt, ut nomina coitus & excrementorum honeſtius in publico legerentur, videlicet ſicuti ipſa in margine notaverunt. Denique quicquid fuerit, cur uſu factum fuerit, ut Scripturas ſecundum marginales lectiones legant, & interpretentur, id ſaltem non fuit, quod vera interpretatio ſecundum ipſas debet fieri. Nam præterquam quod ipſi Rabbini in Talmud ſæpe à Maſoretis recedunt, & alias habebant lectiones, quas probabant, ut mox oſtendam, quædam inſuper in margine reperiuntur, quæ minus ſecundum uſum linguæ probata videntur. Ex. Gr. in Libr. 2 Samuel. Cap. 4. verſ. 23. ſcribitur אשר צשה חמלך את דבר עבדו *quia Rex effecit ſecundum ſententiam ſui ſervi*, quæ conſtructio planè regularis eſt & convenit cum illa ℣. 16. ejuſdem Cap. at quæ in margine habetur (עבדך *ſervi tui)* non convenit cum perſona verbi. Sic etiam ℣. ult. Cap. 16. ejuſdem Libri ſcribitur כאשר ישאל בדבר האלהים *ut cum conſultat* (id eſt conſultatur) *verbum Dei*. Ubi in margine additur איש *quis* pro verbi nominativo. Quod non ſatis accurate factum videtur, nam communis hujus linguæ uſus eſt, verba imperſonalia in tertia perſona ſingularis uſurpare, ut Grammaticis notiſſimum. Et ad hunc modum plures inveniuntur notæ, quæ nullo modo ſcriptæ lectioni præponi poſſunt. Quod autem ad ſecundam rationem Phariſæorum attinet, ei etiam ex modò dictis facile reſpondetur. Nempe quod Scribæ præter dubias lectiones verba etiam obſoleta notaverunt: Nam non dubium eſt, quin in lingua Hebræa, ſicuti in reliquis, multa obſoleta & antiquata poſterior uſus fecerit, & reperta fuerint ab ultimis Scribis in Bibliis, quæ uti diximus, omnia notaverunt, ut coram populo ſecundum tum receptum uſum legerentur. Hac igitur de cauſa nomen נער *nahgar* ubique notatum reperitur, quia antiquitus communis erat generis, & idem ſignificabat, quod apud Latinos Juvenis. Sic etiam Hebræorum metropolis vocari apud antiquos ſolebat ירושלם *Ieruſalem*, non autem ירושלים *Ieruſalaim*: de pronomine הוא *ipſe*, & *ipſa* idem ſentio, quod ſcilicet recentiores ו *vau* in י *jod* mutaverunt, (quæ mutatio in Hebrea lingua frequens eſt) cum genus fæmi-

fæmininum ſignificare volebant; at quod antiqui non, niſi vocalibus hujus pronominis fæmininum à maſculino ſolebant diſtinguere. Sic præterea quorundam verborum anomalia alia apud priores alia apud poſteros fuit, & denique antiqui literis paragogicis האמנתיו ſingulari ſui temporis elegantia utebantur. Quæ omnia hîc multis exemplis illuſtrare poſſem, ſed nolo tædioſa lectione lectorem detinere. At ſi quis roget, unde hæc noverim? Reſpondeo, quia ipſa apud antiquiſſimos Scriptores, nempe in Bibliis ſæpe reperi, nec tamen eos poſteri imitari voluerunt, quæ unica eſt cauſa, unde in reliquis linguis, quamvis jam etiam mortuis, tamen verba obſoleta noſcuntur. Sed fortè adhuc aliquis inſtabit, cum ego maximam harum notarum partem dubias eſſe lectiones ſtatuerim, cur nunquam unius loci plures, quam duæ lectiones repertæ ſint? cur aliquando non tres vel plures? Deinde quod quædam in Scriptis adeo manifeſtè Grammaticæ repugnant, quæ in margine rectè notantur, ut minime credendum ſit ſcribas hærere potuiſſe & utra eſſet vera dubitare. Sed ad hæc etiam facile reſpondetur, & quidem ad primum dico, plures fuiſſe lectiones, quam quas in noſtris codicibus notatas reperimus. In Talmude enim plures notantur, quæ à Maſoretis neglectæ ſunt, & tam apertè multis in locis ab iiſdem recedunt, ut ſuperſtitioſus ille corrector Bibliorum Bombergianorum tandem coactus fuerit fateri, in ſua præfatione, ſe eos reconciliare neſcire ולא ידענא לתרוצי אלא כדתר יענא לעיל דארחיה דגמרא לפלוגי על המסורת &, inquit, *hic, neſcimus reſpondere, niſi quod ſupra reſpondimus*, nempe, *quod uſus Talmudis eſt Maſoretis contradicere.* Quare non ſatis cum fundamento ſtatuere poſſumus, unius loci non plures quam duas lectiones unquam fuiſſe. Attamen facile concedo, imò credo unius loci nunquam plures, quam duas lectiones repertas fuiſſe, idque ob duas rationes; nempe I. quia cauſa, unde harum lectionum varietatem ortam eſſe oſtendimus, non plures quam duas concedere poteſt: oſtendimus enim eas potiſſimum ex ſimilitudine quarundam literarum ortas fuiſſe. Quare dubium ferè ſemper huc tandem redibat, videlicet utra ex duabus literis eſſet ſcribenda ב Bet an כ Kaf, י Jod an ו Vau. ד Dalet an ר Res &c. quarum uſus frequentiſſimus eſt; & ideo ſæ-

pe contingere poterat, ut utraque ſenſum tolerabilem pareret. Deinde utrum ſyllaba longa aut brevis eſſet, quarum quantitas iis literis, quas Quieſcentes vocavimus, determinatur. His adde quod non omnes notæ dubiæ ſunt lectiones, multas enim appoſitas eſſe diximus honeſtatis cauſa, & etiam ut verba obſoleta & antiquata explicarent. II. Ratio, cur mihi perſuadeo, unius loci non plures, quam duas lectiones reperiri, eſt, quia credo Scribas pauca admodum exemplaria reperiſſe, fortè non plura, quam duo vel tria. In tractatu Scribarum סופרים Cap. 6. non niſi de tribus fit mentio, quæ fingunt tempore Hezræ inventa fuiſſe, quia venditant has notas ab ipſo Hezra appoſitas fuiſſe. Quicquid ſit, ſi tria habuerunt facilè concipere poſſumus, duo ſemper in eodem loco conveniſſe, quin imo unuſquiſq; mirari ſane potuiſſet, ſi in tribus tantum exemplaribus tres diverſæ unius ejuſdemque loci lectiones reperirentur. Quo autem fato factum eſt, ut poſt Hezram tanta exemplarium penuria fuerit, is mirari deſinet, qui vel ſolum Cap. 1. Libr. 1. Machabæorum legerit, vel Cap. 7. libr. 12. Antiquit. Joſephi. Imo prodigio ſimile videtur, quod poſt tantam tamque diuturnam perſecutionem pauca illa retinere potuerint; de quo neminem dubitare opinor, qui illam hiſtoriam mediocri cum attentione legerit. Cauſas itaque videmus, cur nullibi plures quam duæ dubiæ lectiones occurrunt. Quapropter longe abeſt, ut ex eo, quod non plures duabus ubique dentur, concludi poſſit, Biblia in locis notatis data opera perperam ſcripta fuiſſe ad ſignificanda myſteria. Quod autem ad ſecundam attinet, quod quædam reperiantur adeo perperam ſcripta, ut nullo modo dubitare potuerint, quin omnium temporum ſcribendi uſui repugnarent, quæque adeo abſolutè corrigere, non autem in margine notare debuerant, me parum tangit, neque enim ſcire teneor, quæ religio ipſos moverit, ut id non facerent. Et forte id ex animi ſinceritate fecerunt, quod poſteris Biblia, ut ut ab ipſis in paucis originalibus inventa fuerint, tradere voluerunt, atque originalium diſcrepantias notare, non quidem ut dubias, ſed ut varias lectiones; nec ego eaſdem dubias vocavi, niſi quia revera fere omnes tales reperio, ut minimè ſciam, quænam præ alia ſit probanda. Denique præter dubias has lectiones notaverunt inſuper Scribæ (vacuum

cuum ſpatium in mediis paragraphis interponendo) plura loca truncata, quorum numerum Maſoretæ tradunt; numerant ſcilicet viginti octo loca, ubi in medio paragrapho ſpacium vacuum interponitur, neſcio an etiam in numero aliquod myſterium latere credunt. Spatii autem certam quantitatem religioſe obſervant Phariſæi. Horum exemplum (ut unum adferam) habetur in Geneſ. Cap. 4. ℣ſ. 8. qui ſic ſcribitur: *Et dixit Kain Habeli fratri ſuo .... & contigit, dum erant in campo, ut Kain &c.* ubi ſpatium relinquitur vacuum, ubi ſcire expectabamus, quid id fuerit, quod Kain fratri dixerat. Et ad hunc modum (præter illa quæ jam notavimus) à Scribis relicta vigintiocto reperiuntur. Quorum tamen multa non apparerent truncata, niſi ſpacium interjectum eſſet. Sed de his ſatis.

CAPUT X.

Reliqui Veteris Teſtamenti Libri eodem modo quo ſuperiores examinantur.

TRanſeo ad reliquos Veteris Teſtamenti libros. At de duobus Paralipomenon nihil certi & quod operæ pretium ſit notandum habeo, niſi quod dudum poſt Hezram, & forte poſtquam Judas Machabæus templum reſtauravit, ſcripti fuerunt. Nam cap. 9. libri 1. narrat Hiſtoricus, *quænam familiæ primum* (tempore ſcilicet Hezræ) *Hieroſolimæ habitaverint.* & deinde verſ. 17. *Ianitores*, quorum duo etiam in Nehem. cap. 11. verſ. 19. narrantur, indicat. Quod oſtendit hos libros dudum poſt urbis reædificationem ſcriptos fuiſſe. Cæterum de vero eorundem Scriptore, deque eorum authoritate, utilitate & doctrina nihil mihi conſtat. Imo non ſatis mirari poſſum, cur inter ſacros recepti fuerunt ab iis, qui librum ſapientiæ, Tobiæ & reliquos, qui apocryphi dicuntur, ex canone ſacrorum deleverunt: intentum tamen non eſt eorum authoritatem elevare, ſed quandoquidem ab omnibus ſunt recepti, eos etiam ut ut ſunt relinquo. Pſalmi collecti etiam fuerunt & in quinque libros diſpartiti in ſecundo templo; nam Pſ. 88 ex Philonis Judæi teſtimonio editus fuit, dum Rex Jehojachin Babiloniæ in carcere detentus adhuc erat, &

Pſ. 89

Ps. 89 cum idem Rex libertatem adeptus est; nec credo quod Philo hoc unquam dixisset, nisi vel sui temporis recepta opinio fuisset, vel ab aliis fide dignis accepisset. Proverbia Salomonis eodem etiam tempore collecta fuisse credo, vel ad minimum tempore Josiæ Regis, idque quia Cap. 24. vers. ult. dicitur. *Hæc etiam sunt Salomonis Proverbia, quæ transtulerunt viri Hiskiæ Regis Iudæ.* At hîc tacere nequeo Rabinorum audaciam, qui hunc librum cum Ecclesiaste ex canone Sacrorum exclusos volebant, & cum reliquis quos jam desideramus, custodire. Quod absolute fecissent nisi quædam reperissent loca, ubi lex Mosis commendatur. Dolendum sane quod res sacræ & optimæ ab horum electione dependerint. Ipsis tamen gratulor, quod hos etiam nobis communicare voluerunt, verum non possum non dubitare, num eos bona cum fide tradiderint, quod hîc ad severum examen revocare nolo. Pergo igitur ad libros Prophetarum. Cum ad hos attendo, video Prophetias quæ in iis continentur, ex aliis libris collectas fuisse, neque in hisce eodem ordine semper describi, quo ab ipsis Prophetis dictæ vel scriptæ fuerunt, neque etiam omnes contineri, sed eas tantum, quas hinc illinc invenire potuerunt: quare hi libri non nisi fragmenta Prophetarum sunt. Nam Esaias regnante Huzia prophetare incepit, ut descriptor ipse primo versu testatur. At non tantum tum temporis prophetavit, sed insuper omnes res ab hoc Rege gestas descripsit (vide Paral. lib. 2. cap. 26. vers. 22.) quem librum jam desideramus. Quæ autem habemus ex Chronicis Regum Judæ, & Israëlis descripta esse ostendimus. His adde quod Rabini statuunt hunc Prophetam etiam regnante Manasse, à quo tandem peremtus est, prophetavisse, & quamvis fabulam narrare videantur, videntur tamen credidisse omnes ejus Prophetias non extare. Jeremiæ deinde Prophetiæ, quæ historice narrantur, ex variis Chronologis decerptæ & collectæ sunt. Nam præterquam quod perturbate accumulentur nulla temporum ratione habita, eadem insuper historia diversis modis repetitur. Nam Cap. 21. causam apprehensionis Jeremiæ exponit, quod scilicet urbis vastationem Zedechiæ ipsum consulenti prædixerit, & hac historia interrupta transit Cap. 22. ad ejus in Jehojachimum, qui ante Zedechiam regnavit, declamationem narran-

narrandum, & quod Regis captivitatem prædixerit, & deinde Cap. 25. ea describit, quæ ante hæc anno scilicet quarto Jehojakimi Prophetæ revelata sunt. Deinde quæ anno primo hujus Regis, & sic porro, nullo temporum ordine servato, prophetias accumulare pergit, donec tandem Cap. 38. (quasi hæc 15 Capita per parenthesin dicta essent) ad id quod Cap. 21. narrare incepit, revertitur. Nam conjunctio, qua illud caput incipit ad ℣s. 8, 9. & 10. hujus refertur; atque tum longe aliter ultimam Jeremiæ apprehensionem describit, & causam diuturnæ ejus detentionis in atrio custodiæ longe aliam tradit, quam quæ in Cap. 37. narratur: Ut clarè videas hæc omnia ex diversis historicis esse collecta, nec ulla alia ratione excusari posse. At reliquæ Prophetiæ, quæ in reliquis capitibus continentur, ubi Ieremias in prima persona loquitur, ex volumine, quod Baruch, ipso Jeremia dictante, scripsit, descriptæ videntur: Id enim (ut ex Cap. 36. ℣s. 2. constat) ea tantum continebat, quæ huic Prophetæ revelata fuerant à tempore Josiæ usque ad annum quartum Jehojakimi; à quo etiam tempore hic liber incipit. Deinde ex eodem volumine etiam descripta videntur, quæ habentur ex Cap. 45. vers. 2. usque ad Cap. 51. vers. 59. Quod autem Ezechielis liber fragmentum etiam tantum sit, id primi ejus versus clarissime indicant; quis enim non videt conjunctionem, qua liber incipit, ad alia jam dicta referri, & cum iis dicenda connectere? at non tantum conjunctio, sed totus etiam orationis contextus alia scripta supponit: annus enim trigesimus, à quo hic liber incipit, ostendit Prophetam in narrando pergere; non autem incipere, quod etiam Scriptor ipse per Parenthesin vers. 3. sic notat; *fuerat sæpe verbum Dei Ezechiëli filio Buzi sacerdoti in terra Chaldæorum* &c. quasi diceret, verba Ezechielis, quæ huc usque descripserat, ad alia referri, quæ ipsi ante hunc annum trigesimum revelata erant. Deinde Josephus lib. 10. Antiq. Cap. 9. narrat Ezechiëlem prædixisse, quod Tsedechias Babiloniam non videret, quod in nostro quem ejus habemus libro, non legitur, sed contra Cap. scilicet 17. quod Babiloniam captus duceretur. De Hosea non certo dicere possumus, quod plura scripserit, quam quæ in libro, qui ejus dicitur, continentur. Attamen miror nos ejus plura non habere, qui ex testimonio Scriptoris plus quam

octoginta quatuor annos prophetavit. Hoc ſaltem in genere ſcimus, horum librorum Scriptores neque omnium Prophetarum, neque horum, quos habemus, omnes prophetias collegiſſe: Nam eorum Prophetarum qui regnante Manaſſe prophetaverunt, & de quibus in Libr. 2. Paral. Cap. 33. verſ. 10. 18. 19. in genere fit mentio, nullas plane prophetias habemus; nec etiam omnes horum duodecim Prophetarum. Nam Jonæ non niſi Prophetiæ de Ninivitis deſcribuntur, cum tamen etiam Iſraëlitis prophetaverit, qua de re vide Libr. 2. Reg. Cap. 14. verſ. 25.

De Libro Iobi, & de ipſo Iobo multa inter Scriptores fuit controverſia. Quidam putant Moſen eundem ſcripſiſſe, & totam hiſtoriam non niſi parabolam eſſe; quod quidam Rabinorum in Talmude tradunt, quibus Maimonides etiam favet in ſuo libro More Nebuchim. Alii hiſtoriam veram eſſe crediderunt, quorum quidam ſunt, qui putaverunt hunc Iobum tempore Iacobi vixiſſe, ejuſque filiam Dinam in uxorem duxiſſe. At Aben Hezra, ut jam ſupra dixi, in ſuis commentariis ſupra hunc librum affirmat eum ex alia lingua in Hebræam fuiſſe tranſlatum; quod quidem vellem ut nobis evidentius oſtendiſſet, nam inde poſſemus concludere gentiles etiam libros ſacros habuiſſe. Rem itaque in dubio relinquo, hoc tamen conjicio, Iobum gentilem aliquem fuiſſe virum, & animi conſtantiſſimi, cui primo res proſperæ, deinde adverſiſſimæ, & tandem feliciſſimæ fuerunt. Nam Ezechiël Cap. 14. verſ. 12. eum inter alios nominat: atque hanc Iobi variam fortunam, & animi conſtantiam multis occaſionem dediſſe credo de Dei providentia diſputandi, vel ſaltem authori hujus libri Dialogum componendi: nam quæ in eo continentur, ut etiam ſtylus, non viri inter cineres miſerè ægrotantis, ſed otioſe in muſæo meditantis videntur: Et hîc cum Aben Hezra crederem hunc librum ex alia lingua tranſlatum fuiſſe, quia Gentilium poëſin affectare videtur; Deorum namque Pater bis concilium convocat, & Momus, qui hîc Satan vocatur, Dei dicta ſumma cum libertate carpit &c. ſed hæc meræ conjecturæ ſunt, nec ſatis firmæ. Tranſeo ad Daniëlis librum; hic ſine dubio ex Cap. 8. ipſius Daniëlis ſcripta continet. Undenam autem priora ſeptem capita deſcripta fuerint, neſcio. Poſſumus ſuſpicari, quandoquidem præter

ter primum Chaldaicè ſcripta ſunt, ex Chaldæorum Chronologiis. Quod ſi clarè conſtaret, luculentiſſimum eſſet teſtimonium, unde evinceretur, Scripturam eatenus tantum eſſe ſacram, quatenus per ipſam intelligimus res in eadem ſignificatas, at non quatenus verba ſive linguam & orationes, quibus res ſignificantur, intelligimus: & præterea libros, qui res optimas docent & narrant, quacunque demum lingua, & à quacunque natione ſcripti fuerint æquè ſacros eſſe. Hoc tamen notare ſaltem poſſumus, hæc capita Chaldaicè ſcripta eſſe, & nihilominus æquè ſacra eſſe, ac reliqua Bibliorum. Huic autem Daniëlis libro primus Hezræ ita annectitur, ut facile dignoſcatur eundem Scriptorem eſſe, qui res Judæorum à prima captivitate ſucceſſive narrare pergit; atque huic non dubito annecti Librum Eſter; Nam conjunctio, qua is liber incipit, ad nullum alium referri poteſt: nec credendum eſt, eum eundem eſſe, quem Mardochæus ſcripſit. Nam Cap. 9. verſ. 20, 21, 22. narrat alter de ipſo Mardochæo, quod Epiſtolas ſcripſerit, & quid illæ continuerint: deinde verſ. 31. ejuſdem Cap. quod regina Eſter edicto firmaverit res ad feſtum Sortium (Purim) pertinentes, & quod ſcriptum fuerit in libro, hoc eſt (ut Hebraice ſonat) in libro omnibus tum temporis (quo hæc ſcilicet ſcripta ſunt) noto: atque hunc fatetur Aben Hezra, & omnes fateri tenentur, cum aliis periiſſe. Denique reliqua Mardochæi refert Hiſtoricus ad Chronica Regum Perſarum. Quare non dubitandum eſt, quin hic liber ab eodem Hiſtorico, qui res Daniëles & Hezræ narravit, etiam ſcriptus fuerit; & inſuper etiam liber Nehemiæ, quia Hezræ ſecundus dicitur. Quatuor igitur hos libros, nempe Daniëlis, Hezræ, Eſteris & Nehemiæ ab uno eodemque Hiſtorico ſcriptos eſſe affirmamus: quiſnam autem is fuerit, nec ſuſpicari quidem poſſum. Ut autem ſciamus undenam ipſe, quiſquis tandem fuerit, notitiam harum hiſtoriarum acceperit, & forte etiam maximam earum partem deſcripſerit, notandum quod præfecti, ſive principes Judæorum in ſecundo templo, ut eorum Reges in primo, ſcribas ſive hiſtoriographos habuerunt, qui annales ſive eorum Chronologiam ſucceſſivè ſcribebant: Chronologiæ enim Regum ſive annales in libris Regum paſſim citantur: at Principum & ſacerdotum ſecundi templi citantur primò in libr. Nehemiæ

Cap. 12. verſ. 23. deinde in Mach. lib. 1. Cap. 16. verſ. 24. Et ſine dubio hic ille eſt liber (vide Eſt. Cap. 9. verſ. 31.) de quo modò locuti ſumus, ubi edictum Eſteris, & illa Mardochæi ſcripta erant, quemque cum Aben Hezra periiſſe diximus. Ex hoc igitur libro omnia, quæ in hiſce continentur, deſumta vel deſcripta videntur, nullus enim alius ab eorum Scriptore citatur, neque ullum alium publicæ authoritatis novimus. Quod autem hi libri nec ab Hezra, nec à Nehemia ſcripti fuerint, patet ex eo, quod Nehem. Cap. 12. ℣ſ. 9, 10. producitur genealogia ſummi pontificis Jeſuhgæ uſque ad Jaduah, ſextum ſcilicet pontificem, & qui Alexandro Magno, jam fere Perſarum imperio ſubacto, obviam ivit (vide Joſephi Antiq. lib. 11. Cap. 8.) vel ut Philo Judæus in libro temporum ait, ſextum & ultimum ſub Perſis pontificem. Imo in eodem hoc Nehemiæ Cap. verſ. ſcilicet 22. hoc ipſum clare indicatur. *Levitæ*, inquit Hiſtoricus, *temporis Eljaſibi, Iojadæ, Ionatanis & Iaduhæ* * *ſupra regnum Darii Perſæ ſcripti ſunt*, nempe in Chronologiis: atque neminem exiſtimare credo, quod Hezras aut Nehemias adeo longævi fuerint, ut quatuordecim Reges Perſarum ſupervixerint; nam Cyrus omnium primus Judæis veniam largitus eſt templum reædificandi, & ab eo tempore uſque ad Darium decimumquartum, & ultimumPerſarum Regem ultra 230 anni numerantur. Quare non dubito, quin hi libri, dudum poſtquam Judas Machabæus templi cultum reſtauravit, ſcripti fuerint, idque quia tum temporis falſi Daniëlis, Hezræ & Eſteris libri edebantur à malevolis quibuſdam, qui ſine dubio Sectæ Zaducæorum erant; nam Pharizæi nunquam illos libros, quod ſciam, receperunt. Et quamvis in libro, qui Hezræ quartus dicitur, fabulæ quædam reperiantur, quas etiam in Talmude legimus, non tamen ideo Phariſæis ſunt tribuendi, nam, ſi ſtupidiſſimos demas, nullus eorum eſt, qui non credat, illas fabulas ab aliquo nugatore adjectas fuiſſe; quod etiam credo aliquos feciſſe, ut eorum traditiones omnibus ridendas præberent. Vel fortè ea de cauſa tum temporis deſcripti atque editi ſunt, ut populo oſtenderent, Daniëlis Prophetias adimpletas eſſe, atque eum hac ratione in religione confirmarent,

NB. * *Niſi ſignificat* ultra *error deſcribentis fuit*, *qui* על ſupra *pro* עד uſque *ſcripſit*.

rent, ne de melioribus & futura ſalute in tantis calamitatibus deſperaret. Verumenimvero quamvis hi libri adeo recentes & novi ſint, multæ tamen mendæ ex feſtinatione, nî fallor, deſcribentium in eoſdem irrepſerunt. In hiſce enim ut in reliquis, notæ marginales, de quibus in præcedenti Cap. egimus, plures etiam reperiuntur, & præterea etiam loca quædam, quæ nulla alia ratione excuſari poſſunt, ut jam oſtendam: ſed prius circa horum marginales lectiones notari volo, quod ſi Phariſæis concedendum, eas æque antiquas eſſe, ac ipſos horum librorum Scriptores, tum neceſſario dicendum erit Scriptores ipſos, ſi fortè plures fuerunt, eas ea de cauſa notaviſſe, quia ipſas Chronologias, unde eas deſcripſerunt, non ſatis accurate ſcriptas invenerunt; & quamvis quædam mendæ claræ eſſent, non tamen auſos fuiſſe antiquorum & majorum ſcripta emendare. Nec opus jam habeo, ut de his prolixius hîc iterum agam. Tranſeo igitur ad eas indicandum quæ in margine non notantur. Atque I. neſcio quot dicam irrepſiſſe in Cap. 2. Hezræ: nam ỳſ. 64. traditur ſumma totalis eorum omnium, qui diſtributive in toto capite numerantur, atque iidem dicuntur ſimul fuiſſe 42360: & tamen ſi ſummas partiales addas, non plures invenies, quam 29818. Error igitur hîc eſt vel in totali, vel in partialibus ſummis. At totalis credenda videtur rectè tradi, quia ſine dubio eam unuſquiſque memoriter retinuit, ut rem memorabilem: Partiales autem non item. Adeoque ſi error in totalem ſummam laberetur, ſtatim unicuique pateret, & facile corrigeretur. Atque hoc ex eo planè confirmatur, quod in Nehem. Cap. 7. ubi hoc caput Hezræ (quod Epiſtola genealogiæ vocatur) deſcribitur, ſicuti expreſſe verſ. 5. ejuſdem Cap. Nehemiæ dicitur, ſumma totalis cum hac libri Hezræ planè convenit, partiales autem valde diſcrepant: quaſdam enim majores, quaſdam porro minores, quam in Hezra reperies, eaſque omnes ſimul conficere 31089. quare non dubium eſt, quin in ſolas ſummas partiales tam libri Hezræ quam Nehemiæ plures mendæ irrepſerint. Commentatorum autem, qui has evidentes contradictiones reconciliare conantur, unuſquiſque pro viribus ſui ingenii, quicquid poteſt, fingit & interea, dum ſcilicet literas & verba Scripturæ adorant nihil aliud faciunt, ut jam ſupra monuimus, quam

Bibliorum Scriptores contemtui exponere, adeo ut viderentur nesciviſſe loqui, neque res dicendas ordinare : Imo nihil aliud faciunt, quam Scripturæ perſpicuitatem planè obſcurare : nam ſi ubique liceret Scripturas ad eorum modum interpretari, nulla eſſet ſane oratio, de cujus vero ſenſu non poſſemus dubitare. Sed non eſt cur circa hæc diu detinear : mihi enim perſuadeo, quod ſi aliquis hiſtoricus ea omnia imitari vellet, quæ ipſi Scriptoribus Bibliorum devotè concedunt, eum ipſi multis modis irriderent. Et ſi putant eum blaſphemum eſſe, qui Scripturam alicubi mendoſam eſſe dicit, quæſo quo nomine tum ipſos appellabo, qui Scripturis quicquid lubet, affingunt? qui Sacros Hiſtoricos ita proſtituunt, ut balbutire, & omnia confundere credantur? qui denique ſenſus Scripturæ perſpicuos & evidentiſſimos negant? quid enim in Scriptura clarius, quam quod Hezras cum ſociis in Epiſtola Genealogiæ, in cap. 2. libri qui ejus dicitur, deſcripta, numerum eorum omnium, qui Hieroſolymam profecti ſunt, per partes comprehenderit, quandoquidem in iis, non tantum eorum numerus traditur, qui ſuam Genealogiam, ſed etiam eorum, qui eam non potuerunt indicare. Quid inquam clarius, ex verſ. 5. cap. 7. Nehemiæ, quam quod ipſe hanc eandem Epiſtolam ſimpliciter deſcripſerit? Ii igitur, qui hæc aliter explicant, nihil aliud faciunt, quam verum Scripturæ ſenſum & conſequenter Scripturam ipſam negare, quod autem putant pium eſſe, una loca Scripturæ aliis accommodare, ridicula ſane pietas, quod loca clara obſcuris, & recta mendoſis accommodent, & ſana putridis corrumpant. Abſit tamen ut eos blaſphemos appellem, qui nullum animum maledicendi habent; nam errare humanum quidem eſt. Sed ad propoſitum revertor. Præter mendas quæ in ſummis Epiſtolæ Genealogiæ tam Hezræ quam Nehemiæ ſunt concedendæ, plures etiam notantur in ipſis nominibus familiarum, plures inſuper in ipſis Genealogiis, in hiſtoriis, & vereor ne etiam in ipſis prophetiis. Nam ſane Prophetia Jeremiæ cap. 22. de Jechonia nullo modo cum ejus hiſtoria (vide finem libri 2. Regum, & Jerem. & libr. 1. Paral. cap. 3. verſ. 17, 18, 19.) convenire videtur, & præcipue verba verſus ultimi illius capitis, nec etiam video qua ratione de Tſidchia, cujus oculi, ſimulac filios necare vidit, effoſſi

ſunt,

ſunt, dicere potuit *pacifice morieris &c.* (vide Ierem. cap. 34. ẏſ. 5.) Si ex eventu Prophetiæ interpretandæ ſunt hæc nomina mutanda eſſent, & pro Tſidchia Iechonias, & contra pro hoc ille ſumendus videretur: Sed hoc minus paradoxum, adeoque rem ut imperceptibilem relinquere malo, præcipue quia ſi hîc aliquis eſt error, is Hiſtorico, non vitio exemplarium tribuendus eſt. Quod ad reliquos attinet, quos dixi, eos hîc notare non puto, quandoquidem id non ſine magno lectoris tædio efficere poſſim; præſertim quia ab aliis jam animadverſa ſunt. Nam R. Selomo ob manifeſtiſſimas contradictiones, quas in relatis genealogiis obſervavit, coactus eſt in hæc verba erumpere, nempe (vide ejus commentaria in lib. 1. cap. 8. Paralip.) *quod Hezras* (quem libros Paral. ſcripſiſſe putat) *filios Benjaminis aliis nominibus appellat, ejuſque genealogiam aliter, quam eam habemus in libr. Geneſeos, diducit, & quod denique maximam partem civitatum Levitarum aliter, quam Ioſua, indicat, inde evenit, quod diſcrepantia originalia invenit;* & paulo infra *quod Genealogia Gibeonis & aliorum bis & varie deſcribitur, quia Hezras plures & varias uniuſcujuſque Genealogiæ Epiſtolas invenit, & in his deſcribendis maximum numerum exemplarium ſecutus eſt, at quando numerus diſcrepantium Genealogorum æqualis erat, tum utrorumque exemplaria deſcripſit*, atque hoc modo abſolute concedit hos libros ex originalibus non ſatis correctis nec ſatis certis deſcriptos fuiſſe; Imo commentatores ipſi ſæpiſſime, dum loca conciliare ſtudent, nihil plus agunt quam errorum cauſas indicare; denique neminem ſani judicii credere exiſtimo, quod Sacri Hiſtorici conſultò ita ſcribere voluerint, ut ſibi paſſim contradicere viderentur. At forte aliquis dicet, me hac ratione Scripturam plane evertere, nam hac ratione eam ubique mendoſam eſſe ſuſpicari omnes poſſunt: Sed ego contra oſtendi, me hac ratione Scripturæ conſulere ne ejus loca clara, & pura mendoſis accommodentur, & corrumpantur: nec quia quædam loca corrupta ſunt, idem de omnibus ſuſpicari licet: nullus enim liber unquam ſine mendis repertus eſt, an quæſo ea de cauſa ubique mendoſos aliquis unquam ſuſpicatus eſt? nemo ſane: præſertim quando oratio eſt perſpicua, & mens authoris clare percipitur. His ea quæ circa hiſtoriam Librorum Veteris Teſtamenti notare volueram abſolvi.

abſolvi. Ex quibus facile colligimus ante tempus Machabæorum nullum canonem Sacrorum Librorum fuiſſe, ſed hos quos jam habemus à Phariſæis ſecundi templi, qui etiam formulas precandi inſtituerunt, præ multis aliis ſelectos eſſe, & ex ſolo eorum decreto receptos. Qui itaque authoritatem Sacræ Scripturæ demonſtrare volunt, ii authoritatem uniuſcujuſque libri oſtendere tenentur, nec ſufficit divinitatem unius probare ad eandem de omnibus concludendam: alias ſtatuendum concilium Phariſæorum in hac lectione librorum errare non potuiſſe, quod nemo unquam demonſtrabit. Ratio autem quæ me cogit ſtatuere, ſolos Phariſæos libros Veteris Teſtamenti elegiſſe, & in canonem Sacrorum poſuiſſe, eſt, quia in libro Danielis Cap. ult. verſ. 2. reſurrectio mortuorum prædicitur, quam Tſaducæi negabant: deinde quia ipſi Phariſæi in Talmude hoc clarè indicant. Nempe Tractatus Sabbathi Cap. 2. fol. 30. pag. 2. dicitur אמר רבי יהודה משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין דברי תורה ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורת *dixit R. Iehuda nomine Rabi quæſiverunt periti abſcondere librum Eccleſiaſtis, quia ejus verba verbis legis* (NB.) libro legis Moſis) *repugnant. Cur autem ipſum non abſconderunt? quia ſecundum legem incipit & ſecundum legem deſinit.* Et Paulo infra ואף ספר. משלי בקשו לגנוז *& etiam librum Proverbiorum quæſiverunt abſcondere &c.* & denique ejuſdem Tractatus Cap. 1. fol. 13. pag. 2. ברם זכור אותו האיש לטוב נחניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא זגנז ספר יחנקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה *profecto illum virum benignitatis cauſa nomina, cui nomen Neghunja filius Hiskiæ; nam ni ipſe fuiſſet, abſconditus fuiſſet liber Ezechielis, quia ejus verba verbis legis repugnabant &c.* Ex quibus clariſſime ſequitur, legis peritos concilium adhibuiſſe, quales libri ut ſacri eſſent recipiendi, & quales excludendi. Qui igitur de omnium authoritate certus eſſe vult, conſilium de integro ineat, & rationem cujuſque exigat. Jam autem tempus eſſet libros etiam Novi Teſtamenti eodem modo examinare. Sed quia id à Viris cum ſcientiarum, tum maxime linguarum peritiſſimis factum eſſe audio & etiam quia tam exactam linguæ græcæ cognitionem non habeo, ut hanc provinciam ſuſcipere audeam, & denique quia librorum, qui Hebræa lingua ſcripti fuerunt, exem-

exemplaribus diſtituimur, ideo huic negotio ſuperſedere malo. Attamen ea notare puto, quæ ad meum inſtitutum maxime faciunt, de quibus in ſequentibus.

CAPUT XI.

Inquiritur an Apoſtoli Epiſtolas ſuas tanquam Apoſtoli & Prophetæ; an vero tanquam Doctores ſcripſerint. Deinde Apoſtolorum officium oſtenditur.

NEmo qui novum Teſtamentum legit, dubitare poteſt Apoſtolos Prophetas fuiſſe. Verum quia Prophetæ non ſemper ex revelatione loquebantur, ſed contra admodum raro, ut in fine Cap. 1. oſtendimus, dubitare poſſumus num Apoſtoli tanquam Prophetæ ex revelatione & expreſſo mandato, ut Moſes, Jeremias & alii, an vero tanquam privati, vel doctores Epiſtolas ſcripſerint; præſertim quia in Epiſt. ad Corinth. I. Cap. 14. verſ. 6. Paulus duo prædicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex cognitione alterum, atque ideo inquam dubitandum, an in Epiſtolis prophetent, an vero doceant. Verum ſi ad earum ſtylum attendere volumus, eum à ſtylo prophetiæ alieniſſimum inveniemus. Nam Prophetis uſitatiſſimum erat, ubique teſtari, ſe ex Dei edicto loqui; nempe *ſic dicit Deus, ait Deus exercituum, edictum Dei &c.* atque hoc non tantum videtur locum habuiſſe in publicis Prophetarum concionibus, ſed etiam in Epiſtolis, quæ revelationes continebant, ut ex illa Eliæ Jehoramo ſcripta patet (vide libr. 2. Paral. Cap. 21. verſ. 12.) quæ etiam incipit כה אמר יהוה *ſic dicit Deus.* At in Epiſtolis Apoſtolorum nihil ſimile legimus, ſed contra in I. ad Corinth. Cap. 7. verſ. 40. Paulus ſecundum ſuam ſententiam loquitur. Imo perplurimis in locis animi ambigui & perplexi modi loquendi occurrunt, ut (Epiſt. ad Romam. Cap. 3. ℣ſ. 28.) *arbitramur igitur*, & (Cap. 8. ℣ſ. 18.) *arbitror enim ego*, & ad hunc modum plura. Præter hæc alii inveniuntur modi loquendi, ab authoritate prophetica plane remoti. Nempe, *hoc autem dico ego, tanquam infirmus, non autem ex mandato* (vide Epiſtol. ad Corinth. I. Cap. 7. verſ. 6.) *conſilium do tanquam vir, quia Dei gratia fidelis eſt.*

(vide ejusdem Cap. 7. vers. 25.) & sic alia multa. & notandum quod cum in prædicto Cap. ait, se præceptum Dei vel mandatum habere vel non habere, non intelligit præceptum vel mandatum sibi à Deo revelatum, sed tantum Christi documenta, quæ discipulos in monte docuit. Præterea si ad modum etiam attendamus, quo in his Epistolis Apostoli doctrinam Euangelicam tradunt, eum etiam à modo Prophetarum valde discedere videbimus. Apostoli namque ubique ratiocinantur, ita ut non prophetare, sed disputare videantur. Prophetiæ verò contra mera tantum dogmata & decreta continent; quia in iis Deus quasi loquens introducitur, qui non ratiocinatur, sed ex absoluto suæ naturæ imperio decernit. Et etiam quia Prophetæ authoritas ratiocinari non patitur; quisquis enim vult sua dogmata ratione confirmare, eô ipso ea arbitrali uniuscujusque judicio submittit. Quod etiam Paulus, quia ratiocinatur, fecisse videtur, qui in Epist. ad Corinth. 1. Cap. 10. vers. 15. ait, *tanquam sapientibus loquor, judicate vos id quod dico.* Et denique quia Prophetæ res revelatas non ex virtute luminis naturalis, hoc est, non ratiocinando percipiebant, ut in Cap. 1. ostendimus. Et quamvis in quinque libris etiam quædam per illationem concludi videantur, si quis tamen ad ea attenderit, eadem nullo modo tanquam peremtoria argumenta sumi posse videbit. Ex. Gr. cum Moses Deuter. Cap. 31. vers. 27. Israëlitis dixit, *si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis postquam mortuus ero.* Nullo modo intelligendum est, quod Moses ratione convincere vult Israëlitas post ejus mortem à vero Dei cultu necessario deflexuros, argumentum enim falsum esset, quod etiam ex ipsa Scriptura ostendi posset: nam Israëlitæ constanter perseverarunt vivente Josua, & Senibus, & postea etiam vivente Samuële, Davide, Salomone &c. Quare verba illa Mosis moralis locutio tantum sunt, qua rethorice & prout futuram populi defectionem vividius imaginari potuerat, prædicit: Ratio autem cur non dico Mosen ex se ipso, ut populo suam prædictionem verisimilem faceret, & non tanquam Prophetam ex revelatione hæc dixisse, est, quia vers. 21. ejusdem Cap. narratur Deum hoc ipsum Mosi aliis verbis revelavisse, quem sane non opus erat, verisimilibus rationibus certiorem de hac Dei prædictione & decreto

decreto reddere, at necesse erat, ipsam in ipsius imaginatione vivide repræsentari, ut in Cap. 1. ostendimus, quod nullo meliori modo fieri poterat, quam præsentem populi contumaciam, quam sæpe expertus fuerat, tanquam futuram imaginando. Et ad hunc modum omnia argumenta Mosis, quæ in quinque libris reperiuntur, intelligenda sunt; quod scilicet non sunt ex scriniis rationis desumpta, sed tantum dicendi modi, quibus Dei decreta efficacius exprimebat, & vividè imaginabatur. Nolo tamen absolute negare Prophetas ex revelatione argumentari potuisse, sed hoc tantum affirmo, quo Prophetæ magis legitime argumentantur, eò eorum cognitio, quam rei revelatæ habent, ad naturalem magis accedit, atque ex hoc maxime dignosci Prophetas cognitionem supra naturalem habere, quod scilicet pura dogmata, sive decreta, sive sententias loquantur; & ideo summum Prophetam Mosen nullum legitimum argumentum fecisse; & contra longas Pauli deductiones & argumentationes, quales in Epistol. ad Romanos reperiuntur, nullo modo ex revelatione supernaturali scriptas fuisse concedo. Itaque tam modi loquendi, quam disserendi Apostolorum in Epistolis clarissime indicant easdem non ex revelatione, & divino mandato, sed tantum ex ipsorum naturali judicio scriptas fuisse, & nihil continere præter fraternas monitiones mixtas urbanitate (à qua sanè prophetica authoritas planè abhorret) qualis est illa Pauli excusatio in Epist. ad Rom. Cap. 15. vers. 15. *Paulo audacius scripsi vobis fratres.* Possumus præterea hoc ipsum ex eo concludere, quod nullibi legimus, quod Apostoli jussi sint scribere, sed tantum prædicare quocunque irent, & dicta signis confirmare. Nam eorum præsentia, & signa absolute requirebantur ad gentes ad religionem convertendas, easque in eadem confirmandas, ut ipse Paulus in Epist. ad Rom. Cap. 1. vers. 11. expresse indicat, *quia valde*, inquit, *desidero ut videam vos, ut impertiar vobis donum Spiritus ut confirmemini.* At hìc objici posset quod eodem modo possemus concludere Apostolos nec etiam tanquam Prophetas prædicavisse: nam cum huc aut illuc prædicatum ibant, id non ex expresso mandato sicuti olim Prophetæ, faciebant. Legimus in Veteri Testamento quod Jonas Niniven prædicatum ivit, ac simul quod eò expresse missus est, &

quod ei revelatum fuerit id, quod ibi prædicare debebat. Sic etiam de Mose prolixe narratur, quod in Ægyptum tanquam Dei legatus profectus est, & simul quid populo Israëlitico & Regi Pharahoni dicere, & quęnam signa ad fidem faciendam coram ipsis facere tenebatur. Esaias, Jeremias, Ezechiel expresse jubentur Israëlitis prædicare. Et denique nihil Prophetæ prædicaverunt, quod Scriptura non testetur eos id à Deo accepisse. At de Apostolis nihil simile, cum huc, aut illuc ibant prædicatum in novo Testamento, nisi admodum rarò legimus. Sed contra quædam reperiemus quæ expresse indicant, Apostolos ex proprio consilio loca ad prædicandum elegisse: ut contentio illa ad dissidium usque, Pauli & Barnabæ, de qua vide Act. Cap. 15. vers. 17. 18. &c. Et quod sæpe etiam frustra aliquo ire tentaverint, ut idem Paulus in Epist. ad Rom. Cap. 1. vers. 13. testatur nempe *his temporibus multis volui venire ad vos & prohibitus sum.* & Cap. 15. vers. 22. *propter hoc impeditus sum temporibus multis, quominus venirem ad vos.* Et Cap. denique ult. Epist. ad Corinth. 1. vers. 12. *De Apollo autem fratre meo multum petii ab eo, ut proficisceretur ad vos cum fratribus, & omnino nulla erat ei voluntas, ut veniret ad vos: cum autem ei erit opportunitas &c.* Quare tam ex his modis loquendi, & contentione Apostolorum, quam ex eo quod nec, cum ad prædicandum aliquo irent, testetur Scriptura, sicut de antiquis Prophetis, quod ex Dei mandato iverant, concludere debueram, Apostolos tanquam doctores, & non tanquam Prophetas etiam prædicavisse. Verum hanc quæstionem facile solvemus, modo attendamus ad differentiam vocationis Apostolorum & Prophetarum Veteris Testamenti. Nam hi non vocati sunt ut omnibus nationibus prædicarent & prophetarent, sed quibusdam tantum peculiaribus, & propterea expressum & singulare mandatum ad unamquamque requirebant. At Apostoli vocati sunt, ut omnibus absolute prædicarent, omnesque ad religionem converterent. Quocunque igitur ibant Christi mandatum exequebantur, nec ipsis opus erat, ut antequam irent, res prædicandæ iisdem revelarentur; discipulis scilicet Christi, quibus ipse dixerat, *quum autem tradiderint vos ne sitis solliciti quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquemini &c.* (vide Matth. Cap. 10. vs. 19.

verſ. 19, 20.) Concludimus itaque Apoſtolos ea tantum ex ſingulari revelatione habuiſſe, quæ viva voce prædicaverunt, & ſimul ſignis confirmaverunt (vide quæ in initio 2. Cap. oſtendimus) quæ autem ſimpliciter nullis adhibitis, tanquam teſtibus, ſignis, ſcripto vel viva voce docuerunt, ea ex cognitione (naturali ſcilicet) locuti ſunt, vel ſcripſerunt; qua de re vide Epiſt. ad Corinth. 1. Cap. 14. verſ. 6. nec hîc nobis moram injicit, quod omnes Epiſtolæ exordiantur ab Apoſtolatus approbatione, nam Apoſtolis, ut mox oſtendam, non tantum virtus ad Prophetandum, ſed etiam authoritas ad docendum conceſſa eſt. Et hac ratione concedimus eos tanquam Apoſtolos ſuas Epiſtolas ſcripſiſſe, & hac de cauſa exordium à ſui apoſtolatus approbatione unumquemque ſumſiſſe: vel forte, ut animum lectoris facilius ſibi conciliarent, & ad attentionem excitarent, voluerunt ante omnia teſtari, ſe illos eſſe, qui omnibus fidelibus ex ſuis prædicationibus innotuerant, & qui tum claris teſtimoniis oſtenderant, ſe veram docere religionem & ſalutis viam. Nam quæcunque ego in hiſce Epiſtolis dici video de Apoſtolorum vocatione, & Spiritu Sancto & divino quem habebant, ad eorum quas habuerant, prædicationes referri video, iis tantum locis exceptis, in quibus Spiritus Dei, & Spiritus Sanctus pro mente ſana, beata & Deo dicata &c. (De quibus in primo Cap. diximus) ſumitur. Ex. Gr. in Epiſt. ad Corinth. 1. Cap. 7. verſ. 40. ait Paulus, *beata autem eſt ſi ita maneat ſecundum ſententiam meam, puto autem etiam ego, quod Spiritus Dei ſit in me.* Ubi per *Spiritum Dei* ipſam ſuam mentem intelligit, ut ipſe orationis contextus indicat: hoc enim vult; viduam, quæ ſecundo non vult nubere marito, beatam judico ſecundum meam ſententiam, qui cælebs vivere decrevi, & me beatum puto. Et ad hunc modum alia reperiuntur, quæ hîc adferre ſupervacaneum judico. Cum itaque ſtatuendum ſit Epiſtolas Apoſtolorum à ſolo lumine naturali dictatas fuiſſe, videndum jam eſt, quomodo Apoſtoli ex ſola naturali cognitione, res, quæ ſub eandem non cadunt, docere poterant. Verum ſi ad illa, quæ circa Scripturæ interpretationem Cap. VII. hujus Tractatus diximus, attendamus, nulla hîc nobis erit difficultas. Nam quamvis ea, quæ in Bibliis continentur, ut plurimum noſtrum

captum ſuperent, poſſumus tamen ſecure de iiſdem diſſerere, modo nulla alia principia admittamus, quam ea, quæ ex ipſa Scriptura petuntur; atque hoc eodem etiam modo Apoſtoli ex rebus, quas viderant, quaſque audiverant & quas denique ex revelatione habuerant, multa concludere, & elicere, eaque homines ſi libitum iis eſſet, docere poterant. Deinde quamvis religio, prout ab Apoſtolis prædicabatur, nempe ſimplicem Chriſti hiſtoriam narrando, ſub rationem non cadat, ejus tamen ſummam, quæ potiſſimum documentis moralibus conſtat, ut tota Chriſti doctrina, poteſt unuſquiſque lumine naturali facile aſſequi. Denique Apoſtoli non indigebant lumine ſupernaturali ad religionem, quam antea ſignis confirmaverant, communi hominum captui ita accommodandam, ut facile ab unoquoque ex animo acciperetur; neque etiam eodem indigebant ad homines de eadem monendos; atque hîc finis Epiſtolarum eſt, homines ſcilicet eâ viâ docere & monere, quam unuſquiſque Apoſtolorum optimam judicavit ad eoſdem in religione confirmandos: & hîc notandum id, quod paulo ante diximus, nempe, quod Apoſtoli non tantum virtutem acceperant ad hiſtoriam Chriſti tanquam Prophetæ prædicandam, eandem ſcilicet ſignis confirmando, ſed præterea etiam authoritatem docendi & monendi ea via, quam unuſquiſque optimam eſſe judicaret; quod utrumque donum Paulus in Epiſt. ad Timoth. 2. Cap. 1. verſ. 11. clarè his indicat *in quo ego conſtitutus ſum præco & Apoſtolus & doctor gentium.* Et in I. ad eund. Cap. 2. verſ. 7. *cujus conſtitutus ſum ego præco & Apoſtolus (veritatem dico per Chriſtum, non mentior) doctor gentium cum fide* NB. *ac veritate.* His, inquam, clare utramque approbationem nempe apoſtolatûs & doctoratûs indicat; at authoritatem monendi quemcunque & quandocunque voluerit in Epiſt. ad Philem. verſ. 8. his ſignificat *quamvis multam in Chriſto libertatem habeam præcipiendi tibi, quod conveniet, tamen &c.* Ubi notandum, quod ſi ea, quæ Philemoni præcipere oportebat, Paulus ut Propheta à Deo acceperat, & tanquam Propheta præcipere debebat, tum profecto ipſi non licuiſſet Dei præceptum in preces mutare. Quare neceſſario intelligendum eum loqui de libertate monendi, quæ ipſi tanquam doctori, & non tanquam Prophetæ erat. Attamen nondum

ſatis clare ſequitur Apoſtolos viam docendi, quam unuſquiſque meliorem judicaſſet, eligere potuiſſe, ſed tantum eos ex officio Apoſtolatûs non ſolum Prophetas, ſed etiam Doctores fuiſſe, niſi rationem in auxilium vocare velimus, quæ plane docet eum, qui authoritatem docendi habet, habere etiam authoritatem eligendi, quam velit viam. Sed ſatius erit rem omnem ex ſola Scriptura demonſtrare: Ex ipſa enim clarè conſtat, unumquemque Apoſtolorum ſingularem viam elegiſſe; nempe ex his verbis Pauli Epiſt. ad Rom. Cap. 15. verſ. 20. *Sollicite curans ut prædicarem non ubi invocatum erat nomen Chriſti, ne ædificarem ſupra alienum fundamentum.* Sane ſi omnes eandem docendi viam habebant & omnes ſupra idem fundamentum Chriſtianam religionem ædificaverant, nulla ratione Paulus alterius Apoſtoli fundamenta aliena vocare poterat, utpote quæ & ipſius eadem erant: Sed quandoquidem ipſa aliena vocat neceſſario concludendum, unumquemque religionem diverſo fundamento ſuperædificaſſe, & Apoſtolis in ſuo doctoratu idem contigiſſe quod reliquis doctoribus, qui ſingularem docendi methodum habent, ut ſemper magis eos docere cupiant, qui plane rudes ſunt, & linguas vel ſcientias, etiam mathematicas, de quarum veritate nemo dubitat, ex nullo alio diſcere inceperunt. Deinde ſi ipſas Epiſtolas aliqua cum attentione percurramus, videbimus Apoſtolos in ipſa religione quidem convenire, in fundamentis autem admodum diſcrepare. Nam Paulus ut homines in religione confirmaret, & iis oſtenderet ſalutem a ſola Dei gratia pendere, docuit neminem ex operibus ſed ſola fide gloriari poſſe, neminemque ex operibus juſtificari (vide Epiſt. ad Rom. Cap. 3. verſ. 27, 28.) & porro totam illam doctrinam de prædeſtinatione. Jacobus autem contra in ſua Epiſtola hominem ex operibus juſtificari & non ex fide tantum (vide ejus Epiſt. Cap. 2. verſ. 24.) & totam doctrinam religionis, miſſis omnibus illis Pauli diſputationibus, paucis admodum comprehendit. Denique non dubium eſt, quin ex hoc, quod ſcilicet Apoſtoli diverſis fundamentis religionem ſuperædificaverint, ortæ ſint multæ contentiones & ſchiſmata, quibus eccleſia jam inde ab Apoſtolorum temporibus indeſinenter vexata fuit, & profecto in æternum vexabitur, donec tandem aliquando religio

religio à ſpeculationibus philoſophicis ſeparetur & ad pauciſſima & ſimpliciſſima dogmata, quæ Chriſtus ſuos docuit, redigatur: quod Apoſtolis impoſſibile fuit, quia Euangelium ignotum erat hominibus, adeoque ejus ne doctrinæ novitas eorum aures multum læderet; eam, quoad fieri poterat, hominum ſui temporis ingenio accommodaverunt, (vide Epiſt. ad Cor. 1. Cap. 9. ℣ſ. 19, 20. &c.) & fundamentis tum temporis maxime notis, & acceptis ſuperſtruxerunt: & ideo nemo Apoſtolorum magis philoſophatus eſt, quam Paulus, qui ad gentibus prædicandum vocatus fuit. Reliqui autem qui Judæis prædicaverunt, philoſophiæ ſcilicet contemtoribus, eorum etiam ingenio ſeſe accommodaverunt (de hoc vide Epiſt. ad Galat. Cap. 2. verſ. 11. &c.) & religionem nudam à ſpeculationibus philoſophicis docuerunt. Jam autem felix profecto noſtra eſſet ætas, ſi ipſam etiam ab omni ſuperſtitione liberam videremus.

CAPUT XII.

De vero Legis divinæ ſyngrapho, & qua ratione Scriptura Sacra vocatur, & qua ratione Verbum Dei. & denique oſtenditur ipſam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos perveniſſe.

QUi Biblia, ut ut ſunt, tanquam Epiſtolam Dei, è cælo hominibus miſſam conſiderant, clamabunt ſine dubio me peccatum in Spiritum Sanctum commiſiſſe, qui ſcilicet Dei verbum mendoſum, truncatum, adulteratum & ſibi non conſtans ſtatuerim, noſque ejus non niſi fragmenta habere, & denique ſyngraphum pacti Dei, quod cum Judæis pepigit periiſſe. Verum non dubito, ſi rem ipſam perpendere velint, quin ſtatim clamare deſinent: Nam tam ipſa ratio, quam Prophetarum & Apoſtolorum ſententiæ apertè clamant Dei æternum verbum & pactum, veramque religionem hominum cordibus, hoc eſt, humanæ menti divinitus inſcriptam eſſe, eamque verum eſſe Dei ſyngraphum, quod ipſe ſuo ſigillo, nempe ſui idea, tanquam imagine ſuæ divinitatis conſignavit. Primis Judæis Religio tan-

tanquam lex ſcripto tradita eſt, nimirum quia tum temporis veluti infantes habebantur. Verum impoſterum Moſes (Deuter. Cap. 30. verſ. 6.) & Jeremias (Cap. 31. verſ. 33.) tempus futurum ipſis prædicant, quo Deus ſuam legem eorum cordibus inſcribet. Adeoque ſolis Judæis, & præcipue Zaducæis competebat olim pro lege in tabulis ſcripta pugnare, at iis minime, qui ipſam mentibus inſcriptam habent: qui igitur ad hæc attendere velit, nihil in ſupradictis reperiet, quod Dei verbo ſive veræ Religioni, & fidei repugnet, vel quod eam infirmare poſſit, ſed contra nos eandem confirmare; ut etiam circa finem Cap. 10. oſtendimus; & nî hoc eſſet, plane de his tacere decreviſſem, imo libenter conceſſiſſem ad effugiendas omnes difficultates, in Scripturis profundiſſima latere myſteria: ſed quia inde intolerabilis orta eſt ſuperſtitio, & alia pernicioſiſſima incommoda, de quibus in præfatione Cap. 7. locutus ſum, his minime ſuperſedendum eſſe duxi; præſertim quia religio nullis ſuperſtitioſis ornamentis indiget, ſed contra de ipſius ſplendore adimitur, quando ſimilibus figmentis adornatur. At dicent, quamvis lex divina cordibus inſcripta ſit, Scripturam nihilominus Dei eſſe verbum, adeoque non magis de Scriptura, quam de Dei Verbo dicere licet, eandem truncatam, & depravatam eſſe: Verum ego contra vereor, ne nimis ſtudeant eſſe ſancti & Religionem in ſuperſtitionem convertant, imo ne ſimulacra & imagines, hoc eſt chartam & atramentum pro Dei Verbo adorare incipiant. Hoc ſcio, me nihil indignum Scriptura aut Dei verbo dixiſſe, qui nihil ſtatuerim, quod non evidentiſſimis rationibus verum eſſe demonſtraverim; & hac de cauſa etiam certo affirmare poſſim, me nihil dixiſſe, quod impium ſit, vel quod impietatem redoleat. Fateor profanos quoſdam homines, quibus religio onus eſt, ex his licentiam peccandi ſumere poſſe, & ſine ulla ratione, ſed tantum ut voluptati concedant, hinc concludere Scripturam ubique eſſe mendoſam & falſificatam, & conſequenter nullius etiam authoritatis. Verum ſimilibus ſubvenire impoſſibile eſt ſecundum illud tritum, quod nihil adeo recte dici poteſt, quin male interpretando poſſit depravari. Qui voluptatibus indulgere volunt, facile cauſam quamcumque invenire poſſunt, nec olim ii, qui ipſa originalia, arcam fœderis, imo ipſos Prophetas &

Apoſtolos habebant, meliores fuerunt, nec magis obtemperantes, ſed omnes tam Judæi, quam Gentiles iidem ſemper fuerunt, & in omni ævo virtus admodum rara fuit. Attamen ut omnem amoveam ſcrupulum, oſtendendum hîc eſt qua ratione Scriptura, & quæcunque res muta ſacra & divina dici debeat: deinde quid ſit revera verbum Dei & quod id non contineatur in certo numero librorum: & denique Scripturam quatenus ea docet quæ ad obedientiam & ſalutem neceſſaria ſunt, non potuiſſe corrumpi. Nam ex his facile unuſquiſque judicare poterit, nos nihil contra Dei verbum dixiſſe, nec ullum locum impietati dediſſe.

Id ſacrum & divinum vocatur, quod pietati & religioni exercendæ deſtinatum eſt, & tamdiu tantum ſacrum erit, quamdiu homines eo religioſe utuntur: quod ſi pii eſſe deſinant, & id etiam ſimul ſacrum eſſe deſinet: at ſi idem ad res impias patrandas dedicent, tum id ipſum quod antea ſacrum erat immundum & profanum reddetur. Ex. Gr. locus quidam à Jacobo Patriarcha vocatus fuit בית אל *domus Dei*, quia ibi Deum ei revelatum coluit: ſed à Prophetis ille ipſe locus vocatus fuit בית און *domus iniquitatis* (vide Hamos Cap. 5. v. 5. & Hoſeæ Cap. 10. v. 5.) quia Iſraëlitæ ex inſtituto Jarobohami ibi idolis ſacrificare ſolebant. Aliud exemplum. quod rem clariſſime indicat. Verba ex ſolo uſu certam habent ſignificationem, & ſi ſecundum hunc eorum uſum ita diſponantur, ut homines eadem legentes ad devotionem moveant, tum illa verba ſacra erunt, & etiam liber tali verborum diſpoſitione ſcriptus. Sed ſi poſtea uſus ita pereat, ut verba nullam habeant ſignificationem, vel quod liber prorſus negligatur, ſive ex malitia, ſive quia eodem non indigent, tum & verba, & liber nullius uſus, neque ſanctitatis erunt: denique ſi eadem verba aliter diſponantur, vel quod uſus prævaluerit ad eadem in contrariam ſignificationem ſumenda, tum & verba & liber, qui antea ſacri, impuri & profani erunt. Ex quo ſequitur nihil extra mentem abſolute, ſed tantum reſpective ad ipſam, ſacrum aut profanum aut impurum eſſe. Quod etiam ex multis Scripturæ locis evidentiſſime conſtat. Jeremias (ut unum aut alterum adferam) Cap. 7. verſ. 4. ait Judæos ſui temporis falſo vocaviſſe templum Salomonis, templum Dei: nam, ut ipſe in eodem

Capite pergit, Dei nomen illi templo tantum inesse potuerat, quamdiu ab hominibus, qui ipsum colunt, & justitiam defendunt, frequentatur; quod si ab homicidis, furibus, idololatris, aliisque nefariis hominibus frequentetur; tum foveam potius esse transgressorum. Quid de arca fœderis factum sit nihil Scriptura narrat, quod sæpe miratus sum: hoc tamen certum est, eandem periisse, vel cum templo combustam fuisse, etsi nihil magis sacrum, nec majoris reverentiæ apud Hebræos fuit. Hac itaque ratione Scriptura etiam tamdiu sacra est, & ejus orationes divinæ, quamdiu homines ad devotionem erga Deum movet: sed si ab iisdem prorsus negligatur, ut olim à Judæis, nihil est præter chartam, & atramentum, & ab iisdem absolute profanatur, & corruptioni obnoxia relinquitur, ideoque si tum corrumpitur, aut perit, falso tum dicitur verbum Dei corrumpi, aut perire: sicuti etiam tempore Jeremiæ falso diceretur templum, quod tum temporis templum Dei esset, flammis periisse. Quod ipse Jeremias etiam de ipsa lege ait: Sic namque impios sui temporis increpat איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יהוה אתנו הלא לשקר עשה עט שקר סופרים *quia ratione dicitis periti sumus: & lex Dei nobiscum est. Certe frustra adornata fuit; calamus scribarum frustra* (factus est), hoc est, falso dicitis vos, etsi Scriptura penes vos est, legem Dei habere postquam ipsam irritam fecistis. Sic etiam cum Moses primas tabulas fregit, ille minime verbum Dei præ ira è manibus ejecit, atque fregit (nam quis hoc de Mose, & verbo Dei suspicari posset) sed tantum lapides, qui quamvis antea sacri essent, quia iis inscriptum erat fædus, sub quo Judæi Deo obedire se obligaverant, tamen quia postea vitulum adorando pactum illud irritum fecerant, nullius prorsus tum erant sanctitatis; & eadem etiam de causa secundæ cum arca perire potuerunt. Non itaque mirum si jam etiam prima originalia Mosis non extent, neque quod ea, quæ in superioribus diximus libris, quos habemus, contigerint, quando verum originale fœderis divini, & omnium sanctissimum totaliter perire potuerit. Desinant ergo nos impietatis accusare, qui nihil contra verbum Dei locuti sumus, nec idem contaminavimus, sed iram, si quam justam habere possint, in antiquos vertant, quorum malitia Dei arcam, templum, legem & omnia

ſacra profanavit, & corruptioni ſubjecit. Deinde ſi ſecundum illud Apoſtoli in 2. Epiſt. ad Corinth. cap. 3. verſ. 3. Dei Epiſtolam in ſe habent non atramento, ſed Dei Spiritu, neque in tabulis lapideis, ſed in tabulis carneis cordis ſcriptam, deſinant literam adorare & de eadem adeo eſſe ſolliciti. His puto me ſatis explicuiſſe, qua ratione Scriptura Sacra & divina habenda ſit. Videndum jam eſt, quid proprie intelligendum ſit per דבר־יהוה *debar Iehova* (verbum Dei) דבר *dabar* quidem ſignificat *verbum, orationem, edictum & rem.* Quibus autem de cauſis res aliqua Hebraice dicitur Dei eſſe, & ad Deum refertur in Cap. 1. oſtendimus, atque ex iis facile intelligitur, quid Scriptura ſignificare velit per verbum Dei, orationem, edictum & rem. Omnia itaque hîc repetere non eſt opus, nec etiam quæ in Cap. 6. de miraculis tertio loco oſtendimus. Sufficit rem tantum indicare, ut quæ de his hîc dicere volumus, melius intelligantur. Nempe, quod verbum Dei, quando de ſubjecto aliquo prædicatur, quod non ſit ipſe Deus, proprie ſignificat legem illam Divinam, de qua in 4. Cap. egimus: hoc eſt, religionem toti humano generi univerſalem, ſive catholicam qua de re vide Eſaiæ Cap. 1. verſ. 10. &c. ubi verum vivendi modum docet, qui ſcilicet non in cæremoniis, ſed in charitate, & vero animo conſiſtit, eumque legem, & verbum Dei promiſcue vocat. Sumitur deinde metaphorice pro ipſo naturæ ordine, & fato (quia revera ab æterno divinæ naturæ decreto pendet & ſequitur) & præcipue pro eo, quod hujus ordinis Prophetæ præviderant, idque quia ipſi res futuras per cauſas naturales non percipiebant, ſed tanquam Dei placita vel decreta. Deinde etiam ſumitur pro omni cujuſcunque Prophetæ edicto, quatenus id ſingulari ſua virtute, vel dono prophetico, & non ex communi naturali lumine perceperat, idque potiſſimum quia revera Deum tanquam legiſlatorem percipere ſolebant Prophetæ, ut Cap. 4. oſtendimus. Tribus itaque his de cauſis Scriptura verbum Dei appellatur: nempe quia veram docet religionem, cujus Deus æternus eſt author: deinde quia prædictiones rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat; & denique quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, ſed quodam ſibi peculiari docue-

runt, & Deum eadem loquentem introduxerunt. Et quamvis præter hæc plura in Scriptura contineantur; quæ merè historica sunt, & ex lumine naturali percepta, nomen tamen à potiore sumitur. Atque hinc facile percipimus, qua ratione Deus author Bibliorum sit intelligendus, nempe propter veram religionem, quæ in iis docetur: at non quod voluerit certum numerum librorum hominibus communicare. Deinde hinc etiam scire possumus, cur Biblia in libros Veteris & novi Testamenti dividantur: videlicet quia ante adventum Christi Prophetæ religionem prædicare solebant, tanquam legem Patriæ, & ex vi pacti tempore Mosis initi: post adventum autem Christi eandem tanquam legem Catholicam, & ex sola vi passionis Christi omnibus prædicaverunt Apostoli; at non quod doctrina diversi sint, nec quod tanquam syngrapha fœderis scripti fuerint, nec denique quod religio catholica, quæ maxime naturalis est, nova esset, nisi respectu hominum, qui eam non noverant; *in mundo erat*, ait Johannes Euangelista Cap. 1. vers. 10. *& mundus non novit eum.* Quamvis itaque pauciores libros, Veteris, quam novi Testamenti haberemus, non tamen Dei verbo (per quod proprie ut jam diximus, vera religio intelligitur) destitueremur, sicuti non putamus nos eodem jam destitutos esse, etsi multis aliis præstantissimus scriptis caremus, ut libro Legis, qui tanquam fœderis syngraphum religiose in templo custodiebatur, & præterea libris Bellorum, Chronologiarum, & aliis plurimis, ex quibus hi, quos Veteris Testamenti habemus, decerpti & collecti sunt: atque hoc multis præterea rationibus confirmatur. Nempe I. quia libri utriusque Testamenti non fuerunt expresso mandato uno eodemque tempore omnibus sæculis scripti, sed casu quibusdam hominibus, idque prout tempus & eorum singularis constitutio exigebat, ut apertè indicant Prophetarum vocationes, (qui ut impios sui temporis monerent, vocati sunt) & etiam Apostolorum Epistolæ. II. quia aliud est Scripturam & mentem Prophetarum, aliud autem mentem Dei, hoc est, ipsam rei veritatem intelligere, ut ex eo, quod in Cap. 2. de Prophetis ostendimus, sequitur. Quod etiam in Historiis & miraculis locum habere ostendimus Cap. 6. Atqui hoc de locis, in quibus de vera religione & vera virtute agitur, minimè dici

poteſt. III. quia Libri Veteris Teſtamenti ex multis electi fuerunt, & à concilio tandem Phariſæorum collecti & probati, ut in Cap. 10. oſtendimus. Libri autem novi Teſtamenti decretis etiam Conciliorum quorundam in Canonem aſſumti ſunt, quorum etiam decretis plures alii, qui ſacri a multis habebantur, ut ſpurii rejecti ſunt, at horum Conciliorum (tam Phariſæorum quam Chriſtianorum) membra non conſtabant ex Prophetis, ſed tantum ex Doctoribus & peritis; & tamen fatendum neceſſario eſt, eos in hac electione verbum Dei pro norma habuiſſe: adeoque antequam omnes libros probaverant, debuerunt neceſſario notitiam Verbi Dei habere. IV. quia Apoſtoli non tanquam Prophetæ, ſed (ut in præcedente Capite diximus) tanquam Doctores ſcripſerunt, & viam ad docendum elegerunt, quam faciliorem judicaverunt fore diſcipulis, quos tum docere volebant: ex quo ſequitur in iis (ut etiam in fine prædicti Capitis concluſimus) multa contineri, quibus jam ratione religionis carere poſſumus. V. denique quia quatuor habentur in Novo Teſtamento Euangeliſtæ, & quis credet, quod Deus quater Hiſtoriam Chriſti narrare voluerit, & ſcripto hominibus communicare? & quamvis quædam in uno contineantur, quæ in alio non habentur, & quod unus ad alium intelligendum ſæpe juvat, inde tamen non concludendum eſt, omnia, quæ in hiſce quatuor narrantur, cognitu neceſſaria fuiſſe, & Deum eos elegiſſe ad ſcribendum, ut Chriſti hiſtoria melius intelligeretur; nam unuſquiſque ſuum Euangelium diverſo loco prædicavit, & unuſquiſque id, quod prædicaverat, ſcripſit, idque ſimpliciter, ut hiſtoriam Chriſti dilucide narraret, & non ad reliquos explicandum. Si jam ex eorum mutua collatione facilius & melius quandoque intelliguntur, id caſu contingit & paucis tantum in locis, quæ quamvis ignorarentur, hiſtoria tamen æque perſpicua eſſet, & homines non minus beati. His oſtendimus Scripturam ratione religionis tantum, ſive ratione legis divinæ univerſalis, propriè vocari verbum Dei: Supereſt jam oſtendere eandem, quatenus propriè ſic vocatur, non eſſe mendoſam depravatam neque truncatam. Atqui id hîc mendoſum depravatum atque truncatum voco, quod adeo perperam ſcriptum & conſtructum eſt, ut ſenſus orationis ex uſu linguæ inveſtigari, vel ex ſola Scriptura depromi

mi nequeat: nam affirmare nolo, quod Scriptura quatenus legem Divinam continet, ſemper eoſdem apices, eaſdem literas, & denique eadem verba ſervavit (hoc enim Maſoretis & qui literam ſuperſtitioſe adorant, demonſtrandum relinquo) ſed tantum quod ſenſus, ratione cujus tantum oratio aliqua divina vocari poteſt, incorruptus ad nos pervenit, tametſi verbo quibus primo ſignificatus fuit, ſæpius mutata fuiſſe ſupponantur. Nam hoc ut diximus, nihil Scripturæ divinitati detrahit; nam Scriptura æque divina eſſet; & ſi aliis verbis aut alia lingua ſcripta fuiſſet. Quod itaque legem divinam hac ratione incorruptam accepimus nemo dubitare poteſt. Nam ex ipſa Scriptura abſque ulla difficultate, & ambiguitate percipimus ejus ſummam eſſe, Deum ſupra omnia amare, & proximum tanquam ſe ipſum: atqui hoc adulterium eſſe non poteſt, nec à feſtinante & errante calamo ſcriptum; nam ſi Scriptura unquam aliud docuit, neceſſario etiam reliqua omnia docere aliter debuit, quandoquidem hoc totius religionis fundamentum eſt, quo ſublato tota fabrica uno lapſu ruit. Adeoque talis Scriptura illa eadem non eſſet, de qua hîc loquimur, ſed alius prorſus liber. Manet igitur inconcuſſum Scripturam hoc ſemper docuiſſe, & conſequenter hîc nullum errorem, qui ſenſum corrumpere poſſit, incidiſſe, qui ſtatim ab unoquoque non animadverteretur, nec aliquem hoc depravare potuiſſe, cujus malitia non illico pateret. Cum itaque hoc fundamentum ſtatuendum ſit incorruptum, indem neceſſario fatendum eſt de reliquis, quæ ex eo abſque ulla controverſia ſequuntur, & quæ etiam fundamentalia ſunt: ut, quod Deus exiſtit, quod omnibus provideat, quod ſit omnipotens & quod piis ex ipſius decreto bene ſit, improbis vero malè, & quod noſtra ſalus à ſola ejus gratia pendeat. Hæc enim omnia Scriptura perſpicue ubique docet, & ſemper docere debuit, aliàs reliqua omnia vana eſſent, & ſine fundamento: nec minus incorrupta ſtatuenda reliqua moralia, quandoquidem ab hoc univerſali fundamento evidentiſſime ſequuntur. Videlicet juſtitiam defendere, inopi auxilio eſſe, neminem occidere, nihil alterius concupiſcere &c. Horum inquam nihil nec hominum malitia depravare, nec vetuſtas delere potuit. Quicquid enim ex his deletum eſſet, id ſtatim iterum horum univerſale fundamen-

damentum dictavisset, & præcipue documentum charitatis, quæ ubique in utroque Testamento summè commendatur. Adde quod quamvis nullum facinus execrandum excogitari possit, quod non sit ab aliquo commissum, tamen nemo est, qui ad facinora sua excusanda leges delere tentet, aut aliquid quod impium sit tanquam documentum æternum & salutare introducere: ita enim hominum naturam constitutam videmus, ut unusquisque (sive Rex sive subditus sit) si quid turpe commisit, factum suum talibus circumstantiis adornare studeat, ut nihil contra justum & decorum commisisse credatur. Concludimus itaque absolutè totam legem divinam universalem, quam Scriptura docet, incorruptam ad nostras manus pervenisse. At præter hæc alia adhuc sunt, de quibus non possumus dubitare, quin bona fide nobis sint tradita. Nempe summæ Historiarum Scripturæ, quia notissimæ omnibus fuerunt. Vulgus Judæorum solebat olim nationis antiquitates Psalmis cantare. Summa etiam rerum à Christo gestarum & ejus passio statim per totum Romanum Imperium vulgata fuit. Quare minime credendum est, nisi maxima hominum pars in eo conveniret, quod incredibile est, id, quod harum historiarum præcipuum est, posteros aliter tradidisse, quam à primis acceperant. Quicquid igitur adulteratum est, aut mendosum, id tantum in reliquis contingere potuit: Videlicet in una aut altera historiæ aut Prophetiæ circumstantia; ut populus ad devotionem magis commoveretur; vel in uno aut altero miraculo; ut philosophos torquerent; vel denique in rebus speculativis, postquam à schismaticis in religionem introduci inceperunt; ut sic unusquisque sua figmenta authoritate divinâ abutendo statuminaret. Sed ad salutem parum refert, sive talia depravata sint, sive minus: quod in sequenti Cap. ex professo ostendam, etsi ex jam dictis & præcipue ex Cap. 2. jam constare puto.

CAPUT XIII.

Oſtenditur Scripturam non niſi ſimpliciſſima docere, nec aliud præter obedientiam intendere; nec de divina Naturâ aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari poſſunt.

IN Cap. II. hujus tractatus oſtendimus, Prophetas ſingularem tantum potentiam imaginandi, ſed non intelligendi habuiſſe, Deumque nulla philoſophiæ arcana, ſed res ſimpliciſſimas tantum iiſdem revelaviſſe, ſeſeque eorum præconceptis opinionibus accommodaviſſe. Oſtendimus deinde in Cap. V. Scripturam res eo modo tradere, & docere, quo facillime ab unoquoque percipi poſsunt; quæ ſcilicet non ex axiomatis, & definitionibus res deducit, & concatenat, ſed tantum ſimpliciter dicit, & ad fidem faciendam, ſolâ experientiâ, miraculis ſcilicet, & hiſtoriis dicta confirmat, quæque etiam tali ſtylo, & phraſibus narrantur, quibus maximè plebis animus commoveri poteſt: qua de re vide Cap. VI. circa ea, quæ loco III. demonſtrantur. Oſtendimus denique in Cap. VII. difficultatem intelligendi Scripturam in ſola lingua, & non in ſublimitate argumenti ſitam eſse. His accedit, quod Prophetæ non peritis, ſed omnibus abſolute Judæis prædicaverunt, Apoſtoli autem doctrinam Euangelicam in Eccleſiis, ubi communis omnium erat conventus, docere ſolebant: ex quibus omnibus ſequitur, Scripturæ doctrinam non ſublimes ſpeculationes, neque res philoſophicas continere, ſed res tantum ſimpliciſſimas, quæ vel à quovis tardiſſimo poſsunt percipi; Non ſatis itaque mirari poſsum eorum, de quibus ſupra locutus ſum, ingenia, qui ſcilicet tam profunda in Scriptura vident myſteria, ut nullâ humana lingua poſſint explicari; & qui deinde in religionem tot res philoſophicæ ſpeculationis introduxerunt, ut Eccleſia, Accademia, & Religio ſcientia, vel potius altercatio videatur. Verum quid miror, ſi homines, qui lumen ſupra naturale habere jactant, philoſophis, qui nihil præter naturale habent, nolint cognitione cedere. Id ſane mirarer, ſi quid novi, quod ſolius eſset ſpeculationis docerent, & quod olim apud Genti-

les Philoſophos non fuerit tritiſſimum , (quos tamen cæcutiiſſe ajunt) nam ſi inquiras quænam myſteria in Scriptura latere vident, nihil profecto reperies, præter Ariſtotelis, aut Platonis, aut alterius ſimilis commenta, quæ ſæpe facilius poſſit quivis Idiota ſomniare, quam literatiſſimus ex Scriptura inveſtigare. Etenim abſolute ſtatuere nolumus ad doctrinam Scripturæ nihil pertinere, quod ſolius ſit ſpeculationis; nam in ſuperiori Cap. quædam hujus generis attulimus, tanquam Scripturæ fundamentalia; ſed hoc tantum volo, talia admodum pauca, atque admodum ſimplicia eſſe. Quænam autem ea ſint, & qua ratione determinentur, hic oſtendere conſtitui; quod nobis jam facile erit, poſtquam novimus, Scripturæ intentum non fuiſſe ſcientias docere; hinc enim facile judicare poſſumus, nihil præter obedientiam eandem ab hominibus exigere, ſolamque contumaciam, non autem ignorantiam damnare. Deinde quia obedientia erga Deum in ſolo amore proximi conſiſtit; (nam qui proximum diligit, eo ſcilicet fine ut Deo obſequatur, is, ut Paulus ait in Epiſtola ad Rom. cap. 13. vſ. 8. Legem implevit) hinc ſequitur, in Scriptura nullam aliam ſcientiam commendari, quam quæ omnibus hominibus neceſſaria eſt, ut Deo ſecundum hoc præſcriptum obedire poſſint, & quâ ignoratâ, homines neceſſario debent eſſe contumaces, vel ſaltem ſine diſciplinâ obedientiæ; reliquas autem ſpeculationes, quæ huc directe non tendunt, ſive eæ circa Dei, ſive circa rerum naturalium cognitionem verſentur, Scripturam non tangere, atque adeo à Religione revelata ſeparandas. At & ſi hæc unuſquiſque, uti diximus, jam facile videre poteſt, tamen, quia hinc totius Religionis deciſio pendet, rem totam accuratius oſtendere, & clarius explicare volo: Ad quod requiritur, ut ante omnia oſtendamus, intellectualem, ſive accuratam Dei cognitionem, non eſſe donum omnibus fidelibus commune ſicuti obedientiam. Deinde cognitionem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus univerſaliter petiit, & unuſquiſque ſcire tenetur, nullam eſſe, præter cognitionem Divinæ ejus Juſtitiæ, & Charitatis, quæ ambo ex ipſa Scriptura facile demonſtrantur. Nam I. evidentiſſime ſequitur ex Exodi cap. 6. vſ. 2. ubi Deus Moſi, ad ſingularem gratiam, ipſi largitam, indicandum, ait וארא אל אברהם אל יצחק ואל

וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם *& revelatus sum Abrahamo, Isaaco, & Iacobo Deo Sadai, sed nomine meo Iehova non sum cognitus ipsis:* ubi ad meliorem explicationem notandum El Sadai significare Hæbraice Deum, qui sufficit, quia unicuique, quod ei sufficit, dat; & quamvis sæpe Sadai absolute pro Deo sumatur, non dubitandum tamen est, quin ubique nomen *El* Deus subintelligendum sit. Deinde notandum in Scriptura nullum nomen præter Jehova reperiri, quod Dei absolutam essentiam, sine relatione, ad res creatas indicet. Atque ideo Hæbræi hoc solum nomen Dei esse proprium contendunt, reliqua autem appellativa esse; & revera reliqua Dei nomina, sive ea substantiva sint, sive adjectiva, attributa sunt, quæ Deo competunt, quatenus cum relatione ad res creatas consideratur, vel per ipsas manifestatur. Ut אל *El*, vel cum litera ה *He* paragogica אלה *Eloha*, quod nihil aliud significat, quam potentem, ut notum; nec Deo competit, nisi per excellentiam, sicuti cum Paulum Apostolum appellamus, alias virtutes ejus potentiæ explicantur, ut El (potens) magnus, tremendus, justus, misericors, &c. vel ad omnes comprehendendas simul hoc nomen in plurali numero usurpatur, & significatione singulari, quod in Scriptura frequentissimum. Jam quandoquidem Deus Mosi dicit, se nomine Jehova non fuisse patribus cognitum, sequitur, eos nullum Dei attributum novisse, quod ejus absolutam essentiam explicat, sed tantum ejus effecta, & promissa, hoc est, ejus potentiam quatenus per res visibiles manifestatur. Atqui hoc Deus Mosi non dicit, ad eosdem infidelitatis accusandum, sed contra ad eorum credulitatem, & fidem extollendam, qua quamvis non æque singularem Dei cognitionem ac Moses habuerint, Dei tamen promissa fixa rataque crediderunt, non ut Moses, qui quamvis sublimiores de Deo cogitationes habuerit, de divinis tamen promissis dubitavit, Deoque objecit, quod, loco promissæ salutis, Judæorum res in pejus mutaverit. Cum itaque Patres Dei singulare nomen ignoraverint, hocque Deus Mosi dicat factum, ad eorum animi simplicitatem & fidem laudandam, simulque ad commemorandam singularem gratiam Mosi concessam, hinc evidentissime sequitur, id quod primo loco statuimus, homines ex mandato non teneri Dei attri-

attributa cognoſcere, ſed hoc peculiare eſſe donum quibuſdam tantum fidelibus conceſſum; nec opere prætium eſt hoc pluribus Scripturæ teſtimoniis oſtendere; quis enim non videt divinam cognitionem non fuiſſe omnibus fidelibus æqualem? & neminem poſſe ex mandato ſapientem eſſe, non magis, quam vivere, & eſſe? Viri, mulieres, pueri, & omnes ex mandato obtemperare quidem æque poſſunt, non autem ſapere. Quod ſi quis dicat, non eſse quidem opus Dei attributa intelligere, at omnino ſimpliciter, abſque demonſtratione credere; is ſane nugabitur: Nam res inviſibiles, & quæ ſolius mentis ſunt objecta, nullis aliis oculis videri poſsunt, quam per demonſtrationes, qui itaque eas non habent, nihil harum rerum plane vident; atque adeo quicquid de ſimilibus auditum referunt, non magis eorum mentem tangit, ſive indicat, quam verba Pſittaci, vel automati, quæ ſine mente, & ſenſu loquuntur. Verum antequam ulterius pergam, rationem dicere teneor, cur in Geneſi ſæpe dicitur, quod Patriarchæ nomine Jehova prædicaverint, quod plane jam dictis repugnare videtur. Sed ſi ad illa, quæ cap. 8. oſtendimus, attendamus, facile hæc conciliare poterimus; in prædicto enim cap. oſtendimus ſcriptorem Pentateuchi res, & loca non iiſdem præciſe nominibus indicare, quæ eodem tempore, de quo loquitur, obtinebant, ſed iis, quibus tempore ſcriptoris melius innotuerant. Deus igitur in Geneſi Patriarchis prædicatus nomine Jehova indicatur, non quia Patribus hoc nomine innotuerat, ſed quia hoc nomen apud Judæos ſummæ erat reverentiæ: hoc, inquam, neceſsario dicendum, quandoquidem in hoc noſtro textu Exodi expreſse dicitur, Deum hoc nomine non fuiſse cognitum Patriarchis, & etiam quod Exodi cap. 3. 13. Moſes Dei nomen ſcire cupit: quod ſi antea notum fuiſset, fuiſset ſaltem & ipſi etiam notum. Concludendum igitur, ut volebamus; nempe fideles Patriarchas hoc Dei nomen ignoraviſse, Deique cognitionem donum Dei, non autem mandatum eſse. Tempus igitur eſt, ut ad ſecundum tranſeamus, nempe, ad oſtendendum Deum nullam aliam ſui cognitionem ab hominibus per Prophetas petere, quam cognitionem divinæ ſuæ Juſtitiæ, & Charitatis, hoc eſt talia Dei attributa, quæ homines certa vivendi ratione imitari poſsunt: quod

quidem

quidem Jeremias expressissimis verbis docet. Nam Cap. 22. ỷſ. 15, 16. de Rege Josia loquens hæc ait אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה בארצ אז טוב לו דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא היא הדעת אותי נאם יהוה וגו *Pater tuus quidem comedit, & bibit, & fecit judicium, & justitiam, tum ei bene* (fuit) *judicavit jus pauperis, & indigentis, tum ipsi bene* (fuit) *nam* (NB.) *hoc est me cognoscere, dixit Iehova:* nec minus clara sunt, quæ habentur Cap. 9. ỷſ. 24. nempe אך בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארצ כי באלה חפצתי נאם יהוה *sed in hoc tantum glorietur unusquisque, me intelligere, & cognoscere, quod ego Iehova facio charitatem, judicium, & justitiam in terra, nam his delector ait Iehova.* Colligitur hoc etiam præterea ex Exodi Cap. 34. verſ. 6, 7. ubi Deus Mosi cupienti ipsum videre, & noscere, nulla alia attributa revelat, quam quæ divinam Justitiam & Charitatem explicant. Denique illud Johannis, de quo etiam in sequentibus, apprime hic notandum venit, qui scilicet, quia nemo Deum vidit, Deum per solam charitatem explicat, concluditque eum reverâ Deum habere, & noscere, qui charitatem habet. Videmus itaque Jeremiam, Mosen, Johannem Dei cognitionem, quam unusquisque scire tenetur, paucis comprehendere, eamque in hoc solo, ut volebamus, ponere, quod scilicet, Deus sit summe justus, & summe misericors, sive unicum veræ vitæ exemplar. His accedit, quod Scriptura nullam Dei Definitionem expresse tradit, nec alia Dei attributa amplectenda præter modo dicta præscribat, nec ex professo, ut hæc, commendet: ex quibus omnibus concludimus, intellectualem Dei cognitionem, quæ ejus naturam, prout in se est, considerat, & quam naturam homines certa vivendi ratione imitari non possunt, neque tanquam exemplum sumere, ad veram vivendi rationem instituendam, ad fidem, & religionem revelatam nullo modo pertinere, & consequenter homines circa hanc sine scelere toto cælo errare posse. Minime itaque mirum, quod Deus sese imaginationibus, & præconceptis Prophetarum opinionibus accommodaverit, quodque fideles diversas de Deo foverint sententias, ut in cap. II. multis exemplis ostendimus. Deinde minime etiam mirum, quod sacra volumina ubique adeo improprie de Deo loquantur, eique manus, pedes, ocu-

los, aures, mentem, & motum localem tribuant, & præterea etiam animi commotiones, ut quod ſit Zelotypus, miſericors &c. & quod denique ipſum depingant tanquam Judicem, & in cœlis, tanquam in ſolio regio ſedentem, & Chriſtum ad ipſius dextram. Loquuntur nimirum ſecundum captum vulgi, quem Scriptura non doctum, ſed obedientem reddere ſtudet. Communes tamen Theologi quicquid horum lumine naturali videre potuerunt cum divina natura non convenire, methaphorico interpretandum, & quicquid eorum captum effugit, ſecundum literam accipiendum contenderunt. Sed, ſi omnia, quæ in Scriptura hujus generis reperiuntur, eſſent neceſſario metaphorice interpretanda, & intelligenda, tum Scriptura non plebi & rudi vulgo, ſed peritiſſimis tantum, & maxime Philoſophis ſcripta eſſet. Quinimo, ſi impium eſſet pie, & ſimplicitate animi hæc, quæ modo retulimus, de Deo credere; profecto maxime cavere debuiſſent Prophetæ, ſaltem propter vulgi imbecillitatem, à ſimilibus phraſibus, & contra Dei attributa, prout unuſquiſque eadem amplecti tenetur, ante omnia ex profeſſo, & clare docere, quod nullibi factum eſt: adeoque minime credendum opiniones abſolute conſideratas, abſque reſpectu ad opera, aliquid pietatis, aut impietatis habere, ſed ea tantum de cauſa hominem aliquid pie, aut impie credere dicendum, quatenus ex ſuis opinionibus ad obedientiam movetur, vel ex iiſdem licentiam ad peccandum, aut rebellandum ſumit, ita ut ſiquis vera credendo fiat contumax, is revera impiam; & ſi contra falſa credendo obediens, piam habet fidem; veram enim Dei cognitionem, non mandatum, ſed donum divinum eſſe oſtendimus, Deumque nullam aliam ab hominibus petiiſſe, quam cognionem divinæ ſuæ Juſtitiæ, & Charitatis, quæ cognitio, non ad ſcientias, ſed tantum ad obedientiam neceſſaria eſt.

CAPUT XIV.

Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, & ipsa à Philosophia tandem separatur.

AD veram fidei cognitionem apprime necessarium esse, scire, quod Scriptura accommodata sit non tantum captui Prophetarum, sed etiam varii, & inconstantis Judæorum vulgi nemo, qui vel leviter attendit, ignorare potest; qui enim omnia, quæ in Scriptura habentur promiscue amplectitur, tanquam universalem, & absolutam de Deo doctrinam, nec accurate cognovit, quidnam captui vulgi accommodatum sit, non poterit vulgi opiniones cum divina doctrina non confundere, & hominum commenta & placita, pro divinis documentis non venditare, Scripturæque authoritate non abuti. Quis inquam non videt, hanc maximam esse causam, cur sectarii tot, tamque contrarias opiniones, tanquam fidei documenta doceant, multisque Scripturæ exemplis confirment, unde apud Belgas dudum in usum Proverbii abierit, **geen ketter sonder letter.** Libri namque sacri non ab uno solo, nec unius ætatis vulgo scripti fuerunt, sed a plurimis, diversi ingenii, diversique ævi viris, quorum, si omnium tempus computare velimus, fere bis mille annorum, & forte multo longius invenietur. Sectarios tamen istos nolumus ea de causa impietatis accusare, quod scilicet verba Scripturæ suis opinionibus accommodant; sicuti enim olim ipsa captui vulgi accommodata fuit, sic etiam unicuique eandem suis opinionibus accommodare licet, si videt, se eâ ratione Deo, in iis, quæ justitiam, & charitatem spectant, pleniore animi consensu obedire posse; sed ideo eosdem accusamus quod hanc eandem libertatem reliquis nolunt concedere, sed omnes, qui cum iisdem non sentiunt, quanquam honestissimi, & veræ virtuti obtemperantes sint, tanquam Dei hostes tamen persequuntur, & contra eos, qui iis assentantur, quamvis impotentissimi animi sint, tamen tanquam Dei electos diligunt, quo nihil profecto scelestius, & reipublicæ magis perniciosum excogitari potest. Ut igitur constet, quousque, ratione fidei, uniuscujusque

cujusque libertas sentiendi, quæ vult, se extendit, & quosnam quamvis diversa sentientes, tanquam fideles tamen aspicere tenemur, fides, ejusque fundamentalia determinanda sunt; quod quidem in hoc capite facere constitui, simulque fidem a philosophia separare, quod totius operis præcipuum intentum fuit. Ut hæc igitur ordine ostendam, summum totius Scripturæ intentum repetamus, id enim nobis veram normam fidei determinandæ indicabit. Diximus in superiori capite, intentum Scripturæ esse tantum obedientiam docere. Quod quidem nemo inficias ire potest. Quis enim non videt, utrumque testamentum nihil esse præter obedientiæ disciplinam? nec aliud utrumque intendere quam quod homines ex vero animo obtemperent? Nam, ut jam omittam, quæ in superiori capite ostendi, Moses non studuit Israëlitas ratione convincere, sed pacto, juramentis, & beneficiis obligare, deinde populo legibus obtemperare sub pœna interminatus est, & præmiis, eundem ad id hortatur; quæ omnia media non ad scientias, sed ad solam obedientiam sunt. Euangelica autem doctrina nihil præter simplicem fidem continet; nempe Deo credere, eumque revereri, sive, quod idem est, Deo obedire. Non opus igitur habeo, ad rem manifestissimam demonstrandam, textus Scripturæ, qui obedientiam commendant, & quorum per plures in utroque testamento reperiuntur, coacervare. Deinde quidnam unusquisque exequi debeat, ut Deo obsequatur, ipsa etiam Scriptura plurimis in locis quam clarissime docet, nempe totam legem in hoc solo consistere in amore scilicet erga proximum, quare nemo etiam negare potest, quod is, qui ex Dei mandato proximum tanquam se ipsum diligit, revera est obediens, & secundum legem beatus, & qui contra odio habet, vel negligit, rebellis est, & contumax. Denique apud omnes in confesso est, Scripturam non solis peritis, sed omnibus cujuscumque ætatis, & generis hominibus scriptam, & vulgatam fuisse: atque ex his solis evidentissime sequitur, nos ex Scripturæ jussu, nihil aliud teneri credere, quam id, quod ad hoc mandatum exequendum absolute necessarium sit. Quare hoc ipsum mandatum unica est totius fidei catholicæ norma, & per id solum omnia fidei dogmata, quæ scilicet unusquisque amplecti tenetur,

netur, determinanda ſunt. Quod cum manifeſtiſſimum ſit, & quod ex hoc ſolo fundamento, vel ſola ratione omnia legitime poſſunt deduci, judicet unuſquiſque, quî fieri potuit, ut tot diſſenſiones in Eccleſia ortæ ſint? & an aliæ potuerint eſſe cauſæ, quam quæ in initio Cap. VII. dictæ ſunt? Eæ itaque ipſæ me cogunt hic oſtendere modum, & rationem determinandi ex hoc invento fundamento fidei dogmata; nam ni hoc fecero, remque certis regulis determinavero, merito credar me huc uſque parum promoviſſe, quandoquidem unuſquiſque quicquid velit ſub hoc etiam prætextu, quod ſcilicet medium neceſſarium ſit ad obedientiam, introducere poterit; præſertim quando de divinis attributis fuerit quæſtio. Ut itaque rem totam ordine oſtendam, à fidei definitione incipiam, quæ ex hoc dato fundamento ſic definiri debet. Nempe quod nihil aliud ſit, quam de Deo talia ſentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia, & hâc obedientiâ poſita, neceſſario ponuntur. Quæ definitio adeo clara eſt, & adeo manifeſte ex modo demonſtratis ſequitur, ut nullâ explicatione indigeat. Quæ autem ex eadem ſequuntur paucis jam oſtendam; Videlicet I. fidem non per ſe, ſed tantum ratione obedientiæ ſalutiferam eſſe, vel, ut ait Jacob. cap. 2. ℣ſ. 17. fidem per ſe abſque operibus mortuam eſſe; qua de re vide totum hujus Apoſtoli prædictum Caput. II. ſequitur, quod is, qui verè eſt obediens, neceſſario veram & ſalutiferam habet fidem; Obedientiâ enim poſitâ, & fidem neceſſario poni diximus, quod etiam idem Apoſtolus cap. 2. ℣ſ. 18. expreſse ait, nempe his, *oſtende mihi fidem tuam, abſque operibus, & ego oſtendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Et Johannes in Epiſt. I. cap. 4. verſ. 7, 8. *quiſquis diligit* (ſcilicet proximum) *ex Deo natus eſt, & novit Deum, qui non diligit, non novit Deum; nam Deus eſt Charitas.* Ex quibus iterum ſequitur, nos neminem judicare poſſe fidelem, aut infidelem eſſe, niſi ex operibus: Nempe, ſi opera bona ſunt, quamvis dogmatibus ab aliis fidelibus diſſentiat, fidelis tamen eſt; & contra ſi mala ſunt, quamvis verbis conveniat, infidelis tamen eſt. Obedientia enim poſitâ fides neceſſario ponitur, & fides abſque operibus mortua eſt. Quod etiam idem Johannes verſ. 13. ejuſdem cap. expreſſe docet. *Per hoc,* inquit, *cognoſcimus, quod in eo manemus, & ipſe manet in nobis, quod de Spiritu*

ſuo dedit nobis, nempe Charitatem. Dixerat enim antea, Deum eſſe Charitatem, unde (ex ſuis ſcilicet tum receptis principiis) concludit, eum revera Spiritum Dei habere, qui Charitatem habet. Imo, quia nemo Deum vidit, inde concludit, neminem Deum ſentire, vel animadvertere, niſi ex ſola Charitate erga proximum, atque adeo neminem etiam aliud Dei attributum noſcere poſſe, præter hanc Charitatem, quatenus de eadem participamus. Quæ quidem rationes ſi non peremtoriæ ſunt, ſatis tamen clare Johannis mentem explicant, ſed longe clarius, quæ habentur cap. 2. verſ. 3, 4. ejuſdem Epiſt. ubi expreſſiſſimis verbis id, quod hic volumus, docet. *Et per hoc*, inquit, *ſcimus, quod ipſum novimus, ſi præcepta ipſius obſervamus. Qui dicit, novi eum, & præcepta ejus non obſervat, mendax eſt, & in eo non eſt veritas.* Atque ex his iterum ſequitur, eos revera Antichriſtos eſſe, qui viros honeſtos, & qui Juſtitiam amant, perſequuntur, propterea quod ab ipſis diſſentiunt, & cum ipſis eadem fidei dogmata non defendunt: Qui enim Juſtitiam & Charitatem amant, eos per hoc ſolum fideles eſſe ſcimus; & qui fideles perſequitur Antichriſtus eſt. Sequitur denique fidem non tam requirere vera, quam pia dogmata, hoc eſt, talia, quæ animum ad obedientiam movent: Tametſi inter ea plurima ſint, quæ nec umbram veritatis habent; dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falſa eſſe ignoret, alias rebellis neceſſario eſſet; quomodo enim fieri poſſet, ut aliquis, qui Juſtitiam amare, & Deo obſequi ſtudet, tanquam divinum adoret, quod a divina natura alienum ſcit eſſe: at animi ſimplicitate errare poſſunt homines, & Scriptura non ignorantiam, ſed ſolam contumaciam, ut jam oſtendimus, damnat; imo ex ſola fidei definitione hoc neceſſario ſequitur, cujus omnes partes ex univerſali jam oſtenſo fundamento, & unico totius Scripturæ intento, niſi noſtra placita admiſcere lubet, peti debent; atqui hæc non expreſſe exigit vera, ſed talia dogmata, quæ ad obedientiam neceſſaria ſunt, quæ ſcilicet animum in amore erga proximum confirment, cujus tantum ratione unuſquiſque in Deo (ut cum Johanne loquar) & Deus in unoquoque eſt. Cum itaque uniuſcujuſque fides ratione obedientiæ, vel contumaciæ tantum, & non ratione veritatis, aut falſitatis pia, vel impia ſit habenda, & nemo dubitet, commune hominum

minum ingenium varium admodum esse, nec omnes in omnibus æque acquiescere, sed opiniones diverso modo homines regere, quippe quæ hunc ad devotionem, eæ ipsæ alterum ad risum, & contemtum movent, hinc sequitur, ad fidem catholicam, sive universalem nulla dogmata pertinere, de quibus inter honestos potest dari controversia: Quæ enim ejus naturæ sunt, respectu unius pia, & respectu alterius impia esse possunt; quandoquidem ex solis operibus sunt judicanda. Ad fidem ergo catholicam ea solummodo dogmata pertinent, quæ erga Deum obedientia absolute ponit, & quibus ignoratis, obedientia est absolute impossibilis; de reliquis autem, prout unusquisque, quia se ipsum melius novit, sibi, ad se in amore Justitiæ confirmandum, melius esse viderit, sentire debet. Et hac ratione, puto, nullum locum controversiis in Ecclesia relinqui: Nec jam verebor fidei universalis dogmata, sive universæ Scripturæ intenti fundamentalia enumerare, quæ (ut ex iis quæ in his duobus capitibus ostendimus evidentissime sequitur) omnia huc tendere debent, nempe, dari ens supremum quod Justitiam & Charitatem amat, cuique omnes, ut salvi sint, obedire tenentur, eumque cultu Justitiæ, & Charitate erga proximum adorare, atq; hinc facile omnia determinantur, quæque adeo nulla, præter hæc, sunt. Videlicet, I. Deum, hoc est ens supremum, summe justum, & misericordem, sive veræ vitæ exemplar existere; qui enim nescit, vel non credit, ipsum existere, ei obedire nequit, neque eum Judicem noscere. II. eum esse unicum: Hoc enim etiam ad supremam devotionem, admirationem, & amorem erga Deum absolute requiri nemo dubitare potest. Devotio namque, admiratio, & amor, ex sola excellentia unius supra reliquos oriuntur. III. eum ubique esse præsentem, vel omnia ipsi patere: Si res ipsum latere crederentur, vel ipsum omnia videre ignoraretur, de æquitate ejus Justitiæ, quâ omnia dirigit, dubitaretur, vel ipsa ignoraretur. IV. ipsum in omnia supremum habere jus, & dominium, nec aliquid jure coactum, sed ex absoluto beneplacito, & singulari gratiâ facere: Omnes enim ipsi absolute obedire tenentur, ipse autem nemini. V. Cultum Dei, ejusque obedientiam in sola Justitia, & Charitate, sive amore erga proximum consistere. VI. Omnes, qui hac vivendi ratione Deo obediunt, sal-

vos tantum esse, reliquos autem, qui sub imperio voluptatum vivunt, perditos: Si homines hoc firmiter non crederent, nihil causæ esset cur Deo potius, quam voluptatibus obtemperare mallent. VII. Denique Deum pœnitentibus peccata condonare: Nullus enim est, qui non peccet, si igitur hoc non statueretur, omnes de sua salute desperarent, nec ulla esset ratio, cur Deum misericordem crederent; qui autem hoc firmiter credit, videlicet Deum ex misericordia, & gratia qua omnia dirigit, hominum peccata condonare, & hac de causa in Dei amore magis incenditur, is revera Christum secundum Spiritum novit, & Christus in eo est. Atque hæc omnia, nemo ignorare potest apprime cognitu necessaria esse, ut homines, nullo excepto, ex præscripto Legis supra explicato, Deo obedire possint, nam horum aliquo sublato, tollitur etiam obedientia. Cæterum quid Deus, sive illud veræ vitæ exemplar sit : an scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio &c. id nihil ad fidem, ut nec etiam qua ratione sit veræ vitæ exemplar, an scilicet propterea, quod animum justum, & misericordem habet, vel quia res omnes per ipsum sunt, & agunt, & consequenter nos etiam per ipsum intelligimus, & per ipsum id, quod verum æquum, & bonum est videmus? perinde est, quicquid de his unusquisque statuerit. Deinde nihil etiam ad fidem, si quis credat, quod Deus secundum essentiam, vel secundum potentiam ubique sit, quod res dirigit ex libertate, vel necessitate naturæ; quod leges tanquam princeps præscribat, vel tanquam æternas veritates docent, quod homo ex arbitrii libertate, vel ex necessitate divini decreti Deo obediat, quodque denique præmium bonorum, & pœna malorum naturalis vel supranaturalis sit: Hæc, & similia, inquam, nihil refert, in respectu fidei, qua ratione unusquisque intelligat; dummodo nihil eum in finem concludat, ut majorem licentiam ad peccandum sumat, vel ut minus fiat Deo obtemperans; quinimo unusquisque, ut jam supra diximus, hæc fidei dogmata, ad suum captum accommodare tenetur, eaque sibi eo modo interpretari, quo sibi videtur eadem facilius, sine ulla hæsitatione, sed integro animi consensu amplecti posse, ut consequenter Deo pleno animi consensu obediat: Nam, ut jam etiam monuimus, sicuti olim fides secundum captum, & opiniones Prophetarum, & vulgi

vulgi illius temporis revelata, ſcriptaque fuit, ſic etiam jam unuſquiſque tenetur eandem ſuis opinionibus accommodare, ut ſic ipſam, abſque ulla mentis repugnantia, ſineque ulla hæſitatione amplectatur; oſtendimus enim, fidem non tam veritatem, quam pietatem exigere, & non niſi ratione obedientiæ piam, & ſalutiferam eſſe; & conſequenter neminem niſi ratione obedientiæ fidelem eſſe. Quare non ille, qui optimas oſtendit rationes, optimam neceſſario oſtendit fidem, ſed ille, qui optima oſtendit opera Juſtitiæ, & Charitatis. Quæ Doctrina, quam ſalutaris, quamque neceſſaria ſit in republica, ut homines pacificè, & concorditer vivant: quotque, inquam, quantaſque perturbationum, & ſcelerum cauſas præſcindat, omnibus judicandum relinquo. Atque hic antequam ulterius pergam notandum venit, nos, ex modo oſtenſis, facile reſpondere poſſe ad objectiones, quas Cap. I. movimus, quando de Deo cum Iſraëlitis ex Monte Sinai loquente verba fecimus: Nam quamvis vox illa, quam Iſraëlitæ audiverunt, illis hominibus nullam philoſophicam, ſeu mathematicam certitudinem de Dei exiſtentia dare potuerat, ſufficiebat tamen ad eoſdem in admirationem Dei, prout ipſum antea noverant, rapiendos, & ad obedientiam inſtigandos: qui finis illius ſpectaculi fuit. Nam Deus non volebat Iſraëlitas ſuæ eſſentiæ abſoluta attributa docere, (nulla enim tum temporis revelavit) ſed eorum animum contumacem frangere, & ad obedientiam trahere; ideoque non rationibus, ſed tubarum ſtrepitu, tonitru, & fulminibus eoſdem adorſus eſt. (Vide Exodi cap. 20. verſ. 20.

Supereſt jam, ut tandem oſtendam, inter fidem, ſive Theologiam, & Philoſophiam nullum eſſe commercium, nullamve affinitatem, quod jam nemo poteſt ignorare, qui harum duarum facultatum, & ſcopum, & fundamentum novit, quæ ſane toto cœlo diſcrepant: Philoſophiæ enim ſcopus nihil eſt, præter veritatem: Fidei autem, ut abunde oſtendimus, nihil præter obedientiam, & pietatem. Deinde philoſophiæ fundamenta notiones communes ſunt, & ipſa ex ſola natura peti debet. Fidei autem: hiſtoriæ, & lingua; & ex ſola Scriptura, & revelatione petenda, ut in VII. cap. oſtendimus. Fides igitur ſummam unicuique libertatem ad philoſophandum

dum concedit, ut quicquid velit, de rebus quibuſcunque ſine ſcelere ſentire poſſit, & eos tantum, tanquam hæreticos, & ſciſmaticos damnat, qui opiniones docent, ad contumaciam, odia, contentiones, & iram ſuadendum: & eos contra fideles tantum habet, qui Juſtitiam & Charitatem, pro viribus ſuæ rationis, & facultatibus, ſuadent. Denique, quoniam hæc, quæ hic oſtendimus, præcipua ſunt, quæ in hoc tractatu intendo, volo, antequam ulterius pergam, lectorem enixiſſime rogare, ut hæc duo capita attentius legere, & iterum, atque iterum perpendere dignetur; & ſibi perſuaſum habeat, nos non eo ſcripſiſſe animo, ut nova introduceremus, ſed ut depravata corrigeremus, quæ tandem aliquando correcta videre ſperamus.

CAPUT XV.

Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiæ ancillari; oſtenditur, & ratio, qua nobis S. Scripturæ authoritatem perſuademus.

QUi Philoſophiam à Theologia ſeparare neſciunt, diſputant, num Scriptura rationi, an contra ratio Scripturæ debeat ancillari; hoc eſt, an ſenſus Scripturæ rationi, an vero ratio Scripturæ accommodari debeat: atque hoc à ſcepticis, qui rationis certitudinem negant, illud autem à Dogmaticis defenditur. Sed tam hos quam illos toto cælo errare ex jam dictis conſtat. Nam utram ſequamur ſententiam, vel rationem vel Scripturam corrumpere neceſſe eſt. Oſtendimus enim Scripturam non res philoſophicas, ſed ſolam pietatem docere, & omnia, quæ in eadem continentur, ad captum & præconceptas opiniones vulgi fuiſſe accommodata. Qui igitur ipſam ad Philoſophiam accommodare vult, is ſanè Prophetis multa, quæ ne per ſomnium cogitarunt, affinget, & perperam eorum mentem interpretabitur. Qui autem contra rationem & Philoſophiam Theologiæ ancillam facit, is antiqui vulgi præjudicia tanquam res divinas tenetur admittere, & iiſdem mentem occupare & obcæcare; adeoque uterque, hic ſcilicet ſine ratione, ille vero cum ratione inſaniet. Primus, qui inter Phariſæos apertè ſtatuit Scripturam

ram rationi esse accommodandam, fuit Maimonides (cujus quidem sententiam Cap. VII. recensuimus, multisque argumentis refutavimus) & quamvis hic author magnæ inter eos fuerit authoritatis, eorum tamen maxima pars hac in re ab eo recedit, & pedibus it in sententiam cujusdam R. Jehudæ Alpakhar, qui errorem Maimonidis vitare cupiens in alterum ei contrarium incidit. Statuit scilicet * rationem Scripturæ ancillari debere, eique prorsus submitti; nec aliquid in Scriptura propterea metaphorice explicandum sensit, quod literalis sensus rationi, sed tantum, quia ipsi Scripturæ, hoc est, claris ejus dogmatibus repugnat; atque hinc hanc universalem regulam format; videlicet, quicquid Scriptura dogmaticè docet & expressis verbis affirmat, id ex sola ejus authoritate, tanquam verum absolute admittendum; nec ullum aliud dogma in Bibliis reperietur, quod ei directe repugnet, sed tantum per consequentiam, quia scilicet modi loquendi Scripturæ sæpe videntur supponere aliquid contrarium ei, quod expresse docuit: & propterea tantum, eadem loca metaphoricè explicanda. Ex. Gr. Scriptura clare docet, Deum esse unicum (vide Deut. Cap. *6.* vers. 4.) nec ullibi alius locus reperitur directè affirmans, dari plures Deos: at quidem plura ubi Deus de se, & Prophetæ de Deo in plurali numero loquuntur, qui modus tantum loquendi supponit, non autem ipsius orationis intentum indicat, plures esse Deos, & ideo ipsa omnia metaphoricè explicanda, scilicet non quia rationi repugnat, plures dari; sed quia ipsa Scriptura directè affirmat, unicum esse Deum. Sic etiam quia Scriptura Deut. Cap. 4. vers. 15. directè (ut putat) affirmat, Deum esse incorporeum; ideo, ex sola scilicet hujus loci & non rationis authoritate, tenemur credere Deum non habere corpus, & consequenter ex sola Scripturæ authoritate omnia loca metaphoricè explicare tenemur, quæ Deo manus, pedes &c. tribuunt, quorumque solus modus loquendi videtur Deum corporeum supponere. Hæc est hujus authoris sententia, quem quatenus Scripturas per Scripturas explicare *vult*, laudo: at miror quod vir ratione præditus ipsam destruere studeat. Verum

NB. * *Memini me hæc olim legisse in Epistola contra Maimonidem, quæ inter Epistolas, quæ Maimonidis dicuntur, habetur.*

quidem

quidem est Scripturam per Scripturam explicandam esse, quamdiu de solo orationum sensu, & mente Prophetarum laboramus, sed postquam verum sensum eruimus, necessariò judicio & ratione utendum, ut ipsi assensum præbeamus. Quod si ratio, quamvis reclamet Scripturæ, tamen plane submittenda est, quæso an id cum, vel sine ratione, ut cæci facere debemus? Si hoc, stulte sane & sine judicio agimus; si illud? ex solo igitur rationis imperio Scripturam amplectimur, quam igitur, si eidem repugnaret, non amplecteremur. Et quæso quis mente aliquid amplecti potest reclamante ratione? quid enim aliud est mente aliquid negare, quam quod ratio reclamat? & profectò non satis mirari possum, quod rationem, donum maximum, & lucem divinam mortuis literis, & quæ humana malitia depravari potuerunt, submittere velint, & quod nullum existimetur scelus, contra mentem, verum Dei verbi syngraphum, indignè loqui, eamque corruptam cæcam & perditam statuere; at maximum habeatur scelus, talia de litera & verbi Dei idolo cogitare. Pium esse putant, rationi & proprio judicio nihil fidere, at impium de fide eorum dubitare, qui nobis Libros Sacros tradiderunt, quod quidem mera stultitia est, non pietas. Sed quæso quid eos sollicitat? quid timent? an Religio & fides defendi non possunt, nisi homines data opera omnia ignorent & rationi prorsus valedicant? profecto, si hoc credunt, Scripturæ magis timent, quam fidunt. Sed longè absit quod Religio & pietas rationem, aut quod ratio Religionem sibi ancillari velit, & quod utraque suum regnum summâ cum concordia obtinere nequeat; qua de re statim, nam hîc ante omnia istius Rabini Regulam examinare libet. Is, uti diximus, vult nos id omne, quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere teneri: deinde Scripturam nunquam aliquid expressis verbis affirmare vel negare, contrarium ei quod in alio loco affirmavit vel negavit. Quæ duo quam temere dicta sint, nemo ignorare potest. Nam ut jam omittam quod non animadverterit, Scripturam diversis libris constare, diversis temporibus, diversis hominibus, & denique à diversis authoribus scriptam esse, tum hoc alterum, quod hæc ex propria authoritate; & ratione & Scriptura nihil tale dicentibus, statuat.

ſtatuat; debuiſſet enim oſtendere omnia loca, quæ non niſi per conſequentiam aliis repugnant, poſſe ex natura linguæ, & ratione loci commodè metaphorice explicari: Deinde Scripturam ad noſtras manus incorruptam veniſſe. Sed rem ordine examinemus, & quidem circa primum rogo, quid ſi ratio reclamet, an nihilominus tenemur id, quod Scriptura affirmat vel negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falſum rejicere? at fortè addet, nihil in Scriptura reperiri, quod rationi repugnet. Verum ego inſto, ipſam expreſſè affirmare & docere, Deum eſſe zelotypum (nempe in ipſo decalogo & Exod. 4. verſ. 14. & Deut. 4. verſ. 24. & pluribus aliis locis) atqui hoc rationi repugnat, Ergo nihilominus tanquam verum ponendum. Imo ſi quædam in Scriptura reperiantur, quæ ſupponant Deum non eſſe zelotypum, ea neceſſario metaphorice eſſent explicanda, ut nihil tale ſupponere videantur. Sic etiam Scriptura expreſſe dicit, Deum in montem Sinai deſcendiſſe (vide Exod. Cap. 19. verſ. 20. &c.) ipſique alios motus locales tribuit, nec ullibi docet expreſſe, Deum non moveri, adeoque hoc etiam omnibus tanquam verum admittendum, & quod Salomon dicit, Deum nullo loco comprehendi (vide 1 Reg. Cap. 8. verſ. 27.) quandoquiden non expreſſe ſtatuit, ſed tantum inde ſequitur, Deum non moveri, id neceſſario ita explicandum, ne videatur Deo motum localem detrahere. Sic etiam cœli pro Dei habitaculo, & ſolio ſumendi eſſent, quia Scriptura id expreſſe affirmat. Et ad hunc modum plurima ſecundum opiniones Prophetarum & vulgi dicta, & quæ ſola ratio & Philoſophia, non autem Scriptura, docet falſa eſſe, quæ tamen omnia ex opinione iſtius authoris, quia nulla in his rationi conſultatio eſt, tanquam vera eſſent ſupponenda. Deinde falſò affirmat, unum locum alteri per conſequentiam tantum repugnare, non autem directè. Nam Moſes directè affirmat, *Deum eſſe ignem* (vide Deut. 4. verſ. 24.) & directè negat, Deum ullam habere ſimilitudinem cum rebus viſibilibus (vide Deut. 4. verſ. 12.) &, ſi regerat, hoc non directè, ſed tantum per conſequentiam negare Deum eſſe ignem, adeoque illi accommodandum, ne id negare videatur; age concedamus, Deum eſſe ignem, vel potius, ne cum ipſo inſaniamus, hæc miſſa faciamus & aliud exemplum in me-

dium proferamus. Nempe Samuël directè negat, Deum sententiæ pænitere (vide 1 Samuël. Cap. 15. vers. 29.) & Jeremias contra affirmat, Deum pænitere boni & mali quod decreverat (vide Jerem. Cap. 18. vers. 8, 10.) quid? an ne hæc quidem sibi invicem directe opponuntur? quem igitur ex istis duobus metaphoricè explicare vult? Utraque sententia universalis est & utrique contraria, quod una directe affirmat, id altera directe negat. Adeoque ipse ex ipsius regula, hoc ipsum tanquam verum amplecti & simul tanquam falsum rejicere tenetur. Deinde quid refert, quod locus aliquis non directe, sed tantum per consequentiam alteri repugnet, si consequentia clara sit, & loci circumstantia, & natura metaphoricas explicationes non patiantur, quorum plurima in Bibliis reperiuntur, de quibus vide Cap. Secundum (ubi ostendimus Prophetas diversas, & contrarias habuisse opiniones) & præcipuè omnes illas contradictiones, quas in Historiis esse ostendimus (nempe Capitibus IX. & X.) nec opus habeo hîc omnia recensere, nam dicta sufficiunt ad absurda, quæ ex hac sententia & regula sequuntur, ejusque falsitatem & authoris præcipitantiam ostendendum. Quare tam hanc, quam illam Maimonidis sententiam explodimus & pro inconcusso statuimus, quod nec Theologia rationi, nec ratio Theologiæ ancillari teneatur, sed unaquæque suum regnum obtineat. Nempe, uti diximus, ratio regnum veritatis & sapientiæ; Theologia autem pietatis, & obedientiæ: nam rationis potentia, ut jam ostendimus, non eo usque se extendit, ut determinare possit, quod homines sola obedientia absque rerum intelligentia possint esse beati: Theologia vero nihil præter hoc dictat, nihilque præter obedientiam imperat, & contra rationem nihil vult, neque potest: Fidei enim dogmata (ut in præcedente capite ostendimus) eatenus tantum determinat, quatenus obedientiæ sufficit, quomodo autem præcise ratione veritatis intelligenda sint, rationi determinandum relinquit, quæ revera mentis lux est, sine qua nihil videt præter insomnia, & figmenta. Atque hîc per Theologiam præcisè intelligo revelationem, quatenus indicat scopum, quem diximus Scripturam intendere (nempe rationem & modum obediendi, sive veræ pietatis & fidei dogmata) hoc est id quod propriè vocatur

Dei

Dei verbum, quod in certo numero librorum non consistit (qua de re vide Cap. XII.) Theologiam enim sic acceptam si ejus præcepta sive documenta vitæ spectes, cum ratione convenire, & si ejus intentum & finem, nulla in re eidem repugnare comperies, & propterea omnibus universalis est. Quod ad totam Scripturam in genere attinet, jam etiam Cap. VII. ostendimus, ejus sensum ex sola ejus historia, & non ex universali historia Naturæ, quæ solius Philosophiæ fundamentum est, determinandum esse; nec nobis moram injicere debet, si postquam ejus verum sensum sic investigavimus, ipsam hic illic rationi repugnare comperiamus. Nam quicquid hujus generis in Bibliis reperitur, vel quod homines salva charitate ignorare possunt, id certò scimus Theologiam sive verbum Dei non tangere, & consequenter unumquemque de iis quicquid velit, sentire posse absque scelere. Absolute igitur concludimus, quod nec Scriptura rationi, nec ratio Scripturæ accommodanda sit. Verum enim vero quandoquidem Theologiæ fundamentum, quod scilicet homines vel sola obedientia salvantur, ratione non possumus demonstrare, verum sit, an falsum, potest ergo nobis etiam objici, cur igitur id credimus? si sine ratione, tanquam cæci, id ipsum amplectimur, ergo nos etiam stultè & sine judicio agimus. Quod si contra statuere velimus, hoc fundamentum ratione demonstrari posse, erit ergo Theologia Philosophiæ pars, nec ab eadem esset separanda. Sed ad hæc respondeo me absolutè statuere hoc Theologiæ fundamentale dogma non posse lumine naturali investigari, vel saltem neminem fuisse, qui ipsum demonstraverit, & ideo revelationem maxime necessariam fuisse: at nihilominus nos judicio uti posse, ut id jam revelatum morali saltem certitudine amplectamur: Dico morali certitudine, nam non est quod spectemus, nos de eo certiores esse posse, quam ipsos Prophetas, quibus primo revelatum fuit, & quorum tamen certitudo non nisi moralis fuit, ut jam ostendimus Cap. II. hujus Tractatus. Ii igitur tota errant via, qui Scripturæ authoritatem mathematicis demonstrationibus ostendere conantur. Nam Bibliorum authoritas ab authoritate Prophetarum dependet, adeoque ipsa nullis fortioribus argumentis demonstrari potest, quam iis quibus Prophetæ

olim ſuam populo perſuadere ſolebant; imo nullo alio fundamento noſtra de eadem certitudo fundari poteſt, quam eo quo Prophetæ ſuam certitudinem & authoritatem fundabant. Nam totam Prophetarum certitudinem his tribus conſiſtere oſtendimus. Nempe I. diſtincta & vivida imaginatione II. Signo. III. deniq; & præcipuo, animo ad æquum & bonum inclinato; nec ullis aliis rationibus fundabantur, adeoque neque etiam populo, cui olim viva voce, nec nobis, quibus ſcripto loquuntur, ullis aliis rationibus ſuam authoritatem demonſtrare poterunt. At primum, quod ſcilicet res vividè imaginabantur, Prophetis tantum conſtare poterat, quare tota noſtra de revelatione certitudo in reliquis duobus tantum, nempe Signo, & Doctrina fundari poteſt & debet. Quod quidem Moſes etiam expreſſe docet. Nam Deuter. Cap. 18. jubet populum obedire Prophetæ, qui nomine Dei verum ſignum dedit, ſed ſi falſo aliquid, etſi nomine Dei, prædixerit, mortis tamen eundem damnare, ut & etiam eum, qui populum à vera religione ſeducere voluerit, tametſi ſuam authoritatem ſignis & portentis confirmaverit: qua de re vide Deut. Cap. 13. unde ſequitur verum Prophetam à falſo dignoſci ex doctrina & miraculo ſimul, talem enim Moſes verum eſſe declarat, eique abſque ullo fraudis timore credere jubet: atque eos falſos eſſe ait & reos mortis, qui falſo, etſi nomine Dei, aliquid prædixerint, vel qui falſos Deos, etſi vera miracula feciſſent, docuerunt. Quare nos etiam hac tantum de cauſa Scripturæ, hoc eſt ipſis Prophetis credere tenemur, nimirum propter doctrinam ſignis confirmatam. Nam quoniam videmus Prophetas Charitatem & Juſtitiam ſupra omnia commendare, & nihil aliud intendere, hinc concludimus, eos non dolo malo, ſed ex vero animo docuiſſe, homines obedientia & fide beatos fieri, & quia hoc inſuper ſignis confirmaverunt, hinc nobis perſuademus, eos non temerè id dixiſſe, neque deliraviſſe, dum prophetabant; in quo etiam magis confirmamur, dum attendimus quod nihil morale docuerunt, quod cum ratione planiſſime non conveniat, nam non temere eſt, quod verbum Dei in Prophetis cum ipſo verbo Dei in nobis loquente omnino conveniat. Atque hæc, inquam, nos æque certi ex Bibliis, ac olim Judæi ex viva voce Prophetarum hæc eadem

dem concludebant. Nam ſupra in fine Cap. XII. oſtendimus Scripturam ratione doctrinæ & præcipuarum hiſtoriarum incorruptam ad noſtras manus perveniſſe. Quare hoc totius Theologiæ & Scripturæ fundamentum, quamvis mathematica demonſtratione oſtendi nequeat, ſano tamen judicio amplectimur. Nam inſcitia quidem eſt id, quod tot Prophetarum teſtimoniis confirmatum eſt, & ex quo magnum ſolamen iis, qui ratione non ita pollent, oritur, & Reipublicæ non mediocris utilitas ſequitur, & quod abſolutè ſine periculo aut damno credere poſſumus, nolle tamen amplecti, idque ea ſola de cauſa, quia mathematicè demonſtrari nequit: quaſi vero ad vitam ſapienter inſtituendam, nihil tanquam verum admittamus, quod ulla dubitandi ratione in dubium revocari queat, aut quod pleræque noſtræ actiones non admodum incertæ ſint, & aleâ plenæ. Equidem fateor, qui putant Philoſophiam & Theologiam ſibi invicem contradicere, & propterea alterutram è ſuo regno deturbandam exiſtimant, & huic aut illi valedicendum, eos non abſque ratione ſtudere Theologiæ firma fundamenta jacere, eamque mathematicè demonſtrare conari; quis enim niſi deſperatus & inſanus rationi temerè valedicere vellet, vel artes & ſcientias contemnere, & rationis certitudinem negare? at interim eos abſolutè excuſare non poſſumus, quandoquidem rationem in auxilium vocare volunt ad eandem repellendam, & certa ratione eandem incertam reddere conantur. Imo dum ſtudent mathematicis demonſtrationibus Theologiæ veritatem & authoritatem oſtendere, & rationi & lumini naturali authoritatem adimere, nihil aliud faciunt quam ipſam Theologiam ſub rationis imperium trahere, & planè videntur ſupponere, Theologiæ authoritatem nullum habere ſplendorem, niſi lumine naturali rationis illuſtretur. Et, ſi contra jactant ſe interno Spiritus Sancti teſtimonio omnino acquieſcere, & nulla alia de cauſa rationem in auxilium vocare, quam propter infideles, ad eoſdem ſcilicet convincendos, nil tamen fidei eorum dictis habendum, nam jam facile oſtendere poſſumus, eos vel ex affectibus, vel vana gloria id dicere. Ex præcedente enim capite evidentiſſimè ſequitur, Spiritum Sanctum non niſi de bonis operibus teſtimonium dare; quæ etiam Paulus ideo in Epiſt. ad Galat.

Cap. 5. verſ. 22. fructus Spiritus Sancti vocat, & ipſe revera nihil aliud eſt, præter animi acquieſcentiam, quæ ex bonis actionibus in mente oritur. De veritate autem & certitudine rerum, quæ ſolius ſunt ſpeculationis, nullus Spiritus teſtimonium dat, præter rationem, quæ ſola, ut jam oſtendimus, veritatis regnum ſibi vindicavit. Si quem ergo præter hunc Spiritum contendunt habere, qui ipſos de veritate certos reddit, id falſò jactant, & non niſi ex affectuum præjudicio loquuntur, vel præ magno timore, ne à Philoſophis vincantur & publicè riſui exponantur, ad ſacra confugiunt; ſed fruſtra, nam quam aram ſibi parare poteſt, qui rationis majeſtatem lædit? verum eos miſſos facio, quandoquidem me meæ cauſæ ſatisfeciſſe puto, quod oſtenderim, qua ratione Philoſophia à Theologia ſeparanda ſit, & in quo utraque potiſſimum conſiſtat, & quod neutra neutri ancilletur, ſed quod unaqueque ſuum regnum ſine ulla alterius repugnantia obtineat, & quod denique, ubi data fuit occaſio, etiam oſtenderim abſurda, incommoda & damna, quæ ſecuta ſunt ex eo, quod homines has duas facultates miris modis inter ſe confuderint, nec accurate inter ipſas diſtinguere, unamque ab alia ſeparare ſciverint. Jam antequam ad alia pergam, hic expreſſe monere volo, (tametſi jam dictum ſit,) circa utilitatem, & neceſſitatem ſacræ ſcripturæ, ſive revelationis, quod ipſam per magnam ſtatuo. Nam, quandoquidem non poſſumus lumine naturali percipere, quod ſimplex obedientia via ad ſalutem ſit, ſed ſola revelatio doceat, id ex ſingulari Dei gratia, quam ratione aſſequi non poſſumus, fieri, hinc ſequitur Scripturam magnum admodum ſolamen mortalibus attuliſſe. Quippe omnes abſolute obedire poſſunt, & non niſi pauciſſimi ſunt, ſi cum toto humano genere comparentur, qui virtutis habitum ex ſolo rationis ductu acquirunt, adeoque, niſi hoc Scripturæ teſtimonium haberemus, de omnium fere ſalute dubitaremus.

CAPUT XVI.

De Reipublicæ Fundamentis; de jure uniuſcujuſque naturali & civili; deque Summarum Poteſtatum Iure.

HUc uſque Philoſophiam à Theologia ſeparare curavimus & libertatem philoſophandi oſtendere, quam hæc unicuique concedit. Quare tempus eſt ut inquiramus quo uſque hæc libertas ſentiendi, & quæ unuſquiſque ſentit, dicendi in optima Republica ſe extendat. Hoc ut ordine examinemus, de fundamentis Reipublicæ differendum, & prius de jure naturali uniuſcujuſque, ad Rempublicam & Religionem nondum attendentes.

Per jus & inſtitutum naturæ nihil aliud intelligo, quam regulas naturæ uniuſcujuſque individui ſecundum quas unumquodque naturaliter determinatum concipimus ad certo modo exiſtendum & operandum. Ex. Gr. Piſces à natura determinati ſunt ad natandum, magni ad minores comedendum, adeoque piſces ſummo naturali jure aquâ potiuntur, & magni minores comedunt. Nam certum eſt naturam abſolute conſideratam jus ſummum habere ad omnia, quæ poteſt, hoc eſt, jus naturæ eo uſque ſe extendere, quo uſque ejus potentia ſe extendit; naturæ enim potentia ipſa Dei potentia eſt, qui ſummum jus ad omnia habet: ſed quia univerſalis potentia totius naturæ, nihil eſt præter potentiam omnium individuorum ſimul, hinc ſequitur unumquodque individuum jus ſummum habere ad omnia, quæ poteſt, ſive, jus uniuſcujuſque eo uſque ſe extendere, quo uſque ejus determinata potentia ſe extendit: Et quia lex ſumma naturæ eſt, ut unaquæque res in ſuo ſtatu, quantum in ſe eſt, conetur perſeverare, idque nulla alterius ſed tantum ſui habita ratione, hinc ſequitur unumquodque individuum jus ſummum ad hoc habere, hoc eſt, (uti dixi) ad exiſtendum & operandum prout naturaliter determinatum eſt. Nec hîc ullam agnoſcimus differentiam inter homines & reliqua naturæ individua, neque inter homines ratione præditos & inter alios, qui veram rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes, & ſanos. Quicquid enim unaquæque

quæque res ex legibus ſuæ naturæ agit, id ſummo jure agit, nimirum quia agit, prout ex natura determinata eſt, nec aliud poteſt. Quare inter homines, quamdiu ſub imperio ſolius naturæ vivere conſiderantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex ſolis legibus appetitus ſummo jure vivit, quam ille qui ex legibus rationis vitam ſuam dirigit. Hoc eſt ſicuti ſapiens jus ſummum habet ad omnia, quæ ratio dictat, ſive ex legibus rationis vivendi; ſic etiam ignarus, & animi impotens ſummum jus habet, ad omnia, quæ appetitus ſuadet, ſive ex legibus appetitus vivendi. Atque hoc idem eſt, quod Paulus docet, qui ante legem, hoc eſt, quamdiu homines ex naturæ imperio vivere conſiderantur, nullum peccatum agnoſcit.

Jus itaque naturale uniuſcujuſque hominis non ſana ratione, ſed cupiditate & potentia determinatur. Non enim omnes naturaliter determinati ſunt ad operandum ſecundum regulas & leges rationis; ſed contra, omnes ignari omnium rerum naſcuntur, & antequam veram vivendi rationem noſcere poſſunt & virtutis habitum acquirere, magna ætatis pars, etſi bene educati fuerint, tranſit, & nihilominus interim vivere tenentur, ſeque, quantum in ſe eſt, conſervare, nempe ex ſolo appetitus impulſu: quandoquidem natura iis nihil aliud dedit & actualem potentiam ex ſana ratione vivendi denegavit, & propterea non magis ex legibus ſanæ mentis vivere tenentur, quam felis ex legibus naturæ leoninæ. Quicquid itaque unuſquiſque, qui ſub ſolo naturæ imperio conſideratur, ſibi utile vel ductu ſanæ rationis, vel ex affectuum impetu judicat, id ſummo naturæ jure appetere, & quacunque ratione, ſive vi, ſive dolo, ſive precibus, ſive quocunque demum modo facilius poterit, ipſi capere licet, & conſequenter pro hoſte habere eum, qui impedire vult quominus animum expleat ſuum.

Ex quibus ſequitur Jus & Inſtitutum naturæ, ſub quo omnes naſcuntur, & maxima ex parte vivunt, nihil niſi quod nemo cupit, & quod nemo poteſt, prohibere; non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec abſolute aliquid quod appetitus ſuadet averſari: nec mirum, nam natura non legibus humanæ rationis, quæ non niſi hominum verum utile, & conſervationem intendunt, intercluditur,

tur, ſed infinitis aliis, quæ totius naturæ, cujus homo particula eſt, æternum ordinem reſpiciunt: Ex cujus ſola neceſſitate omnia individua certo modo determinantur ad exiſtendum & operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, abſurdum, aut malum videtur, id inde venit, quod res tantum ex parte novimus, totiuſque naturæ ordinem & cohærentiam maxima ex parte ignoramus, & quod omnia ex uſu noſtræ rationis dirigi volumus, cum tamen id, quod ratio malum eſſe dictat, non malum ſit reſpectu ordinis & legum univerſæ naturæ; ſed tantum ſolius noſtræ naturæ legum reſpectu.

Verum enim vero quanto ſit hominibus utilius ſecundum leges, & certa noſtræ rationis dictamina vivere, quæ uti diximus, non niſi verum hominum utile intendunt, nemo poteſt dubitare. Præterea nullus eſt qui non cupiat ſecure extra metum, quoad fieri poteſt, vivere; quod tamen minime poteſt contingere, quamdiu unicuique ad lubitum omnia facere licet, nec plus juris rationi, quam odio & iræ conceditur; nam nullus eſt qui inter inimicitias, odia iram & dolos non anxie vivat, quæque adeo quantum in ſe eſt non conetur vitare. Quod ſi etiam conſideremus homines abſque mutuo auxilio miſerrime, & abſque rationis cultu neceſſario vivere, ut in Cap. V. oſtendimus, clariſſime videbimus homines ad ſecure, & optime vivendum neceſſario in unum conſpirare debuiſſe, ac proinde effeciſſe, ut jus quod unuſquiſque ex natura ad omnia habebat, collective haberent, neque amplius ex vi & appetitu uniuſcujuſque, ſed ex omnium ſimul potentia, & voluntate determinaretur. Quod tamen fruſtra tentaſſent, ſi, niſi quod appetitus ſuadet, ſequi vellent (ex legibus enim appetitus unuſquiſque diverſe trahitur) adeoque firmiſſime ſtatuere, & paciſci debuerunt ex ſolo rationis dictamine (cui nemo aperte repugnare audet, ne mente carere videatur) omnia dirigere, & appetitum quatenus in damnum alterius aliquid ſuadet, frænare, neminique facere, quod ſibi fieri non vult, juſque denique alterius tanquam ſuum defendere. Qua autem ratione pactum hoc iniri debeat ut ratum fixumque ſit, hîc jam videndum. Nam lex humanæ naturæ univerſalis eſt, ut nemo aliquid, quod bonum eſſe judicat, negligat, niſi ſpe majo-

ris boni, vel ex metu majoris damni; nec aliquod malum perferat nisi ad majus evitandum, vel spe majoris boni: Hoc est, unusquisque de duobus bonis quod ipse majus esse judicat, & de duobus malis, quod minus sibi videtur, eliget. Dico expresse quod sibi eligenti majus aut minus videtur, non quod res necessario ita se habeat, ut ipse judicat. Atque hæc lex adeo *firmiter* naturæ humanæ inscripta est, ut inter æternas veritates sit ponenda, quas nemo ignorare potest. At ex ea necessario sequitur neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum, & absolute neminem promissis staturum, nisi ex metu majoris mali vel spe majoris boni. Quod ut melius intelligatur, ponatur Latronem me cogere ut ei promittam me mea bona, ubi velit, ipsi daturum. Jam quandoquidem, ut jam ostendi, meum jus naturale sola mea potentia determinatur, certum est quod si possum dolo me ab hoc Latrone liberare, ipsi quicquid velit promittendo, mihi id naturæ jure facere licere, dolo scilicet quicquid velit pacisci. Vel ponatur, me absque fraude alicui promisisse me spatio viginti dierum non gustaturum cibum neque ullum alimentum, & postea vidisse me stultè promisisse, nec sine damno maximo promisso stare posse, quandoquidem ex jure naturali de duobus malis minus eligere teneor, possum ergo summo jure fidem talis pacti rumpere, & dictum indictum ut sit facere. Atque hoc inquam jure naturali licere, sive vera & certa ratione videam, sive ex opinione videre videar me male promisisse: sive enim id vere, sive falso videam, maximum timebo malum, quodque adeo ex naturæ instituto omni modo vitare conabor. Ex quibus concludimus pactum nullam vim habere posse, nisi ratione utilitatis, qua sublata pactum simul tollitur, & irritum manet. Ac propterea stulte alterius fidem in æternum sibi aliquem expostulare, si simul non conatur efficere, ut ex ruptione pacti ineundi plus damni quam utilitatis ruptorem sequatur: quod quidem in Republica instituenda maxime locum habere debet. At si omnes homines facile solo ductu rationis duci possent, summamque Reipublicæ utilitatem & necessitatem noscere, nullus esset, qui dolos prorsus non detestaretur; sed omnes summa cum fide ex cupiditate summi hujus boni, nempe Reipublicæ conservandæ, pactis omnino starent, & fidem summum Reipublicæ præsidium, supra omnia servarent;

varent; ſed longe abeſt ut omnes ex ſolo ductu rationis facile ſemper duci poſſint: nam unuſquiſque à ſua voluptate trahitur, & avaritia, gloria, invidia, ira &c. ſæpiſſime mens ita occupatur, ut nullus locus rationi relinquatur: quapropter quamvis homines certis ſignis ſimplicis animi promittant, & paciſcantur ſe fidem ſervaturos, nemo tamen niſi promiſſo aliud accedat, de fide alterius poteſt eſſe certus; quandoquidem unuſquiſque naturæ jure, dolo agere poteſt, nec pactis ſtare tenetur; niſi ſpe majoris boni vel metu majoris mali. Verum quia jam oſtendimus jus naturale ſola potentia uniuſcujuſque determinari, ſequitur quod quantum unuſquiſque potentiæ, quam habet, in alterum vel vi, vel ſponte transfert, tantum etiam de ſuo jure alteri neceſſario cedere, & illum ſummum jus in omnes habere, qui ſummam habet poteſtatem, qua omnes vi cogere, & metu ſummi ſupplicii, quod omnes univerſaliter timent, retinere poteſt: quod quidem jus tamdiu tantum retinebit, quamdiu hanc potentiam quicquid velit exequendi, conſervabit; aliàs precariò imperabit, & nemo fortior, niſi velit, ei obtemperare tenebitur.

Hac itaque ratione ſine ulla naturalis juris repugnantia, ſocietas formari poteſt, pactumque omne ſumma cum fide ſemper ſervari; ſi nimirum unuſquique omnem, quam habet, potentiam in ſocietatem transferat, quæ adeo ſummum naturæ jus in omnia, hoc eſt, ſummum imperium ſola retinebit, cui unuſquiſque vel ex libero animo, vel metu ſummi ſupplicii parere tenebitur. Talis vero ſocietatis jus Democratia vocatur, quæ proinde definitur cætus univerſus hominum qui collegialiter ſummum jus ad omnia, quæ poteſt, habet. Ex quo ſequitur ſummam poteſtatem nulla lege teneri, ſed omnes ad omnia ei parere debere: hoc enim tacitè vel expreſſe paciſci debuerunt omnes, cum omnem ſuam potentiam ſe defendendi, hoc eſt, omne ſuum jus in eam transtulerunt. Quippe ſi aliquid ſibi ſervatum volebant, debuerant ſimul ſibi cavere, quo id tuto defendere poſſent; cum autem id non fecerint, nec abſque imperii diviſione, & conſequenter deſtructione facere potuerint, eo ipſo ſe arbitrio ſummæ poteſtatis abſolute ſubmiſerunt: quod cum abſolute fecerint idque (ut jam oſtendimus) & neceſſitate cogente,

& ipsa ratione suadente, hinc sequitur quod, nisi hostes imperii esse velimus, & contra rationem, imperium summis viribus defendere suadentem, agere, omnia absolute summæ potestatis mandata exiqui tenemur, tametsi absurdissima imperet; talia enim ratio exequi etiam jubet, ut de duobus malis minus eligamus. Adde quod hoc periculum, se scilicet alterius imperio & arbitrio absolute submittendi, facile unusquisque adire poterat; nam, ut ostendimus, summis potestatibus hoc jus, quicquid velint imperandi, tamdiu tantum competit, quamdiu revera summam habent potestatem: quod si eandem amiserint, simul etiam jus omnia imperandi amittunt, & in eum vel eos cadit, qui ipsum acquisiverunt, & retinere possunt. Quapropter raro admodum contingere potest, ut summæ potestates absurdissima imperent, ipsis enim maxime incumbit, ut sibi prospiciant, & imperium retineant, communi bono consulere, & omnia ex rationis dictamine dirigere: violenta enim imperia, ut ait Seneca, nemo continuit diu. Quibus accedit, quod in democratico imperio minus timenda sunt absurda. Nam fere impossibile est; ut major unius cætus pars, si magnus est, in uno absurdo conveniat: deinde propter ejus fundamentum & finem, qui, ut etiam ostendimus, nullus alius est quam absurda appetitus vitare, & homines sub rationis limites, quoad ejus fieri potest, continere, ut concorditer & pacifice vivant; quod fundamentum si tollatur, facile tota fabrica ruet. His ergo providere summæ tantum potestati incumbit, subditis autem, uti diximus, ejus mandata exequi, nec aliud jus agnoscere, quam quod summa potestas jus esse declarat. At forsan aliquis putabit, nos hac ratione subditos servos facere, quia putant servum esse eum, qui ex mandato agit, & liberum qui animo suo morem gerit, quod quidem non absolute verum est; nam revera is qui à sua voluptate ita trahitur, & nihil quod sibi utile est, videre neque agere potest, maxime servus est, & solus ille liber qui integro animo ex solo ductu rationis vivit. Actio autem ex mandato, hoc est, obedientia libertatem quidem aliquo modo tollit, at non illico servum facit, sed actionis ratio. Si finis actionis non est ipsius agentis, sed imperantis utilitas, tum agens servus est, & sibi inutilis: at in Republica & imperio, ubi salus totius populi, non imperantis,

rantis, ſumma lex eſt, qui in omnibus ſummæ poteſtati obtemperat, non ſibi inutilis ſervus, ſed ſubditus dicendus; & ideo illa Reſpublica maxime libera eſt, cujus leges ſana ratione fundatæ ſunt, ibi enim unuſquiſque, ubi velit, liber eſſe poteſt, hoc eſt, integro animo ex ductu rationis vivere. Sic etiam liberi, tametſi omnibus parentum mandatis obedire tenentur, non tamen ſervi ſunt; nam parentum mandata liberorum utilitatem maxime ſpectant. Magnam ergo differentiam inter ſervum, filium, & ſubditum agnoſcimus, qui propterea ſic definiuntur, nempe, ſervus eſt, qui mandatis domini, quæ utilitatem imperantis tantùm ſpectant, obtemperare tenetur: Filius autem qui id quod ſibi utile eſt ex mandato parentis agit; ſubditus denique qui id quod communi & conſequenter quoque ſibi utile eſt, ex mandato ſummæ poteſtatis agit. Atque his imperii democratici fundamenta ſatis clare oſtendiſſe puto; de quo præ omnibus agere malui, quia maxime naturale videbatur, & maxime ad libertatem, quam natura unicuique concedit, accedere. Nam in eo nemo jus ſuum naturale ita in alterum tranſfert, ut nulla ſibi impoſterum conſultatio ſit, ſed in majorem totius Societatis partem, cujus ille unam facit. Atque hac ratione omnes manent, ut antea in ſtatu naturali, æquales. Deinde de hoc ſolo imperio ex profeſſo agere volui, quia ad meum intentum maxime facit, qui de utilitate libertatis in Republica agere conſtitueram. Reliquarum ergo poteſtatum fundamentis ſuperſedeo, nec nobis, ut earum jus noſcamus, ſcire jam opus eſt, unde ortum habuerint, & ſæpe habeant, id enim ex modo oſtenſis ſatis ſuperque conſtat. Nam quiſquis ſummam habet poteſtatem, ſive unus ſit, ſive pauci, ſive denique omnes, certum eſt ei ſummum jus quicquid velit imperandi, competere: & præterea quiſquis poteſtatem ſe defendendi ſive ſponte, ſive vi coactus in alium tranſtulit, eum ſuo jure naturali plane ceſſiſſe & conſequenter eidem ad omnia abſolute parere decreviſſe, quod omnino præſtare tenetur, quamdiu Rex, ſive Nobiles, ſive Populus ſummam quam acceperunt, poteſtatem, quæ juris transferendi fundamentum fuit, conſervant, nec his plura addere opus eſt.

Imperii fundamentis & jure oſtenſis, facile erit determinare,

quid jus civile privatum, quid injuria, quid justitia, & injustitia in statu civili sit: deinde quis confæderatus, quis hostis & quid denique crimen læsæ majestatis sit. Per jus enim civile privatum nihil aliud intelligere possumus, quam uniuscujusque libertatem ad sese in suo statu conservandum, quæ edictis summæ potestatis determinatur, solaque ejusdem authoritate defenditur. Nam postquam unusquisque jus suum ex proprio beneplacito vivendi, quo sola sua potestate determinabatur, hoc est, suam libertatem & potentiam se defendendi in alium transtulit, ex sola illius ratione jam vivere tenetur, & solo ejusdem præsidio se defendere. Injuria est, cum civis vel subditus ab alio aliquod damnum contra jus civile, sive edictum summæ potestatis pati cogitur: Injuria enim non nisi in statu civili potest concipi: sed neque à summis potestatibus, quibus jure omnia licent, ulla fieri potest subditis; ergo in privatis tantum, qui jure tenentur invicem non lædere, locum habere potest. Justitia est animi constantia tribuendi unicuique quod ei ex jure civili competit: Injustitia autem est specie juris alicui detrahere, quod ei ex vera legum interpretatione competit: vocantur etiam æquitas & iniquitas, quia qui constituti sunt ad lites dirimendas nullum respectum personarum, sed omnes æquales habere tenentur, & jus uniuscujusque æque defendere; non diviti invidere, neque pauperem contemnere. Confæderati sunt homines duarum civitatum, qui ne belli discrimine in periculum veniant, vel ob aliam quamcumque utilitatem inter se contrahunt invicem non lædere, sed contra necessitate cogente opitulari, idque unoquoque suum imperium retinente. Hic contractus tamdiu erit validus, quamdiu ejus fundamentum nempe ratio periculi, sive utilitatis in medio erit: quippe nemo contrahit, nec pactis stare tenetur, nisi spe alicujus boni, vel sollicitudine alicujus mali: quod fundamentum si tollatur pactum ex sese tollitur; quod etiam experientia satis superque docet. Nam quamvis diversa imperia inter se contrahant invicem non lædere, conantur tamen, quantum possunt, impedire quo minus alterutrum potentius evadat, nec fidem dictis habent nisi utriusque ad contrahendum finem & utilitatem satis perspectam habuerint, alias dolum timent, nec injuria; quis enim dictis & pro-

promissis ejus qui summam potestatem, & jus retinet ad quidlibet faciendum, & cui sui imperii salus & utilitas summa lex debet esse, acquiescet, nisi stultus, qui summarum potestatum jus ignorat: & si præterea ad pietatem, & religionem attendamus, videbimus insuper neminem, qui imperium tenet, absque scelere promissis stare posse cum damno sui imperii; quicquid enim promisit quod in damnum sui imperii cadere videt, id præstare non potest, nisi fidem subditis datam solvendo, qua tamen maxime tenetur, & quam etiam servare, sanctissime promittere solent. Porro hostis est quicumque extra civitatem ita vivit, ut neque ut confęderatus, neque ut subditus imperium civitatis agnoscit: hostem enim imperii non odium, sed jus facit, & jus civitatis in eum, qui ejus imperium nullo contrahendi genere agnoscit, idem est ac in eum qui damum intulit: quippe quacunque ratione poterit, eundem vel ad deditionem, vel ad confæderationem jure potest cogere. Denique crimen læsæ majestatis in subditis sive civibus tantum, qui pacto tacito vel expresso omne suum jus in civitatem transtulerunt, locum habet, atque is subditus tale crimen commisisse dicitur, qui jus summæ potestatis aliqua ratione arripere, seu in alium transferre conatus est. Dico conatus est, nam si non essent condemnandi nisi post factum commissum, sero plerumque post jus arreptum, aut translatum in alium id conaretur civitas. Dico deinde absolute qui aliqua ratione jus summæ potestatis arripere conatur, nullam scilicet agnoscendo differentiam, sive inde damnum sive incrementum totius Reipublicæ quam clarissime sequeretur. Quacunque enim ratione id conatus est, majestatem læsit & jure damnatur, quod quidem in bello omnes fatentur jure optimo fieri; nempe si quis stationem suam non servat, sed inscio imperatore hostem adit, quamvis bono consilio, sed suo, rem aggressus fuerit, hostemque expugnaverit; capitis tamen jure damnatur, quia juramentum jusque imperatoris violavit. At quod omnes absolute cives hoc jure semper teneantur, non æquè clarè omnes vident, ratio tamen eadem prorsus est. Nam quandoquidem Respublica solo summæ potestatis consilio debet conservari, & dirigi, hocque jus ei soli competere absolute pacti sunt, si quis ergo solo suo arbitrio, & inscio supremo consilio negotium aliquod publicum aggressus est

exequi,

exequi, quamvis inde incrementum civitatis, uti diximus, certo ſequeretur, jus tamen ſummæ poteſtatis violavit, & majeſtatem læſit, atque jure merito damnatur.

Supereſt jam, ut omnem ſcrupulum amoveamus, reſpondere an id, quod ſupra affirmavimus, quod ſcilicet unuſquiſque, qui rationis uſum non habet, in ſtatu naturali ex legibus appetitus ſummo juræ naturæ vivit, non aperte juri divino revelato repugnet? nam cum omnes abſolute (ſive rationis uſum habeant ſive minus) æque tenerentur ex mandato divino proximum tanquam ſe ipſum amare, non ergo ſine injuria alteri damnum inferre poſſumus & ſolis legibus appetitus vivere. Verum huic objectioni, ſi tantum ad ſtatum naturalem attendimus, facile reſpondere poſſumus; nam is & natura & tempore prior eſt religione. Nemo enim ex natura ſcit, ſe ulla erga Deum teneri obedientia, imo nec ulla ratione hoc aſſequi, ſed tantum ex revelatione ſignis confirmata unuſquiſque id habere poteſt. Quare ante revelationem nemo jure divino, quod non poteſt non ignorare, tenetur. Et ideo ſtatus naturalis cum ſtatu religionis minime confundendus, ſed abſque religione & lege, & conſequenter abſque peccato & injuria concipiendus, ut jam fecimus; & Pauli authoritate confirmavimus. Nec tantum ratione ignorantiæ ſtatum naturalem ante jus divinum revelatum, & abſque eodem concipimus, ſed etiam ratione libertatis, qua omnes naſcuntur. Si enim homines ex natura jure divino tenerentur, vel ſi jus divinum ex natura jus eſſet, ſuperfluum erat ut Deus cum hominibus contractum iniret, & pacto & juramento eoſdem obligaret. Quare abſolute concedendum jus divinum ab eo tempore incepiſſe, à quo homines expreſſo pacto Deo promiſerunt in omnibus obedire, quo ſua libertate naturali quaſi ceſſerunt, juſque ſuum in Deum tranſtulerunt, ſicuti in ſtatu civili fieri diximus. Sed de his in ſequentibus prolixius agam. Verum inſtari adhuc poteſt, quod ſummæ poteſtates æque ac ſubditi hoc jure divino tenentur, quas tamen diximus jus naturale retinere, & iis omnia jure licere. Quare ad hanc integram amovendam difficultatem quæ non tam ex ratione ſtatus, quam juris naturalis oritur, dico quod unuſquiſque in ſtatu naturali eadem ratione tenetur jure revelato, ac tenetur ex dictamine ſanæ rationis vivere;

vere; nempe quia ipsi utilius est & ad salutem necessarium; quod si nollet, cum suo periculo licet. Atque adeo ex solo proprio, non autem ex alterius decreto vivere, neque aliquem mortalem judicem, nec jure religionis vindicem agnoscere tenetur. Atque hoc jus summam potestatem retinuisse affirmo, quæ quidem homines consulere potest, at neminem judicem agnoscere tenetur, nec ullum mortalem præter se alicujus juris vindicem, nisi Prophetam, qui expresse à Deo missus fuerit, quique id indubitatis signis ostenderit. At nec tunc quidem hominem, sed Deum ipsum judicem agnoscere cogitur. Quod si summa potestas nollet Deo in jure suo revelato obedire, id ipsi cum suo periculo, & damno licet, nullo scilicet jure civili vel naturali repugnante: Jus enim civile ab ejus decreto tantum pendet: Jus autem naturale pendet à legibus naturæ, quæ non Religioni, humanum tantum utile intendenti, sed ordini universæ naturæ, hoc est, æterno Dei decreto nobis incognito accommodatæ sunt. Quod quidem Alii obscurius concepisse videntur, qui scilicet statuunt, hominem contra voluntatem Dei revelatam quidem, sed non contra ejus æternum decretum, quo omnia prædeterminavit, posse peccare. Si quis autem jam roget, quid si summa potestas aliquid contra religionem, & obedientiam, quam Deo expresso pacto promisimus, imperet? divino an humano imperio obtemperandum? Sed quia de his in sequentibus prolixius agam, hîc breviter tantum dico, Deo supra omnia obediendum, quando certam, & indubitatam habemus revelationem: Sed quia circa religionem maxime errare solent homines, & pro ingeniorũm diversitate multa magno certamine fingere, ut experientia plus quam satis testatur, certum est, quod si nemo summæ potestati jure teneretur obtemperare in iis quæ ipse ad religionem pertinere putat, tum jus civitatis à diverso uniuscujusque judicio & affectu penderet. Nam nemo eodem teneretur, qui id contra suam fidem, & superstitionem statutum judicaret, atque adeo unusquisque sub hoc prætextu licentiam ad omnia sumere posset: & quandoquidem hac ratione jus civitatis prorsus violatur, hinc sequitur summæ potestati, cui soli jura imperii conservare, & tutari tam jure divino, quam naturali incumbit, jus summum competere de religione statuendi, quicquid judicat, & omnes

ad ejusdem de eadem decreta, & mandata, ex fide ipsi data, quam Deus omnino servari jubet, obtem perare teneri. Quod si ii, qui summum tenent imperium, sint Ethnici, vel cum iis nihil contrahendum, sed potius quam jus suum in eos transferant, extrema pati deliberandum, vel si contraxerint, jusque suum in eos transtulerint, quandoquidem eo ipso se, religionemque defendendi privaverunt, iis obtemperare tenentur, fidemque servare, vel ad id cogi, excepto eo cui Deus certa revelatione singulare contra Tyrannum promiserit auxilium, vel nominatim exceptum voluit. Sic videmus ex tot Judæis, qui Babylone erant, tres tantum juvenes, qui de Dei auxilio non dubitabant, Naducadonozori obtemperare noluisse: reliqui autem sine dubio excepto etiam Daniële, quem Rex ipse adoraverat, jure coacti obtemperaverunt, animo fortè reputantes se ex Dei decreto Regi deditos, Regemque summum obtinere imperium & divina directione conservare. Contra Eleazarus stante adhuc utcunque Patria, exemplum constantiæ suis dare voluit, ut eum secuti omnia potius tolerarent, quam paterenter jus suum & potestatem in Græcos transferri, & omnia experirentur, ne in Ethnicorum fidem jurare cogerentur; quod etiam quotidiana experientia confirmatur. Qui enim Christianum imperium obtinent ad majorem ejus securitatem non dubitant fædus cum Turcis & Ethnicis pangere, subditosque suos, qui eò habitatum eunt, jubere ne majorem libertatem ad aliquid humanum aut divinum exercendum sumant, quam expresse contraxerunt, vel illud imperium concedit. Ut patet ex contractu Belgarum cum Japonensibus, de quo supra diximus.

CAPUT XVII.

Ostenditur neminem omnia in Summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse: De Republica Hebræorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus præstantia : & denique de causis cur Respublica divina interire, & vix absque seditionibus subsistere potuerit.

CONTEMPLATIO præcedentis Capitis de jure summarum potestatum in omnia, deque jure naturali uniuscujusque in eandem translato, quamvis cum praxi non parum conveniat, & praxis ita institui possit, ut ad eandem magis ac magis accedat, nunquam tamen fiet, quin in multis merè theoretica maneat. Nam nemo unquam suam potentiam & consequenter neque suum jus ita in alium transferre poterit, ut homo esse desinat; nec talis ulla summa potestas unquam dabitur quæ omnia ita ut vult, exequi possit: Frustra enim subdito imperaret, ut illum odio habeat qui eum sibi beneficio junxit, ut amet qui ei damnum intulit, ut contumeliis non offendatur, ut à metu liberari non cupiat, & alia perplurima hujusmodi quæ ex legibus humanæ naturæ necessario sequuntur, atque hoc ipsam etiam experientiam clarissime docere existimo; nam nunquam homines suo jure ita cesserunt, suamque potentiam in alium ita transtulerunt, ut ab iis ipsis, qui eorum jus, & potentiam acceperunt, non timerentur, & imperium, non magis propter cives, quanquam suo jure privatos, quàm propter hostes periclitaretur; & sane si homines jure suo naturali ita privari possent, ut nihil in posterum possent, nisi volentibus iis, qui supremum Jus retinuerunt, tum profecto impune violentissime in subditos regnare liceret: quod nemini in mentem venire posse credo. Quare concedendum unumquemque multa sibi sui juris reservare, quæ propterea à nullius decreto sed à suo solo pendent. Attamen ut rectè intelligatur quousque imperii jus & potestas se extendat, notandum imperii potestatem non in eo præcise contineri, quod

homines metu cogere poteſt, ſed abſolute in omnibus quibus effi-
cere poteſt, ut homines ejus mandatis obſequantur: non enim ra-
tio obtemperandi, ſed obtemperantia ſubditum facit. Nam quacun-
que ratione homo deliberet ſummæ poteſtatis mandata exequi, ſive
ideo ſit quod pœnam timet, ſive quod aliquid inde ſperat, ſive quod
Patriam amat, ſive alio quocunque affectu impulſus, tamen ex pro-
prio ſuo conſilio deliberat, & nihilominus ex ſummæ poteſtatis
imperio agit. Non igitur ex eo quod homo proprio conſilio aliquid
facit, illico concludendum eum id ex ſuo, & non imperii jure agere;
nam quandoquidem tam cum ex amore obligatus, quam cum metu
coactus ad malum evitandum, ſemper ex proprio conſilio, & de-
creto agit, vel imperium nullum eſſet, nec ullum jus in ſubditos,
vel id neceſſario ad omnia ſe extendit, quibus effici poteſt, ut ho-
mines ipſi cedere deliberent, & conſequenter quicquid ſubditus
facit, quod mandatis ſummæ poteſtatis reſpondet, ſive id amore
obligatus, ſive metu coercitus, ſive (quod quidem magis frequens)
ex ſpe & metu ſimul, ſive ex reverentia, quæ paſſio eſt ex metu &
admiratione compoſita, ſive quacunque ratione ductus, ex jure
imperii, non autem ſuo agit. Quod etiam hinc quam clariſſime con-
ſtat, quod obedientia non tam externam, quàm animi internam
actionem reſpiciat; adeoque ille maxime ſub alterius imperio eſt,
qui alteri integro animo ad omnia ejus mandata obtemperare deli-
berat, & conſequenter eum maximum tenere imperium, qui in ſub-
ditorum animos regnat; quod ſi qui maxime timentur, maximum
tenerent imperium, tum profecto id Tyrannorum ſubditi tenerent,
qui à ſuis Tyrannis maxime timentur. Deinde quamvis non perin-
de animis, ac linguis imperari poſſit, ſunt tamen animi aliqua ratio-
ne ſub imperio ſummæ poteſtatis, que multis modis efficere poteſt,
ut permagna hominum pars, quicquid vult, credat, amat, odio ha-
beat &c. Adeoque etſi hæc non directo mandato ſummæ poteſta-
tis fiant, fiunt tamen ſæpe, ut experientia abunde teſtatur, ex au-
thoritate ipſius potentiæ, & ipſius directione, id eſt, ex ipſius jure:
quare ſine ulla intellectus repugnantia concipere poſſumus homi-
nes, qui ex ſolo imperii jure credunt, amant, odio habent, conte-
mnunt & abſolute nullo non affectu corripiuntur.

At

At quanquam hac ratione jus & potestatem imperii satis amplam concipimus, nunquam tamen fiet, ut ullum adeo magnum detur, ut ii, qui id tenent, potentiam absolute ad omnia, quæ velint, habeant, quod, me jam satis clare ostendisse, puto. Quâ autem ratione imperium formari posset, ut nihilominus secure semper conservetur, jam dixi meum intentum non esse, id ostendere, attamen ut ad id, quod volo perveniam, ea notabo, quæ in hunc finem divina revelatio Mosen olim docuit, & deinde Hebræorum historias, & successus perpendemus, ex quibus tandem videbimus, quænam præcipuè subditis, ad majorem imperii securitatem, & incrementum concedenda sunt à summis potestatibus.

Quod imperii conservatio præcipue pendeat à subditorum fide, eorumque virtute & animi constantia in exequendis mandatis, ratio, & experientia quam clarissime docent: qua autem ratione iidem duci debeant, ut fidem & virtutem constanter servent, non æque facile est videre. Omnes namque tam qui regunt, quam qui reguntur homines sunt ex labore scilicet proclives ad libidinem. Imo qui tantum varium multitudinis ingenium experti sunt, de eo fere desperant: quia non ratione, sed solis affectibus gubernatur, præceps ad omnia, & facillime vel avaritia vel luxu corrumpitur: Unusquisque solus omnia se scire putat, & omnia ex suo ingenio moderari vult, & eatenus aliquid æquum vel iniquum, fasque nefasque existimat, quatenus in suum lucrum vel damum cadere judicat, præ gloria æquales contemnit, nec ab iis dirigi patitur, præ invidia melioris laudis, vel fortunæ, quæ nunquam æqualis est, malum alterius cupit, eoque delectatur: nec opus est omnia recensere, norunt quippe omnes quid sceleris fastidium præsentium & rerum novandarum cupiditas, quid præceps ira, quid contemta paupertas frequenter suadeant hominibus, quantumque eorum animos occupent agitentque. His ergo omnibus prævenire & imperium ita constituere, ut nullus locus fraudi relinquatur, imo omnia ita instituere, ut omnes cujuscunque ingenii sint, jus publicum privatis commodis præferant, hoc opus hic labor est. Rei quidem necessitas multa excogitare coëgit, attamen nunquam eo perventum est, ut imperium non magis propter cives, quam hostes periclitaretur,

& qui id tenent, non magis illos,quam hos timerent. Testis invictissima ab hostibus Romanorum Respublica, toties à suis civibus victa & miserrime oppressa, ac præcipue in bello civili Vespasiani contra Vitellium: Qua de re vide Tacitum in initio libr. IV. Histor. ubi miserrimam urbis faciem depingit. Alexander simplicius (ut ait Curtius in fine libr. VIII.) famam in hoste quam in cive æstimabat, quippe à suis credebat magnitudinem suam posse destrui &c. Et fatum suum timens amicos hæc præcatur. *Vos modo me ab intestina fraude & domesticorum insidiis præstate securum, belli martisque discrimen impavidus subibo. Philippus in acie tutior quam in theatro fuit, hostium manum sæpe vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exitus si reputaveritis, plures à suis quam ab hoste interemptos numerabitis* (vide Q. Curtii lib. 9. §. 6.) Hac igitur de causa Reges, qui olim imperium usurpaverant, ad se scilicet securos præstandos, persuadere conati sunt, se genus suum à Diis immortalibus ducere. Nimirum quia putabant, si modo subditi & omnes eosdem non ut æquales aspicerent, sed Deos esse crederent, libenter se ab iisdem regi paterentur, seseque facile ipsis dederent. Sic Augustus Romanis persuasit se ab Ænea, qui Veneris filius & inter Deos credebatur, originem suam ducere: Se templis, & effigie numinum, per flamines, & sacerdotes coli voluit (Tac. Annal. lib. 1.) Alexander ut Jovis filius salutari voluit; quod quidem consilio non autem ex superbia fecisse videtur, ut ejus responsio ad Hermolai invectivam indicat. *Illud* inquit *pæne risu dignum fuit, quod Hermolaus postulabat me, ut aversarer Jovem, cujus oraculo cognoscor, An etiam quid Dii respondeant in mea potestate est? obtulit nomen filii mihi, recipere* (B N.) *ipsis rebus quas agimus, haud alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me credant. Fama enim bella constant, & sæpe quod falso creditum est veri vicem obtinuit.* (Curtii lib. 8. §. 8.) Quibus paucis acute rem simulatam ignaris persuadere pergit, & simul causam simulationis innuit. Quod etiam Cleo in sua oratione, qua Macedonibus conabatur persuadere ut Regi assentarentur, fecit; postquam enim laudes Alexandri cum admiratione narrando, ejusdemque merita recensendo, simulationi speciem veri dedit, ad rei utilitatem sic transit. *Persas quidem, non pie solum, sed etiam prudenter Reges*

suos

suos inter Deos colere: Majestatis enim salutis esse tutelam & tandem concludit, *semet ipsum, cum Rex inißet convivium, prostratum humi corpus. Debere idem facere cæteros & imprimis sapientia præditos.* (vide ejusd. lib. 8. §. 5.) Sed prudentiores erant Macedones, nec homines nisi prorsus barbari sint, tam aperte falli & ex subditis inutiles sibi servi fieri patiuntur. Alii autem facilius persuadere potuerunt Majestatem sacram esse & vicem Dei in terra gerere, & à Deo, non autem ab hominum suffragio, & consensu constitui, singularique providentia & auxilio divino conservari, atque defendi. Et ad hunc modum Monarchæ ad sui imperii securitatem alia excogitaverunt, quæ omnia missa facio, & ut ad ea, quæ volo, perveniam, ea tantum uti dixi notabo & perpendam, quæ in hunc finem olim divina revelatio Mosen docuit.

Diximus jam supra Cap. V. quod, postquam Hebræi Ægypto exiverunt nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, sed iis ad lubitum nova jura instituere, & quas volebant, terras occupare licebat. Nam postquam ab intoleranda Ægyptiorum oppressione liberati, & nulli mortalium ullo pacto addicti erant, jus suum naturale ad omnia quæ possent, iterum adepti sunt, & unusquisque de integro deliberare poterat, num id retinere, an vero eodem cedere, idque in alium transferre volebat. Igitur in hoc statu naturali constituti, ex consilio Mosis, cui omnes maximam fidem habebant, suum jus in neminem mortalium, sed tantum in Deum transferre deliberaverunt, nec diu cunctati omnes æque uno clamore promiserunt, Deo ad omnia ejus mandata absolute obtemperare, nec aliud jus agnoscere, nisi quod ipse revelatione prophetica ut jus statueret. Atque hæc promissio, sive juris in Deum translatio eodem modo facta est, ac in communi societate supra concepimus fieri, quando, homines jure suo naturali cedere deliberant. Expresse enim pacto (vide Exod. Cap. 24. vers. 7.) & juramento jure suo naturali libere: non autem vi coacti, neque minis territi cesserunt, & in Deum transtulerunt. Deinde ut pactum ratum fixumque esset, & absque fraudis suspicione, nihil Deus cum ipsis pepigit, nisi postquam experti sunt ejus admirandam potentiam, qua sola servati fuerant, & qua sola in posterum servari poterant (vide Exod. Cap. 19. vs. 4, 5.)

Nam

Nam hoc ipſo quod ſe ſola Dei potentia ſervari poſſe crediderunt, omnem ſuam naturalem potentiam ſe conſervandi, quam ex ſe habere antea forte putaverant, in Deum tranſtulerunt, & conſequenter omne ſuum jus. Imperium ergo Hebræorum Deus ſolus tenuit, quodque adeo ſolum ex vi pacti Regnum Dei jure vocabatur, & Deus jure etiam Rex Hebræorum: & conſequenter hujus imperii hoſtes, hoſtes Dei, & cives, qui id uſurpare vellent, rei læſæ divinæ Majeſtatis, & jura denique imperii, jura & mandata Dei. Quare in hoc imperio jus civile & Religio quæ, ut oſtendimus, in ſola obedientia erga Deum conſiſtit, unum & idem erant. Videlicet Religionis dogmata non documenta, ſed jura & mandata erant, pietas juſtitia, impietas crimen & injuſtitia æſtimabatur: Qui à Religione deficiebat, civis eſſe deſinebat, & eo ſolo hoſtis habebatur, & qui pro Religione moriebatur, pro Patria mori reputabatur, & abſolute jus civile & Religio nullo prorſus diſcrimine habebantur. Et hac de cauſa hoc imperium Theocratia vocari potuit; quandoquidem ejus cives nullo jure niſi à Deo revelato tenebantur. Verumenimvero hæc omnia opinione magis, quam re conſtabant; Nam Hebræi revera jus imperii abſolute retinuerunt, ut ex jam dicendis conſtabit; nempe ex modo, & ratione quâ hoc imperium adminiſtrabatur, & quam hic explicare conſtitui.

Quandoquidem Hebræi ſuum jus in nullum alium tranſtulerunt, ſed omnes æque ut in Democratia ſuo jure ceſſerunt, unoque ore clamaverunt, quicquid Deus loquetur (nullo expreſſo mediatore) faciemus, hinc ſequitur omnes ab hoc pacto æquales prorſus manſiſſe, juſque Deum conſulendi, legeſque accipiendi, & interpretandi omnibus æquale fuiſſe, & abſolute omnem imperii adminiſtrationem omnes æque tenuiſſe. Hac ergo de cauſa omnes æque prima vice Deum adiverunt, ut quæ imperare vellet, audirent; ſed in hac prima ſalutatione adeo perterriti fuerunt, & Deum loquentem adeo attoniti audiverunt, ut ſupremum ſibi tempus adeſſe putaverint: Pleni igitur metu Moſen de novo ſic adeunt, *ecce Deum in igne loquentem audivimus, nec cauſa eſt cur mori velimus, hic certe ingens ignis nos vorabit, ſi iterum nobis vox Dei audienda eſt, certe moriemur. Tu igitur adi, & audi omnia Dei noſtri dicta, & tu* (non

Deus

Deus) ***nobis loqueris: Ad omne, Deus tibi loquetur, obediemus idque exequemur.*** His clare primum pactum aboleverunt, suumque jus Deum consulendi ejusque edicta interpretandi in Mosen absolute transtulerunt: Non enim hîc, ut antea, ad omnia quæ Deus ipsis, sed quæ Deus Mosi loqueretur, obedire promiserunt. (vide Deut. cap. 5. post decalog. & Cap. 18. vers. 15, 16.) Moses ergo solus legum divinarum lator, & interpres mansit, & consequenter etiam supremus Judex, quem nemo judicare poterat, & qui solus apud Hebræos vicem Dei, hoc est, supremam majestatem habuit: quandoquidem solus jus habebat Deum consulendi, & populo divina responsa dandi, ipsumque ad ea exequenda cogendi. Solus inquam, nam si quis, vivente Mose nomine Dei prædicare aliquid volebat, quamvis verus Propheta esset, reus tamen erat, & supremi juris usurpator (vide Numer. Cap. 11. vers. 28.) & hîc notandum, quod, etsi Mosen populus elegerit, successorem tamen loco Mosis eligere jure non potuit: Nam simul ac jus suum Deum consulendi in Mosen transtulerunt, & absolute promiserunt ipsum loco divini oraculi habere, omne jus plane amiserunt, quem Moses successorem eligeret, tanquam à Deo electum admittere debebant. Quod si talem elegisset, qui ut ipse totam imperii administrationem haberet, nempe jus Deum in suo tentorio solus consulendi, & consequenter authoritatem leges instituendi & abrogandi, de bello & pace decernendi, legatos mittendi, judices constituendi, successorem eligendi, & absolutæ summæ potestatis omnia officia administraudi, imperium merè monarchicum fuisset, nec ulla alia esset differentia, nisi quod communiter monarchicum imperium ex Dei decreto, ipsi etiam Monarchiæ occulto; Hebræorum autem à Dei decreto Monarchæ tantum revelato certa ratione regatur, vel regi debuerit. Quæ quidem differentia Monarchæ dominium, & jus in omnes non minuit. sed contra auget. Cæterum quod ad populum utriusque imperii, æque uterque subjectus est, & ignarus divini decreti: Nam uterque ab ore Monarchæ pendet, & quid fas nefasque sit ab eo solo intelligit, nec propterea quod populus credit, Monarcham nihil, nisi ex Dei decreto ipsi revelato, imperare, eidem minus, sed contra magis revera subjectus est. At Moses nullum talem successorem

elegit, ſed imperium ita adminiſtrandum ſucceſſoribus reliquit, ut nec populare, nec ariſtocraticum, nec monarchicum, ſed Theocraticum vocari potuerit. Nam jus leges interpretandi, & Dei reſponſa communicandi penes unum, & jus & poteſtas imperium adminiſtrandi ſecundum leges jam explicatas, & jam communicata reſponſa, penes alium erat. Qua de re vide Num. Cap. 27. verſ. 21. Et ut hæc melius intelligantur, adminiſtrationem totius imperii ordine exponam. Primo juſſus eſt populus domum ædificare, quæ quaſi Dei, hoc eſt ſupremæ illius imperii Majeſtatis aula eſſet. Atque hæc non ſumtibus unius ſed totius populi ædificanda fuit, ut domus, ubi Deus conſulendus erat, communis eſſet juris. Regiæ hujus divinæ aulici, & adminiſtratores Levitæ electi ſunt: horum autem ſupremus, & quaſi à Rege Deo ſecundus electus eſt Aharon frater Moſis, in cujus locum ejus filii legitime ſuccedebant. Hic ergo, ut Deo proximus, ſummus legum divinarum interpres erat, & qui populo divini oraculi reſponſa dabat, & qui denique pro populo Deo ſupplicabat. Quod ſi cum his jus eadem imperandi haberet, nihil reſtabat, ut abſolutus eſſet monarcha, ſed eo privatus erat, & abſolute tota tribus Levi communi imperio ita deſtituta fuit, ut ne quidem partem cum reliquis tribubus habuerit, quam jure poſſideret, unde ſaltem vivere poſſet; ſed ut à reliquo populo aleretur, inſtituit, at ita, ut ſemper maximo honore à communi plebe haberetur, utpote ſola Deo dicata. Deinde, militia ex reliquis duodecim tribubus formata, juſſi ſunt Canahitarum imperium invadere, idque in duodecim partes dividere, & tribubus per ſortes deſtribuere. Ad hoc miniſterium electi ſunt duodecim principes, ex unaquaque tribu unus, quibus ſimul cum Joſua, & ſummo pontifice Eleazaro, jus datum eſt terras in æquales duodecim partes dividere, & per ſortes diſtribuere. Militiæ autem ſummus imperator Joſua electus eſt, qui ſolus in rebus novis jus habebat Deum conſulendi, at non ut Moſes ſolus in ſuo tentorio, vel in tabernaculo, ſed per ſummum Pontificem, cui ſoli reſponſa Dei dabantur: deinde Dei mandata per pontificem communicata ſtatuendi, & populum ad ea cogendi, media ad eadem exequenda excogitandi & adhibendi, ex militia quot velit, & quos velit eligendi, legatos

ſuo

ſuo nomine mittendi, & abſolute omne jus belli à ſolo ejus decreto pendebat: In ejus autem locum nemo legitime ſuccedebat, nec ab aliquo niſi à Deo immediate eligebatur, idque cogente univerſi populi neceſſitate: alias omnia belli & pacis à principibus Tribuum adminiſtrabantur, ut mox oſtendam. Denique omnes ab anno vigeſimo ætatis uſque ad ſexageſimum arma ad militandum capere juſſit, & ex ſolo populo exercitus formare, qui non in fidem imperatoris, nec ſummi pontificis, ſed Religionis ſive Dei jurabant: qui adeo exercitus, ſive ordines Dei vocabantur, & Deus contra apud Hebræos Deus exercituum, & hac de cauſa arca fœderis in magnis præliis, à quorum diſcrimine totius populi vel victoria, vel clades pendebat, in medio exercitu ibat, ut populus Regem ſuum quaſi præſentem videns, extremis viribus pugnaret. Ex his à Moſe ſucceſſoribus mandatis facile colligimus, ipſum adminiſtratores, non autem dominatores imperii elegiſſe. Nam nemini jus dedit, Deum ſolus & ubi vellet conſulendi, & conſequenter nemini authoritatem dedit, quam ipſe habebat, leges ſtatuendi, & abrogandi, de bello & pace diſcernendi, adminiſtratores tam templi, quam civitatum eligendi; quæ omnia ſummi imperii tenentis officia ſunt: ſummus enim pontifex jus quidem habebat leges interpretandi, & reſponſa Dei dandi, at non ut Moſes, quandocunque volebat, ſed tantum ab imperatore, vel ſummo concilio vel ſimilibus rogatus: & contra ſummus exercitus imperator, & concilia, Deum quando volebant conſulere poterant, at non niſi à ſummo pontifice Dei reſponſa accipere; quare Dei dicta in ore Pontificis non decreta, ut in ore Moſis, ſed tantum reſponſa erant: à Joſua autem & conciliis accepta, tum demum vim mandati & decreti habebant. Deinde hic ſummus pontifex, qui Dei reſponſa à Deo accipiebat, militiam non habebat, nec imperium jure poſſidebat: & contra qui terras jure poſſidebant, leges ſtatuere jure non poterant. Summus deinde pontifex tam Aharon, quam filius ejus Eleazarus, uterque à Moſe quidem electus fuit, mortuo autem Moſe nemo jus eligendi pontificem habuit, ſed filius patri legitime ſuccedebat. Imperator exercitus à Moſe etiam electus fuit, & non ex jure ſummi pontificis, ſed jure Moſis ipſi dato, perſonam Imperatoris induit:

duit: & ideo mortuo Josua pontifex neminem ejus loco elegit, nec principes de novo imperatore Deum consuluerunt, sed unusquisque in militiam suæ tribus, & omnes simul in universam militiam jus Josuæ retinuerunt: & videtur non opus fuisse summo imperatore, nisi quando conjunctis viribus contra communem hostem pugnare debebant; quod quidem maxime locum habuit tempore Josuæ, quo locum fixum nondum omnes habebant, & omnia communis juris erant: at postquam omnes tribus terras jure belli possessas, & quas adhuc possidere in mandatis erat, inter se diviserunt, nec amplius omnia omnium erant, eo ipso ratio communis imperatoris cessavit, quandoquidem tribus diversæ non tam concives quam confœderatæ ab ea divisione reputari debuerunt: Respectu Dei & Religionis concives quidem æstimari debuerunt; at respectu juris quod una in aliam habebat, non nisi confœderatæ: eodem fere modo, (si templum commune demas) ac Præpotentes Confœderati Belgarum Ordines: Nam divisio rei communis in partes nihil aliud est, quam quod unusquisque suam partem solus jam possideat, & reliqui jure, quod in illam partem habebant, cedant. Hac igitur de causa Moses principes tribuum elegit, ut post divisum imperium unusquisque curam suæ partis haberet, nempe Deum per summum pontificem de rebus suæ tribus consulendi, suæ militiæ imperandi, urbes condendi & muniendi, judices in unaquaque urbe constituendi, hostem sui singularis imperii invadendi, & absolute omnia belli & pacis administrandi. Nec alium judicem præter Deum noscere tenebatur, vel quem Deus prophetam expresse misisset: Alias si à Deo defecisset, reliquæ tribus ipsum non tanquam subditum judicare, sed tanquam hostem, qui fidem contractus solverat, invadere debebant. Quorum exempla in Scriptura habemus. Mortuo enim Josua filii Israëlis non summus novus imperator, Deum consuluerunt, intellecto autem quod tribus Judæ omnium prima hostem suum invadere debebat, ipsa sola cum Simeone contrahit, ut junctis viribus utriusque hostem invaderent, in quo contractu reliquæ tribus non fuerunt comprehensæ (vide Judic. Cap. 1. vers. 1, 2, 3.) sed unaquæque separatim (ut in prædicto Cap. narratur) bellum contra suum hostem gerit, & quem vult

in

in ditionem & fidem accipit, etsi in mandatis esset, nulli ulla pacti conditione parcere, sed omnes exterminare: propter quod peccatum reprehenduntur quidem, à nemine autem in judicium vocantur. Nec erat quod propterea bella contra invicem movere inciperent, & rebus alterius alii se immiscerent, contra Benjaminitas, qui reliquos offenderant & pacis vinculum ita solverant, ut nullus ex confœderatis secure apud ipsos hospitium habere posset, hostiliter invadunt, & ter prælio commisso tandem victores, omnes nocentes & innocentes jure belli æque trucidant, quod postea sera pænitentia lamentati sunt.

His exemplis, quæ de jure uniuscujusque tribus modo diximus, plane confirmantur. At forsan aliquis rogabit, quisnam successorem principis cujusque tribus eligebat? verum de hac re nihil certi ex ipsa Scriptura possum colligere, hoc tamen conjicio, quod quandoquidem unaquæque tribus in familias erat divisa, quarum capita ex senioribus familiæ eligebantur, ex his qui senior erat, loco principis jure succedebat: ex Senioribus enim Moses septuaginta coadjutores, qui cum ipso supremum concilium formabant, elegit; qui post mortem Josuæ imperii administrationem habuerunt, senes in Scriptura vocantur, & denique apud Hebræos nihil frequentius, quam per senes judices intelligere, quod omnibus notum existimo; Sed ad nostrum propositum parum refert hoc certo scire; sufficit, quod ostenderim, neminem post mortem Mosis omnia summi imperatoris officia habuisse: nam quandoquidem omnia non ab unius viri, neque unius concilii, neque populi decreto pendebant, sed quæbam ab una tribu, alia à reliquis æquali utriusque jure administrabantur, sequitur evidentissime imperium ab obitu Mosis neque monarchicum neque aristocraticum, neque populare mansisse, sed uti diximus Theocraticum, I. quia imperii domus regia templum erat, & sola ejus ratione, ut ostendimus, omnes tribus concives erant. II. quia omnes cives in fidem Dei supremi sui judicis jurare debebant, cui soli in omnibus absolute obedire promiserant. Et denique quia summus omnium imperator, quando eo opus erat, à nemine nisi à solo Deo eligebatur. Quod Moses nomine Dei populo expresse prædicit Deuter. Cap. 19. vers. 15. & re ipsa electio Gi-

 deonis,

deonis, Samſonis & Samuëlis teſtatur; quare non dubitandum quin reliqui fideles duces ſimili etiam modo electi fuerint, etſi id ex eorum hiſtoria non conſtet.

His poſitis tempus eſt ut videamus quantum hæc ratio imperii conſtituendi animos moderari poterat, & tam eos qui regebant, quam qui regebantur ita continere, ut neque hi rebelles, neque illi Tyranni fierent.

Qui imperium adminiſtrant, vel qui id tenent, quicquid facinoris committunt, id ſemper ſpecie juris adumbrare, & populo id à ſe honeſte factum perſuadere ſtudent, quod facile etiam obtinent, quando tota juris interpretatio ab iis ſolis pendet. Nam non dubium eſt, quin eo ipſo maximam ad omnia quæ volunt, & eorum appetitus ſuadet, libertatem ſumant, & contra magnam iiſdem adimi, ſi jus leges interpretandi apud alium ſit, & ſimul ſi vera earundem interpretatio omnibus ita pateat, ut nemo de eadem dubitare poſſit. Ex quo manifeſtum fit, magnam Hebræorum principibus cauſam facinorum ſublatam fuiſſe, eo quod jus omne leges interpretandi Levitis datum fuerit. (vide Deuteron. Cap. 21. verſ. 5.) qui nullam imperii adminiſtrationem nec partem cum cæteris habebant, & quorum tota fortuna & honor à vera legum interpretatione pendebat. Deinde quod univerſus populus juſſus eſt ſingulis ſeptem annis certo in loco congregari, ubi à Pontifice leges edoceretur, & præterea ut unuſquiſque ſolus continuo, & ſumma cum attentione librum legis legeret, & perlegeret. (vide Deuteron. Cap. 31. verſ. 9. &c. & Cap. 6. verſ. 7.) Principes igitur maxime ſui ſaltem cauſa curare debebant, ut omnia ſecundum leges præſcriptas, & omnibus ſatis perſpectas adminiſtrarent, ſi à populo maximo honore coli volebant, qui tum eos utpote Dei imperii miniſtros, & vicem Dei gerentes veneraretur; alias ſummum ſubditorum odium, qualę Theologicum eſſe ſolet, fugere non poterant. Ad hæc, nempe ad effrænatam Principum libidinem coercendam, aliud permagni momenti acceſſit, videlicet quod militia ex omnibus civibus (nullo à vigeſimo uſque ad ſexageſimum ætatis annum excepto) formabatur, & quod Principes nullum extraneum militem mercede conducere poterant. Hoc, inquam, permagni fuit

momenti, nam certum eſt Principes ſola militia, cui ſtipendia ſolvunt, populum opprimere poſſe. Deinde eos nihil magis timere quam libertatem militum concivium, quorum virtute, labore, & magno ſui ſangninis impendio imperii libertas & gloria parta eſt. Ideo Alexander, cum ſecundo contra Darium dimicandum erat, audito Parmenionis conſilio, non ipſum qui conſilium dedit, ſed Polyperconta, qui cum eodem ſtabat, increpuit. Nam ut ait Curtius lib. 4. 3. 13. Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum rurſus caſtigare non ſuſtinuit, nec Macedonum libertatem, quam maxime, ut jam diximus, timebat, oppremere potuit, niſi poſtquam numerum militum ex captivis longe ſupra Macedonas auxit, tum enim animo ſuo impotenti, & diucivium optimorum libertate coercito, morem genere potuit. Si hæc itaque militum concivium libertas humani imperii principes, quiſ oli totam laudem victoriarum uſurpare ſolent, retinet, multo magis Hebræorum principes coercere debuit, quorum milites non pro Principis, ſed pro Dei gloria pugnabant, & ſolo Dei reſponſo accepto prælium committebant.

Acceſcit deinde quod omnes Hebræorum Principes ſolo religionis vinculo aſſociati erant: quare, ſi aliquis ad eadem defeciſſet, juſque divinum uniuſcujuſque violare incepiſſet, eo hoſtis à reliquis haberi potuerat, & jure opprimi.

Acceſcit III. timor novi alicujus Prophetæ: modo enim probatæ vitæ aliquis receptis quibuſdam ſignis oſtenderet ſe Prophetam eſſe, eo ipſo jus ſummum imperandi habebat, nempe ſicuti Moſes Dei nomine ei ſoli revelati, & non tantum ut principes per pontificem conſulti; & non dubium eſt quin tales populum oppreſſum facile ad ſe trahere poterant, & levibus ſignis quicquid vellent perſuadere; cum contra ſi res recte adminiſtrabantur, princeps in tempore providere poterat, ut Propheta prius ejus judicio ſtare deberet; ut ab eo examinaretur, num probatæ vitæ eſſet, num certa & indubitata ſigna ſuæ legationibus haberet, & denique num id quod nomine Dei dicere volebat, cum recepta doctrina, & communibus legibus patriæ conveniret: quod ſi nec ſigna ſatis reſponderent, vel doctrina nova eſſet, cum jure mortis

damnare

damnare poterat, alias ſola principis authoritate & teſtimonio recipiebatur.

Acceſſit IV. quod Princeps reliquos nobilitate non excellebat, nec jure ſanguinis; ſed tantum ratione ætatis & virtutis adminiſtratio imperii ei competebat.

Acceſſit denique quod Principes, & univerſa militia non magis deſiderio belli quam pacis teneri poterant. Nam militia, uti diximus, ex ſolis civibus conſtabat, quare tam res belli, quam pacis ab iiſdem hominibus adminiſtrabantur. Qui igitur in caſtris miles, is in foro civis erat, & qui in caſtris dux, is in curia judex, & qui denique in caſtris imperator, princeps in civitate erat. Quare nemo bellum propter bellum, ſed propter pacem, & ad tuendam libertatem deſiderare poterat, & forte Princeps ne ſummum Pontificem adire teneretur, & coram ipſo præter dignitatem ſtare, à rebus novis quantum poterat, abſtinebat. Hæc de rationibus, quæ Principes intra ſuos limites continebant. Videndum jam qua ratione populus retinebatur: ſed hanc etiam imperii fundamenta clariſſime indicant; ſi quis enim ad ea vel leviter attendere velit, videbit ſtatim hæc amorem adeo ſingularem in civium animis parere debuiſſe, ut nihil difficilius aliquis in mentem inducere potueris, quam patriam prodere, vel ab ea deficere: ſed contra omnes ita affecti eſſe debuerint, ut extrema potius, quam alienum imperium paterentur. Nam poſtquam ſuum jus inDeum tranſtulerunt,ſuumque regnumDei regnum eſſe, ſeque ſolos filios Dei, reliquas autem nationes Dei hoſtes eſſe crediderunt, in quas propterea odio infenſiſſimo affecti erant (nam & hoc pium eſſe credebant, vide Pſalm. 139. verſ. 21,22.) nihil magis abhorrere potuerunt, quam in fidem alicujus extranei jurare, eique obedientiam promittere: nec majus flagitium, nec quid magis execrandum excogitari apud ipſos poterat, quam patriam, hoc eſt, ipſum regnum Dei, quem adorabant, prodere; imo aliquo extra patriam tantum habitatum ire pro flagitio habebatur, quia Dei cultus, quo ſemper tenebantur, non niſi in patrio ſolo exerceri concedebatur; utpote quæ ſola tellus ſancta, reliqua autem immunda & profana haberetur. Ideo David, quia exulare cogebatur, ſic coram Saulo conqueritur. *Si qui te contra me inſtigant,*

gant,

gant, homines sunt, maledicti sunt, quia me secludunt, ne spatier in Dei hæreditate, sed dicunt vade, & Deos alienos cole. Et hac etiam de causa nullus civis, quod hîc apprime notandum, exilii damnabatur: nam qui peccat supplicio quidem dignus est, non autem flagitio. Amor ergo Hebræorum erga patriam non simplex amor, sed pietas erat, quæ simul & odium in reliquas nationes ita quotidiano cultu fovebantur, & alebantur, ut in naturam verti debuerint: quotidianus enim cultus non tantum diversus omnino erat (quo fiebat ut omnino singulares, & à reliquis prorsus essent separati) sed etiam absolute contrarius. Quare ex quotidiana quadam exprobratione continuum odium oriri debuit, quo nullum firmius animis hærere potuit: utpote odium ex magna devotione seu pietate ortum, quodque pium credebatur, quo sane nullum majus nec pertinacius dari potest: nec causa communis deerat, qua odium semper magis ac magis incenditur, nempe ejus reciprocatio; nam nationes eos contrà odio infensissimo habere debuerunt. Quantum autem hæc omnia, videlicet humani imperii libertas, erga patriam devotio, in omnes reliquos jus absolutum, & odium non tantum licitum, sed etiam pium, omnes infensos habere, morum & rituum singularitas, quantum, inquam, hæc Hebræorum animos firmare valuerint ad omnia singulari constantia & virtute pro Patria tolerandum, ratio quam clarissime docet, & ipsa experientia testata est; nunquam enim stante urbe, sub alterius imperio durare potuerunt, & ideo Hierosolymam rebellem civitatem vocitabant (vide Hezræ Cap. 4. vs. 12. 15.) Secudum imperium (quod primi vix umbra fuit, postquam Pontifices jus etiam principatus usurpaverunt) difficillime à Romanis destrui potuit, quod ipse Tacitus lib. 2. Histor. his testatur. *Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium gentis & pervicaciam superstitionis, quam quod satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset.* Verum præter hæc, quorum æstimatio à sola opinione pendet, aliud in hoc imperio, quod solidissimum est, singulare fuit, quo cives maxime retineri debuerunt, ne de defectione cogitarent, & ne unquam desiderio tenerentur deserendæ patriæ, nimirum ratio utilitatis quæ omnium humanarum actionum robur & vita

 est,

eſt, atque hæc inquam in hoc imperio ſingularis erat: Nam cives nullibi majore jure bona ſua poſſidebant, quam hujus imperii ſubditi, qui cum principe æqualem partem terrarum, & agrorum habebant, & unuſquiſque ſuæ partis æternus dominus erat, nam ſi quis paupertate coactus fundum ſuum, vel agrum vendiderat, adventante jubilæo ei de integro reſtitui debebat, & ad hunc modum alia inſtituta erant, ut nemo à fixis ſuis bonis alienari poſſet. Deinde paupertas nullibi tolerabilior eſſe poterat, quam ubi charitas erga proximum, hoc eſt, erga concivem ſumma pietate coli debebat, ut Deum ſuum Regem propitium haberent. Civibus igitur Hebræis non niſi in ſua patria bene eſſe poterat, extra eandem autem damnum maximum & dedecus. Deinde ad eoſdem non tantum in patrio ſolo retinendum, ſed ad bella etiam civilia vitandum, & cauſas contentionum tollendum hæc apprime conducebant; nempe quod nemo ſuo æquali, ſed ſoli Deo ſerviebat, & quod charitas & amor erga concivem ſumma æſtimabatur pietas, qui non parum fovebatur communi odio, quo reliquas nationes, & hæ eos contra, habebant. Præterea apprime conducebat ſumma obedientiæ diſciplina, qua educabantur, quod ſcilicet omnia ex determinato legis præſcripto facere debebant: non enim ad libitum arare licebat, ſed certis temporibus & annis, & non niſi uno beſtiarum genere ſimul: ſic etiam non niſi certa ratione certoque tempore ſeminare, & metere licebat, & abſolute eorum vita continuus obedientiæ cultus erat (qua de re vide Cap. V. circa uſum Cæremoniarum) quare eidem omnino aſſuefactis ipſa non amplius ſervitus ſed libertas videri debuit: unde ſequi etiam debuit, ut nemo negata, ſed mandata cuperet; ad quod etiam non parum conduxiſſe videtur, quod certis anni temporibus otio & lætitiæ ſe dare tenebantur, non ut animo, ſed ut Deo ex animo obtemperarent. Ter in anno Dei convivæ erant (vide Deut. Cap. 16.) ſeptimo ſeptimanæ die ab omni opere ceſſare, ſeſeque otio dare debebant & præter hæc alia tempora ſignata erant, quibus lætitiæ actus honeſti, & convivia non quidem concedebantur ſed mandabantur; nec puto quod aliquid hoc efficacius ad hominum animos flectendos excogitari poteſt; nam nulla re magis capiuntur animi, quam lætitia, quæ ex devotione, hoc eſt, ex amore & admiratio-

ne ſimul oritur. Nec facile faſtidio rerum uſitatarum capi poterant, nam cultus diebus feſtis deſtinatus rarus, & varius erat. His acceſſit ſumma templi reverentia, quam propter ſingularem ejus cultum, & res, quas tenebantur obſervare, antequam alicui eò ire liceret, religioſiſſime ſemper ſervaverunt, atque adeo ut hodierni adhuc non ſine magno horrore illud Manaſſæ flagitium legant, quod ſcilicet idolum in ipſo templo ponere ſuſtinuerit. Erga leges etiam quæ in intimo ſacrario religioſſime cuſtodiebantur, non minor erat populo reverentia. Quare populi rumores & præjudicia hic minime timenda erant: Nemo enim de rebus divinis judicium ferre audet, ſed ad omnia quæ ipſis imperabantur ex authoritate divini reſponſi in templo accepti, vel legis a Deo conditæ, ſine ulla rationis conſultatione obtemperare debebant. Atque his me ſummam rationem hujus imperii, etſi breviter, ſatis tamen clare expoſuiſſe puto. Supereſt jam ut cauſas etiam inquiramus, quare factum ſit, ut Hebræi toties à lege defecerint, cur toties ſubacti fuerint, & cur tandem imperium omnino vaſtari potuerit. At forſan hîc aliquis dicet, id eveniſſe ex gentis contumacia: verum hoc puerile eſt; nam cur hæc natio reliquis contumacior fuit: an natura? hæc ſane nationes non creat, ſed individua, quæ quidem in nationes non diſtinguuntur niſi ex diverſitate linguæ, legum & morum receptorum, & ex his duobus, legibus ſcilicet & moribus, tantum oriri poteſt, quod unaquæque natio ſingulare habeat ingenium, ſingularem conditionem & denique ſingularia præjudicia. Si igitur concedendum eſſet, quod Hebræi ſupra reliquos mortales contumaces fuerint, id vitio legum vel receptorum morum imputari deberet. Et ſane hoc verum eſt, quod ſi Deus eorum imperium conſtantius voluiſſet, aliter etiam jura & leges condidiſſet, aliamque rationem id adminiſtrandi inſtituiſſet: quare quid aliud dicere poſſumus, niſi quod Deum ſuum iratum habuerint, non tantum ut Jeremias Cap. 32. verſ. 31. ait ab urbe condita, ſed jam inde à legibus conditis. Quod Ezech. 20. verſ. 25. etiam teſtatur, inquiens, *ego etiam dedi ipſis ſtatuta non bona, & jura quibus non viverent, eo quod impuravi ipſos muneribus ſuis remittendo omnem aperturam vulvæ* (id eſt primogenitum) *ut eos vaſtarem, ut ſcirent quod ego ſum Iehova.* Quæ verba, & cauſa vaſtationis

imperii, ut recte intelligantur, notandum, quod primum intentum fuit totum sacrum ministerium primogenitis tradere non Levitis (vide Numer. Cap. 8. vers. 17.) sed postquam omnes præter Levitas, vitulum adoraverunt, repudiati & impurati sunt primogeniti, & Levitæ eorum loco electi (Deuteron. Cap. 10. vers. 8.) quæ mutatio, quo eam magis ac magis considero, in verba Taciti me cogit erumpere, illo tempore non fuisse Deo curæ securitatem illorum, fuisse ultionem. Nec satis mirari possum tantam animo cælesti fuisse iram, ut ipsas leges, quæ semper solum universi populi honorem, salutem & securitatem intendunt, animo se vindicandi, & ad populum puniendum condiderit, ita ut leges non leges, hoc est, populi salus, sed potius pœnæ & supplicia visæ sint. Omnia enim munera quæ Levitis & sacerdotibus dare tenebantur, ut etiam quod primogeniti redimi debebant, & argentum pro capite Levitis dare, & denique quod Levitis solis ad sacra accedere concedebatur, eos continuo suæ impuritatis, & repudiationis arguebant. Habebant deinde Levitæ quod iis continuo exprobrarent: Nam non dubium est, quin inter tot millia multi importuni Theologastri reperti fuerint: unde populo desiderium facta Levitarum, qui absque dubio homines erant, observandi, &, ut fit, omnes ob unius delictum accusandi, hinc continuò rumores: Deinde fastidium, homines otiosos & invisos, nec sanguine iis conjunctos alendi; præcipuè si annona cara erat. Quid igitur mirum, si in otio, quando manifesta miracula cessabant, nec homines exquisitissimæ authoritatis dabantur, populi animus irritatus, & avarus languescere inciperet, & tandem à cultu, quamvis divino, sibi tamen ignominioso & etiam suspecto deficeret, & novum cuperet; & quod Principes, qui semper ut jus summum imperii soli obtineant, viam affectant, ut populum sibi alligarent, & à Pontifice averterent, omnia ei concederent, novosque cultus introducerent. Quod si ex prima intentione Respublica constituta fuisset, jus omnibus tribubus & honor æqualis semper fuisset, & omnia securissime sese habuissent: nam quis jus sacrum suorum consanguineorum violare vellet? qui aliud mallent quam suos consanguineos fratres & parentes, ex pietate Religionis alere? quam iisdem legum interpretationem edoceri? &

quam

quam denique ab iisdem divina responsa expectare? Deinde hac ratione omnes tribus longe arctius invicem unitæ mansissent, si nimirum omnibus æquale jus fuisset sacra administrandi: quin imo nihil timendum esset, si ipsa Levitarum electio aliam causam quam iram & vindictam habuisset. Sed sicuti diximus Deum suum iratum habuerunt, qui ipsis, ut verba Ezechiëlis iterum repetam, suis muneribus impuravit, remittendo omnem aperturam vulvæ, ut eosdem vastaret. Confirmantur hæc præterea ipsis historiis. Simul ac populus in desertis otio abundare cæpit, multi, & non de plebe viri hanc electionem ægre ferre inceperunt, & hinc occasionem ceperunt credendi Mosen nihil ex mandato divino, sed ad libitum omnia instituere, quia scilicet suam tribum præ omnibus elegerit, & jus pontificatus in æternum suo fratri dederit; quapropter ipsum tumultu concitato adeunt clamantes omnes æque sanctos esse, ipsumque supra omnes contra jus extolli. Nec eos ulla ratione sedare potuit, sed adhibito in signum fidei miraculo omnes extincti sunt; unde nova & universalis populi totius seditio orta est, credentis scilicet eos non Deo judice, sed arte Mosis extinctos esse, qui tandem post magnam cladem vel pestilentiam fessus sedavit, ast ita ut omnes mori mallent, quam vivere. Quare tunc temporis seditio magis desierat, quam concordia cæperat. Quod ita Scriptura testatur Deut. Cap. 33. vers. 21. ubi Deus Mosi, postquam ei prædixit populum post ejus mortem à divino cultu defecturum, hæc ait, *novi enim ipsius appetitum & quid hodie machinatur, dum nondum eundem duxero ad terram, quam juravi.* Et paulo post Moses ipsi populo, *nam ego novi rebellionem tuam & contumaciam tuam. Si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis eritis post mortem meam.* Et revera sic etiam contigit, ut notum. Unde magnæ mutationes, magnaquæ ad omnia licentia, luxus & socordia, quibus omnia in deterius ire cæperunt, donec sæpe subacti jus divinum plane ruperunt, & regem mortalem voluerunt, ut imperii regia non Templum, sed aula esset, & ut omnes tribus non amplius juris divini, & pontificatus, sed Regum respectu concives manerent. At hinc ingens materia novis seditionibus; ex quibus etiam tandem imperii totius ruina sequuta est; Nam quid aliud Reges minus ferre possunt, quam pre-

cario regnare, & imperium in imperio pati? qui primi ex privatis electi sunt, gradu dignitatis, ad quem ascenderant, contenti fuerunt, at postquam filii jure successionis regno potiti sunt, omnia paulatim mutare cæperunt, ut omne jus imperii soli tenerent, quo maxima ex parte carebant quamdiu jus legum ab iisdem non pendebat, sed à Pontifice qui eas in sacrario custodiebat, easque populo interpretabatur. Adeoque tanquam subditi legibus tenebantur, nec jure eas abrogare poterant, vel novas æquali authoritate condere. Deinde quia jus Levitarum Reges æque, ac subditos, ut profanos, sacra administrare prohibebat; & denique quia tota sui imperii securitas à sola voluntate unius, qui propheta videbatur, pendebat, cujus rei exempla viderant: nimirum quanta cum libertate Samuel Saulo omnia imperabat,& quam facile unam ob noxam jus regnandi in Davidem transferre potuerit: quare & imperium in imperio habebant, & precario regnabant. Ad hæc ergo superanda, alia templa Diis dicare concesserunt, ut nulla Levitis amplius consultatio esset; deinde plures, qui nomine Dei prophetarent, quæsiverunt, ut Prophetas haberent quos veris opponerent. Sed quicquid conati sunt,numquam voti compotes esse potuerunt. Prophetæ enim ad omnia parati tempus opportunum expectabant, nempe imperium successoris, quod semper dum memoria præcedentis viget, precarium est: tum facile authoritate divina aliquem Regem insensum, & virtute clarum inducere poterant ad jus divinum vindicandum, & imperium vel ejus partem jure possidendum. Verum nec Prophetæ aliquid hac ratione promovere poterant; nam etsi Tyrannum è medio tollerent, manebant tamen causæ: Quare nihil aliud faciebant quam novum Tyrannum multo civium sanguine emere. Discordiis igitur bellisque civilibus finis nullus, causæ autem jus divinum violandi semper eædem quæ etiam non nisi simul cum toto imperio è medio tolli potuerunt.

His videmus quomodo Religio in Hebræorum Rempublicam introducta fuerit, & qua ratione imperium æternum esse potuerit, si justa legislatoris ira in eodem persistere concessisset. Sed quia id fieri non potuit tandem interire debuit. Atque hîc de solo primo imperio locutus sum,nam secundum vix umbra fuit primi,quando-

quidem

quidem jure Persarum, quorum subditi erant, tenebantur, & postquam libertatem adepti sunt, Pontifices jus principatus usurpaverunt, quô imperium absolutum obtinuerunt. Unde Sacerdotibus regnandi & pontificatum simul adipiscendi ingens libido, quare de hoc secundo minime opus fuit plura dicere. An vero primum prout ipsum durabile concepimus, imitable sit, vel pium, id quoad ejus fieri potest imitari, id ex sequentibus patebit. Hic tantum coronidis loco notari velim, id quod jam supra innuimus nempe ex his quæ in hoc Capite ostendimus, constare jus divinum sive religionis ex pacto oriri, sine quo nullum est nisi naturale, & ideo Hebræi nulla pietate erga gentes, quæ pacto non interfuerunt, ex jussu religionis tenebantur, sed tantum in concives.

CAPUT XVIII.

Ex Hebræorum Republica, & historiis quædam dogmata Politica concluduntur.

QUamvis Hebræorum imperium, quale ipsum in præcedenti Capite concepimus, æternum esse potuerit, idem tamen nemo jam imitari potest, nec etiam consultum est. Nam si qui suum jus in Deum transferre vellent, id cum Deo, sicuti Hebræi fecerunt, expresse pacisci deberent, adeoque non tantum voluntas jus transferentium, sed etiam Dei, in quem esset transferendum, requireretur. At Deus contra per Apostolos revelavit, Dei pactum non amplius atramento, nec in tabulis lapideis, sed Dei spiritu in corde scribi. Deinde talis imperii forma iis forsan tantum utilis esse posset, qui sibi solis absque externo commercio vivere, seseque intra suos limitis claudere, & a reliquo orbe segregari velint, at minime iis, quibus necesse est cum aliis commercium habere; quapropter talis imperii forma paucissimis tantum ex usu esse potest. Verumenimvero, tametsi in omnibus imitabile non sit, multa tamen habuit dignissima, saltem ut notarentur, & quæ forsan imitari consultissimum esset. Attamen, quia mea intentio, ut jam monui, non est, de Republica ex professo agere, eorum pleraque missa faciam, & tantum ea, quæ ad

meum

meum ſcopum faciunt, notabo. Nempe quod contra Dei Regnum non pugnet, ſummam majeſtatem eligere, quæ ſummum imperii jus habeat: Nam poſtquam Hebræi ſuum jus in Deum tranſtulerunt, jus ſummum imperandi Moſi tradiderunt, quique adeo ſolus authoritatem habuit leges Dei nomine condendi, & abrogandi, ſacrorum miniſtros eligendi, judicandi, docendi, & caſtigandi, & omnibus denique omnia abſolute imperandi. Deinde quod quamvis ſacrorum miniſtri legum interpretes fuerint, eorum tamen non erat, cives judicare, nec aliquem excommunicare; hoc enim tantum judicibus, & principibus ex populo electis competebat: (vide Joſuæ Cap. 6. verſ. 26. Judicum Cap. 21. verſ. 18. & 1. Samuëlis Cap. 14. verſ. 24.) Præter hæc, ſi etiam ad Hebræorum ſucceſſus, & hiſtorias attendere velimus, alia, digna etiam ut notentur, reperiemus. Videlicet I. quod nullæ in Religione ſectæ fuerint, niſi poſtquam Pontifices in ſecundo imperio authoritatem habuerunt decretandi, & negotia imperii tractandi, quæ authoritas ut æterna eſſet, jus ſibi principatus uſurpaverunt, & tandem Reges appellari voluerunt. Ratio in promptu eſt; in primo namque imperio nulla decretalia nomen à Pontifice habere poterant, quandoquidem nullum jus decretandi habebant, ſed tantum Dei reſponſa, à principibus, vel conciliis rogati, dandi; ac propterea nulla tum iis libido eſſe potuit, nova decretandi, ſed tantum aſſueta, & recepta adminiſtrandi, & defendendi; Nam nulla alia ratione libertatem ſuam invitis principibus conſervare tuto poterant, niſi leges incorruptas ſervando. At poſtquam poteſtatem etiam ad imperii negotia tractandum, juſque principatus juxta pontificatum adepti ſunt, unuſquiſque tam in religione, quam in reliquis ſui nominis gloriam incepit quærere, omnia ſcilicet pontificali authoritate determinando, & quotidie nova de cæremoniis, de fide, & omnibus decretando, quæ non minus ſacra, nec minoris authoritatis eſſe voluerunt, quam leges Moſis; ex quo factum, ut religio in exitiabilem ſuperſtitionem declinaret, & legum verus ſenſus, & interpretatio corrumperetur, ad quod etiam acceſſit, quod dum pontifices viam ad principatum in initio reſtaurationis affectabant, omnia, ut plebem ab ſe traherent, aſſentabantur; plebis ſcilicet facta, etſi impia approbando, & Scripturam

ram pessimis ejus moribus accommodando: Quod quidem Malachias de iis conceptissimis verbis testatur; is enim, postquam sacerdotes sui temporis increpuit, eos Dei nominis contemptores appellando, sic eos castigare pergit. *Labia pontificis custodiunt scientiam, & lex ex ipsius ore quæritur, quia Dei missarius est: At vos recessistis a via, fecistis, ut lex multis esset offendiculo: Pactum Levi corrupistis, ait Deus exercituum*; & sic porro eos accusare pergit, quod leges ad libitum interpretabantur, & nullam Dei rationem, sed tantum personarum habebant. At certum est, Pontifices hæc nunquam tam caute facere potuisse, ut a prudentioribus non animadverteretur, qui proinde, crescente audacia, contenderunt, nullas alias leges teneri debere, quam quæ scriptæ erant; cæterum decreta, quæ decepti Pharisæi, (qui, ut Josephus in Antiquitatibus habet, ex communi plebe maxime constabant) traditiones patrum vocabant, minime custodienda esse. Quicquid fuerit, nullo modo possumus dubitare, quin Pontificum adulatio, religionis, & legum corruptio, harumque incredibilis augmentatio magnam admodum, & frequentem occasionem dederint disputationibus, & altercationibus, quæ numquam componi potuerunt; nam ubi homines ardore superstitionis, magistratu alterutram partem adjuvante, litigare incipiunt, nequaquam sedari possunt, sed necessario in sectas dividuntur

II. Notatu dignum est, quod Prophetæ, viri scilicet privati, libertate sua monendi, increpandi, & exprobrandi, homines magis irritaverunt, quam correxerunt; qui tamen a Regibus moniti, vel castigati facile flectebantur. Imo Regibus etiam piis sæpe intolerabiles fuerunt, propter authoritatem, quam habebant judicandi quid pie vel impie factum esset, & vel Reges ipsos castigandi si, quod negotium publicum, vel privatum contra eorum judicium agere sustinebant: Rex Asa, qui ex testimonio Scripturæ pie regnavit, prophetam Hananiam in pistrinum dedit, (vide 2. Paralip. cap. 16.) quia ipsum libere reprehendere, & increpare sustinuit, ob pactum cum Rege Armeniæ factum; & præter hoc alia reperiuntur exempla, quæ ostendunt, religionem plus detrimenti, quam incrementi ex tali libertate accepisse, ut jam taceam, quod

hinc etiam, quod Prophetæ tantum sibi jus retinuerint, magna bella civilia orta fuerint.

III. Dignum etiam ut notetur est, quod quamdiu populus regnum tenuit, non nisi unum bellum civile habuerit, quod tamen absolute extinctum fuit, & victores victorum ita miseriti sunt, ut omnibus modis curaverint, eosdem in antiquam suam dignitatem, & potentiam restituere. At postquam populus regibus minime assuetus imperii primam formam in monarchicam mutavit, civilibus bellis nullus fere finis fuit, & prælia adeo atrocia commiserunt, ut omnium famam exuperaverint; in uno enim prælio (quod fidem fere superat) quingenta millia Israëlitarum necati sunt a Judæis; & in alio contra Israëlitæ Judæorum multos trucidant, (numerus in Scriptura non traditur) ipsum Regem capiunt, Hierosolymæ murum fere demoliuntur, & ipsum Templum (ut iræ nullum modum fuisse noscatur) omnino spoliant, & ingenti fratrum prædâ onusti, & sanguine satiati, acceptis obsidibus, & Rege in jam fere vastato suo regno relicto, arma deponunt, non fide, sed imbecillitate Judæorum securi facti; Nam paucis post annis, Judæorum viribus refectis, novum prœlium rursus committunt, in quo iterum Israëlitæ victores evadunt centum & viginti millia Judæorum trucidant, mulieres, & liberos eorum usque ad ducenta millia captivos ducunt, magnamque prædam iterum rapiunt; atque his, & aliis præliis, quæ in historiis obiter narrantur, consumpti, præda tandem hostibus fuerunt. Deinde si etiam tempora reputare velimus, quibus absoluta pace frui licuit, magnam reperiemus discrepantiam; sæpe enim ante reges quadraginta, & semel (quod omni opinione majus) octoginta annos sine bello externo, vel interno concorditer transegerunt. At postquam Reges imperium adepti sunt, quia non amplius ut antea pro pace, & libertate, sed pro gloria certandum erat, omnes præter unum Salomonem (cujus virtus, sapientia scilicet, melius in pace, quam in bello constare poterat) bella gessisse legimus, accessit deinde exitiabilis regnandi libido, quæ plerisque iter ad regnum admodum cruentum fecit. Denique leges durante populi regno incorruptæ manserunt, & constantius observatæ fuerunt. Nam ante reges paucissimi fuerunt Prophetæ, qui po-

pulum monerent, post electum autem Regem, permulti simul fuerunt; Hobadias namque centum a cæde liberavit, eosque abscondidit, ne cum reliquis occiderentur; nec videmus quod populus ullis falsis Prophetis deceptus fuit, nisi postquam imperium regibus cessit, quibus plerique assentari student. Adde quod populus, cujus plerumque animus, pro re nata, magnus, vel humilis est, facile se in calamitatibus corrigebat, & ad Deum contertebat, legesque restituebat, & hoc modo sese etiam omni periculo expediebat: contra reges, quorum animi semper æque elati sunt, nec flecti absque ignominia possunt, pertinaciter vitiis adhæserunt, usque ad supremum urbis excidium.

Ex his clarissime videmus I. quam perniciosum & religioni, & Reipublicæ sit, sacrorum ministris jus aliquod decretandi, vel imperii negotia tractandi, concedere; & contra omnia multa constantius sese habere, si hi ita contineantur, ut de nulla re, nisi rogati respondeant, & ut interim recepta tantum, & maxime usitata doceant, exerceantque. II. Quam periculosum sit ad jus divinum referre res mere speculativas, legesque de opinionibus condere, de quibus homines disputare solent, vel possunt; ibi enim violentissime regnatur, ubi opiniones, quæ uniuscujusque juris sunt, quo nemo cedere potest, pro crimine habentur; imo plebis ira, ubi hoc fit, maxime regnare solet: Pilatus namque, ut Pharisæorum iræ concederet, Christum, quem innocentem noverat, crucifigere jussit. Deinde ut Pharisæi ditiores a suis dignitatibus deturbarent, quæstiones de religione movere cæperunt, & Tsaducæos impietatis accusare; & ad hoc Pharisæorum exemplum, pessimi quique hypocritæ eâdem rabiê agitati, quam zelum juris divini vocant, viros probitate insignes, & virtute claros, & ob id plebi invisos, ubique persecuti sunt; eorum scilicet opiniones publice detestando, & sævam multitudinem irâ in eosdem incendendo. Atque hæc procax licentia, quia specie religionis adumbratur, non facile coerceri potest, præcipue ubi summæ potestates sectam aliquam introduxerunt, cujus ipsæ authores non sunt. Quia tum non ut juris divini interpretes, sed ut sectarii habentur, hoc est, ut qui sectæ doctores juris divini interpretes agnoscunt; & ideo magistratuum au-

thoritas circa hæc apud plebem parum valere ſolet, at plurimum doctorum authoritas, quorum interpretationibus vel reges ſubmitti debere putant. Ad hæc ergo mala vitanda nihil Reipublicæ tutius excogitari poteſt, quam pietatem, & Religionis cultum in ſolis operibus, hoc eſt, in ſolo exercitio charitatis, & juſtitiæ ponere, & de reliquis liberum unicuique judicium relinquere; ſed de his poſtea fuſius. III. Videmus quam neceſſe ſit, tam Reipublicæ, quam religioni, ſummis poteſtatibus jus, de eo, quod fas, nefaſque ſit, diſcernendi, concedere: Nam ſi hoc jus, de factis diſcernendi, ipſis divinis Prophetis concedi non potuit, niſi cum magno Reipublicæ, & Religionis damno, multo minus iis concedendum erit, qui nec futura prædicere ſciunt, nec miracula poſſunt facere. Verum de hoc in ſequenti ex profeſſo agam. IV. Denique videmus quam exitiale ſit populo, qui ſub regibus non conſuevit vivere, quique jam leges conditas habet, Monarcham eligere: Nam nec ipſe tantum imperium ſuſtinere, nec regia authoritas pati poterit leges, & jura populi ab alio minoris authoritatis inſtituta, & multo minus animum inducere ad eaſdem defendendum, præſertim quia in iis inſtituendis nulla ratio Regis, ſed tantum populi, vel concilii, qui regnum tenere putabat, haberi potuit; atque adeo Rex jura populi antiqua defendendo, ejus potius ſervus quam dominus videretur. Novus ergo Monarcha ſummo ſtudio novas leges ſtatuere conabitur, & jura imperii in ſuum uſum reformare, & populum eo redigere, ut non tam facile Regibus dignitatem adimere poſſit, quam dare. At hic præterire nequaquam poſſum, non minus periculoſum etiam eſſe Monarcham a medio tollere, tametſi omnibus modis conſtet eundem tyrannum eſſe: Nam populus regiæ authoritati aſſuetus, eaque ſolâ retentus, minorem contemnet, & ludibrio habebit, ac proinde, ſi unum e medio tollat, neceſſe ipſi erit, ut olim Prophetis, alium loco prioris eligere, qui non ſponte, ſed neceſſario tyrannus erit. Nam quâ ratione videre poterit civium manus cæde regiâ cruentatas, eoſque parricidio, tanquam re bene geſta, gloriari? quod non, niſi ad exemplum in ipſum ſolum ſtatuendum, commiſerunt. Sane, ſi Rex eſſe vult, nec populum Regum judicem, ſuumque dominum agnoſcere, nec præcario regnare, prioris mortem

mortem vindicare debet, & contra ſui cauſa exemplum ſtatuere, ne populus iterum tale facinus committere audeat. At mortem tyranni civium nece non facile vindicare poterit, niſi ſimul ejuſdem prioris tyranni cauſam defendat, ejuſque facta approbet, & conſequenter omnia prioris tyranni veſtigia ſequatur. Hinc igitur factum, ut populus ſæpe quidem tyrannum mutare, at nunquam tollere, nec imperium monarchicum in aliud alterius formæ mutare potuerit. Hujus rei fatale exemplum populus Anglicanus dedit, qui cauſas quæſivit, quibus ſpecie juris monarcham è medio tolleret; at, eo ſublato, nihil minus facere potuit, quam formam imperii mutare, ſed poſt multum ſanguinem effuſum huc perventum eſt, ut novus monarcha alio nomine ſalutaretur, (quaſi tota quæſtio de ſolo nomine fuiſſet) qui nulla ratione perſiſtere poterat, niſi ſtirpem regiam penitus delendo, regis amicos vel amicitiâ ſuſpectos necando, & otium pacis rumoribus aptum, bello diſturbando, ut plebs novis rebus occupata, & intenta cogitationes de cede regia alio diverteret. Sero igitur animadvertit populus ſe pro ſalute patriæ nihil aliud feciſſe, quam jus legitimi regis violare, reſque omnes in pejorem ſtatum mutare. Ergo gradum, ubi licuit, revocare decrevit, nec quievit, donec omnia in priſtinum ſuum ſtatum reſtaurata vidit. At forſan aliquis exemplo populi Romani objiciet, populum facile poſſe tyrannum e medio tollere, ſed ego, eodem noſtram ſententiam omnino confirmari exiſtimo: Nam quamvis populus Romanus longe facilius tyrannum e medio tollere, & formam imperii mutare potuerit, propterea quod jus regem, ejuſque ſucceſſorem eligendi penes ipſum populum erat, & quod ipſe (utpote ex ſeditioſis, & flagitioſis hominibus conflatus) nondum regibus obedire conſueverat; nam ex ſex, quos antea habuerat tres interfecerat; tamen nihil aliud fecit, quam loco unius plures tyrannos eligere, qui ipſum externo, & interno bello miſere conflictum ſemper habuerunt, donec tandem imperium iterum in monarcham, mutato etiam tantum, ut in Anglia, nomine, ceſſit. Quod autem ad ordines Hollandiæ attinet, hi nunquam, quod ſcimus, Reges habuerunt, ſed comites, in quos nunquam jus imperii tranſlatum fuit: Nam, ut ipſi præpotentes ordines Hollandiæ in

inductione, tempore comitis Leycestriæ ab ipsis editâ, palam faciunt, sibi authoritatem semper reservaverunt, ad eosdem comites sui officii monendum & potestatem sibi retinuerunt, ad hanc suam authoritatem, & civium libertatem defendendum, seseque de iisdem, si in tyrannos degenerarent, vindicandum, & eos ita retinendum, ut nihil, nisi concedentibus, & approbantibus ordinibus, efficere possent. Ex quibus sequitur, jus supremæ majestatis semper penes ordines fuisse, quod quidem ultimus comes conatus est usurpare; quare longe abest, quod ab eo defecerint, cum pristinum suum imperium pæne jam amissum restauraverunt. His igitur exemplis id, quod diximus omnio confirmatur, quod scilicet uniuscujusque imperii forma necessario retinenda est, nec absque periculo totalis ipsius ruinæ mutari potest, & hæc sunt, quæ hic operæ pretium notare duxi.

CAPUT XIX.

Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse, & Religionis cultum externum Reipublicæ paci accommodari debere, si Recte Deo obtemperare velimus.

CUm supra dixi, eos, qui imperium tenent, jus ad omnia solos habere, & a solo eorum decreto jus omne pendere; non tantum civile intelligere volui, sed etiam sacrum; nam hujus etiam & interpretes esse debent, & vindices; atque hoc hîc expresse notare volo, & de eo ex professo in hoc capite agere, quia plurimi sunt, qui pernegant, hoc jus, nempe circa sacra summis potestatibus competere, neque eos interpretes juris divini agnoscere volunt; unde etiam licentiam sibi sumunt, easdem accusandi, & traducendi, imo ab Ecclesia (ut olim Ambrosius Theodosium cæsarem) excommunicandi. Sed eos hac ratione imperium dividere, imo viam ad imperium affectare, infra in hoc ipso capite videbimus; nam prius ostendere volo, Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent; & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent, & præterea quod Religionis cultus, & pietatis exerci-

exercitium Reipublicæ paci, & utilitati accommodari, & consequenter a solis summis potestatibus determinari debet, quæque adeo ejus etiam interpretes debent esse. Loquor expresse de pietatis exercitio, & externo Religionis cultu; non autem de ipsa pietate, & Dei interno cultu, sive mediis, quibus mens interne disponitur ad Deum integritate animi colendum; internus enim Dei cultus, & ipsa pietas uniuscujusque juris est (ut in fine Cap. VII. ostendimus) quod in alium transferri non potest. Porro quid hic per Dei Regnum intelligam ex Cap. XIV. satis constare existimo; in eo enim ostendimus, eum legem Dei adimplere, qui justitiam, & charitatem ex Dei mandato colit: undè sequitur illud Regnum esse Dei, in quo justitia & charitas vim juris, & mandati habent. Atque hic nullam agnosco differentiam, sive Deus verum justitiæ & charitatis cultum lumine naturali, sive revelatione doceat, imperetque; nihil enim refert, quomodo ille cultus revelatus sit, modo summum jus obtineat, summaque lex hominibus sit. Si igitur jam ostendam justitiam, & charitatem vim juris, & mandati non posse accipere, nisi ex jure imperii, facile inde concludam, (quandoquidem jus imperii penes summas potestates tantum est (Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos qui imperium tenent. At quod cultus justitiæ, & charitatis vim juris non accipit, nisi ex jure imperii ex antecedentibus patet; ostendimus enim Cap. XVI. in statu naturali non plus juris rationi, quam appetitui esse, sed tam eos, qui secundum leges appetitus, quam eos, qui secundum leges rationis vivunt jus ad omnia, quæ possunt, habere. Hâc de causâ in statu naturali peccatum concipere non potuimus, nec Deum tanquam judicem homines propter peccata punientem, sed omnia secundum leges universæ naturæ communes ferri, & eundem casum (ut cum Salomone loquar) justo, ac impio, puro, ac impuro &c. contingere, & nullum locum justitiæ, nec charitati esse. At, ut veræ rationis documenta, hoc est, (ut in Cap. IV. circa legem divinam ostendimus) ipsa divina documenta vim juris absolute haberent, necesse fuisse, ut unusquisque jure suo naturali cederet

& omnes idem in omnes, vel in aliquot, vel in unum transferrent, & tum demum nobis primum innotuit, quid justitia, quid injustitia, quid æquitas, quidque iniquitas esset. Justitia igitur, & absolute omnia veræ rationis documenta, & consequenter erga proximum charitas, à solo imperii jure, hoc est (per ea quæ in eodem Cap. ostendimus) à solo eorum decreto qui jus imperandi habent, vim juris, & mandati accipiunt: & quia (ut jam ostendi) in solo justitiæ, & charitatis, sive veræ Religionis jure Dei regnum consistit, sequitur, ut volebamus, Deum nullum regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent; & perinde, inquam, est, sive Religionem lumine naturali, sive prophetico revelatam concipiamus; demonstratio enim universalis est, quandoquidem religio eadem est, & à Deo æque revelata, sive hoc, sive illo modo hominibus innotuisse supponatur; & ideo, ut etiam religio prophetice revelata vim juris apud Hebræos haberet, necesse fuit, ut unusquisque eorum jure suo naturali prius cederet; & omnes ex communi consensu statuerent, iis tantum obedire, quæ ipsis à Deo prophetice revelarentur, eodem prorsus modo, ac in imperio democratico fieri ostendimus, ubi omnes communi consensu deliberant, ex solo rationis dictamine vivere; & quamvis Hebræi suum jus præterea in Deum transtulerint, hoc magis mente, quam operâ facere potuerunt: Nam re ipsa (ut supra vidimus) jus imperii absolute retinuerunt, donec ipsum in Mosen transtulerunt, qui etiam deinceps rex absolute mansit, & per eum solum Deus Hebræos regnavit. Porro hac etiam de causa, (quod scilicet religio ex solo jure imperii vim juris accipit) Moses nullo eos suplicio afficere potuit, qui ante pactum, & qui consequenter sui adhuc juris erant, Sabbatum violaverunt (vide Exodi Cap. 15. vers. 30.) sicuti post pactum (vide Num, Cap. 15. vers. 36.) postquam scilicet unusquisque jure suo naturali cessit, & Sabbatum ex jure imperii, vim mandati accepit. Denique hâc etiam de causâ destructo Hebræorum imperio Religio revelata vim juris habere desiit; nequaquam enim dubitare possumus, quin simul, ac Hebræi jus suum in Babilonium Regem transtulerunt, continuo regnum Dei, jusque divinum cessaverit. Nam eo ipso pactum, quo promiserant, omnibus, quæ Deus loqueretur, obedire,

obedire, quodque Dei regni fundamentum fuerat, omnino ſublatum eſt, nec eo amplius ſtare poterant, quandoquidem ab eo tempore non amplius ſui juris (ut cum in deſertis, vel in patria eſſent) ſed Regis Babiloniæ erant, cui in omnibus (ut Cap. XVI. oſtendimus) obedire tenebantur; quod etiam Jeremias eoſdem Cap. 29. verſ. 7. expreſſe monet. *Conſulite*, inquit, *paci civitatis, ad quam vos captivos duxi: Nam ipſius incolumitate vobis erit incolumitas.* At incolumitati illius civitatis conſulere non poterant, tanquam imperii miniſtri (captivi enim erant) ſed tanquam ſervi; ſe ſcilicet, ad vitandes ſeditiones, in omnibus obedientes præſtando, imperii jura, & leges, tametſi a legibus, quibus in patria conſueverant, admodum diverſa, obſervando, &c. Ex quibus omnibus evidentiſſime ſequitur, Religionem apud Hebræos, vim juris a ſolo imperii jure accepiſſe, & eo deſtructo, non amplius tanquam juſtum ſingularis imperii, ſed catholicum rationis documentum haberi potuiſſe; rationis inquam; nam Catholica Religio nondum ex revelatione innotuerat. Abſolute igitur concludimus religionem, ſive ea lumine naturali, ſive prophetico revelata ſit, vim mandati accipere ex ſolo eorum decreto, qui jus imperandi habent, & Deum nullum ſingulare regnum in homines habere, niſi per eos, qui imperium tenent. Sequitur hoc etiam, & clarius etiam intelligitur, ex dictis in Cap. IV. ibi enim oſtendimus, Dei decreta æternam veritatem, & neceſſitatem omnia involvere, nec poſſe concipi, Deum tanquam principem vel legiſlatoren leges hominibus ferentem. Quapropter divina documenta lumine naturali, vel prophetico revelata vim mandati a Deo immediate non accipiunt, ſed neceſſario ab iis, vel mediantibus iis, qui jus imperandi, & decretandi habent; adeoque non niſi mediantibus iiſdem concipere poſſumus Deum in homines regnare, reſque humanas ſecundum juſtitiam, & æquitatem dirigere, quod ipſâ etiam experientiâ comprobatur; nam nulla divinæ juſtitiæ veſtigia reperiuntur, niſi ubi juſti regnant, alias (ut Salomonis verba iterum repetam) eundem caſum juſto, ac injuſto, puro, ac impuro contingere videmus; quod quidem plurimos, qui Deum in homines immediate regnare, & totam naturam in eorum uſum dirigere putabant, de divina providentia dubi-

tare fecit. Cum itaque tam experientia, quam ratione constet jus divinum a solo decreto summarum potestatum pendere, sequitur, easdem etiam ejusdem esse interpretes; qua autem ratione, jam videbimus; nam tempus est, ut ostendamus, cultum religionis externum, & omne pietatis excercitium reipublicæ paci, & conservationi debere accommodari, si recte Deo obtemperare velimus. Hoc autem demonstrato facile intelligemus, qua ratione summæ potestates interpretes religionis, & pietatis sint.

Certum est, quod pietas erga patriam summa sit, quam aliquis præstare potest, nam, sublato imperio, nihil boni potest consistere, sed omnia in discrimen veniunt, & sola ira, & impietas maximo omnium metu regnat; unde sequitur nihil proximo pium præstari posse, quod non impium sit, si inde damnum totius reipublicæ sequatur, & contra nihil in eundem impium committi, quod pietati non tribuatur, si propter reipublicæ conservationem fiat. Ex. Gr. pium est, ei, qui mecum contendit, & meam tunicam vult capere, pallium etiam dare; At ubi judicatur, hoc reipublicæ conservationi perniciosum esse, pium contra est, eundem in judicium vocare, tametsi mortis damnandus sit. Hâc de causa Manlius Torquatus celebratur, quod salus populi plus apud ipsum valuerit, quam erga filium pietas. Cum hoc ita sit, sequitur, salutem populi summam esse legem, cui omnes, tam humanæ, quam divinæ accommodari debent. At cum solius summæ potestatis officium sit, determinare, quid saluti totius populi, & imperii securitati necesse sit, & quid necesse esse judicaverit, imperare; hinc sequitur, solius etiam summæ potestatis officium esse, determinare, qua ratione unusquisque debet proximum pietate colere, hoc est, quâ ratione unusquisque Deo obedire tenetur. Ex his clare intelligimus, qua ratione summæ potestates interpretes religionis sint; deinde quod nemo Deo recte obedire potest, si cultum pietatis, quâ unusquisque tenetur, publicæ utilitati non accommodet, & consequenter, si omnibus summæ potestatis decretis non obediat. Nam quandoquidem ex Dei mandato omnes (nullo excepto) pietate colere tenemur, neminique damnum inferre, hinc sequitur, nemini licere, opem alicui cum alterius, & multo minus cum totius reipublicæ damno ferre; adeo-

que neminem posse proximum pietate colere secundum Dei mandatum, nisi pietatem, & religionem publicæ utilitati accommodet. At nullus privatus scire potest, quid reipublicæ utile sit, nisi ex decretis summarum potestatum, quarum tantum est, negotia publica tractare; ergo nemo pietatem recte colere, nec Deo obedire potest, nisi omnibus summæ potestatis decretis obtemperet: Atque hoc ipsa etiam praxi confirmatur. Quem enim, sive civem, sive extraneum, privatum, vel imperium in alios tenentem summa potestas reum mortis vel hostem judicavit, nemini subditorum eidem auxilium ferre licet. Sic etiam, quamvis Hebræis dictum fuerit, ut unusquisque socium tanquam se ipsum amaret (vide Levit. cap. 19. vers. 17, 18.) tenebantur tamen eum, qui contra edicta legis aliquid commiserat, Judici indicare (vide Levit. Cap. 5. vers. 1. & Deut. cap. 13. vers. 8, 9.) & eundem, si reus mortis judicabatur, interficere. (vide Deut. Cap. 17. vers. 7.) Deinde ut Hebræi libertatem adeptam possent conservare, & terras, quas occuparent, imperio absoluto retinerent, necesse fuit, ut Cap. XVII. ostendimus, religionem suo soli imperio accommodarent, seseque à reliquis nationibus separarent; & ideo iis dictum fuit, dilige proximum tuum, & odio habe inimicum tuum; (vide Matth. Cap. 5. vs. 43.) postquam autem imperium amiserunt, & Babiloniam captivi ducti sunt, Jeremias eosdem docuit, ut incolumitati (etiam) illus civitatis in quam captivi ducti erant, consulerent, & postquam Christus eos per totum orbem dispersum iri vidit, docuit ut omnes absolute pietate colerent; quæ omnia evidentissime ostendunt, religionem reipublicæ utilitati accommodatam semper fuisse. Si quis autem jam quærat, quo ergo jure Christi discipuli, qui viri scilicet privati, religionem prædicare poterant? eosdem id fecisse dico jure potestatis quam a Christo acceperant, adversus Spiritus impuros; (vide Matth. Cap. 10. vers. 1.) Supra enim in fine Cap. 16. expresse monui, omnes fidem Tyranno etiam servare teneri, excepto eo, cui Deus certa revelatione singulare contra Tyrannum auxilium promiserit; quare nemini inde exemplum sumere licet, nisi etiam potestatem habeat ad facienda miracula, quod hinc etiam conspicuum fit, quod Christus discipulis etiam dixerit, ne metuerent eos,

qui occidunt corpora (vide Matth. Cap. 10. vers. 28.) quod si hoc unicuique dictum fuisset, frustra imperium statueretur, & illud Salomonis (Prov. Cap. 24. vers. 21.) fili mi time Deum, & regem, impie dictum fuisset, quod longe à vero abest; atque adeo necessario fatendum authoritatem illam, quam Christus discipulis dedit, iis tantum singulariter datam fuisse, nec inde exemplum aliis sumi posse. Cæterum adversariorum rationes, quibus jus sacrum a jure civili separare volunt, & hoc tantum penes summas potestates, illud autem penes universam ecclesiam esse contendunt, nihil moror; adeo namque frivolæ sunt, ut nec refutari mereantur; hoc unum silentio præterire nequeo, quam misere ipsi decipiantur, quod ad hanc seditiosam opinionem (veniam verbo duriori precor) confirmandam exemplum sumant a summo Hebræorum Pontifice, penes quem olim jus sacra administrandi fuit; quasi Pontifices illud jus a Mose non acceperint (qui, ut supra ostendimus, summum solus imperium retinuit) ex cujus etiam decreto eodem privari poterant; ipse enim non tantum Aharonem, sed etiam filium ejus Eleazarum, & nepotem Pineham elegit, & authoritatem pontificatum administrandi dedit, quam postea Pontifices ita retinuerunt, ut nihilominus Mosis, id est, summæ potestatis substituti viderentur: Nam, ut jam ostendimus, Moses nullum imperii successorem elegit, sed ejus omnia officia ita distribuit, ut posteri ejus vicarii visi fuerint, qui imperium, quasi rex absens esset, non mortuus, administrabant. In secundo deinde imperio hoc jus absolute tenuerunt Pontifices, postquam cum pontificatu jus principatus etiam adepti sunt. Quare jus pontificatus ex edicto summæ potestatis semper dependit, nec Pontifices id unquam nisi cum principatu tenuerunt. Imo jus circa sacra penes Reges absolute fuit (ut ex mox dicendis in fine hujus capitis patebit) præter hoc unum, quod manus sacris in templo administrandis admovere non licebat, quia omnes, qui suam genealogiam ex Aharone non ducebant, profani habebantur, quod sane in Christiano imperio locum nullum habet; atque ideo dubitare non possumus quin hodierna sacra (quorum administratio singulares mores, non autem familiam requirit, unde nec ii, qui imperium tenent, tanquam profani ab eadem

dem secluduntur) solius juris summarum potestatum sint; & nemo, nisi ex eorum authoritate, vel concessu jus potestatemque eadem administrandi, eorum ministros eligendi, Ecclesiæ fundamenta, ejusque doctrinam determinandi, & stabiliendi, de moribus & pietatis actionibus judicandi, aliquem excommunicandi, vel in Ecclesiam recipiendi, nec denique pauperibus providendi habet. Atque hæc non tantum demonstrantur (ut jam fecimus) vera; sed etiam apprime necessaria, tam ipsi religioni, quam reipublicæ conservationi esse; norunt enim omnes, quantum jus, & authoritas circa sacra apud populum valeat, & quantum unusquisque ab ejus ore pendeat, qui eandem habet; ita ut affirmare liceat eum maxime in animos regnare, cui hæc authoritas competit. Si quis ergo hanc summis potestatibus adimere vult, is imperium dividere studet, ex quo necessario, ut olim inter Hebræorum Reges, & Pontifices contentiones, & discordiæ oriri debebunt, quæ nunquam sedari possunt: Imo qui hanc authoritatem summis potestatibus adimere studet, is viam (ut jam diximus) ad imperium affectat. Nam quid ipsæ decernere possunt, si hoc iisdem jus denegatur? nihil profecto nec de bello, nec de pace, nec de ullo quocunque negotio; si sententiam alterius expectare tenentur, qui ipsas doceat, num id, quod utile judicant, pium sit, an impium; sed contra omnia potius ex illius decreto fient, qui jus habet judicandi, & decretandi, quid pium vel impium, fas, nefasque sit. Cujus rei exempla omnia viderunt secula, quorum unum tantum, quod instar omnium est, adferam. Quia Romano Pontifici hoc jus absolute concessum fuit, tandem omnes paulatim Reges sub potestate habere incepit, donec etiam ad summum imperii fastigium ascenderit; & quicquid postea monarchæ, & præcipue Germaniæ Cæsares conati sunt, ejus authoritatem vel tantillum diminuere, nihil promoverunt, sed contra eandem eo ipso multis numeris auxerunt. Verum enim vero hoc idem, quod nullus Monarcha nec ferro, nec igne, Ecclesiastici solo tantum calamo facere potuerunt; ut vel hinc tantum ejusdem vis, & potentia facile dignoscatur, & præterea, quam necesse sit summis potestatibus hanc sibi authoritatem reservare. Quod, si etiam ea, quæ in superiore capite notavimus, considerare velimus,

videbimus hoc ipſum religionis & pietatis incremento non parum etiam conducere: Vidimus enim ſupra, ipſos Prophetas, quamvis divina virtute præditos, tamen quia privati viri erant, libertate ſua monendi, increpandi, & exprobandi, homines magis irritaviſſe, quam correxiſſe, qui tamen a Regibus moniti vel caſtigati facile flectebantur. Deinde ipſos reges ob hoc tantum, quod ipſis hoc jus non abſolute competebat, ſæpiſſime a religione deſciviſſe, & cum ipſis fere totum populum, quod etiam in Chriſtianis imperiis ob eandem cauſam ſæpiſſime contigiſſe conſtat. At hic forſan me aliquis rogabit, quiſnam ergo, ſi ii, qui imperium tenent impii eſſe velint; pietatem jure vindicabit? an tum etiam iidem ejus interpretes habendi ſunt? Verum ego contra ipſum rogo, quid ſi Eccleſiaſtici, (qui etiam homines ſunt & privati, quibus ſua tantum negotia curare incumbit) vel alii penes quos jus circa ſacra eſſe vult, impii eſſe velint; an tum etiam ejuſdem interpretes habendi ſunt? Certum quidem eſt, quod ſi ii, qui imperium tenent, quâ juvat, ire velint, ſive jus circa ſacra habeant, ſive minus, omnia tam ſacra, quam profana in deterius ruent: & longe citius, ſi qui viri privati ſeditioſe jus divinum vindicare velint. Quapropter hoc iiſdem jus denegando nihil abſolute promovetur, ſed contra malum magis augetur, nam hoc ipſo fit, ut neceſſario (ſicuti Hebræorum Reges quibus hoc jus non abſolute conceſſum fuit) impii ſint, & conſequenter ut totius Reipublicæ damnum & malum ex incerto, & contingente, certum, & neceſſarium reddatur. Sive igitur rei veritatem, ſive imperii ſecuritatem, ſive denique pietatis incrementum ſpectemus, ſtatuere cogimur jus etiam divinum, ſive jus circa ſacra a decreto ſummarum poteſtatum abſolute pendere, eaſque ejuſdem interpretes eſſe, & vindices; ex quibus ſequitur, illos Dei verbi miniſtros eſſe, qui populum ex authoritate ſummarum poteſtatum pietatem docent, prout ipſa ex earum decreto publicæ utilitati accommodata eſt.

Supereſt jam cauſam etiam indicare, cur ſemper in Chriſtiano imperio de hoc jure diſceptatum fuit; cum tamen Hebræi nunquam, quod ſciam de eodem ambegerint. Sane monſtro ſimile videri poſſet, quod de re tam manifeſta, tamque neceſſaria quæſtio ſemper

fuerit,

fuerit, & quod summæ potestates hoc jus nunquam absque controversia, imo nunquam nisi magno seditionum periculo, & religionis detrimento habuerint. Profecto, si hujus rei nullam certam causam assignare possemus, facile mihi persuaderem, omnia, quæ in hoc capite ostendi, non nisi theoretica esse, sive ex earum speculationum genere, quæ nunquam ex usu esse possunt: Etenim ipsa primordia Christianæ religionis consideranti hujus rei causa sese omnino manifestat; Christianam namque religionem non reges primi docuerunt, sed viri privati, qui, invitis iis, qui imperium tenebant, & quorum subditi erant, privatis Ecclesiis concionari, sacra officia instituere, administrare, & soli omnia ordinare, & decretare, nullâ imperii ratione habitâ, diu consueverunt; cum autem multis jam elapsis annis religio in imperium introduci incepit, Ecclesiastici eandem, sicuti ipsam determinaverant, ipsos Imperatores docere debuerunt, ex quo facile obtinere potuerunt, ut ejus doctores, & interpretes, & præterea Ecclesiæ pastores, & quasi Dei vicarii agnoscerentur, & ne postea Reges Christiani hanc sibi autoritatem capere possent, optime sibi caverunt Ecclestici, prohibendo scilicet matrionium supremis Ecclesiæ ministris, summoque religionis interpreti. Ad quod præterea accessit, quod Religionis dogmata ad tam magnum numerum auxerant, & cum Philosophia ita confuderant ut summus ejus interpres summus Philosophus, & Theologus esse, & plurimis inutilibus speculationibus vacare deberet, quod tantum viris privatis, & otio abundantibus contingere potest. At apud Hebræos longe aliter res sese habuit: Nam eorum Ecclesia simul cum imperio incepit, & Moses, qui id absolute tenebat, populum religonem docuit, sacra ministeria ordinavit, eorumque ministros elegit. Hinc igitur contra factum est, ut autoritas regia apud populum maxime valuerit, & ut jus circa sacra Reges maxime tenuerint. Nam quamvis post mortem Mosis nemo imperium absolute tenuerit, jus tamen decretandi tam circa sacra, quam circa reliqua, penes principem (ut jam ostendimus) erat; deinde, ut populus religionem, & pietatem edoceretur, non magis Pontificem, quam supremum Judicem adire tenebatur. (Vide Deut. cap. 17. vers. 9, 11.) Reges denique quamvis non æquale ac Moses jus habuerint,

buerint, omnis tamen fere ſacri miniſterii ordo, & electio ab eorum decreto pendebat: David enim fabricam templi totam concinnavit, (vide Paralip. 1. cap. 28. verſ. 11, 12, &c.) ex omnibus deinde Levitis viginti quatuor millia elegit ad pſallendum, & ſex millia, ex quibus Judices, & prætores eligerentur, quatuor deinde millia janitorum, & quatuor denique millia, qui organis canerent. (Vide ejuſdem libri cap. 23. verſ. 4, 5.) Porro eoſdem in cohortes (quarum etiam primarios elegit) diviſit, ut unaquæque ſuo tempore, ſervatis vicibus, adminiſtraret. (Vide verſ. 5. ejuſdem cap.) Sacerdotes itidem in tot cohortes diviſit; ſed ne omnia ſingulatim recenſere tenear, lectorem refero ad lib. 2. Paralip. cap. 8. ubi verſ. ſcil. 13. dicitur, *cultum Dei, ſicuti eundem Moſes inſtituerat, fuiſſe ex mandato Salomonis in templo adminiſtratum*, & verſ. 14, *quod ipſe* (Salomon) *cohortes ſacerdotum in ſuis miniſteriis & Levitarum &c. conſtituerit, ſecundum juſſum viri divini Davidis.* Et verſu denique 15 teſtatur Hiſtoricus, *quod non receſſerunt à præcepto Regis impoſito ſacerdotibus, & Levitis in nulla re, neque in ærariis adminiſtrandis*, ex quibus omnibus, & aliis Regum hiſtoriis ſequitur evidentiſſime, totum religionis exercitium, ſacrumque miniſterium à ſolo Regum mandato dependiſſe. Cum autem ſupra dixi, eoſdem jus non habuiſſe, ut Moſes ſummum pontificem eligendi, Deum immediate conſulendi, & Prophetas, qui ipſis viventibus prophetarent, damnandi; nulla aliâ de cauſâ id dixi, quam quia Prophetæ ex autoritate, quam habebant, novum Regem eligere poterant, & veniam parricidio dare, at non quod Regem, ſi quid contra leges audebat, in judicium vocare liceret, & jure contra eundem agere. Quapropter ſi nulli fuiſſent Prophetæ, qui ſingulari revelatione veniam parricidio tuto poſſent concedere, jus ad omnia abſolute tam ſacra, quam civilia omnino habuiſſent; quare hodiernæ ſummæ poteſtates, quæ nec Prophetas habent, nec recipere jure tenentur, (Hebræorum enim legibus addicti non ſunt) hoc jus, tametſi cælibes non ſint, abſolute habent, & ſemper retinebunt, modo tantum Religionis dogmata in magnum numerum augeri, neque cum ſcientiis confundi ſinant.

CAPUT XX.

Ostenditur, in Libera Republica unicuique & sentire, quæ velit, & quæ sentiat dicere licere.

SI æque facile esset animis, ac linguis imperare, tuto unusquisque regnaret, & nullum imperium violentum foret: Nam unusquisque ex imperantium ingenio viveret, & ex solo eorum decreto quid verum, vel falsum, bonum vel malum, æquum vel iniquum esset, judicaret. Sed hoc, ut jam in initio Cap. XVII. notavimus, fieri nequit, ut scilicet animus alterius juris absolute sit; quippe nemo jus suum naturale, sive facultatem suam libere ratiocinandi, & de rebus quibuscunqne judicandi, in alium transfere, neque ad id cogi potest. Hinc ergo fit, ut illud imperium violentum habeatur, quod in animos est, & ut summa majestas injuriam subditis facere, eorumque jus usurpare videatur, quando unicuique præscribere vult, quid tanquam verum amplecti, & tanquam falsum rejicere, & quibus porro opinionibus uniuscujusque animus erga Deum devotione moveri debeat; hæc enim uniuscujusque juris sunt, quo nemo, etsi velit, cedere potest. Fateor, judicium multis, & pæne incredibilibus modis præoccupari posse, atque ita, ut, quamvis sub alterius imperio directe non sit, tamen ab ore alterius ita pendeat, ut merito eatenus ejus juris dici possit: Verum quicquid ars hac in re præstare potuerit, nunquam tamen eo perventum est, ut homines unquam non experirentur, unumquemque suo sensu abundare, totque Capitum, quam palatorum esse discrimina. Moses, qui non dolo, sed divina virtute judicium sui populi maxime præoccupaverat, utpote qui divinus credebatur, & divino afflatu dicere, & facere omnia, ejus tamen rumores, & sinistras interpretationes fugere non potuit, & multo minus reliqui Monarchæ, & si hoc aliqua ratione posset concipi conciperetur saltem in monarchico imperio, at minime in democratico, quod omnes, vel magna populi pars collegialiter tenet; cujus rei causam omnibus patere existimo.

Quantumvis igitur summæ potestates jus ad omnia habere, & juris, & pietatis interpretes credantur, nunquam tamen facere poterunt, ne homines judicium de rebus quibuscunque ex proprio suo ingenio ferant, & ne eatenus hoc, aut illo affectu afficiantur. Verum quidem est, eas jure posse omnes, qui cum iisdem in omnibus absolute non sentiunt, pro hostibus habere, sed nos de ipsarum jure jam non disputamus, sed de eo, quod utile est; concedo enim easdem jure posse violentissime regnare, & cives levissimis de causis ad necem ducere, at omnes negabunt, hæc salvo sanæ rationis judicio, fieri posse: imo quia hæc non sine magno totius imperii periculo facere queunt, negare etiam possumus easdem absolutam potentiam ad hæc, & similia habere, & consequenter neque etiam absolutum jus; jus enim summarum potestatum ab earum potentia determinari ostendimus.

Si itaque nemo libertate sua judicandi, & sentiendi, quæ vult, cedere potest, sed unusquisque maximo naturæ jure dominus suarum cagitationum est, sequitur, in republica nunquam, nisi admodum infelici successu tentari posse, ut homines, quamvis diversa, & contraria sentientes, nihil tamen nisi ex præscripto summarum potestatum loquantur; nam nec peritissimi, ne dicam plebem, tacere sciunt. Hoc hominum commune vitium est, consilia sua, etsi tacito opus est, aliis credere: illud ergo imperium violentissimum erit, ubi unicuique libertas dicendi, & docendi, quæ sentit negatur, & contra id moderatum, ubi hæc eadem libertas unicuique conceditur. Verum enimvero nequaquam etiam negare possumus, quin majestas tam verbis, qnam re lædi potest, atque adeo si impossible est, hanc libertatem prorsus adimere subditis, perniciosissimum contra erit, eandem omnino concedere; quapropter nobis hic inquirere incumbit, quousque unicuique hæc libertas, salva rei publicæ pace, salvoque summarum potestatum jure, potest, & debet concedi, quod hic, ut in initio Cap. XVI. monui præcipuum meum intentum fuit.

Ex fundamentis reipublicæ supra explicatis evidentissime sequitur, finem ejus ultimum non esse dominari, nec homines metu retinere, & alterius juris facere, sed contra unumquemque metu liberare

liberare, ut ſecure, quoad ejus fieri poteſt, vivat, hoc eſt, ut jus ſuum naturale ad exiſtendum, & operandum abſque ſuo, & alterius damno optime retineat. Non, inquam, finis reipublicæ eſt homines ex rationalibus beſtias, vel automata facere, ſed contra ut eorum mens, & corpus tuto ſuis functionibus fungantur, & ipſi liberâ ratione utantur, & ne odio, ira, vel dolo certent, nec animo iniquo invicem ferantur. Finis ergo Reipublicæ revera libertas eſt. Porro ad formandam Rempublicam hoc unum neceſſe fuiſſe vidimus, nempe ut omnis decretandi poteſtas penes omnes, vel aliquot, vel penes unum eſſet. Nam quandoquidem liberum hominum judicium varium admodum eſt, & unuſquiſque ſolus omnia ſcire putat, nec fieri poteſt, ut omnes æque eadem ſentiant, & uno ore loquantur; pacifice vivere non poterant, niſi unuſquiſque jure agendi ex ſolo decreto ſuæ mentis cederet. Jure igitur agendi ex proprio decreto unuſquiſque tantum ceſſit, non autem ratiocinandi, & judicandi; adeoque ſalvo ſummarum poteſtatum jure nemo quidem contra earum decretum agere poteſt, at omnino ſentire, & judicare, & conſequenter etiam dicere, modo ſimpliciter tantum dicat vel doceat, & ſola ratione, non autem dolo, irâ, odio, nec animo aliquid in rempublicam ex authoritate ſui decreti introducendi, defendat. Ex. Gr. ſiquis legem aliquam ſanæ rationi repugnare oſtendit, & propterea eandem abrogandam eſſe cenſet, ſi ſimul ſuam ſententiam judicio ſummæ poteſtatis (cujus tantum eſt, leges condere & abrogare) ſubmittit, & nihil interim contra illius legis præſcriptum agit, bene ſane de republica meretur, ut optimus quiſque civis; ſed ſi contra id faciat ad magiſtratum iniquitatis accuſandum, & vulgo odioſum reddendum, vel ſeditioſe ſtudeat invito magiſtratu legem illam abrogare, omnino perturbator eſt, & rebellis. Videmus itaque qua ratione unuſquiſque, ſalvo jure, & authoritate ſummarum poteſtatum, hoc eſt, ſalvâ reipublicæ pace, ea, quæ ſentit dicere, & docere poteſt; nempe ſi decretum omnium rerum agendarum iiſdem relinquat, & nihil contra earum decretum agat, etiamſi ſæpe contra id, quod bonum judicat, & palam ſentit, agere debeat; quod quidem ſalva juſtitia & pietate facere poteſt; imo debet, ſi ſe juſtum, & pium præſtare

 vult:

vult: Nam, ut jam ostendimus justitia a solo summarum potestatum decreto pendet, adeoque nemo, nisi qui secundum earum recepta decreta vivit, justus esse potest. Pietas autem (per ea, quæ in præcedente capite ostendimus) summa est, quæ circa pacem, & tranquillitatem reipublicæ exercetur; atqui hæc conservari non potest, si unicuique ex suæ mentis arbitrio vivendum esset; adeoque impium etiam est ex suo arbitrio aliquid contra decretum summæ potestatis, cujus subditus est, facere, quandoquidem, si hoc unicuique liceret, imperii ruina inde necessario sequeretur. Quinimo nihil contra decretum, & dictamen propriæ rationis agere potest, quamdiu juxta decreta summæ potestatis agit, ipsa enim ratione suadente omnino decrevit, jus suum vivendi ex proprio suo judicio, in eandem transferre: Atqui hoc ipsa etiam praxi confirmare possumus; in conciliis namque tam summarum, quam minorum potestatum raro aliquid fit ex communi omnium membrorum suffragio, & tamen omnia ex communi omnium decreto, tam scilicet eorum, qui *contra*, quam qui *pro* suffragium tulerunt, fiunt. Sed ad meum propositum reverto: qua ratione unusquisque Judicii libertate, salvo summarum potestatum jure, uti potest, ex fundamentis reipublicæ vidimus. At ex iis non minus facile determinare possumus, quænam opiniones in Republica seditiosæ sint; eæ nimirum, quæ simul ac ponuntur, pactum, quo unusquisque jure agendi ex proprio suo arbitrio cessit, tollitur. Ex. Gr. si quis sentiat, summam potestatem sui juris non esse, vel neminem promissis stare debere, vel oportere unumquemque ex suo arbitrio vivere & alia hujusmodi, quæ prædicto pacto directe repugnant, is seditiosus est, non tam quidem propter judicium, & opinionem, quam propter factum, quod talia judicia involvunt, videlicet, quia eo ipso, quod tale quid sentit, fidem summæ potestati tacite, vel expresse datam solvit; ac proinde cæteræ opiniones, quæ actum non involvunt, nempe ruptionem pacti, vindictam, iram &c. seditiosæ non sunt, nisi forte in Republica aliqua ratione corrupta, ubi scilicet superstitiosi, & ambitiosi, qui ingenuos ferre nequeunt, ad tantam nominis famam pervenerunt, ut apud plebem plus valeat eorum, quam summarum potestatum

autho-

authotitas; nec tamen negamus, quasdam præterea esse sententias, quæ, quamvis simpliciter circa verum, & falsum versari videantur, iniquo tamen animo proponuntur, & divulgantur. Verum has etiam Cap. XV. jam determinavimus, at ita, ut ratio nihilominus libera manserit. Quod si denique ad hoc etiam attendamus, quod fides uniuscujusque erga Rempublicam, sicuti erga Deum ex solis operibus cognosci potest, nempe ex charitate erga proximum, nequaquam dubitare poterimus, quin optima respublica unicuique eandem philosophandi libertatem concedat, quam fidem unicuique concedere ostendimus. Equidem fateor, ex tali libertate incommoda quædam aliquando oriri; verum quid unquam tam sapienter institutum fuit, ut nihil inde incommodi oriri potuerit; qui omnia legibus determinare vult, vitia irritabit potius, quam corriget. Quæ prohiberi nequeunt, necessario concedenda sunt, tametsi inde sæpe damnum sequatur. Quot enim mala ex luxu, invidia, avaritia, ebrietate, & aliis similibus oriuntur? feruntur tamen hæc, quia imperio legum prohiberi nequeunt, quamvis revera vitia sint; quare multo magis judicii libertas concedi debet, quæ profecto virtus est, nec opprimi potest. Adde, quod nulla ex eadem incommoda oriuntur, quæ non possint (ut statim ostendam) authoritate magistratuum vitari, ut jam taceam, quod hæc libertas apprime necessaria est ad scientias, & artes promovendum; nam hæ ab iis tantum felici cum successu coluntur, qui judicium liberum, & minime præoccupatum habent.

At ponatur, hanc libertatem opprimi, & homines ita retineri posse, ut nihil mutire audeant, nisi ex præscripto summarum potestatum; hoc profecto nunquam fiet, ut nihil etiam, nisi quid ipsæ velint, cogitent: atque adeo necessario sequeretur, ut homines quotidie aliud sentirent, aliud loquerentur, & consequenter ut fides, in republica apprime necessaria, corrumperetur, & abominanda adulatio, & perfidia foverentur, unde doli, & omnium bonarum artium corruptio. Verum longe abest, ut id fieri possit, ut omnes scilicet præfinito loquantur: sed contra quo magis libertas loquendi hominibus adimi curatur, eo contumacius contra nituntur, non quidem avari, adulatores, & reliqui impotentes ani-

mi, quorum summa salus est, nummos in arca contemplari, & ventres distentos habere, sed ii, quos bona educatio, morum integritas, & virtus liberiores fecit. Ita homines plerumque constituti sunt, ut nihil magis impatienter ferant, quam quod opiniones, quas veras esse credunt, pro crimine habeantur, & quod ipsis sceleri reputetur, id, quod ipsos ad pietatem erga Deum, & homines movet, ex quo fit ut leges destestari, & quid vis in magistratum audeant; nec turpe, sed honestissimum putent, seditiones hac de causa movere, & quodvis facinus tentare. Cum itaque humanam naturam sic comparatam esse constet, sequitur, leges, quæ de opinionibus conduntur, non scelestos, sed ingenuos respicere, nec ad malignos coercendum, sed potius ad honestos irritandum condi, nec sine magno imperii periculo pefendi posse. Adde, quod tales leges inutiles omnino sunt; nam qui opiniones, quæ legibus damnatæ sunt, sanas esse credent, legibus parere non poterunt, qui contra easdem tanquam falsas rejiciunt, leges, quibus hæ damnantur, tanquam privilegia recipunt, & iisdem ita triumphant, ut magistratus easdem postea, etsi velit, abrogare non valeat. His accedunt, quæ supra Cap. XVIII. ex historiis Hebræorum N°. II. deduximus: Et denique quot scismata in Ecclesia ex hoc plerumque orta sunt? quod magistratus doctorum controversias legibus dirimere voluerunt; nam ni homines spe tenerentur leges, & magistratum ad se trahendi, & de suis adversariis, communi vulgi applausu triumphandi, & honores adipiscendi, nunquam tam iniquo animo certarent, nec tantus furor eorum mentes agitaret. Atque hæc non tantum ratio, sed etiam experientia quotidianis exemplis docet; nempe similes leges, quibus scilicet imperatur, quid unicuique credendum sit, & contra hanc aut illam opinionem aliquid dicere, vel scribre prohibetur, sæpe institutas fuisse ad largiendum, vel potius cedendum eorum ira, qui libera ingenia ferre nequeunt, & torva quadam authoritate seditiosæ plebis devotionem facile in rabiem mutare, & in quos volunt instigare possunt. At quando satius foret, vulgi iram, & furorem cohibere, quam leges inutiles statuere, quæ violari non possunt, nisi ab iis, qui virtutes, & artes amant, & rempublicam in tantam angustiam redigere, ut

viros

viros ingenuos ſuſtinere non poſſit? Quid enim majus reipublicæ malum excogitari poteſt, quam quod viri honeſti, quia diverſa ſentiunt, & ſimulare neſciunt, tanquam improbi in exilium mittantur? quid inquam magis pernicioſum, quam quod homines ob nullum ſcelus, neque facinus, ſed quia liberalis ingenii ſunt, pro hoſtibus habeantur, & ad necem ducantur, & quod cataſta, malorum formido, pulcherrimum fiat theatrum ad ſummum tolerantiæ, & virtutis exemplum cum inſigni majeſtatis opprobrio oſtentandum? qui enim ſe honeſtos norunt, mortem ut ſceleſti non timent, nec ſupplicium deprecantur; eorum quippe animus nulla turpis facti pœnitentia angitur, ſed contra honeſtum, non ſupplicium putant, pro bona cauſa mori, & pro libertate glorioſum; quid ergo talium nece exempli ſtatuitur, cujus cauſam inertes, & animo impotentes ignorant, ſeditioſi oderunt, & honeſti amant? nemo ſane ex eadem exemplum capere poteſt, niſi ad imitandum, vel ſaltem ad adulandum.

Ne itaque aſſentatio, ſed ut fides in pretio ſit, & ut ſummæ poteſtates imperium optime retineant, nec ſeditioſis cedere cogantur, judicii libertas neceſſario concedenda eſt, & homines ita regendi ſunt, ut quamvis diverſa, & contraria palam ſentiant, concorditer tamen vivant. Nec dubitare poſſumus, quin hæc ratio imperandi optima ſit, & minora patiatur incommoda; quandoquidem cum hominum natura maxime convenit. In imperio enim democratico (quod maxime ad ſtatum naturalem accedit) omnes paciſci oſtendimus, ex communi decreto agere, at non judicare, & ratiocinari, hoc eſt, quia omnes homines non poſſunt æque eadem ſentire, pacti ſunt, ut id vim decreti haberet, quod plurima haberet ſuffragia, retinendo interim authoritatem eadem, ubi meliora viderint, abrogandi; quo igitur hominibus libertas judicandi minus conceditur, eo a ſtatu maxime naturali magis receditur, & conſequenter violentius regnatur. Ut autem porro conſtet, ex hac libertate nulla oriri incommoda, quæ non poſſint ſola ſummæ poteſtatis authoritate vitari: & hâc ſolâ homines, etſi palam contraria ſentientes facile retineri, ne invicem lædant; exempla præſto ſunt; nec opus mihi eſt ea longe petere: urbs Amſteledamum

mum exemplo ſit, quæ tanto cum ſuo incremento, & omnium nationum admiratione hujus libertatis fructus experitur; in hac enim florentiſſima republica, & urbe præſtantiſſima omnes cujuſcunque nationis, & ſectæ homines ſumma cum concordia vivunt, & ut alicui bona ſua credant, id tantum ſcire curant, num dives, an pauper ſit, & num bona fide, an dolo ſolitus ſit agere: Cæterum Religio, vel ſecta nihil eos movet; quia hæc coram judice ad juſtificandam, vel damnandam cauſam nihil juvat; & nulla omnino tam odioſa ſecta eſt, cujus ſectarii (modo neminem lædant, & ſuum unicuique tribuant, honeſteque vivant) publica magiſtratuum authoritate, & præſidio non protegantur: Contra cum olim Remonſtrantium, & Contraremonſtrantium controverſia de religione a Politicis & Ordinibus provinciarum agitari incepit, tandem in ſchiſma abiit, & multis tum exemplis conſtitit, leges quæ de Religione conduntur, ad dirimendas ſcilicet controverſias, homines magis irritare, quam corrigere, alios deinde infinitam ex iiſdem licentiam ſumere, præterea ſchiſmata non oriri ex magno veritatis ſtudio (fonte ſcilicet comitatis, & manſuetudinis) ſed ex magna libidine regnandi; ex quibus luce meridiana clarius conſtat eos potius ſchiſmaticos eſſe, qui aliorum ſcripta damnant, & vulgum petulantem in ſcriptores ſeditioſe inſtigant, quam ſcriptores ipſi, qui plerumque doctis tantum ſcribunt, & ſolam rationem in auxilium vocant; deinde eos revera perturbatores eſſe, qui in libera republica libertatem judicii, quæ non poteſt opprimi, tollere tamen volunt.

His oſtendimus I. impoſſibile eſſe libertatem hominibus dicendi ea, quæ ſentiunt, adimere. II. hanc libertatem, ſalvo jure, & authoritate ſummarum poteſtatum uniquique concedi, & eandem unumquemque ſervare poſſe, ſalvo eodem jure, ſi nullam inde licentiam ſumat, ad aliquid in Rempublicam tanquam jus introducendum, vel aliquid contra receptas leges agendum. III. hanc eandem libertatem unumquemque habere poſſe, ſervatâ reipublicæ pace, & nulla ex eadem incommoda oriri, quæ facile coerceri non poſſint. IV. eandem ſalvâ etiam pietate unumquemque habere poſſe. V. leges quæ de rebus ſpeculativis conduntur inutiles

tiles

tiles omnino esse. VI. Denique ostendimus, hanc libertatem non tantum servatâ Reipublicæ pace, pietate, & summarum potestatum jure posse, sed ad hæc omnia conservandum, etiam debere concedi; nam ubi ex adverso eandem hominibus adimere laboratur, & discrepantium opiniones, non autem animi, qui soli peccare possunt, in judicium vocantur, ibi in honestos exempla eduntur, quæ potius martyria videntur, quæque reliquos magis irritant, & ad misericordiam, si non ad vindictam plus movent, quam terrent; bonæ deinde artes, & fides corrumpuntur, adulatores, & perfidi foventur, & adversarii triumphant, quod eorum iræ concessum sit, quodque imperium tenentes suæ doctrinæ, cujus interpretes habentur, sectatores fecerint, ex quo fit, ut eorum authoritatem, & jus usurpare audeant, nec jactare erubescant, se a Deo immediate electos, & sua decreta divina, summarum autem potestatum contrà humana esse, quæ propterea divinis, hoc est, suis decretis, ut cedant volunt; quæ omnia nemo ignorare potest reipublicę saluti omnino repugnare. Quapropter hic, ut supra Cap. XVIII. concludimus nihil reipublicæ tutius, quam ut pietas, & Religio in solo Charitatis, & Æquitatis exercitio comprehendatur, & jus summarum potestatum tam circa sacra, quam profana ad actiones tantum referatur, cæterum unicuique & sentire quæ velit, & quæ sentiat, dicere concedatur.

His quæ in hoc tractatu agere constitueram absolvi. Superest tantum expresse monere, me nihil in eo scripsisse, quod non libentissime examini, & judicio summarum Potestatum Patriæ meæ subjiciam: Nam si quid horum, quæ dixi, patriis legibus repugnare, vel communi saluti obesse judicabunt, id ego indictum volo: scio me hominem esse, & errare potuisse; ne autem errarem sedulo curavi, & apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriæ, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

FINIS.

Sentimens erronés de l'eglise anglicane

Voyez en la refutation d'un Stepleton anglois dans son promptuarium catholicum 22 dimanche d'après la pentecoste page 124. et les suivantes.

Errata Typographica sic corrigenda.

Pag.	Lin.	
8	5	facit l. fecit.
22	10	quod lux, l. aut quod lux.
39	32	quod clarissime clare, l. & quod ad huc clarius ostendit.
41	26	ut ipsos l. ne ipsos.
49	29	existentiam & æternam veritatem l. ut æternam veritatem.
83	3	judicant. l. indicant.
95	16	que l. quæ.
ibidem		quod scilicet &c. l. quid scilicet hæc vera methodus Scripturam interpretandi difficultatis adhuc habeat.
121	30	Sæpe 28. Dele *Sæpe*.
124	20	persona singularis. adde. *Verbi activi.*
135	4	sed hoc minus l. nimis.
149	17	Libros Veteris l. tam Veteris.
ibid.	21	præstantissimus. l. præstantissimis.

